Çeviren ve Yayıma Hazırlayan

KEMAL BEYDİLLİ

YENİÇERİLER

ve

Bir Yeniçerinin Hatıratı

YENİÇERİLER
ve
Bir Yeniçerinin Hatıratı

Çeviren ve Yayıma Hazırlayan
Kemal Beydilli

YENİÇERİLER
ve
Bir Yeniçerinin Hatıratı
(Memoiren eines Janitscharen oder Türkische Chronik.
Eingeleitet und übersetzt von Reneta Lachmann.
Kommentiert von Claus-Peter Haase, Reneta Lachmann,
Günter Prinzing. Verlag Styria, Graz,-Wien-Köln 1975)

Editör
Mesut ÇELİK - İsmail GENÇ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Epub
Ahmet KAHRAMANOĞLU

Dijital ISBN
978-605-5129-29-3

Yayın Numarası
82

Basım Yılı
Eylül 2013

Yitik Hazine Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78

www.hazineyayinlari.com – www.yitikhazine.com
hazine@hazineyayinlari.com
facebook.com/kitapkaynagi

I.
Yeniçeriler Hakkında Genel Değerlendirme

Kuruluş Meseleleri: Osmanlı askerî teşkilatında özel konumlu, maaşlı, daimî yaya ordusu olan Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu hakkında tam bir tarih vermek mümkün olmamakla beraber, bunun belirli bir süreç dâhilinde gerçekleşmiş olduğu açıktır. Osmanlı Beyliği'nin Orhan Bey zamanındaki (1324-1362) yeni fetihler sebebiyle daha fazla askere ihtiyaç duyulmaya başlandığı ve bunu sağlamak üzere savaş esirlerinden istifade edilmesi yoluna gidildiği genelde kabul edilen bir husustur. Eskiden beri kullanılmakta olan ve yerli Müslüman ahaliden tedarik edilen, sefer esnasında ücret alan, barış zamanında ise memleketlerine dönerek işleriyle uğraşan Yaya (ve Müsellem) askerin, gelişmelere cevap veremediği ve özellikle disiplinsiz davranışları sebebiyle böyle bir uygulamaya geçildiği kaydedilmekle beraber, bu gerekçede savaş esirlerinden bir askerî güç oluşturulması karşısındaki yadırgamaların da payı olmalıdır. Orhan Bey döneminde sayılarının 1000 olduğu ifade edilen, maaşlı ve daimî olarak hizmet vermesi düşünülen bu askerler için I. Murad zamanında (1362-1389) Gelibolu'da Acemi Ocağı'nın kurulmuş olduğu ve bunun Kazasker Çandarlı Kara Halil ile Karamanlı Molla Rüstem'in yönlendirmesiyle gerçekleştiği genelde tekrarlanan bilgiler cümlesindendir. Gazi Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki ilk fetihler akabinde savaş esirlerini paralı asker olarak kullanıma soktuğuna dâir beyanlar, uygulamanın ilk zamanlardaki pek de aydınlık olmayan haline işaret eder. Gelibolu'daki bu askerin

Çanakkale Boğazı'nın iki yakasında askerî nakliyat için kullanılan gemilerde vazife görmeleri ve belirli bir süreden sonra *yeniçeri* adıyla *yeni asker* zümresine dâhil olmaları öngörülmüş idi. Zamanla diğer esirlerin de katılımıyla toplanan gençler ileride devşirmelere de tatbik edileceği üzere Anadolu'da ve fetihlerin istikrâr bulduğu daha geç tarihlerde Rumeli'de, genelde Türk ailelerin yanlarına verilmekte ve buralarda geçirecekleri beş-sekiz yıl arasındaki bir zaman dilimi içinde "*Türkleşmeleri*" beklenmekteydi. Bu ailelerin genelde çiftlik ve toprak sahipleri olduğu ileri sürülmekle beraber kayıtlardan, çalıştırılmak üzere sıradan köylülerin yanlarına, şehir esnafına ve şifâhanelere de verilmiş oldukları anlaşılmakta ve hattâ aynı aileye birden fazlasının da teslim edildiği gözlenmektedir (b. Tablo 1). Buralarda geçirilen sürenin bütün zamanlar için geçerli olmadığı ve sistemin ihtiyaca binâen bunu kendiliğinden kısalttığı ve hattâ uygulama dışı bıraktığı pek çok örneklemelerle sâbittir. "*Türk üzerinde olan oğlanlar*" tanımlamasıyla resmî belgelerde geçen ve kendilerinden *acemî yeniçeri* olarak bahsedilen bu gençlerin vâdesi geldiğinde acemî ocağına kayıtları, eşkâlleriyle ilgili mevcut bilgilerle yoklanmış olarak denetim ve sorumlulukları kendilerine havale edilen Anadolu ve Rumeli Ağaları tarafından yapılırdı. Bunların Türk'e verilmelerine *Mühimme Defterleri*'ndeki tabiriyle *Torba Hizmeti*, daha sonra Acemi Ocağı'na geçtiklerinde *Torba Oğlanı* ve bunlara dâir kayıt muamelesine de *Torba Yazısı* denilmekteydi.[1]

Pencik oğlanı da denilen *acemi oğlanı* alınması uygulamasına ise, savaş ve akınlarda elde edilen esirlerden beşte birinin dinen devletin hissesi olduğu hükmünden hareketle başlandığı belirtilir ve akıl hocaları olarak da yine Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstem gösterilir. Bunun tarihi değişkenlik arz etmekle beraber genelde Edirne'nin fethinden sonra (1361) olduğunda mutabakat vardır. Bunlar *Akıncı Kadıları*, *Pencikçi* ve *Pencik Emini* gibi görevliler tarafından toplanırdı. İlk zamanlarda esirlerin kısa bir

eğitim akabinde savaşlarda kullanımı söz konusu olmasından hareketle, bu müessesenin de zaman içinde gelişip son şeklini almış olduğu anlaşılıyor.

Acemi oğlanların çeşitli kaynaklarda 15-20 sene olarak gösterilen[2] ancak uygulamanın ihtiyaç sâikiyle büyük ölçüde değişkenlik arz ettiği belirli bir hizmet süresinden sonra Yeniçeri Ocağı'na intikal etmeleri *Kapuya Çıkma* olarak tanımlanır ve bu yeni aşamanın, muhatap gençlerin hukûkî durumlarındaki dönüşüme de işaret ettiği ileri sürülür. Pencik oğlanlarının giderek yerlerini devletin Hıristiyan uyruklarından devşirme usûlüyle toplanan ve dolayısıyla harp esiri olmayan gençlere terk etmeleri aşamasına geçildiğinde, bunların da *Kapuya Çıkma* sırasında diğerleri gibi "*kölelik*" statüsünden çıkarak azâd edilme konumuna eriştikleri tezi, tartışmaları özellikle devşirmelerin hukukî durumunun tanımlanması meselesine götürmüştür. Bu konudaki görüşlerin *köle* ve *kul* kavramlarının tarifi üzerinde yoğunlaştığı ve devşirmelerin bu ikisinden hangisine mensup oldukları veya her iki kavramın da kölelik anlamı içinde birbiriyle örtüştüğü gibi karşıt görüşler, bizzât devletin kuruluşuna dâir ortaya atılan çeşitli tezler gibi,[3] konuyu uzayıp giden tartışmaların ve çözümsüzlüğün mahkûmu haline getirmiştir.[4] Devşirmelerin şer'î hukuk dâhilinde "*kölelik*" olarak kabul edilen hukukî statüleri, klasik İslâm köleliğiyle tam olarak uyuşmayan bir toplumsal ve siyasal ortam üzerine oturur. Dolayısıyla, *Kapıya* Çıkma'yı, devşirmelerin artık hukuken özgür bireyler olarak padişaha tâbi kapıkulları imtiyazlı zümresine intikal etme olarak düşünmek yanlış olmayacaktır.[5] Bununla beraber, *Kul* statüsü altında bunların padişaha olan bağımlılıkları sıkı bir şekilde devam eder. *Kutadgu Bilig*'de yaya asker için kullanılan ve köle ile aynı anlamda geçtiğine işaret edilen *kul* tanımlaması,[6] Osmanlı terminolojisinde kölelikten ziyâde bunların eski statülerine işaret eder; bu ilişki içinde bunlar başkasına kiralanamazlar, satılamazlar, askerlik dışında kullanılamazlar; dolayısıyla kul, hükümdara karşı özel bağımlılık hali içinde fevkalâde hizmet konumu sebebiyle devam

eden bir tâbiyeti ve belirli bir hizmeti yerine getirmek üzere acemi oğlanlar zümresinden çıkarılmış olma halini ifade eder.

Padişahın, kul tanımlamasıyla hizmet veren yeniçeri ve sipahileri *evlâdları* olarak görmesi ve böyle isimlendirmesi, bunların da kendisinden *babamız* olarak bahsetmeleri, içlerinden liyakat gösterenlerin hükümdara damat olmaları aralarındaki bu özel hukuka işaret etmekteydi. Bununla beraber yeniçerilerin *kul* hitabına itirazda bulunduklarına dâir kayıtlar, 1655-1656 tarihli ve kaynağı Evliya Çelebi olmak üzere ifadesini bulmuştur.[7]

Çıkmanın *azâd* edilme veya "*serbest olma*" olarak kabul edilmesi,[8] haliyle daha önceki hukûkî statünün bir nev'î kölelik olduğu imâsını içinde taşır. Osmanlıların, daha önceki özellikle Arap devletlerinde ve Memlükler'de görüldüğü üzere alışılmış yollardan köle-asker edinme yerine, devletin uyrukları olan Hıristiyan ahalinin çocuklarının devşirilmesi fikrine nasıl geldikleri meçhuldür. Hıristiyan ahalinin çocuklarının devşirilmesi aslında dinen de sakıncalı bir durum ortaya çıkarmaktaydı, zira Kur'an hükmü cizye ile yetinilmesini emrediyordu. Osmanlıların meseleyi İslâm'ın zuhûrundan önce veya sonra Hıristiyan olanlar şeklinde Şâfî hukukuna dayandırılmış olarak çözdükleri varsayımı, çocukların köle yapılamayacağının İslâmî bir kaide olduğu veya Bosnalı Müslümanların devşirilmesinin gerekçesi olarak, bunların mühtedi olmalarının gösterilmesi, meseleye kesin bir açıklık getirmez; ancak ister *azâd* ister *serbest olma* densin, ***çıkma*** ile birlikte *kölelikten kulluğa* veya tarifi tartışmalı bir statüden, tanımlaması ve konumu çok daha belirli bir duruma geçildiği açıktır. Başlardan itibaren *real politika* takip eden Osmanlılar için bu önemli kurumun şekillenmesinde dini her şeye yön veren mutlak bir etken olarak gördüklerini ve her şeyi buna uyarlayarak yapılandırmaya çalıştıklarını ileri sürmek herhalde isabetli değildir. Meselelerin çözümünde gerçek amîl olan *Hikmet-i hükümet* payının ihmal edilmediğini ve işlerin

esas itibariyle bu anlamda kitabına uydurularak yürütülmüş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çocukların toplanarak saray ve askerî hizmetler için eğitilerek kullanılması Osmanlı komşu dünyasına da ilhamını veren bir husus olmuştur. Şah Abbas'ın tahta çıkması (1587) akabinde kurulan ve "*Kullar*" veya "*Gulâmân-ı hassa-yı şerîfe* olarak anılan birliklerde; Ermeni, Çerkez ve Gürcü gibi Kafkas kökenli olarak İran topraklarına yerleşmiş ve çoğunlukla Müslüman olmuş, ama genelde savaş esiri olan ailelerin çocuklarından askerlik için istifade edilmesi cihetine gidilmişse de[9] bunun Osmanlı devşirme sistemiyle alakası yoktur. Nizâmülmülk, *Siyasetnâme* adlı eserinde Türkmenlerden 1000 çocuğun kayıt altına alınarak bunların *gulam* gibi kullanılmasını tavsiye ettiği bilinmektedir. Bir tür ***çocuk vergisi*** olan bu gibi uygulamalar diğer pek çok kaynaklarda da geçmektedir.[10] Nizamülmülk'ün eserinin yaygınca tanınır olması devşirmenin ana fikrini içermesinden ötürü önemlidir. Kaynaklarda Orhan Bey zamanında toplanan çocukların sayısını 1000 olarak verilmesi de[11] büyük bir ihtimalle *Siyasetnâme*'ye dayanır. Fâtih'in de Eflak'tan 500 çocuk istemesi, bu tür bir vergi talebine Osmanlıların yabancı olmadığını gösterir. Zamanın voyvodası tarafından reddedilen bu talebe daha sonraları olumlu cevap verilmiş olduğu belirtilmekte ve Eflak Prensi Neagoe Basarab'ın (ö. 1521) senede 600 çocuk vaat ederek Türk saldırılarından kurtulmuş olduğu ifade edilmektedir. Para vermeye gücü yetmeyenlerin vergilerini çocuk teslimatıyla yapmaları örneği yine Fatih döneminde Arnavutluk için de söz konusu olmuştur.[12] Kafkaslardan çocuk vergisi istenmesi ise ciddiyetini çok daha geç zamanlara kadar korumuş olup nihayet 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 23. maddesiyle bu tür taleplere bir son verilmiştir.[13]

Bu istisnâî örneklemeler devşirme sisteminin özüyle örtüşmez. Sistemin ne anlama geldiğini Selanik metropoliti tarafından yazılan 1395 tarihli mektup ifşâ eder: Burada, toplanan çocuklardan bahsedilmekte, onların

böylece dinlerini değiştirmek zorunda kalacakları, örf ve âdetlerini kaybedecekleri, dillerini unutacakları, köleliğe sevk edilecekleri, barbarlığın derekesine düşecekleri vs. dile getirilmekteydi.[14] Moravya Markgrafı'na yazılan 1397 tarihli bir mektupta da buna benzer bir anlatım görmek mümkündür. Burada da, *"10-12 yaşlarındaki oğlan çocukların asker yapılmak üzere alındığı"* hususuna yer verilmekteydi.[15] Bununla beraber bazı ailelerin kendi istekleriyle çocuklarını devşirmeye verdiklerine dâir batılı seyyah ve gözlemciler tarafından yapılan tesbitleri[16] haklı çıkartmak üzere 1498 tarihli bir *Torba Kaydı*'nda kendi isteğiyle yazılmış olduğuna dâir bir şerh düşürülen Sokoloviçe köyünden (Bulgaristan) İstoban veled-i Dimitro örneği (b. Tablo 3), durumun bazen başka veçhesinin de bulunduğunu gözler önüne serer. Ancak bu gibi gönüllü katılımların pek fazla olmadığına kayıtlarda buna dâir düşülen şerhlerin azlığı işaret etmektedir. Öte yandan bu tür gönüllü katılım söylemlerinin, Hıristiyan ailelerin direnme, çocuklarını saklama, erken evlendirme, rüşvet dâhil çeşitli yollara başvurma ve hattâ karşı çıkma ve resmen isyana kalkışma gibi tepki örneklemeleriyle[17] dengelenmesinde fayda vardır. Nitekim, Osmanlı kaynakları da daha 16. yüzyılda devşirme işlemiyle ilgili bazı kötü uygulamalar, bu işle vazifelendirilen yayabaşıların çocuklarını kurtarmak isteyen reayadan rüşvet aldıkları, gittikleri yerlerde zorla kendilerine baktırdıkları vs. dile getirilmektedir.[18]

1385 tarihli bir belgede ise iki yeniçerinin adı zikredilmekte olup (İlyas b. Abdullah ve İskender b. Abdullah) bu da bu tarihte ocağın mevcudiyetine işaret eder.[19] Devşirme olayının anlamının belirlenmesinde ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş tarihiyle ilgili tartışmalara açıklık getirilmesinde bu gibi beyanlar büyük önem taşımaktadır. Devşirmenin ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunun genelde, karşılaştırmalı ve ilmî bir kaynak analizi yapılmaksızın I. Murad devrinde gerçekleşmiş olduğu varsayılmakla birlikte[20] bunun Yıldırım Bayezid zamanında (1389-1402) olduğu, kendisi

de iki kardeşiyle beraber (Fatih devrinde) devşirilip yeniçeri yapılan Ostravica'lı Konstantin tarafından belirtilir.[21] Bu kayıt yukarıda 1385 tarihli olarak zikredilen yeniçeriler sebebiyle dayanaktan yoksun görünmekle beraber, devşirmenin Yıldırım zamanında ortaya çıktığına dâir ilgili literatürde ciddi kayıtlar yer almaktadır.[22] Yine de bu tür münferid beyânlar ilmî usûllerle yeterli bir muâmeleye tâbi tutulmaksızın, genelde kesin gerçekler olarak kabul görmüştür. Konuyla ilgili etraflı bir doktora çalışması yapmış olan Basilike Papoulia'nın, Osmanlı kroniklerinde verilen bilgilerin teşrihi neticesinde, devşirmenin tatbiki ve ocağın kuruluşunu Orhan Bey, pencik usûlünün kabulünün I. Murad ve devşirmenin sistemleştirilmesinin ise II. Murad zamanında (1421-1444, 1446-1451) olduğu kanaatine varmış olması tartışmaları sona erdirememiştir.[23]

Vryonis'in, 1943 tarihinde basılmış olmasına rağmen Uzunçarşılı'nın *Kapukulu Ocakları* adlı temel eserinden ve bunun içinde yer alan sayısız belgeden bu sahada kalem oynatan pek çok ilim adamının *faydalanmamış* olduğuna işaret etmesi[24] bu durumda daha da önem kazanmaktadır. Devşirme ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşuyla ilgili yazılanların, *filin tarifi* gibi herkesin dokunduğu kısmı bir şeye benzeterek, dolayısıyla kullanılan ve çok geç tarihli olarak kaleme alınmış oldukları bilinen kroniklerde yer alan bilgi ve tarihlemelerin tartışmasız doğru kabul edilerek yapılmış olmasından, hattâ yazılan eserlerin her birinde değişik tarihler verilmesinden ötürü konunun kargaşası daha da artmış bulunmaktadır. Bu durumda devşirmenin ve Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş ve kurumlaşmasının, en erken Orhan döneminin sonlarında veya en geç muhtemelen I. Murad devrindeki bir zaman dilimi içinde olduğunu, ancak birbiri içine giren süreçler halinde tedricen geliştiğini düşünmek daha doğru olacaktır.

Devşirmenin XV. yüzyıl sonları veya XVI. yüzyıl başlarından itibaren Anadolu'da da tatbik edilmeye başlanmış olduğu kaydına rağmen[25] bunun özellikle Bithinya bölgesi örneğinde olduğu üzere[26] daha önceki tarihlerde

cereyan ettiği ve zamanla Anadolu'nun hemen her yerine yayıldığı muhakkaktır[27] (b. Tablo 2). Devşirilen çocukların yaşlarının da bununla ilgili fermanlarda işaret edildiği gibi 14-15, nihayet 17-18 (XVI. asrın başlarına ait Nişân sureti) ve hattâ 1622 tarihli bir fermanda olduğu gibi 15-20 yaşları arasında, dolayısıyla oldukça ileri yaşlarda olmak üzere değişkenlik gösterir.[28] Bazı istisnaî örnekler 21 ve 22 yaşlar arz edilebilir. Bu durumda bunların Hıristiyan isimlerini, ailelerini, dillerini ve memleketlerini unutmadıkları açıktır ve bunun böyle olduğuna dâir sayısız örnekler mevcuttur. Ayrıca devşirme kayıtlarında kendilerininki yanında ana-babalarının Hıristiyan isimleri belirtilmektedir (b. Tablo 3). Öte yandan Türk'e vermenin her zaman uygulanmadığına dâir örnekler de göstermek mümkündür. Nitekim Ostravica'lı Konstantin ve iki kardeşinin, beraberce devşirildikten sonra -büyük bir ihtimalle lâğımcılık becerilerinden ötürü- böyle bir uygulamaya tâbi tutulmadıkları anlaşılıyor. Konstantin, devşirildikten bir sene sonra (1456) Belgrad Muhasarası'na iştirak etmiştir.[29]

XVI. yüzyılda cereyan eden yoğun savaşlar sebebiyle sistemin öngörüldüğü gibi işlemediği ve ocağa intikallerin kısa bir eğitimden sonra hemen gerçekleşmesi gibi sâiklerle bazı yeniçerilerin Türkçe'ye yeterince vâkıf olamadıklarına dâir yapılan tesbitler[30] mesnetsiz tartışmalara yol açmakla beraber gerçek payı taşırlar. 1573'te Venedik balyosu Costantino Garzoni'nin gözlemlediği üzere, bazıları Arz Odası penceresinden bakan padişah tarafından bizzât seçilen[31] ve saray okullarında yetiştirilmek üzere ayrılanların, Enderun'da geçen uzun eğitim süreleri nihayetinde idareci olarak devlet makamlarına tayin edildiklerinde artık böyle bir eksikleri kalmadığı muhakkaktır.

Devşirilen gençler Türk'ten geri alındıktan ve İstanbul'a getirildikten sonra başlarına *akbörk* geçirilerek ocağa d**â**hil edilmekte olduğu bilinmektedir. Ancak bunun Hacı Bektaş ile irtibatlandırılması, özellikle bu

velinin Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan çok daha önceleri ölmüş olmasından ötürü tamamen geçersizdir. Öte yandan 1438-1458 arasında Bursa yöresinde kölelik dönemi geçiren Macaristanlı György'nin, Anadolu'nun önde gelen evliya-dervişlerinden söz ederken, Seyyid Gazi kadar ünlü olarak tanıttığı Hacı Bektaş'ın isminin "*hacılara yardım eden*" anlamına geldiğini ve yardımını dileyen ve cevap bulan hacıların bu ermişe karşı büyük bir saygı duyduklarını ifade etmesi[32] ve yeniçerilerin Hacı Bektaş'a atfedilen manevî irtibatına dâir herhangi bir şeye işaret etmemiş olması önemlidir. Ocağın bir askerî kurum olarak kuruluş aşamalarını artık çoktan geride bıraktığı böyle geç bir tarihte, hatırat sahibinin *hacıların evliyası* olma halinden evvel, kendisine atfedilen *akbörk* hik**â**yesinden ötürü yeniçerilerin *manevî velisi* olduğuna değinmesi beklenirdi. Bunu yapmamış olması, böyle bir bağlantının çok daha sonraki zamanlarda ortaya çıktığının göstergesidir. Yine 1455-1463 tarihleri arasında yeniçerilik yapan Konstantin'in de hatıratında Hacı Bektaş veya akbörk ile ilgili herhangi bir şey söylememesi, herhalde bu yönde bir anlam taşır. Bununla beraber XV. yüzyıl sonlarında Aşıkpaşazâde'nin böyle bir irtibatı reddetmek zorunda kalması, bunun belirli kesimlerde artık söz konusu olmaya başladığının da delilidir.[33] Öte yandan yeniçeri börkünün Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine hâkim olan Ahîlere mahsus bir Ahî başlığı olduğu genel kabul görür.

Yeniçeri Ağası

Yeniçerilerin Bektaşilerle olan yakınlıklarının tartışmasız olarak kabul görmesi, ocağın yapısal bozulma aşamalarında daha bir geçerlilik kazandı. Yeniçeri Ocağı'na *Bektaşi Ocağı*, yeniçerilere *Tâife-i Bektaşiye* vs. gibi isimler takılması, Bektaşilerin ocağa hulûl ile 94. Cemaat Ortası'nda babalardan birinin Hacı Bektaş vekili olarak makam tutması ve *Pîr Evi*'nde vefat eden babanın yerine seçilen yenisinin İstanbul'da Yeniçeri Ocağını ziyaret ederek sadrazam tarafından da kabûl edilmesiyle sonuçlanan belirli bir merasime tâbi tutulduktan sonra geri gönderilmesi gibi teşrifât[34] ocak ve tarikatın 1826'da aynı kaderi paylaşmalarına kadar devam etmiştir.

Acemi oğlanların Türk üzerinden geri alındıktan sonra, Yeniçeri Ocağı'na intikalleri dışında saray hizmetlerinde (hassa bahçe - bostan – çamaşırhane – mutfak - fırın – ahır – mandıra - odun gemileri); ayrıca donanma gemilerinde, tophanede, suyollarında işçi olarak kemhacılar yanında çalıştırılmak üzere çıkmaya tâbi tutuldukları veya 1570'de Edirne'de Selimiyye Camii inşaatında amele olarak kullanılmak amacıyla ulûfeli olarak kaydedildikleriyle ilgili bilgiler, kendilerinden istifade edilme kanallarının çeşitliliğini gösterir.[35]

Osmanlı ordusu ve toplumundaki konumları: XVI. yüzyılda ordunun çok büyük bir kısmı tımarlı sipahilerden oluşmaktaydı. Bu durum haliyle yeniçerilerin önemini azaltmaz ve savaşlarda genelde önemli zayiat karşılığında sipahiler tarafından yumuşatılan düşmana vurulacak nihâî darbede kendilerine önemli bir rol düştüğü bilinir. Öte yandan zayiattan en ziyade korunan seçkin kıtaatın da yeniçeri askeri olduğuna şüphe yoktur. Eflak prensi Kazıklı Voyvoda'ya (III. Vlad) karşı sürdürülen mücadele esnasında (1476) Vlad'ın vahşice sürdürdüğü savaş nedeniyle ayrıca nasıl korktuğunu açıkça ifade eden yeniçeri Konstantin, özellikle Tuna'nın karşı kıyısında kalan padişahın (II. Mehmed), o ana kadar açılan top ateşi sebebiyle 250 yeniçerinin ölmüş olmasından da etkilenmiş olarak, öte yakada kalanların da ağır kayıplara uğrayabileceği endişesiyle ne kadar

büyük bir sıkıntı içine düştüğünü dile getirmektedir.[36] Zira yeniçeriler, ordu mevcudunun yüzde doksanını oluşturarak Osmanlı devletinin temel taşı ve belkemiğini teşkil eden maliyeti düşük timarlı sipahilere[37] kıyasen eğitilmesi uzun zaman alan ve pahalıya mâl olan askerlerdir. Bu durumları, ocağın devşirme sistemine dayandığı klasik dönemlerin sonuna kadar geçerliliğini korumuş olmalıdır.

Devşirme teşkilatının Yeniçeri Ocağı ve saray için olmak üzere iki hizmet sahası bulunmakta olup saray için yapılan devşirmenin ocak için yapılanların sona ermesinden çok daha sonraları, hattâ Acemi Ocağı'nın ilgası tarihlerine kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Ocak için yapılan devşirmenin ise XVIII. yüzyıl ortalarına kadar önemsenmeyecek derecede az sayılarda olsa dahi uygulanmaya koyulduğu tesbit edilmektedir. Çeşitli belge ve kaynaklardan hareketle Acemi Ocağı'ndaki mevcûdât ile ilgili sağlam bir fikir edinmek mümkün olmaktadır. XVI. yüzyıl ortalarında sayılarının 4 bine ulaştığı, asrın sonlarına doğru 9 bine vardığı, XVII. yüzyılda ise 12 bini aştığı belirlenebilmektedir. Sayı yeniçeri mevcûdundaki artışa da işaret eder ve XVIII. yüzyıl içinde Acemi Ocağı'ndaki sayısal düşüş, 1666'da Batı ve Orta Balkanlar'da senelik devşirme sayısını 300-320 arasında öngören fermanın işaret ettiği üzere devşirme uygulamasının da azaldığını gösterir. Bunda muhtemelen ocağın savaş meydanlarında gözlenen başarısızlıklarından ötürü yapılan masraflara değmediği kanaatinin etken olduğu söylenebilir.[38] Nitekim Acemi Ocağı'ndaki 1706 ve 1752 tarihli rakamlar 1860 ve 1818 efrâd arz eder ve genel toplam daha sonraki senelerde de yaklaşık bu sayı civarında kalır.[39] Acemi Ocağı, Yeniçeri Ocağı'nın ilgasına kadar ayakta kalmış olmakla beraber, işlev değişikliğine uğramıştır. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra hâlâ mevcut olan Rumeli ve Anadolu Ağaları Bursa'ya sürülmüştür. Bir müddet daha saraya odun nakli işleriyle vazifelendirilmiş olarak ayakta kalan ocak,

nihayet ocak ağalığının *Hatab Eminliği*’ne tahviliyle tamamen tarihe intikal etmiştir.[40]

Yeniçeri Ocağı’nın II. Mehmed zamanında kurumsal olarak gelişmesi yanında, bir dizi seferler sebebiyle sayısal olarak da artması kaçınılmaz oldu ve yaklaşık 5 bin gibi tahmin edilen sayı Fâtih’in saltanatı sırasında ikiye katladı. Sayısal artış Kanunî zamanında 12-13 bin olarak gösterilmekle beraber, bunların hepsinin birden sefere katılmaları söz konusu olmamıştır. Avrupa’daki savaş meydanlarında ateşli silahlarla donatılmış piyadelerin öne çıkması, yeniçeri sayısının önemli derecelerde artmasına yol açmış ve bunun sonucunda klâsik sistemden köklü uzaklaşmalar kaçınılmaz olmuştur. Nitekim daha III. Murad devri sonunda (1595) yeniçeri sayısı 25 bine varmış bulunuyordu.[41] Bununla beraber, yaya askeri sayısındaki artışın neden olduğu maliyetin karşılanması, bu tarihlerde hüküm süren enflasyonun da etkisiyle büyük sıkıntılara yol açmıştır. Bu sayı (tüm *ulûfeli kul tâifesi*), yapılacak ödemelerin azâmetinden tedirginlik duyan ve kendi dönemindeki (XVII. yüzyıl ilk yarısı) gelişmeleri sorgulayan Koçi Bey’deki rakamlara göre 92 binden 200 bine çıkmıştır.[42] Maaş ödemeleri artan sayılar doğrultusunda önemli giderler olarak kaldı.

1526 tarihi itibariyle 7. 886, Kanun**î**’nin ölümünden hemen sonraki (1567) artış neticesi olarak 12. 798, 1609’da 39. 282 ve 1660’ta 39. 470’i İstanbul’daki kışlalarda; geri kalan 14. 379’u vilayetlerde bulunmak üzere toplam 53. 849 kişi için yapılan ödemeler, verilen seneler itibariyle 15 milyon küsûr akçeden 100 ve dolayısıyla 133 milyon küsûr akçeye varmaktaydı.[43] 1514-1680 zaman dilimi içindeki sayılar genelde 10-60 bin arasında değişkenlik göstermekteydi.[44]

Ulûfe özel tanımlamasıyla anılan maaş ödemeleri, Nizamülmülk’ün *Siyâsetnâme* adlı eserinde askere verilecek maaşın üç ayda bir olması önerisiyle örtüşür[45] ve muhtemelen bu uygulamanın ilham kaynağına işaret eder. Bununla beraber maaş ödemelerinin hangi mücbir sebeplerden

ötürü üç ayda bir olmak üzere (senede dört *kıst*) yapıldığına açıklama getiren bir kayıt yoktur. Bunun finansman sıkıntılarından ziyade, kalemî (bürokratik) sebeplere dayandığını ileri sürmek mümkündür. Maaş zammı talepleri erken tarihlerden itibaren ağırlığını hissettirir. 1446 Buçuktepe Olayı ve 1481'de Fatih'in ölümüyle başlayan fetret, o sıralardaki siyasî çekişmeden de cesaret bulmuş olarak bunun açık bir isyan haline dönüşen ilk örneklerindendir.

Seferlerde, cülûslarda maaşlarına zâm, terakki ve bahşiş talepleri giderek âdet haline gelen davranışlara dönüşmüş, II. Selim'in tahta çıkışı esnasında Belgrad ve İstanbul'da cereyan eden 1566 hadiselerinde olduğu gibi, yeni padişahı ve devlet erkânını hiçe sayan davranışlar sergilenebilmiştir.

1514 seferinde Yavuz Sultan Selim gibi güçlü bir padişahın, vaktiyle kendisine taht yolunu açmış olan yeniçerilerin muhalefetiyle uğraşmak zorunda kaldığı,[46] hattâ babası II. Bayezid'in sürekli huzursuzluk çıkartan yeniçerileri ortadan kaldırmayı dahi düşündüğü bilinmektedir.[47] Erken tarihli bu tesbitler, 1622'de ocağın üzerinde ebedî bir leke olarak kalacak olan II. Osman'ın tahtan indirilmesi ve öldürülmesi hâilesinin,[48] 1703 asker - esnaf - şehirli ayaklanması neticesinde Edirne'de mekân tutan II. Mustafa'nın hal'inin, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin ağır hakaretlerle katlinin,[49] hattâ yeniçerilerin açıkça Osmanlı hanedanından yüz çevirmeleri ve Garb Ocakları misâli içlerinden birinin seçimle işbaşına geleceği bir "*Cumhur Devleti*" kurma seçeneğini tartışmalarının[50] ve nihayet "*Lâle Devri*"ne son veren 1730 isyanı gibi büyük ihtilallerin (III. Ahmed'in hal'i, sadrazam İbrâhim Paşa'nın idamı) habercisi gibidir.

Aşçıbaşı

Yeniçeriler arasında zamanla güçlenen grup kimliği ve mensûbiyet duygusu, sıkı bir dayanışma içine girmeleriyle sonuçlanmış, birbirlerine hitap ederken kullandıkları *yoldaş* tabiri bu durumlarının işareti, ocak kazanlarını meydana çıkartmaları ise (*Kazan Kaldırma*) isyana niyetlendiklerinin göstergesi olmuştur. Taşra ve özellikle merkezdeki bu askerî güç giderek sosyal ve politik tabanda kök salmış olarak yönetimi de etkileyen başlıca unsur haline gelmiş, askerlik yeteneği zayıfladıkça siyasete müdahil ve siyasetçinin aleti olma hali kuvvet bulmuştur. Cevdet Paşa'nın Ekim 1884 tarihli olarak Berlin sefiri Sadullah Paşa'ya yazdığı mektupta dile getirdiği, "*yeniçeriliğin Osmanlıların iliğine işlemiş olduğu ve ocakların asabiyet-i milliye makamına geçmiş olarak devlet işlerinin usûl ve fürû'unu istîlâ etmiş*" oldukları[51] savı, böyle bir olumsuz gelişmenin âdeta özrü gibidir. Bazı tarihçilerin, XIX. yüzyıldaki çağdaş bir devlet yapısı kurmaya yönelik yenilenme girişimlerindeki hayatî zarûreti göz ardı ederek pek i'tibar ettikleri bu niteleme, dolayısıyla yeniçeriliğin toplumun ve devletin içine nüfûz etmiş bir "*asabiyet*" hassası ve bir "*sivil toplum örgütü*" olarak takdimi; ocağa, ceberut devlet karşısında bir muhalefet cenâhı olarak halkın koruyucusu olduğu yakıştırmasıyla âdeta bir *Robin Hood* rolü biçilmesi, her halde hayalî bir söylemin ötesine geçemez.

Anadolu ve Rumeli / Balkanlarda müslim veya gayrımüslim halkın ezilmesinde yeniçeriliğin olumsuz bir rol oynadığı açıktır. 1804'te Sırp ayaklanmasına sebebiyet verecek bir şekilde reayanın baskı altında tutulmasında yeniçerilerin payı, bu isyanda devletin Sırplar'ın yanında yer

almasıyla sabittir.[52] Yakıştırılan hangi niteliğiyle olursa olsun artık modern devlet yapılanması içinde yer bulmasına imkân olmayan yeniçeriliğin, ilgasından sonraki zamanlar içinde hızla unutulduğu da bir gerçektir. Nitekim asrın ikinci yarısından itibaren yeniçerileri hatırlayan - o da Deli Petro'nun (ö. 1725) aynı şekilde devletin başına bela kesilen Streltsi askerinin imhası (1698) kıyaslaması sebebiyle - olumsuzluklarına dâir kara bir tablo çizdiği *Tarih*'inde yazdıklarını unutmuş görünen Cevdet Paşa dışında âdeta kimse kalmamış gibidir. Bu anlamda, yürüyüş tarzının garipliği içinde müzikal hiçbir özgün metninin günümüze intikal etmediği mehterlerinin dahi uydurularak, ancak II. Meşrutiyet Devri'nde yeniden ortaya çıkarılmış olduğunu hatırlamak yeterlidir.

XVI. yüzyıldan itibaren hükümdarların iktidar ve konumu itibariyle artık marjinal ve sembolik bir hale geldiği, kamu hizmeti ve hükümetin günlük işlerinden el çektiği[53] zamanında yapılmış tesbitler olarak dikkat çekerler. 1580'den ocağın ilga tarihine (1826) kadar geçen zaman içinde yeniçeri nüfûzu altında devletin uğradığı varsayılan ve hattâ "*Osmanlı rejiminin esasları yeniden kurulmuştur.*" iddiasında bulunulmasına yol açabilen[54] köklü değişimin ve hükümdarın piramidin tepesindeki konumunu kaybetmiş olarak kendini yaygın bir idarî örgünün ortasında sıradan bir monark halinde bulmasıyla başlayan sürecin -gerçek dışı ve hayalî bir tanımlamayla- *"İkinci İmparatorluk"* dönemi olarak nitelenmesi,[55] yine de âmil sebebin yeniçeriler olduğu olumsuzluklara işaret etmesi açısından önem taşır. Öte yandan, "*toplumsallaşan yeniçerilik*" ile merkezin yenilenme girişimleri arasında eski ve yeni mücadelesine dönüşen reform uygulamalarının "*halkın hukuku ile devletin despotizmi*" arasındaki bir çatışma olarak gösterilmesine, yeniçeri ihtilallerinin hattâ "*Osmanlı anayasal mücadelelerinin bir parçası*" ve yeniçeri merkezli muhalefetin ise aslında "*aydınlanmacı despotizme karşı kolektif hak arama mücadelesi*" olduğu tarzındaki zabtsız iddialar,[56] yabancı elçilik mensuplarının

gözlemleriyle desteklenmek istenmektedir. Nitekim Avusturya elçiliğinde 1802'den beri "*diloğlanı*" olarak vazife gören ve 1822'de bizzat elçi olarak atanacak olan[57] Franz von Ottenfels'in Kasım 1808 tarihli raporuna yapılan atıf bu anlamdadır. Ottenfels, Yeniçeri Ocağı'nı, "*Osmanlı halkının çekirdeği ve onun devlete karşı özerkliğini sağlayan silahlı gücü (nazionel militz*)" olarak takdim etmekte; yeniçerileri daha çok "*cumhuriyetçi (republikanisch) bir zihniyete, Nizâm-ı cedîd'i ise mutlakiyetçi despotik ilkelere*" meyyâl olarak göstermektedir.[58] Ancak meseleye nefret edilen ve amansız bir savaş sürdürülmekte olan Fransa ve onun bütün monarşileri tehdit eden ihtilal fikirlerinin etkisi altında bakan Ottenfels'in, bu durumda yeniçerileri meşrûi hükümdarları tahtından eden ve ezilmeleri için savaşılan ihtilal Fransa'sının, kendi krallarının kafasını kesen cumhuriyetçilerine benzettiği, dolayısıyla aslında olumsuz bir kimlik çizdiği gözden kaçmaktadır. Kaiser Franz'ın birkaç ay sonra İmparator Napolyon'a savaş açacağı bir dönemde[59] başka bir şey söylenmiş olması da zaten beklenemezdi.

Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden (16 Kasım 1808) sonra, yeniçerilerin uzun bir idâm listesini geri çeviren ve içinde bulunduğu o zor anda dahi belirli bir asabiyet sergileyen II. Mahmud'un, ocağın varlığını devam ettirmesine karşı olmadığını, ancak kendilerinden mutlak bir itaat beklediğini, aksi halde başşehri Anadolu'daki bir yere taşıyacağını ifade ettiğine dâir yine Ottenfels'e ait olan bilgilendirme,[60] "*esnaf takımından ricâl hüddâmına kadar halkının neredeyse yarısının ocağa kayıtlı olduğu ve hiçbir iş yapmadan ulûfe aldıklarını*" belirttiği İstanbul'da,[61] "*yeniçeri partisi*"nin mutlak gücü ele geçirmiş olduğuna özellikle dikkat çekmesi ayrı bir önem taşır. Bu durumda, klâsik dönem sonrası *yeniçeriliğin* halkın hak ve hukukunu korumaktan ve benzer yakıştırma meziyetlerle yüklenmiş olmaktan ziyade, kendi grup çıkarları doğrultusunda, hayatî bir gereklilik arz eden her türlü reformcu açılımlara, başka bir deyişle "*düzen*

değişikliğine” karşı kazan kaldıran silahlı bir örgüt derekesine düştüğü sonucuna varılmasının daha isabetli ve eldeki verileri zorlamayan gerçekçi bir tanı olacağı açıktır.

Yeniçeriler

Silah ve eğitimleri: I. Kosova Savaşı’nda (1389) sayıları 2 bin kadar olan yeniçeriler ok ve yay ile silahlandırılmış olup ateşli el silahlarıyla tanışmaları II. Murad zamanında; çoğunun ateşli silahlara geçmesi ise XVI. yüzyılda olmuştur. Tüfek cinsi ilkel bir ateşli silahın ilk kullanımının II. Kosava Savaşı’nda (1448) olduğuna dâir kesinlik vardır.[62] Öte yandan 1455 gibi daha erken tarihlerde özellikle serhat kalelerinde *tüfenk-endâz* yeniçeri askerlerinin yerleştirildiği bilinmektedir. Novaberda (Novo Brdo) Kalesi’ne konuşlandırılan diğerleri yanında 10 yeniçeri tüfekçisi, muhtemelen bu anlamda ilk tüfekçi birliğidir. İdris-i Bitlis**î**’nin (yazılımı 1506) Fatih devrindeki askerî teşkilatından söz ederken, tüfekçi yeniçeri askerlerinin düşmana korku saldığını kaydetmesi, bu gelişmeyi doğrular.[63] 1526 Mohaç Muharebesi’nde 4 bin tüfekli yeniçeri yer almaktaydı. Kanun**î**’nin 1533 Irakeyn Seferi’nde önden yola çıkan Sadrazam İbrahim Paşa’nın yanında uzun ve kısa namlulu olmak üzere tüfek taşıyan yeniçeri sayısı 1. 020 idi ve arkasından gelen Kanunî’nin yanında yine yeniçeriler için bini uzun namlulu olmak üzere 4 bin tüfek bulunuyordu.[64] Avrupa’da bu seferle ilgili olarak zamanında yapılan neşriyatta ise, muhtemelen 10 bin katılım içinde 9 bin yeniçerinin tüfekli olduğuna yer verilmekteydi[65] ki bunun moral bozucu bir havadis olduğu açıktır. Bununla beraber, ok ve yay hükmünü 1650’lere kadar sürdürmüştür. Fazıl Ahmed Paşa’nın 1663-1664 seferinde cebehâneden 11 bine yakın tüfek ve 861 yay (56 binden fazla ok)

verilmesi ateşli silah ağırlıklı donanıma işaret eder. Mohaç'ta sıralar halinde art arda dizilmiş olan yeniçerilerin peş peşe açtıkları *salkım-saçak* ateşi ölümcül etkiler vermiş ve topçuların isabetsizliği yanında nihaî zafere ulaşılmasını temin etmiştir.[66] Bu durumda Avrupa'da varsayılan *Askerî Devrim*'den bağımsız ve çok daha erken tarihlerde Osmanlı'nın kendi askerî devrimini yaptığını söylemek abartı olmayacaktır.

Ocak 1552 tarihli olarak yeniçeri ağasına yazılan hükümden de anlaşılacağı üzere yeniçeriler haftada bir kez talim ile tüfek kullanma yeteneklerini epey erken tarihlerden itibaren geliştirmekle yükümlü tutulmuş bulunuyorlardı.[67] Böyle olmakla beraber bu, XVII. yüzyılın başlarında terk edildi ve sadece büyük seferlerden önce tüfek talimi yaptırılmaya başlandı. Beylerbeylerine gönderilen hükümlerden eyaletlerdeki yeniçerilerin de atış talimi eğitimi almalarına çalışıldığı anlaşılmaktadır, ancak bunların sıkça tekrarının sistemin bozulmakta olduğuna işaret ettiği de açıktır. Yine de XVI. asrın sonlarına kadar Avusturya ordusundakilerden daha uzun olduğu belirtilen *arkebüz* tüfeklerini maharetle kullanabildiler. Öte yandan karşı tarafın bu zafiyetini süratle gidermiş olduğu 1596 Haçova Muharebesi'nde ortaya çıktı; top ve *arkebüz* kullanımında Osmanlıları aştıkları gözler önüne serildi. Düşman askerinin çoğunun piyade ve tüfek donanımlı (*tüfenk-endâz)* olduğu artık daha sıkça kayıtlara geçmeye başladı. Düşman cephesindeki gelişmelere cevap verebilmek beklentisiyle reayadan, *sekban*, *saruca* veya *tüfenk-endâz* adıyla anılan, kaynaklarda genelde *levent* olarak geçen silahlı piyade birlikleri oluşturulmaya çalışıldı. Ancak bu önlem yeniçeri askerinin kalitesini düşürdü. 1593-1697 arasında yaşanan büyük muharebelerden yalnızca iki zafer (1596 Haçova ve 1664 Sent Gothar) ve 12 yenilgi ile çıkılmış olması bunun göstergesi oldu. Yine de muhasara savaşlarında üstünlük daha uzun bir zaman Osmanlıların elinde kaldı. 1552 Tımışvar, 1566 Sigetvar, 1596 Eğri, 1600 Kanije fetihleri bu hale iyi birer örnek teşkil eder.[68]

Tüfekli yeniçeri askeri Osmanlı komşuları içinde 1578-1590 arasında Azerbaycan'ın denetimi amacıyla sürdürülen savaşlar esnasında İran tarafından örnek alınmıştır.[69] Tüfekli asker oluşumu İran yanında ayrıca en çok Rusların dikkatle takip ettikleri bir konu olmuştur. Özellikle IV. İvan dönemi (1530-1584) askerî örgütlenmelerinde Osmanlı ordu teşkilatı taklit edilmek istenmiştir. Yeniçerilere benzeyen tüfekli asker ihdası bu anlamdadır. Bunların sayısı 1560'larda 12 bine varmış olup yeniçerilere olan benzerliği pek çok tarihçiler yanında bizzat Deli Petro tarafından vurgulanmıştır.[70]

Silahlı Yeniçeri

Ocak yönetimi ve yapısal özelliği: Yeniçeri Ocağı'nın bünyesindeki gelişmeler doğrultusunda teşkilat ve yönetimi de çeşitli değişikliklere uğramış olarak zamanla tekemmül etmiştir. Kendi içinde idarî ve adlî sahada özerk bir yapıya sahip bulunan Yeniçeri Ocağı, *yeniçeri ağası* tarafından idare edilmekte olup ocak içindeki her türlü yaptırım gücü onun riyasetindeki yetkili kurulun (*Ağa Divanı)* elinde toplanmış bulunuyordu.[71] Bu anlamda yeniçerilerin kovuşturma ve gereğinde cezalandırma işlemleri de ancak yeniçeri ağasının emriyle yerine getirilir; padişah dahi olsa sivil iktidarın müdahalesi ancak yeniçeri ağası vasıtasıyla icrâ edilirdi. Cezalandırılmalar ve infâzlar da gizlice uygulanırdı. XVI. yüzyıl sonlarına kadar azillerinin bizzat padişah tarafından yapılması söz konusu olan ve bu işin sadrazamlar tarafından icrâsının hoş karşılanmadığına dâir kaynaklarda kayıtların yer aldığı yeniçeri ağalarının tayini, ilk dönemlerden itibaren

genelde sekbanbaşılardan yapılmıştır. Bu duruma, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim zamanlarında son verildiğine dâir iki kayıt bulunmaktadır. Uzunçarşılı'ya göre, sekbanbaşılıktan yeniçeri ağası olan Bayezid Ağa'nın yeniçerileri tahrik etmesi sebebiyle, bunların ağalığa geçmelerine son verilmiştir.[72] Benzer bir hadiseyi Hammer, Yavuz zamanı için anlatmaktadır. 1514 seferindeki isyankâr hareketleri ve bazı ricâlin kendilerini desteklediklerine dâir tahkikatı ısrarla sürdüren Sultan Selim, nihayet diğer suçlular yanında ocağın ağası bulunan Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa'yı da idam ettirir (18 Ağustos 1515) ve şimdiye kadar uygulanan sekbanbaşılarının ağa olması usûlünden vazgeçerek sarayda güvenini kazanmış Mirâlem Yakub Ağa'yı yeniçeri ağası olarak atar (7 Eylül 1515) ve böylece bundan sonraki tayinler Kulkethüdası, Zağarcıbaşı, Saksonçubası, Turnacıbaşı olarak sıralanan *Katar Ağaları* içinde silsile yürütülerek yapılmaya başlanır.[73] II. Bayezid ve Yavuz Selim devirlerindeki yeniçerilerin uygunsuz hareketleri göz önüne alındığında bu iki kaydın birbiriyle örtüştüğü açıktır. Ocak dâhilinde oluşan bu usûle daha sonraki dönemlerde genelde riayet edilmiştir.

Bozulma dönemlerinde kendi iç merâtibinden hareketle yapılan ağa atamasının ocağın denetim altında tutulmasında zafiyet oluşturduğu I. Mustafa ve II. Osman hadiselerindeki hal‘, iclâs ve padişah katliyle sonuçlanan isyanlarda o sıralardaki yeniçeri ağalarının ocak içinden gelmiş olmasının da payı bulunduğuna dâir yapılan değerlendirmeler[74] bu anlamda önemlidir. Nitekim beğenmedikleri ağalara - muhtemelen eski isimlerinden hareketle - lakap takmaları (Hasan Ağa için "*Apostol*", Halil Ağa için "*Vasilaki*" (1590) disiplin gevşekliğine delâlet eden emarelerdendir.[75] Bununla beraber, fevkalade ve sivil iktidarın kendini güçlü veya askerî kesimin kusurlu hissettiği durumlarda kaide hükmüne girmiş uygulamaların dışına çıkılabilmekteydi.

Ocağın ilk ağasının kim olduğu, kuruluşun aşamalar halinde gerçekleşmesinden ötürü tesbit edilmesi zor bir husustur. Ocağın son ağası ise Mehmed Celâleddin Ağa (ö. 1863) olup bu zât ilga hadisesinden sonra daha uzun zamanlar yaşamış ve Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Sadeddin Efendi zamanında (1858-1863), Bâb-ı Meşihâttaki bir mürafaada kendisini ifşâ etmiş olmasından ötürü tanınmış ve aylık almakta olduğu 1000 kuruşluk cüz'i emekli maaşı 7.500 kuruşa yükseltilerek ömrünün son senelerinde rahat etmesi temin edilmiştir.[76] Kanunnameye göre yeniçeri ağaları işbaşındayken genelde 500 akçe yevmiyyesi, senede 8.000 kuruş koyun emânetinden geliri, Tuna Yalısı'ndan senelik 50 bin akçelik zeameti, ayrıca Yeniçeri Beytülmâli'nden sülüsü, Ağakapısı'nda haremli husûsî ikametgâhı bulunmaktaydı.[77] Terfi ederek ağalıktan ayrılmaları halinde XVI. yüzyılda genelde kaptan-ı derya veya beylerbeyi olurlardı. Vezir ve paşalığa (*Ağa Paşa*) yükselmeleri, nihayet sadrazam olmaları eski düzen ve uygulamaların geçerliliğinin kalmadığı dönemlerde sıkça rastlanan örneklemelerdendir. Mütekaid (*oturak*) olduklarında ek gelirlerini kaybetmekle beraber, kendilerine XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başlarında 100-200 kuruşluk bir aylık gelir bağlanırdı. Bu mesela, III. Selim zamanında mühendishane hocalarının diğer maaş ve ücretlere kıyasen yüksek addedilmesi icap eden aylık gelirleriyle örtüşmekte olan bir meblağdır.

Yeniçeri ağasından sonra gelen *Ocak Ağaları* veya belirli bir merâtıb takibinden ve terakkilerde silsile yürütülmesinden ötürü yeniçeri argosunda *Katar Ağaları* olarak da anılan üst kademedeki ocak zâbitleri, Yeniçeri Kâtibi, Ocak İmamı, Solakbaşı, Bölükbaşı, Baş Yayabaşı, Kethüdayeri Ağa, Muhzır Ağa, Başçavuş Ağa, Haseki Ağa, Turnacıbaşı, Saksoncubaşı, Kul Kethüdası gibi isimler taşırlar.[78] Bunlar yeniçerilikten yetişmiş ve bu üst kadrolara çıkmış olarak ocağın yönetiminden birinci derecede yetkili ve sorumluydular. Yeniçeri Efendisi de denilen Yeniçeri Kâtibi Yeniçeri ve Acemi ocağının maaş ve esâme kayıtlarının tutulduğu kalemin âmiri ve Ağa

Divânı’nın üyesi olarak, buradaki davalarda yargılama görevini üstlenir. Bu özelliklerinden ötürü Katar Ağaları kadar önem taşır ve diğerlerine takaddüm ederdi.

Tüfeğini temizleyen Yeniçeri

Şehrin inzibâtî meselelerinin giderilmesi bâbında üstlenmiş olduğu vazife yanında, yeniçeri ağaları protokoldeki üst konumunun da göstergesi olarak *selâmlık* merâsimlerinde padişaha refakat ederler, bu haklarına kararlılıkla sahip çıkarlardı. 5 Nisan 1805’de Selimiye Câmii’nin ibadete açılışı münasebetiyle III. Selim’i Nizâm-ı cedîd askerinin selâmlayacağı söylentileri büyük bir hoşnutsuzluk oluşturmuş ve açılışın iptâline yol açmıştır. Ocağın imhasını takip eden ilk selâmlık resminde (16 Haziran 1826) ise, padişahı selâmlamak vazifesi topçu ve humbaracı birliklerine havale edilmiştir. Yeniçeri ağası, ulûfe dağıtımı ve özellikle bunun bir elçinin huzûra kabûlüne denk düşen Galebe Divanı’nda Ocağın diğer üst komuta kadrosuyla (Katar Ağalarıyla) beraber devlet sarayındaki merasimin baş aktörleri arasında yer alırdı. Ramazan aylarının 15’inde yeniçerilere dağıtılan binlerce tepsi baklava ise ocağa gösterilen itibarın masraflı bir nişanesiydi. Yabancı elçiliklerin korunması vazifesi de yeniçeri ağalarının vazifeleri arasındaydı. Ağanın, padişahın bizzat çıkmadığı seferlerde yer almaması âdeti XVI. yüzyılın sonlarına doğru Sinan Paşa’nın sadareti esnasında terkedilmiş (1594) ve dönemin yeniçeri ağası olan Lala Mehmed Ağa sefere katılmış olarak bir ilki başlatmıştır.[79] XVIII. yüzyıl son

çeyreğindeki Rus ve Avusturya savaşlarında paşa rütbesini ihrâz etmiş olarak serdarlık vazifesini yürütme halleri sıkça görülür olmuştur.

Kışlak tabir edilen yeniçeri odaları fetihten önce Edirne'deydi. İstanbul'da *Eski ve Yeni Odalar* adı altında iki kışlaları bulunan yeniçerilerin koğuşlarına *Oda* tabir olunurdu. Ahşap ağırlıklı olarak inşa edilmiş bulunan ve asker olmayanlara içeri girişin yasak olduğu bu binalar 15 Haziran 1826'daki hadisede (b. *Vak'a-i Hayriyye*) tamamen tahrib ve ihrâk edilmiştir. Yeniçeri taburlarına ise *Orta* (veya *Bölük*), kumandanlarına genelde ***Çorbacı*** denilmekteydi. Orta sayısı zamanla artmış, Kanunî döneminde 165 ortaya varmış, nihayet 196 sayısında sabit kalmış olmakla beraber, bu I. Mahmud döneminde (1730-1754) 199 olarak gösterilmektedir.[80]

Fatih devrinden beri zorunlu gelişmeler ocağın 196 orta halinde üç ana grup altında toplanması sonucunu vermiştir. 1) *Cemaat* veya *Piyâdegân;* Fâtih'in ilk dönemlerinde ihdas ile sayıları zamanla 101 ortaya çıkmıştır. 2) *Sekban;* sarayın av köpeklerine bakmak üzere oluşturulan küçük bir ocak olup zamanla 34 ortaya çıkmıştır. Fatih tarafından yeniçeri ocağına ilhak edilmiştir. 3) *Bölük* veya *Ağa Bölükleri;* II. Bayezid devrinde oluşmaya başlamış, zamanla 61 ortaya çıkmıştır.[81] Yeniçeri Ocağı'nın süvârileri ise Altı Bölük halinde teşkilatlanmış bulunuyordu.

Odaların mevcudu ilk zamanlarda 60-70 kişiden oluşmaktaydı. Bu sayı daha sonraları 100 kişiyi bulmuştur. Yeniçeri kışlasının ortasında yer alan câmi Orta Câmi (*Câmi-i Miyâne*) adıyla anılır ve dinî hizmetler için imam, hatib, müezzin gibi hüddâmı yeniçerilerden oluşurdu. Bu câmi aynı zamanda bir meşveret mahalli, isyan günlerinin merkezi gibi de kullanılmış olup II. Osman tahttan indirildikten sonra burada ikinci defa iclâs edilen deli amcası Sultan Mustafa ile beraber olmuştur (20 Mayıs 1622). Yeniçeri kıyafetleri devlet tarafından temin edilmekle beraber, ortalarda kendi aşçıları vasıtasıyla, herkesin katılımıyla toplanan paradan ortak yemek pişmekteydi. Dayanışma fonu olarak maaşlardan kesilen paraların

toplandığı ve faizle işletildiği *Orta Sandığı* yeniçerilerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere aldıkları krediler için kullanılırdı. Yeniçeri ortaları çeşitli amaç ve hizmetler ifâsı için İstanbul dışında da vazifelendirilmiş veya kalıcı olarak yerleştirilmişlerdir. Yeniçeriler arasında sıkı bir dayanışma ve yoldaşlık hukuku hâkim olmasından ötürü ocak halkı dışarıya kapalı bir kurum olarak her türlü tehdit karşısında ortak korunma refleksi gösterirlerdi. Bu sebepten ocağı karşılarına almak padişah dâhil bütün devlet adamlarının kaçındığı bir husus olmuştur.

Yeniçerilerin Anadolu'da kolluk gücüne ve genelde sosyal ve siyasal bir organ haline dönüşmeleri: Yeniçeri Ocağı'nın XVII. asırdan itibaren askerî bir güç olarak gerileme ve bozulma dönemine girdiği varsayılmakla beraber, bunun daha ziyade ocağın durumunun bir önceki yüzyıl ile kıyaslanmasından kaynaklandığı açıktır. Bozulmanın önemli bir sebebi olarak takdim edilen yeniçerilerin piyasaya açılmaları, yakıştırılan deyişiyle *esnaflaşmaları*, dolayısıyla başta ticaret olmak üzere askerî olmayan işlerle uğraşmaları aslında XVI. yüzyıl sonlarında başlayan bir gelişme olmuştur.[82] Nitekim Yeniçeri Ocağı'nın piyasaya h**â**kim esnaf camiasından olmalarının sefere çıktıklarında pazarcı kıtlığına yol açacak boyutta olduğu, dönemin tarihçisi Selanikî tarafından dile getirilmiştir (1004/1596). Selanikî, yeniçerilerin sefere çıkması sebebiyle şehirde esnafın azalmasından ötürü başlayan pahalılıktan söz eder ve bunun pazarcıların hepsinin asker kökenli (sipahî, yeniçeri, cebeci, topçu ve arabacı) ve onların ortağı veya sermayedârı olmalarından kaynaklandığını belirtir, böylece yeniçerilerin esnaflaşmasıyla ilgili yargılara geçerlilik kazandırır.[83]

Geçen yüzyıllardan beri ocağın "*bozulma*" nedenleri olarak ileri sürülenlerin artık ana etken olma anlamında büyük ölçüde geçerliliği kalmamıştır. Ocağa yabancı (*Türk*/*ecnebî*) girmesi, böylece eski itaat ve disiplinin kaybolması, hülâsa devşirme sistemine dayanan özgün halinden uzaklaşma, evlenip çoluk - çocuğa karışmaları, ticaret ile uğraşır olmaları, bunun da neticesi olarak askerlik ve talimden uzak durmaya başlamaları bu

tür nedenlerin başında yer alırlar. Yeniçeri Ocağı'nın rolünü pek abartmış olan Avrupalı yazarlar da haliyle ocağın devşirme kökenine, dolayısıyla *Hıristiyan* karakterine vurgu yaparak, bozulmayı özellikle devşirme usûlünün terk edilmesiyle izah etmeyi tercih ederler, hattâ önemli muharebelerin kazanılmasındaki başlıca unsur olarak yeniçerileri öne çıkartırlar. Bu bağlamda mesela Çaldıran muzafferiyeti (1514), Hıristiyan kökenli yeniçerilerin Şah İsmâil'in Türk kökenli askerlerine, yani *"Hıristiyanların Türklere"* karşı kazandıkları bir zafer olarak takdim edilir.[84]

Bağlamından koparılmış olarak tek başına öne çıkartılan gerekçelerle ocağın bozulma sebeplerinin ortaya konulmasına imkân yoktur. Bu hususta çeşitli nedenlerin karşılıklı etkilerinin hesaba katılması gerektiği ve bir kurumun tek başına ele alınarak yalnızca kendi kanunlarına dayanarak açıklanmaya çalışılmasının yanıltıcı sonuçlar vereceği, daha 1947'de yazdığı bir makalede Mustafa Akdağ tarafından dile getirmiş olmakla beraber,[85] bu fazla dikkate alınmamıştır. Akdağ'a göre, ocağın ilk zamanlardan itibaren oluşmuş bir kanunnamesi veya herhangi bir padişah tarafından konulmuş bağlayıcı bir metni mevcut değildir, dolayısıyla ihtiyaç duyuldukça konulan hükümlerin zamanla kanunname kılığına sokulmuş olması söz konusudur. Bunların müstakilen tedvin edilmiş geç tarihli olarak (I. Ahmed devri, 1603-1617) tek örneği olan *Kavânin-i Yeniçeriyân* ise, daha çok Yeniçeri Ocağı'nın bozulma sebeplerini anlatan ve eski düzene geçilmesi için başta devşirme sisteminin ihyası olmak üzere neler yapılması gerektiğini sıralayan ve içerik itibariyle kanunnameden ziyade "*Siyâsetnâme*" özelliği taşıyan bir metindir.[86] Kanun zarûreti XVI. asrın sonlarından itibaren duyulmaya başlanmış, olumsuz gelişmelerin eski dönemleri idealleştirip yeniliklerin *bid'ad* olarak görülmesine yol açmasından ötürü, kadîm kanunların ihyâsı talepleri bu yüzyıldan sonra genel bir söylem halini almıştır.[87]

Kanûnî’nin şehzadeleri Bayezid ve Selim arasında geçen taht adaylığı mücadelesi (1559) ve Bayezid isyanının bastırılmasından sonra, çok daha önceleri serhad kalelerinde müstahfız olarak vazifelendirildiğine değindiğimiz yeniçerilerin, *yasakçı* ve *korucu* adı altında Anadolu’nun her tarafında yerleştirilmeye başlanması, zamanla önemli sonuçlar veren bir uygulama olmuştur. Buralardaki yeniçeriler çeşitli nedenlerle kalıcı hale geldiler ve vilayetlerde güvenlik giderek timarlılardan alınarak ocaklıya havale edilir oldu. Timar sisteminin işlevini kaybetmesi nedeniyle oluşan boşluğun doldurulması işinin kapıkullarına yüklenmesi, bunların eski kanunlarına riâyet etmelerini daha da zora sokan bir gelişmeydi. Öte yandan ocağın giderek artan asker sayısını devşirme sisteminin kısıtlı imkânlarıyla karşılanması da artık mümkün değildi ve böylece devşirme kaynağı dışından asker temini kaçınılmaz olmaktaydı. Bu nedene dayanan bir “*bozulma*” sürecinin ise daha Kanunî devrinde başlayan bir gelişme olduğu bilinmektedir. Bozulmanın başka bir önemli nedeni olarak gösterilen yeniçerilerin “*esnaflaşması*” olayı da ekonomik gelişmeler ve fiyat hareketleri ışığında ele alınmalıdır. Maaşlar ve hayat pahalılığı ilişkisinin uzun bir zaman dilimi içinde birincisi aleyhine bir gelişme katettiği gözlenebilmektedir. I. Murad (ö. 1389) zamanına nazaran III. Murad (ö. 1595) devrinde her şeyin değeri en az 10 misli artmış olduğundan hareketle, II. Murad zamanında günde 2, III. Murad devrinde ise 7 akçe olan yeniçeri maaşının fiyatlardaki artışa cevap verebilecek derecelerde yükseltilmesi halinde, günde en az 20 akçe olması gerekeceği hesaplanmış bulunmaktadır.[88] Bu hesap, ilk devirlerden itibaren yürürlükte olan sistemin, özellikle XVI. asırda kendini hissettiren pahalılık ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sıkıntılar sebebiyle artık ayakta kalmasına imkân olmadığını açıkça göstermektedir. Oluşan pahalılık ve yetersiz kalan ulûfeler meselesi, III. Selim döneminde (1789-1807) oluşturulan talimli askerin gerekliliğini ele alan risalelerde de yer almaya devam etmiştir.[89]

Top ve tüfek talimi yapan Yeniçeri

XVII. yüzyıl İstanbul kadı sicillerine dayanarak İstanbul esnafı hakkında yapılan bir çalışma, yeniçerilerin esnaflaşmasının bu yüzyıl başından itibaren büyük bir ivme kazandığı ve yüzyılın ikinci yarısından sonra yeniçerilerin esnaf ve zanaatkâr olarak loncalarda da temsil edilmekte olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.[90] Öte yandan askerlikle ilgisi olmayan pek çok kişinin vergilendirme, yargılama ve toplumsal konum itibariyle pek çok faydaları beraberinde getirmesinden ötürü kendini Yeniçeri Ocağı'na kaydettirmeye çalıştığı bilinmektedir. Esnaf kefalet defterleri üzerine yapılan çalışmalar bu anlamda da ilginç sonuçlar verebilmektedir. Nitekim bu defterlere kayıtlı dükkân sahibi İstanbul esnafının bir kısmının adres olarak yeniçeri ocağını göstermiş ve hattâ bazen hangi bölüğe mensup olduklarını da belirtmiş olmaları, bunların Yeniçeri Ocağı'na yalnızca ismen kayıtlı olmadıklarını ve ocakla olan bağlantılarının fiilen devam etmekte olduğunu açığa çıkartmıştır. Esnafın da *kethüda*, *yiğitbaşı* gibi yöneticilerini genelde ocak halkından seçmeyi tercih etmeleri, yeniçeri gücünden faydalanmak istendiğinin göstergesidir.[91]

Yeniçerilerin ticaret ve zanaatla meşgul olmaya başlaması ilk başlarda loncalar ve esnaf tarafından doğal olarak iyi karşılanmamış olduğu düşünülebilir. Bazı yeniçerilerin piyasa şartlarını hiçe sayarak ticarette kaba kuvvet kullanarak para kazanmaya çalışması ve yeniçeri statüsünün getirdiği imtiyazların haksız rekabete sebep olması büyük bir ihtimalle bunun başlıca nedenini teşkil etmekteydi. XVII. yüzyılın ikinci yarısında bu

tip gerginlikler azalmış, hem yeniçerilerin esnaflaştığı hem de esnafın yeniçerileştiği iki yönlü bir süreç sonucunda İstanbul'un ticarî hayatında ve loncalarda esnaf yeniçerilerin varlığı artık kabul edilen bir gerçeklik haline gelmiştir.[92] Esnaflaşmanın ekonomik olarak kaçınılmaz hale gelmesinin yanında, Anadolu'da asayişin sağlanması, suçluların takibi, cezalandırılmak üzere muhakemelere sevki de yeniçeri yasakçılarına havale edilmiş olarak kaldı ve dolayısıyla fiilî idare giderek timarlıların yerini alan ocak halkının eline geçti. Öte yandan az sayıda dahi olsa çok daha erken tarihlerde işyeri olarak dükkân kiraladıkları (1490) veya toprak sahibi olduklarına (1521) dâir örneklemeleri olan ekonomik boyutlu gelişmeler; şehir -köy- kasaba düzeyinde yerleşmeleri, toprak sahibi olmaları, çiftlikler kurmaları ve ticaret yapmalarıyla genellik buldu.[93] Özellikle Anadolu, giderek kapıkulu olma iddiasıyla ortaya çıkan, huzur ve asayiş bozan, askerî imtiyazı kötüye kullanan bir kalabalığın mazarratına marûz kaldı. Akdağ'ın ifadesiyle, vilayetlerde yeniçerilerin yerleşmeleri halk-devlet ilişkilerinde sıkıntı oluşturdu.[94] Ocağın sosyal bir katman olarak halk arasında yer etmesi giderek daha da yaygınlık arz etmeye başladığında, yeniçerilerin devşirme kökenli klâsik yapılarına ve eski durumlarına benzer bir yanları zaten çoktandır kalmamış bulunuyordu.

Olumsuzluk imajının yerleşmesi: Ana yerleşim merkezleri olmak hasebiyle İstanbul'daki konumları özellikle önem taşır. Şehrin ortasında (Şehzadebaşı-Aksaray-Horhor) yer alan büyük kışlaları *Eski ve Yeni Odalar* olarak anılır. Acemioğlan kışlaları da bunlara mücavirdir. Evlenmeler yaygınlaştıkça şehrin çeşitli mahallelerinde kiralık evler giderek artan bir yeniçeri taallukatıyla dolmaya başlar. Hanlar, bekâr odaları ve kahvehaneler diğer pek çok yeniçerinin veya onlarla aynı hakları maaşsız olarak paylaşan yeniçeri taslakçılarının, kapağı ocağa atmak isteyen işsiz güçsüzlerin, çeşitli kanunsuzluklara karışanların, hattâ çıkacak ilk siyasî kargaşanın nimetlerinden istifadeye muntazır şehrin avâmî kalabalığının çekim merkezi olur. Ticarethanelere, esnafın işyerlerine, limanlara yanaşan gemilere

himayeye alma adı altında kendi özel işaretlerini asarak (*Balta Asma*), her ortanın kendi haraç kaynağını belirlemeleri gibi uygunsuzluklar, ev soygunları, her türlü hırsızlıklar yeniçeri isminin yanında giderek daha sık yer almaya başlar. Zaman zaman şahid oldukları veya duyumunu aldıkları tecavüzcülerin hakkından gelmek üzere kılıcına el atarak bizzat infâzda bulunan padişahların[95] IV. Murad'ı hatırlatır tarzda kol gezmeleri, yeniçeri adına olumsuzluklar yükleyen kanlı izler bırakır.

Devlet hazinesinin büyük malî kayıplara uğramasına, iş ve mal sahiplerinin hoşnutsuzluk ve mağdûriyetine sebep olmasına rağmen III. Selim devrinde İstanbul'da 500 kadar meyhanenin kapatılması, buralarda "*devlet sohbeti*" yapılıyor olmasından ziyade, özellikle asayiş konusunda atılan bir adım olarak değerlendirilmelidir.[96] Şehirde sıkça görülen yangınlar ise genelde kundaklama eseri olarak ve belirli bir hoşnutsuzluğa işaret etmek üzere yeniçerilerin vebâlinde kalır. Protestolarını, devlet ricaline yöneltilen tehditlerini yazılı varakalar halinde sağa sola, cami duvarlarına ve halkın çokça dolaştıkları yerlere bırakmaları, XVIII. yüzyıl sonlarına doğru daha sık görülen bir yenilik olur.[97] Yeniçerilik şehrin külhânî kültürünün ve kendine özgü edebiyatıyla argosunun kaynağını oluşturur. "*semer devirme*", "*baklava alayı*", "*hamam baskını*" "*balta asma*", "*yeniçeri kahveleri*", "*hane - konak baskınları*" "*her türlü tecâvüz*" ve "*her türlü rezâlet*" yeniçeri şehir eşkıyalığının kara safhasını teşkil eder.[98]

XVIII. yüzyılın son çeyreği; Küçük Kaynarca (1774), Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı (1783), Ziştovi (1791) ve Yaş (1792) antlaşmalarıyla bitecek olan ve 1768'de başlayan bir dizi savaşla geçti ve yeniçeri ordusunun askerî bir değerinin kalmadığını gözler önüne serdi. Başta dönemin resmî tarihçilerinden ordu ile beraber sefere katılan Enverî ve Vâsıf olmak üzere kayda geçirilen, yeniçerilerin askerlikle alakası olmayan davranışları, 1768'de başlayan seferin daha ilk anlarında görülmeye başladı.

Dönemin büyük askeri Prusya kralı II. Friedrich'in (ö. 1786) biraz da alaycı bir tavırla Rusların da pek iyi durumda olmadıklarına telmihen dile getirdiği, "*körlerle tek gözlülerin*" savaşı yakıştırmasında kastedilen tek gözlü olma hali yine de Rusları, nihayet Karadeniz'e açılacak, daha sonra ilhak etmek üzere Kırım'ı önce bağımsız hale getirecek ve ağır bir savaş tazminatı kabul ettirecek derecelerde güçlü kılmaktaydı. Kırım'ın ilhakının resmen tanınması (Ocak 1784) ve anında savaşla mukabele edilememesinin başında askerî zafiyet gelmekteydi. Bu sırada Yeniçeri Ocağı'nın durumu hakkında yapılan bir inceleme, ocakta 5. 000 kadar aktif efrâd yanında, üçte birinin yeniçeri mütekaidi olduğu ve geri kalanların "*kapılı*" tabir edilen devlet ricalinin hizmetkârlarından oluştuğu toplam 40 binin üzerinde emekli bulunduğunu göstermiştir.[99] Bunun anlamı, büyük maaş ödemelerine rağmen silâhaltında toplanan yeniçeri sayısının fevkalade az olduğuydu ve üstelik İstanbul'dan çıkan ordu daha Edirne'ye gelmeden bunların da önemli bir kısmı zaten firar etmekteydi. Rumeli ayânlarının bin bir niyâz ile gönderdikleri kuvvetlerin ahenksiz nizâmı içinde fennî harbin gereğinin yerine getirilmesi haliyle beklenemezdi. Bu durumda 1787-1788'de başlayan iki cepheli savaşta, Avusturya'nın zafiyetinden kaynaklanan zaferler, Rusya cephesindeki kimi başarılar istikrâr arzetmeyen tesadüfî gelişmeler olarak kaldılar.

Yeniçeri

III. Selim tahta çıktığında (Nisan 1789); savaşamayan, eğitimsiz, disiplinden tamamen yoksun, ilk bahanede meydanı düşmana terk eden, topları bırakıp atlarına binerek kaçarken kendi ordugâhını ve yolda önüne

çıkan köyleri yağmalayan, kapağı İstanbul'a attığında ise sahte kahramanlık hikâyeleri uydurarak, kabahati komutanlara ve ricâle yükleyen bir "*yeniçeri ordusu*" ile karşılaştı. Askerin perişan halini yazdığı hatt-ı hümâyûnlarından takip etmek mümkündür.

31 Ocak 1790'da yapılan Prusya ittifakı, ordunun durumunu yakından bilen ve bir an önce barıştan yana olan Şumnu meştâsındaki Sadrazam Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından arzu edilen bir husus olmamış ve ittifak askerin muhalefetine rağmen yapılmıştı.[100] Avusturya'nın Prusya tarafından zorlanması neticesinde yapılan Ziştovi Barışı (4 Ağustos 1791), düşman cephesini teke düşürmüş olmakla beraber, yaşanan ağır hezimetler ve en son Maçin'deki büyük bozgun (9 Temmuz 1791) sebebiyle, III. Selim'in bütün emir ve beklentilerinin aksine Rusya ile de acil bir barış kaçınılmaz olmuştu. Başta yeniçeri ağası olmak üzere bütün ocak ağalarının ve sair komutanların iştirakiyle Maçin sahrasında yapılan olağanüstü toplantıda (11 Ağustos 1791), "*gâvurun nizâmlı askerine bizim nizâmsız askerimizle*" mukavemetin söz konusu olamayacağı ve içinde bulunulan perişanlık d**â**hilinde "*kıyâmete kadar zafer yüzü görülemeyeceği*"[101] açıkça dile getirilerek, bu şartlar dâhilinde ordunun savaşamayacağının padişaha bildirilmesi Sadrazam Koca Yusuf Paşa'dan talep edildi ve bu hususta bizzat Vâsıf Efendi'nin eliyle tanzim edilen[102] *mahzar* sûreti herkesin imzasıyla tasdik görmüş olarak İstanbul'a yollandı.[103] Böylece, Osmanlı tarihinde emsâli olmayan bir "*boykot*" hadisesi yaşandı ve Rusya ile Yaş Barışı bu şartlar d**â**hilinde yapıldı (9 Ocak 1792).[104]

Nizâm-ı cedîd olarak anılan yenilenme ve yeniden yapılanma döneminin (1792-1807) bu hadise akabinde başlatıldığı ve III. Selim'in daha ordu dönüş hazırlıkları içindeyken önde gelen ricâlden "*nizâm-ı devlete dâir layihalar*" talep ettiği bilinmektedir. Ordunun İstanbul'a gelmesinden (2 Nisan 1792) bir müddet sonra başta Sadrazam Koca Yusuf Paşa olmak üzere boykot hadisesine karışan bütün ricâl ve ocak zabıtânı azledildiler.

Boykot hadisesinin yeniçeri ağası olan Arapzâde Ahmed Ağa, "*ordulu olmak hasebiyle vücûdu istiskal*" edilmiş olarak vazifeden alındığında, III. Selim askerî tayinleri silsileyi yürütmeyerek, teknik tabiriyle "*katar*" dışına çıkarak yaptı. Sefer esnasında İstanbul'da bulunan Sekbanbaşı Mehmed Said Ağa yeniçeri ağası olarak atandı (24 Haziran 1792).

Başlayan askerî reformlarda ve 1805'ten sonra yeniçerilerin giderek artan hoşnutsuzluklarında, savaşlardaki başarısızlıkları ve nihayet bu *boykot* hadisesi devamlı yüzlerine vurulan bir ayıp olarak kullanıldı. Avrupa tarzında donatılmış, eğitilmiş ve disipline edilmiş "*Nizâm-ı cedîd*" ordusunun kurulması başlangıçtaki bu psikolojik hava içinde sessizlikle karşılandı. Yeni ordunun giderek güçlenmesi, sonunda eskisinin ortadan kaldırılması sonucunu verecek bir gelişme olacaktı. Böylece iki sistem arasında amansız bir düşmanlık gelişmeye başladı; öyle ki ihtiyaç anlarında bile bu iki kuvvetin bir arada kullanılması hiçbir zaman mümkün olmadı. Nizâm-ı cedîd'in geniş programı bütün kurumlarıyla devletin her sahada yapılanmasını ön görmekteydi: Timar sisteminin yoklanması, mahlûllere el konulması, maaş cüzdanlarının (*esâme*) satışının yasaklanması, her türlü yolsuzluğun önlenmesi, çağdaş askerî reformlar için yeni gelir kaynakları oluşturulması, hülâsa mülkî idare başta olmak üzere bütün sistemin elden geçirilmesi... Bütün bunların meydana getirdiği geniş hoşnutsuzluk, başlayan reform dönemini kısa zamanda ciddi meselelerle karşı karşıya getirdi. Reformların dar bir kadro tarafından yürütülmesi, yeni iktidar sahiplerinin eski alışkanlık ve kötü uygulamalardan kendilerini alamamaları, maaş ödemeleri başta olmak üzere tamamen ihmal edilen eski ocaklar ile imtiyazlı bir konumda bulunan yeni kurumlar arasındaki mevcut bölünmeyi daha da derinleştirdi.[105]

İç isyanlar (özellikle Vidin'de Pazvandoğlu Osman, Hicaz'da Vehhabîler), dışarıda patlayan savaşlar [Mısır'ın Fransızlar tarafından işgali (1798), İngiliz (1807-1809) ve Rus (1806-1812) savaşları] ve reformlar için sarf edilmesi gerekenlerin dışında bunlar için yapılmak zorunda kalan büyük

harcamaların bütçeye getirdiği ek yük, siyâsette yaşananların yanında ekonomik durumda da büyük sıkıntılar ortaya çıkardı. Nihayet Şubat 1807'de bir İngiliz filosunun İstanbul önlerine kadar gelerek devleti tehdit etmesi,[106] III. Selim'in 1805 ve 1806 senelerindeki yeniçeri muhalefetiyle tamamen sarsılmış bulunan otoritesine ölümcül bir darbe vurdu. Vehhabîlerin son bir iki senedir hüccâcın hac farizesini ifâsına engel olmaları ise saltanatının sonunu hazırladı. Ordunun Rus Seferi'ne çıkmak üzere İstanbul'dan ayrılması (12 Nisan 1807), Kabakçı Mustafa İsyanı (25-29 Mayıs) olarak bilinen ayaklanmaya fırsat verdi.[107] III. Selim uzun seneler büyük masraflarla ve pek çok düşmanlıklar celbetmiş olarak hazırladığı orduyu ne savaşta ne de kendi hukukunu korumada kullanabilmiş olarak, reformlarını inkâr ve tahtını terk etti.

1807 ve 1808 seneleri içinde savaş hali devam etmesine rağmen, iki büyük ayaklanma ve iki padişahın (III. Selim ve IV. Mustafa) katli ve üç tebeddül (Selim, Mustafa ve II. Mahmud) yaşandı ve yeniçeriler, "*Sened-i İttifak*" belgesini[108] de oluşturmuş (29 Ekim 1808) olmasından ötürü, kendisine duydukları düşmanlığın daha şiddetlendiği Alemdar Mustafa Paşa darbesini de üç ay içinde kanlı bir şekilde bertaraf ettiler (16 Kasım 1808). Bu son isyanlar yeniçeri nüfûzunu, XVII. yüzyıl ortalarındaki "*yeniçeri ağaları saltanatı*" dönemine hatırlatan bir tarzda arttırdı. 1807 isyanından sonra ulemanın da katılımıyla tanzim edilen bir *Hüccet-i şer'iyye* ile (31 Mayıs 1807) darbeciler hakkında takipsizlik kararı alınarak, bir nev'î dokunulmazlık zırhına büründürülmeleri ve hiçbir zaman sorumlu sayılmayacakları ("*hiçbir vakitte mû'âheze ve mes'ûl olmıya*") teminatı verilmesi,[109] yakın zamanların darbecilerine âdeta örnek teşkil etti.[110] Bu gelişmeler dâhilinde, yeniçeriler veya bu isim altında birleşenler kimler olursa olsun, bunların ortadan kaldırılmasının II. Mahmud siyasetinin baştan itibaren ana hedefi olmasına şaşmamak lâzımdır.

Değinilen bu son isyanlara katılanların kimlik bilgileri gayet kısıtlı olmakla beraber, genelde ocağın orta kademeden subaylarının çoğunlukta olduğu tesbit edilebilmektedir. Bunlar *odabaşı, mütevelli, aşçı ustalar* gibi neferât ile yakın temas içinde bulunan kişilerdir. Bunların çeşitli yolsuzluklara karışmaları söz konusu olup bir nev'i dayanışma kasası olan orta sandıklarından maddî çıkar sağladıklarına, esâme satışlarından istifade ettiklerine dâir suçlamaların muhatabıdırlar.[111] III. Selim'in Fransa ile yakınlaşmasından ötürü çıkan bir savaşın içinde ve ordu henüz sefere çıkmışken patlak vermesinden ötürü, hükümdar ve siyaset değişikliğinden en fazla istifade etmeleri söz konusu olacak olan ve muhalefeti el altından tahrik edip destekledikleri bilinen İngiliz ve Rus parmağının da hesaba katılması gereken 1807 isyanı, Kabakçı Mustafa ismiyle bağlantılı olarak anılsa da esas kadro orta rütbeli subaylardan oluşmaktaydı. Yeniçeri ordusunu cephede olduğundan İstanbul'da kalan ortaların mütevelli ve odabaşıları isyan boyunca halkı kendilerine katılmaya davet etmişler ve isyanı yönetmişlerdir. 1807'de olduğu gibi 1808 isyanında da aynı kadroların iş başında olduğu, 1826'daki son ayaklanmada ise bu türde pek az subayın bulunduğu, zirâ aradan geçen zaman içinde II. Mahmud'un daha önceki isyanlara karışmış olanların çoğunu ortadan kaldırdığı tesbit edilmiştir.[112]

Orta sandıklarından küçük esnafa, dara düşen halka fâizle borç verilmekte olmasının belirli bir taraftarlık hali oluşturduğu, geniş amele istihdam eden taşımacılık ve inşaat sektörünün de büyük ölçüde yeniçeriler tarafından denetim altında tutulduğu ayrıca vurgulanmaktadır. Hammal, kayıkçı, inşaat amelesi kethüdaları genelde kendi ortalarından kethüda seçmekteydiler. Kabakçı isyanında esnafın kepenk indirmeye ve isyana katılmaya çağrılması bu bağlantı sebebiyle daha da etkili olmuştur. III. Selim reformlarının mağdûru olmaları hissiyatıyla ulemanın kendi yanlarına çekilmesi önem arzeden bir husus olmaktaydı ve bu, başlarda katılmak istemez görüntüsüyle zevâhiri kurtarmaya çalışan Şeyhülislam Atâullah

Mehmed Efendi olmak üzere başarıyla sağlanmıştı. Bununla beraber, 1807 ayaklanması yüksek ulemanın topyekûn destek verdikleri son isyan oldu.

Çorbacı

Yeniçerilerin "*Nizâm-ı cedid şeyhülislâmı*" diye dillerine doladıkları Salihzâde Ahmed Esad Efendi, isyan akabinde azle uğramak bahasına 14 Kasım 1808'de başlayan büyük isyana katılmaya yanaşmamış olmasına rağmen, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin destek vermeleri söz konusu olmuştur. 1808 Kasım ayaklanması, 1807 Mayıs isyanında el sürülmeyen *Nizâm-ı cedîd* ile ilgili bütün kışlaların ve sair binaların yakılıp yıkılmasıyla ve nihayetinde saraya da saldırılması sebebiyle kafesteki IV. Mustafa'nın da idamına neden olmuş olarak devam etti. Bu arada Selimiye kışlası yanında bulunan matbaanın da tahrib edilmiş olması (17 Kasım 1808), bunun mühendishanedeki eğitim için ders kitapları basılması yanında yeni düzeni tanıtan eserleriyle de *Nizâm*-ı *cedîd*'in etkin bir silahı ve kurumu olarak görüldüğüne işaret etmesi bakımından önem taşır. Bu hadise, 1730'daki yeniçeri isyanındaki yakıp yıkmalara rağmen Müteferrika matbaasına dokunulmamış olmasını olumlu bir davranış olarak sergilemesinin[113] isabetli bir değerlendirme olamayacağını da gözler önüne serer zira yeniçerilerin 1730 ayaklanmasındaki bu davranışları sözü edilen matbaanın kendi düzenlerine yönelik bir tehdit unsuru teşkil etmemiş olmasından, hattâ daha büyük bir ihtimalle belki genelde varlığından bile bîhaber olmalarından kaynaklanmaktaydı. Asker ve ulema ittifakının arz ettiği büyük tehlikeleri bizzat yaşayarak gören II. Mahmud'un aldığı önlemler

neticesinde 1826'daki son isyanda ulema -biraz zorlanmış da olsalar-tamamen padişahın yanında yer almak zorunda kalmıştır.

1791-1793 arası derlenmiş *Kefalet Defterleri*'nde yer alan İstanbul'daki 1.110 işyeri ve dükk**â**n sahipleri için kullanılan *beşe*, *odabaşı*, *bölükbaşı* ve ***çavuş*** gibi sıfatlardan hareketle, dükk**â**nların %40 kadarının yeniçeri bağlantılı olduğu ve bunların da yanlarında kendi cemaat ve ortalarıyla alakalı olanları çalıştırdıkları, diğer şehirlerde de konumlarından istifade etmek üzere yeniçerilerin ortak olarak tercih edildiğinin belirlenmesi,[114] meseleyi aydınlatacak önemdedir. Özelikle kahve tüccarlarının yeniçerilerle ortaklığının gösterildiği Kahire için yapılan örneklemeler,[115] bunların piyasadaki rollerine ışık tutar. Hülâsa, piyasaya "*mafya-vârî*" usûllerle el atan, devletin elini kolunu bağlayıp âdeta rehin alan, uzun zamanlardır askerlikle ilgisi kalmamış olduğu halde yenisinin kurulmasına da izin vermeyen, savaşlarda işe yaramayan, iç ayaklanmaları bastıramayan, isyan ve darbeleriyle ünlenmiş olarak her türlü yenilenmenin önünü tıkayan, Cevdet Paşa'nın dediğinin[116] aksine, devletin kalbinde "*seretân* [kanser] *illeti*" değil, belki ameliyatla alındıktan sonra vücûdunun sıhhate kavuştuğu omuzundaki "*ur*" idi. Zira ortadan kaldırılan sadece askerî bir ocak değildir. Ortadan kaldırılan, muadilleri olan Rusya'da Büyük Petro'nun kanlı bir şekilde kökünü kazıdığı (1698) Streltsi askerlerine benzer şekilde imtiyazlarını büyük bir ihtirasla koruyan ve konumlarını zayıflatmaya yönelik bütün askerî reformlara şiddetle karşı çıkan,[117] uzun dönemler boyunca yaşanmış olumsuzluklarıyla artık meşrûiyyetini kaybetmiş, devlete musallat bir örgütün bizâtihî kendisidir.

Yeniçeri Ağası

Asrî tarihçiler tarafından merkezî iktidar karşısında ve halkın yanında bir muhalefet odağı, bir sivil toplum örgütü gibi gösterilmek istenen Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla halkın iktidar gücü karşısında korumasız kaldığı tarzındaki iddiaların, serdedilen tesbitler doğrultusunda herhalde bir değeri olmaması icâbeder. Yeniçeri meselesinin, "*ehl-i ırz ahalinin kendi kazanlarını evlerinin önlerine çıkarmasıyla çözüleceğini*" dile getiren II. Mahmud, "*Vak'a-i Hayriyye*" olarak anılan hadisede (15-17 Haziran 1826) bunun gerçekleştiğini gördü ve bir önceki asrın sonundan beri akamete uğrayan Osmanlı yenilenme ve yeniden yapılanması önündeki en büyük engeli nihayet ortadan kaldırmaya muvaffak oldu. II. Mahmud, "...*sadece savunma [amaçlı] değil, aynı zamanda kısmen [merkezî] iktidarın parçalanmasından kısmen de Avrupa devletlerinin askerî ve ekonomik müdahalelerinden kaynaklanan büyük iç sorunlarla da uğraşacak [modern] bir devlet oluşumu öngörmekteydi*."[118] Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması akabinde bu gaye doğrultusunda girişilen köklü reformların, XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan o bütün felaketli gelişmelere rağmen, devleti yaklaşık 100 yıl kadar daha ayakta tutmuş olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, II. Abdülhamid'in, Meclis-i Mebûsân'ın açılışı münâsebetiyle irâd ettiği nutkunda (19 Mart 1877) dile getirdikleri, bu durumu âdeta teyid etmektedir:

"... *Nihayet büyük pederim Sultan Mahmud Hân-ı merhûm devletimizin birkaç asırdan beri uğradığı inhitât ve tedennînin başlıca illet-i gā'iyyesi olan nizâmsızlık ve ondan neş'et eden yeniçeri gā'ilesini ortadan kaldırıp*

cism-i devlet ve milleti rahnedâr eylemiş olan fesâd ve ihtilâl dikenlerini ayıklamış ve Avrupa medeniyet-i hâzırasının en evvel mülkümüze idhâliçün bir kapı açmış idi.”[119]

Hülasa, Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükselme dönemi aşamalarındaki savaşlarda kazanılan başarıların zamanla artan bir abartı içinde kendilerine maledilmiş olan yeniçeriler, devletin ve dolayısıyla askerî kurumların yeniden yapılanmasını gerektiren daha sonraki devirlerde yenilenmenin karşısında duran bir engel olarak ortaya çıkmış; çeşitli isyan, halʻ ve iclâsın aktörü olarak tarih sahnesinde giderek artan bir olumsuzluk içinde yer almaya başlamış, nihayet böylece geçen uzun bir dönemden sonra geciken reformların, yaşanan hezimetlerin ve kaybedilen toprakların sorumlusu olarak kanlı bir devlet darbesiyle tarihe intikal etmiştir. Yeniçeriliğin devlet örgüsünün bütün hücrelerine nüfûz etmiş olarak “*asabiyet-i milliye*” ile özdeşleşmiş olduğu savının[120] ve bu haliyle belirli bir efsane halesine büründürülmüş olmasının bilimsel anlamda geçerliliği sorgulanmaya muhtaçtır.

Tablo 1

15-17. Yüzyıllarda Anadolu’da Devşirme Mahalleri				
Aksaray	Cizre	İznik	Malatya	Sivas
Amasya	Çemişgezek	Karahisar	Manyas	Tokat
Batum	Çorum	Karaman	Maraş	Trabzon
Bayburt	Diyarbakır	Kayseri	Mihaliç	Zülkadriye
Beyşehir	Eğirdir	Kemah	Niğde	Arapkir
Bilecik	Erzurum	Kütahya	Sinop	
Bursa	Gemlik	Lefke	Sis	

Tablo 2

Türk Üzere Verilen Devşirme Oğlanları *Osmanlılarda Sağlık*, II, 26-28. Kaynak: 1491-1538 Tarihli Bursa Şerʻîye Sicilleri.
Bursa Adaköyü’nde Hoşkadem bin Abdullah elinde hidmetiçün olan Hamza nâm sarışın, kısa boylu, gök gözlü, emred[1] Bosnaviyyü’l-asl yeniçeri nasîr[2] (نصير)zahmetinden vefât... (Şubat 1491).
Bursa Bağçeköy’de Ali bin Abdullah elinde olan Hızır nâm buğday tenlü, yalın yüzlü, emred, kara gözlü Eflâkiyyü’l-asl yeniçeri nasîr zahmetinden vefât... (Mart 1491).
Bursa Akçapınar nâm karyede Abdâl bin Mehmed elinde olan Hasan nâm kara yağız, elâ gözlü, orta boylu, yalın yüzlü, Bosnaviyyü’l-asl yeniçeri nasîr zahmetinden vefât... (Mart 1491).

Bursa, Kite kadılığı Katırlıköy'den Yusuf bin Mustafa elinde olan Süleyman nâm sarışın, gözleri çukur, orta boylu, yalın yüzlü, Bosnaviyyü'l-asl yeniçeri tâ'un[4] illetinden vefât... (Mart 1491).

Bursa'da Hacı İlyas oğlu Mehmed Çelebi elinde olan Yunus nâm sarışın, uzun boylu, Bulgariyyü'l-asl yeniçeri nasîr zahmetinden vefât... (Mart 1491).

Bursa Armudköyü'nde Mevlânâ Bahârî elinde olan Kasım nâm kara yağız, kara gözlü, açık kaşlı, Bulgariyyü'l-asl acemî yeniçeri tâ'un illetinden vefât... (Kasım 1491)

Bursa Balıklıköyü'nde Hergeleci Hamza bin Abdullah elinde olan İlyâs nâm sarışın, gök gözlü, orta boylu, emred, Bosnaviyyü'l-asl oğlan tâ'un illetinden vefât... (Aralık 1491).

Bursa Serme nâm karyeden Hacı İdris bin Ali Fakîh elinde hidmetiçün olan Ali nâm buğday enlü, elâ gözlü, uzun boylu, Bulgariyyü'l-asl oğlan ve İskender nâm buğday enlü, tavîlü'l-kāme,[5] ablah[6] Bulgariyyü'l-asl oğlan ve Nasûh nâm, kara yağız emred Bulgariyyü'l-asl oğlan, üçü bir bile tâ'ûn zahmetinden vefât... (Mart 1492).

Bursa Kapluca müderrisi Mevlânâ Seydî'ye hidmetiçün verilen Hamza nâm sarışın, uzun boylu, gök gözlü, Bosnaviyyü'l-asl acemî yeniçeri tâ'ûn zahmetinden vefât... (Temmuz 1492).

Bursa Armudköyü'nde Yûsuf bir Abdullah elinde hidmetiçün olan acemî Hızır nâm kara yağız, gök elâ gözlü, Sırbıyyü'l-asl orta boylu oğlan tâ'ûn zahmetinden vefât... (Eylül 1492).

Bursa Fodra nâm köyde Solak İskender bin Abdullah hidmetiçün verilen Ahmed nâm asfer,[7] ezrak,[8] ablah, kasîrü'l-kad[9] Sırbıyyü'l-asl oğlan nasîr zahmetinden dârü'ş-şifâda fevt... (Ocak 1503).

Bursa Karamanköyü'nde İshâk bin Abdullah elinde Hamza nâm asfer, ahver,10 ablah, aksar,11 Rûmiyyü'l-asl oğlan Dârü'ş-şifâda nasîr zahmetinden fevt... (Ocak 1503).

Ulufeci Evrenos'a hidmetçün verilen Hamza nâm eşhel,[12] ablah, etemm[13] Bulgariyyü'l-asl oğlan nasîr zahmetinden Bursa Dârü'ş-şifâsında fevt... (Ocak 1503).

Şehzade Mahmud'a verilecek Acemî yeniçerilerden Mustafa nâm emred; uzun boylu, sarışın, Bosnaviyyü'l-asl oğlan Frenk uyuzu olduğu cihetten tîmâr içün Yılancı Kemal'e verilmiş ve tîmâr edilerek teslim edilmiş. (Mart 1504).

Hamamlıkızıkköyü'nde Berek bin İsa'ya hidmetiçün verilen Hamza nâm sarışın, göz gözlü ve açık kaşlı, emred Bulgariyyü'l-asl oğlan tâ'ûn zahmetinden vefat... (Mayıs 1504).

Hacı İvâz Paşa Kızığı'nda Hacı Ahmed bin Abdullah elinde olan Hasan nâm sarışın, elâ gözlü, açık kaşlı, tavîlü'l-kāme, Bulgariyyü'l-asl emred oğlan ve bir dahi İskender nâm kara yağız, ahver, ahzer,[14] emred, Rûmiyyü'l-asl oğlan tâ'ûn zahmetinden vefât... (Mayıs 1504).

Gülpınarköyü'nde Hızır bin Mûsâ elinde olan Ali nâm sarışın, elâ gözlü, açık kaşlı, emred, Bulgariyyü'l-asl ve bir dahi Ahmed nâm buğday enlü, kara gözlü, çatık kaşlı, emred, Bulgariyyü'l-asl oğlanlar tâ'ûn zahmetinden vefat... (Mayıs 1504).

Gülpınarköyü'nde Mahmud bin İlbeyi'nin elinde olan Hüseyin bin Abdullah nâm sarışın, elâ gözlü, açık kaşlı, emred Bosnaviyyü'l-asl oğlan tâ'ûn zahmetinden fevt... (Mayıs 1504).

Gülpınarköyü'nde Muharrem bin Hamza elinde olan Ali nâm sarışın, elâ gözlü, emred, Rûmiyyü'l-asl oğlan tâ'ûn zahmetinden vefat... (Mayıs 1504).

Bursa'da Bakkal Mehmed bin Hızır nâm kimesnenin zimmetinde Bulgariyyü'l-asl Hızır bin Abdullah ve Rûmiyyü'l-asl İlyâs bin Abdullah nâm acemî yeniçerileri olup ve zikr olunan yeniçeriler tâ'ûn illetine mübtelâ olup ve bu marazdan fevt olmağla... (Şubat 1538).

Bursa'da Sultan Mehmed Hân mahallesinde mütemekkin acemî yeniçerileri kethüdası Halil bin Aynî yedinde Mesîh bin Abdullah ve Hüseyin bin Abdullah nâm emred Bulgariyyü'l-asl acemî oğlanları olup, hâliyân mezbûr Mesîh nasîr zahmetine müptelâ olup ve mezkûr Hüseyin dahi tâ'ûn zahmetine mübtelâ olup, zikr olunan acemî oğlanlar bu marazlarından fevt... (Şubat 1538).

Bursa Adaköy'de Budak bin Mahmud Fakîh elinde hidmetiçün olan Ağca nâm sarışın, elâ gözlü, yalın yüzlü, orta boylu Bosnaviyyü'l-asl yeniçeri katırdan düşüp öldü (Kasım 1491).

Tablo 3

Yeni Devşirilen Çocukların Eşkal ve Aile Kayıtları
Kaynak: *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Bâb-ı Defterî, Müteferrik, nr. 36805

Köstendil Livâsı, Sene Ramazan 903/Nisan-Mayıs 1498

Ustrumca kazası Makriva köyü
Yeno veled-i Dimito
Elâ gözlü, açık kaşlı, ak benizli, iki kaşı arasında beni var, iki zülfü altında beni var, uzun boylu, mahbûbdur.

Ustrumca kazası Makriva köyü
Miloş veled-i Dragoy
Kara gözlü, açık kaşlı, sağ kulağı delik, ak benizli, uzun boylu, mahbûbdur.

Ternik köyü
Pale veled-i Nikola
Elâ gözlü, açık kaşlı, sol kulağı delik ve sağ gözü kuyruğunda beni var, sarışın, orta boylu.

Gradiç köyü
Görgo veled-i Yako
Gök elâ gözlü, açık kaşlı, elinde nişanı var, ak benizli, uzun boylu.

Gradiç köyü
Dula veled-i Kostime
Kara gözlü, açık kaşlı, sol gözünün altında nişan var ve sol kulağı delik, gendûm-gûn, uzun boylu.

Kaloçinde köyü
Bringo veled-i Vleis
Gök elâ gözlü, çatık kaşlı, üst dudağı ve sağ yanında nişanı var. Ak benizli, uzun boylu.

Tırhala sancağı
Polana köyü
Yani veled-i Gireç
Gök elâ gözlü, sarışın, orta boylu.

Yeno veled-i Kiro
Gök gözlü, açık kaşlı, sol kaşının kuyruğunda nişan var, gendûm-gûn, uzun boylu.

Nikola veled-i Rayko
Elâ gözlü, çatık kaşlı, eğeninin sağ yanında nişanı var, ak benizli, uzun boylu.
Karye-i Andro Nikodol
Rale veled-i Yuvan
Zeytin gözlü, açık kaşlı, üst dudağında nişanı var, ak benizli, orta boylu.

Karye-i Sokolariçe
İstoban veled-i Dimitri
Gök elâ gözlü, çatık kaşlı, sol yanağında iki beni var, ak benizli, uzun boylu (Kendi isteğiyle kayd olundu.).

Atina
Yorgi veled-i Nikola, ana adı Mariya. Yaş 14.

Atina
Mihal veled-i Yorgi, ana adı Marya. Yaş 12.

İşkodra livası, İpek, Görek Babiniç mahallesi
Vajino veled-i Radosav
Buğday enli, kara gözlü, açık kaşlı. Yaş 15.

Hersek sancağı
Nahiye-i Polimiye, an-cemâʿat-i Knez Göre veled-i Dırak, Pladin veled-i Radosav, sarışın elâ gözlü, açık kaşlı. Yaş 14 (Enderun için ayrıldı.).

Hersek sancağı
Nahiye-i Polimiye, an-cemâʿat-i Knez Göre veled-i Dırak, Pladin veled-i Radosav, sarışın elâ gözlü, açık kaşlı. Yaş 14 (Enderun için ayrıldı.).

İşkodra Nahiyesi, Müselleman Köyü
Görek veled-i Gön
Kara yağız, kara gözlü, çatık kaşlı. Yaş 15.

(Footnotes)
1 Henüz sakalları çıkmamış
2 Nasıl bir hastalık olduğu belirlenememektedir.
3 Beniz, ten rengi. Buğday benizli
4 Her türlü sârî (epidemik) hastalık, veba
5 Uzun boylu
6 Dolgun yuvarlak yüzlü, ablak suratlı
7 Sarışın, soluk yüzlü
8 Mavi [gözlü]
9 Kısa boylu
10 Beyaz yüzlü, güzel yüzlü
11 Çok kısa boylu
12 Ela gözlü, koyun gözlü
13 Kusursuz
14 Ufak gözlü

Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılması: Vak'a-i Hayriyye

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (15-17 Haziran 1826) *için kullanılan bir tabir* olan Vak'a-i Hayriyye (*hayırlı olay)*, II. Mahmud devrinin en önemli hadiselerinden ve Osmanlı tarihinin önde gelen dönüşüm safhalarından birini teşkil eder. II. Mahmud'un, devletin idarî sistemini Avrupa devletleri benzerinde merkeziyetçi bir düzeye getirilmesini ve bütün devlet kurumlarının zamanın gidişatına uygun bir şekilde yeniden inşasını hayatta kalmanın bir zarureti olarak görmesi, her şeyden önce yeni bir askerî yapılanmayı da beraberinde getirmekte ve bütün bunların karşısına en önemli engel olarak duran Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını kaçınılmaz kılmaktaydı.

9 Ocak 1792'de Rusya ile yapılan Yaş Antlaşması'yla başlayan barış dönemine, askerî zafiyetin ne derece ciddi boyutlar arz ettiğinin idraki içinde girilmiş, böylece III. Selim devrini (1789-1807) simgeleyen yenilenme ve yeniden yapılanma dönemi (*Nizâm-ı cedîd*) başlamıştır. Ordunun, Rus Harbi henüz sona ermeden savaşamayacağını resmen bildirmesiyle (11 Ağustos 1792, *Boykot Hadisesi*) açığa çıkan askerî perişanlık, diğer kurumlar yanında özellikle Yeniçeri Ocağı'nın yeni bir düzene kavuşturulmasının önceliğini gözler önüne serdi. III. Selim ve IV.

Mustafa’nın hayatına mal olan yenilenme bir dizi darbe (Kabakçı Mustafa, 1807) ve karşı darbelerle (Alemdar Mustafa Paşa, 1808) sona erdi. Siyasî istikrarsızlık II. Mahmud’un tahta çıkmasıyla (28 Temmuz 1808) durulmakla beraber devam etti. II. Mahmud, 1826 Haziran ayına kadar gelen bu uzun zaman içinde, hesaplı adımlar atarak bu ocağı tarihe intikal ettireceği güne hazırlanmakta olduğunu gizlemeyi başardı. Buna dâir almış olduğu önlemler, amcası (III. Selim) döneminde girişilen askerî yenilenmenin tahlilini iyi yaptığına, 1807 ve 1808 ayaklanmalarının sebeplerini çözümlediğine işaret etmektedir.

O döneme kadar çıkmış olan ayaklanmaların genelde yeniçeri ismiyle anılmakta olması, kendisini yanıltmadı ve bu isim altında toplumun çeşitli katmanlarından değişik unsurların bir araya gelmiş olduğunu iyi teşhis etti. Yeniçeri kışlalarının İstanbul’un merkezinde yer alması, halkla birlikte yaşamalarına ve onlarla beraber olmalarına olanak vermiş, giderek artan oranda şehir hayatının yönlendirilmesinde etkin bir rol oynamaya başlamışlardır. Öte yandan yeniçeri maaş kimlik belgelerinin (*esâme*) geniş kitleleri harekete geçiren bir unsur olduğu ve ellerinde bu belgelerin bulunduğu, genelde *esnaf* tanımlamasıyla takdim edilen kesimlerin “*yeniçerilik*“ gayreti içine girdikleri artık bilinen bir gerçek idi. Yeniçerilerin esnaflaşmaları, diğer bir ifadeyle sosyal bir kesimin etkin bir temsilcisi haline dönüşmeleri 17. yüzyıldan itibaren süratle artmış ve asrın sonlarına doğru loncalarda önemli sayılarda esnaf ve zanaatkâr yeniçeri yer almış bulunuyordu. İstanbul taşımacılığında önemli bir kitle oluşturan hammal ve kayıkçılar yanında çeşitli gündelik işlerde çalışan amelelerin de hemen tamamı yeniçeri veya yeniçeri muamelesi görenlerden (bunlara *taslakçı* denilmektedir) olmaları ve kethüdaların genelde yeniçeriler arasından seçilmesinden ötürü, bu kitleler yeniçeri zabitleri için gerektiğinde harekete geçirilecek önemli bir insan kaynağı oluşturmaktaydı.

Daha önceki ayaklanmalarda alt rütbelerdeki zabitlerin (odabaşı, mütevelli, aşçı ustaları) ocağı harekete geçirmede daha etkin oldukları

görüldüğünden, II. Mahmud öncelikle bunların saf dışı edilmelerine girişmiştir. 1826 ayaklanmasında, 1808 Alemdar vakasının tersine orta rütbedeki subayların çok daha az sayılarda temsil edilmiş olması, böyle bir temizliğin başarıyla yürütüldüğüne işaret eder.[121] İstanbul'da ve ocak içinde sorun çıkarabileceklerin ayıklanması, özellikle ellerinde bol miıktarda esâme bulunan orta dereceli zabıtânın tasfiyesi Ağa Hüseyin Paşa'nın[122] yeniçeri ağalığı yaptığı dönemde (1823) büyük ölçüde halledildi. Genel tasfiyenin 1815'te yeniçeri ağası olan Seyyid Mehmed Ağa zamanında başladığı ve o zaman üç ustanın katledildiği, muhalif kulkethüdasının azl ve sürgün edildiği[123], Ağa Hüseyin'in ise ocak içindeki bazı dik başlı ortaları Mora'ya veya bazı vilayetlere sevk ederek bertaraf ettiği bilinmektedir.[124] II. Mahmud bu önemli yardımcısının başına bir iş gelmeden, kendisini Kocaeli ve Hüdavendigar sancakları ve Karadeniz boğazı ve Rumeli sahili muhafızlığına getirerek (1823), son darbenin vurulacağı güne hazırlanması için ocaktan ayırmıştır.[125]

Yeniçeri

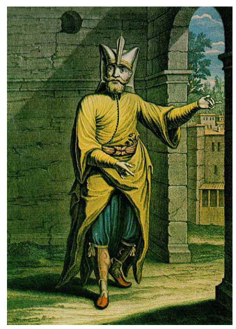
Ağa Hüseyin Paşa ile beraber, ocağın ortadan kaldırılması işinde kendisine önemli görev verilmiş olarak Boğaz'ın Anadolu sahili muhafızlığını yürüten Mehmed Reşid Paşa'nın da topladığı kuvvetlerin harekâta hazır hale gelmiş olmaları, II. Mahmud'u vaktin geldiğine ikna eden en önemli etkenler arasındadır. İsyanlarda öne çıkanların zaman içinde bilinçli bir şekilde ortadan kaldırılması veya sürgün edilmeleri, ocağa son darbenin vurulma işinin şaşkınlık meydana getirecek şekilde ve dört-beş

saatlik bir çatışma sonunda “*suhûlet*” içinde geçmesinin[126] başlıca sebebini teşkil eder, ancak bunun ocak zabitânı tarafından kavranamamış olması hayret vericidir. Daha sonraki bir tarihte (1857) Ahmet Vefik Paşa’nın ifadesiyle, olaya takaddüm eden dönemlerde komuta kademesinde yalnızca aptalların bırakılmış olduğunun tesbiti, bu durumu belki de açıklığa kavuşturmaktadır.[127]

Dönemin Avusturya elçisi Baron von Ottenfels’in Ağa Hüseyin Paşa’nın beyanına istinaden, II. Mahmud’un ölümden dönerek tahta çıktığı andan itibaren tuttuğu deftere ileride ortadan kaldırılması gerekenleri kaydettiğine dâir verdiği bilginin,[128] 1826’ya gelinceye kadarki ve ocağın ilgasından sonraki idamların eski hesapları görmek üzere en ücra köşelerde kendini unutturduklarını sananlara kadar uzanmış olmasından ötürü,[129] mesnetsiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Esâme gelirleri sebebiyle yeniçerilik gayreti güden kesimleri, esâme ödemelerine devam edileceği vaadiyle[130] ayaklanma günlerinde ocak halkından ustalıkla ayrıştırması, zafere giden yolda zekice atılmış bir adım oldu.

II. Mahmud, ocağın içinde zamana yayılmış olarak sürdürülen bu temizlik işlemi yanında, daha önceki ayaklanmaların önemli bir öğretisi olmak üzere, ulemanın “*askerle*” işbirliği yapmasının önlenmesi aşamasını da başarıyla yürüttü. Bu kesimin de elinde önemli miktarlarda esâme bulunduğu ve bu sebepten ötürü yeniçerilerle işbirliği içine girdikleri, en son Alemdar zamanında esâmeleri iâde etmeleriyle ilgili başarısız bir girişim yaşandığı bilinmekteydi.[131] 26 Kasım 1825’te Mekkîzade Mustafa Âsım’ın yerine şeyhülislamlığa, ulemanın uyum sağlamasında katkı vermesi beklenen Kadızade Mehmet Tâhir’in getirilmesi son darbenin yakında vurulacağının işareti oldu. 1826 senesi içinde yapılan bir dizi gizli toplantılar ulemanın muvazzaf ve mütekaid üst düzey temsilcilerinin iştirakiyle gerçekleşti. Askerî eğitim almış bir güç oluşturmak maksadıyla *Eşkinci* adıyla anılacak *muallem tüfekçi* yazılmasına karar verildiğinde,

bunun için hazırlanan kuruluş metninin (*Eşkinci Layihası*) görüşülmesi için şeyhülislam konağında üst düzey bürokratlar ve ocak ağalarıyla toplantı yapıldı (26 Mayıs) ve girişim oy birliğiyle kabul edildi. Yeni askerin isimlendirilmesinde III. Selim dönemi *Nizâm-ı cedîd* veya Alemdâr Mustafa Paşa'nın denemesi olan *Sekban-ı cedid* tanımlamasından uzak durulması, yine de bu işin ne anlama geldiğine dâir çağrışım yapılmasını engelleyemedi.

Yeniçeri

İstanbul'daki İngiliz elçisi Canning, 1821'den beri devam eden Rum ayaklanması gibi devleti zor durumlarda bırakan Batı destekli büyük bir isyanın ortasında, yeniçeri ayaklanmasına yol açacağı kesin olan böyle bir işe girişilmesini tehlikeli; iç ve dış şartlar bakımından zamansız olarak yorumlamakla beraber, II. Mahmud'u uzun zamandır beklediği vaktin nihayet geldiğine inandıran gelişme, muhakkak ki hem de bu isyan sebebiyle kamuoyunun değişen ruh halini çok iyi değerlendirmesinde yatmaktaydı. Diğer taraftan İstanbul'da devletin muzafferiyeti doğrultusunda tabir edilmiş olarak yaygınlık kazandırılan "*sülehânın gördüğü rüyâlar*"[132] ahalinin maneviyatını yükseltmek için kullanılmaktaydı. Uzun zamandır devam eden Rum isyanının Batı tarzında eğitimli Mısır kuvvetlerinin müdahalesiyle kısa zamanda başarıyla bastırılma eğilimi içine girmesi ve bunun en belirgin göstergelerinden biri olarak önemli direniş merkezlerinden Misolongi'nin ele geçirilmesi (23 Nisan 1826), genel efkârı eğitimli askerin gerekliliğine ikna etmeye yetti ve vaktiyle böyle bir işe girişmiş olan III. Selim'in haklılığı hayıflanarak

teslim edildi.[133] Beş senedir devam eden isyanın bastırılamamasının bütün vebali, geçmişte yaşanmış bütün olumsuzluklarla beraber yeniçerilerin üzerinde kaldığından, gerekenin yapılması için beklenen psikolojik an yakalanmış oldu. 26 Mayıs'taki görüşmelerde düşmana aynen mukabele (*mukâbele bi'l-misl*) etmenin dinin bir emri olduğunun belirtilmesinin yanında, eğitilmiş Mısır kuvvetlerinin başarısına da dikkat çekilmiş olması bu anlamda önemlidir. 29 Mayıs'ta tekrarlanan genel toplantıda, daha önce hazırlanan hüccet okunmuş ve fetva sureti kaleme alınmıştır. Burada çağdaş savaş ihtiyaç ve eğitiminin vazgeçilmezliği tekrar dile getirilmiş; bundan yoksun olmanın yol açtığı yenilgiler hatırlatılmış ve yeniçerilerin Hıristiyan devletlere karşı durmaları şöyle dursun, Rum İsyanı'nı dahi bastırmaktan aciz olmalarına atıfta bulunulmuş ve "*kendi reâyâsından isyân eden gâvurların dahi beş senedir haklarından gelinemediği*" hususuna özellikle vurgu yapılmıştır.[134] Dolayısıyla "*Rum İsyanı*" girişilecek askerî yenilenmede anahtar rol oynamaktaydı. Neticede, "*nizâmât-ı askeriyye icrâ olunmadıkca â'dâ-yı dîn ü devlet-i aliyyeye mukavemetin mümkün olmadığı*" herkes tarafından itiraf edildi.

Hüccette ifadesini bulan dört husus (*zarûret-i diniyye, fazîlet-i cihâd, ulülemrin irâdesine itaat, ulemanın re'y ve itfâsıyla tertîb olunmuş kavânin-i askeriyyeye riâyet*) askerî temsilciler tarafından da onaylanmış ve imzalanan hüccet, fetva ve eşkinci layihası[135] bir heyetle Ağakapısı'na gönderilmiş, burada yeniçeri ağası Mehmed Celaleddin tarafından ocak halkına duyurulmuş ve herkes tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra yeni teşkilatla ilgili ilk atamalar yapılmış ve İbrahim Saib, Eşkinci Ocağı nazırı tayin edilmiştir. Yeniçerilerin de Rum İsyanı ve bunun talimli Mısır askerleri tarafından kısa zaman içinde bastırılması söyleminden etkilenmiş olarak, oluşan havanın esintisine kapıldıklarını, ancak kısa bir süre sonra verdikleri sözden dönmüş olmalarından hareketle, attıkları bu adımın ne anlama geldiğini geç kavradıklarını söylemek mümkündür. 12 Haziran'da

Etmeydanı’nda başlatılan talimi[136] “*saf tutup, tüfek atmak*” zannettikleri, talimden maksadın “*gâvur talimi*” olduğunun bilinmediği veya eşkinci neferâtı yazılımına gerek olmadığı ve yeniçeri ağasının yapılması gerekenleri “*neferâta tenbih*” etmesinin yeterli olduğu gibi, esas kaygılarını gizleyen itirazları yükselmeye başladı. Ancak bütün bunlar beklenmekteydi. II. Mahmud’un, “*son bir neşter vurmak üzere azgın bir çıbanın etrafını lapayla olgunlaştıran usta bir cerrah gibi*”,[137] yeniçerileri son bir defa daha ayaklanmaları için el altından gizlice teşvik ettiği ve eşkinci uygulamasının onların böyle bir adım atmasına yol açması beklentisiyle tezgâlanan bir tuzak olduğuna şüphe yoktur.

13 Haziran akşam vakti Etmeydanı’nda toplanan yeniçeriler kazanlarını son defa olmak üzere tekrar ortaya çıkardılar. Önde gelen zevâtın hanelerinin basılması ve yağmalama hareketleri isyanın ilk icraatını teşkil etti. Yeniçeri ağası Celaleddin, Mısır kapukethüdası Necib ele geçirilemedilerse de haneleri yağma edildi, Beylerbeyi’ndeki yalısında bulunan Sadrazam Mehmed İzzet, Şeyhülislam Kadızade Mehmed Tâhir, Beşiktaş sahil sarayında oturan II. Mahmud ve deniz yoluyla gelmek durumunda olan sâir Bâbıâlî ricâli, özellikle Ağa Hüseyin Paşa marifetiyle çoktandır başlarına güvenilir adamların yerleştirildiği ve el altından gerekli temizliğin ve para dağıtımının yapıldığı boğaz yamaklarının[138] III. Selim hadisesi sebebiyle üzerlerindeki lekeyi silmek söylemine sarılmış olarak, bu sefer isyana seyirci kalmalarından ötürü deniz ulaşımında herhangi bir engelle karşılaşmadan ertesi sabah (15 Haziran Perşembe) Topkapı Sarayı’na geldiler. Yeniçerilerle iş birliği yapmaktan kaçınan topçu, lâğımcı, humbaracı gibi teknik sınıflar ve kalyoncu neferâtı yanında, Ağa Hüseyin ve Mehmed Reşid paşalar böyle bir gün için hazırladıkları kuvvetleriyle intikal ettiler. II. Mahmud’un “*kendi kazganlarını kapılarının önüne çıkartmalarını*” beklediği İstanbul’un *ehl-i ırz* halkı ve yeniçerilerle kavgalı olan medrese talebeleri, mahalle imamlarının önderliğinde, “*küffâr üzerine*

gider gibi” saraya doğru yöneldiklerinde, bu seferki ayaklanmanın daha öncekilerden farklı bir netice vereceği ilk andan itibaren açıkça görüldü.

Sefer kıyafetine bürünen II. Mahmud, kılıcını kuşanmadan önce tahtın tek varisi olan üç yaşındaki oğlu Abdülmecid’i yanına getirtmiş, onu bağrına basarak vedalaşmıştır.[139] Canning’in 29 Mayıs tarihli raporunda, eşkinci projesi sebebiyle çıkacak bir ayaklanmanın bizzat padişahın hayatına kastedilebileceğine dikkat çekmesi, bu vedâlaşmayı daha da anlamlı kılmaktaydı. Zira artık kendisi hanedanın tek erkek üyesi değildi ve asiler karşısındaki muhtemel bir yenilgi halinde hayatta kalması, ancak kardeşine yaptığını tekrarlamasıyla mümkün olacaktı.

Saray depolarından, Alemdar’ın Sekbân-ı cedîd’inden arda kalanların dışında böyle bir günde kullanılmak üzere üç ay kadar önce Lüttich’ten (/Liége, Belçika) gizlice ithal edildiği ileri sürülen tüfeklerin dağıtılmasından,[140] asilerin katline dâir fetva verilmesinden ve Sancak-ı şerîf’in çıkartılmasından sonra, başta sadrazam ve şeyhülislam olduğu halde mazûlleriyle birlikte önde gelen ulemanın ve Bâb-ı âlî ricâlinin tümünün ön saflarda yer aldığı binlerce insan, tekbîr sesleriyle Bâb-ı Hümâyûn’dan çıkarak Sultanahmed Camii’ne yöneldi ve burasının merkez ittihaz edilmesiyle askerî harekât başlatıldı. Bâb-ı Hümâyûn’a yakın bir binaya yerleşen II. Mahmud’un, gelişmeleri buradan takip etmesi güvenlik açısından daha uygun görüldü. Nitekim Sultanahmed çevresine kadar sokulup pusuya yatan bir grup yeniçerinin ani bir saldırıyla Sancak-ı şerîf’i ele geçirmek üzere yaptıkları plân, saraydan çıkış tablosunun mehâbeti karşısında akamete uğramış ve bunlar korkuyla savuşarak ortadan kaybolmuşlardır.[141]

Asilerin teslim olmaları için yapılan son çağrıyı da reddetmeleri üzerine, Ağa Hüseyin ve İzzet Mehmed paşalar Divanyolu üzerinden; humbaracı ve lağımcı neferâtı, medrese talebeleri ve ahaliden oluşan grup ise Bozdoğan Kemeri ve Etpazarı üzerinden hücuma geçmiş; kışlalar Topçubaşı Numan

ve Yüzbaşı Kara Cehennem İbrahim Ağa’nın top atışlarıyla ateşe verilmiştir.[142] Hadise İstanbul’daki elçilikler tarafından da helecanla takip edilmekteydi. Gelişmeler hakkında görgü şahidi bilgileri nakleden Rosen’a göre, “*Ateş ve kılıç darbelerine karşı çaresiz bir şekilde direnen asilerin feryâdlarının uğultusu Haliç’in karşı kıyılarına aksetmekte ve Pera’da elçiliklerin ve yabancıların oturmakta olduğu mahallelerden duyulmaktaydı.*”[143] Hava karardığında Etmeydanı’ndaki kışlalar artık içi cesetlerle dolu, duman tüten bir yangın yeri haline gelmişti. Her türlü direniş kırılmış olmakla beraber, idamlar Cuma ve Cumartesi günü (17 Haziran) öğleye kadar devam etti.[144] Şehrin bütün kapıları askerî müdahalenin başlatılmasıyla beraber (Perşembe günü öğleden sonra) kapalı tutulmaktaydı. Ancak yeniçerilerin büyük bir kısmı ya gizlenmiş veya daha önceden, hattâ çatışmalar başlamadan önce şehrin dışına çıkmış bulunuyordu. Atmeydanı’na sürüklenenler, burada kurulmuş olan bir divân-ı harbin karşısına çıkarılmakta ve genelde topluca yargılanmaktaydılar. Mahkeme huzuruna çıkartılmış olmak, suçlu bulunmak için yeterli bir sebep teşkil etmekteydi. Buraya getirilenlerin hepsi Sultan Ahmed Camii Hünkâr Mahfili altındaki mahzende boğularak idam edildi ve cesetleri önce meydana daha sonrada Marmara Denizi’ne atıldı.

Olayda idamlar dâhil çarpışmalar esnasında hayatını kaybedenlerin kesin sayısını tesbit etmek mümkün değildir ve veriler genelde tahmini hesaplamalara dayanır. Öncelikle hadise günü şehirdeki yeniçeri nüfusunun belirlenmesi icap eder ancak buna dâir de kesin bir sayı vermek imkânsız gibidir. Raporlarında hadiseyi nakleden Canning, toplam yeniçeri sayısını 70 bin olarak vermekle beraber, bunun 40 bininin yeniçeri esâmisine sahip olanlar, geriye kalan 30 bininin ise “*gerçek*” yeniçeri olduğunu tasrih eder.[145] Ocağı ortadan kaldırmaya yönelik bir girişimin yalnızca İstanbul’da önemli bir nüfusun tepki vermesine yol açacak ciddi bir tehlikeyi beraberinde getirebileceği, esâmi sahiplerinin tahmini dahi olsa bu

yüksek sayısı karşısında açıkça görülmekte ve iyi ayarlanmaması halinde girişilen işin ne derecelerde vahim sonuçlar verebileceği gözler önüne serilmektedir. Bu durumda esâmi ödemelerine devam edileceğine dâir yapılan ve esâmi sahiplerini yeniçerilerden ayrıştırarak, bunların toplumsal tabanını ortadan kaldırmayı amaçlayan vaadin ne kadar akıllıca bir önlem olduğu tekrar ortaya çıkmaktadır. Eşkinci layihasının kabulünden az bir zaman sonra hoşnutsuzluklarını belli etmeye başladıklarında yeniçerilerin yaydığı en önemli söylenti, devletin esâmileri kaldıracağına dâirdi ve dolayısıyla onlar da böylece esâmi sahibi halkın çıkarlarının zedeleneceği kaygısıyla ocak gayretkeşliğini devam ettirmelerini amaçlamaktaydılar.[146]

Çarpışmalar başladığında kışlalarda ne kadar yeniçeri olduğunun bilinmesi önemli olmakla beraber, bunu da kestirmek mümkün değildir; kesin olan, tahmini sayının çok altındaki bir kitlenin çatışmayı göze alarak kışlalarda kaldığıdır, hattâ çatışmalardan kaçıp gitmeleri için kuşatma altına alınan kışlanın arka tarafından bir çıkış yolu açık bırakılmıştır.[147] Şehirde bulunan yeniçerilerin sayısını 10.000, başkaldıranları ise birkaç bin olarak tahmin eden Ahmed Vefik Paşa da bazı kapıların kasten açık bırakıldığına işaret etmektedir.[148] Aynı şekilde yeniçerilerin çarpışmalardaki zayiatının tam olarak belirlenmesi de olanak dışıdır. Öte yandan ele geçirilerek idam edilenlerin miktarının da tartışılması gerekir. Bu bağlamda Esad Efendi’nin verdiği resmî bilgiler önemlidir, ancak sorgulanmalıdır. Çarpışmalarda ölenler hakkında bir sayı vermemekle beraber, ilk gün Sultanahmed’deki yargılamalarda idam edilenlerin sayısının 200’ü geçtiği, Ağakapusu önünde de 120 kadar idam gerçekleştiğini beyan etmiş olduğu halde,[149] sonunda İstanbul ve sair yerlerde (*memâlik-i sâ’ire*) olmak üzere yaklaşık 6 bin olarak zikrettiği toplam sayının çatışma ve idamlar dâhil verilen genel zayiata işaret ettiği açıktır.[150] Ancak bu sayı da mutlak doğru olarak kabul edilemez, zira bir müddet sonra halk arasında, padişahın 6 değil 33 bin yeniçeriyi amansızca katlettiği şayiâsının yayılması sağlanmıştır.[151]

Sayıların yüksek gösterilmesi gerçeği değil de etrafa dehşet vermek amacını taşır. Yine de ilk iki günkü idamlarla beraber İstanbul dışında da cereyan eden infâzların zaman içindeki toplamının üç-dört bin arasında kaldığı en gerçekçi varsayımdır. Olaydan seneler sonra serinkanlı bir değerlendirmede bulunmuş olarak verilen sayı bu anlamda önemlidir. Buna göre genel zayiat İstanbul'da 1800, taşrada 1200 kişidir.[152] İlk gün devlet güçlerinden sadece 87 kişinin öldüğüne dâir yapılan beyanı,[153] zayiatın kasıtlı olarak az gösterilmesi ihtimaline rağmen doğru kabul edecek olursak, o zaman kışlalarda çatışmayı göze alan yeniçerinin sayısının tahmin edilenden daha az olduğunu, birkaç bini geçmediğini ve bunların büyük bir kısmının daha önce çoktan dağılarak kaçtığını[154] kabul etmek gerekecektir. Canning'in 22 Haziran tarihli raporunda idam edilenlerin sayısını 6 bin; 25 tarihli olanında ise 8 bin olarak vermesi[155] resmî propagandanın sayılarla oynayan aldatıcı etkisinin göstergesidir. Hâfız İlyas'ın yarım saat içinde mukavemetleri kırılmış olan asilerin kışla meydanına doluştukları, bunların sayılarının 30 binden ziyade olduğu ve ekserisinin kılıçtan geçirildikleri, geri kalanların kaçmalarına göz yumulduğuna dâir duyuma dayanan kayıtlarını da bu anlamda değerlendirmek gerekir.[156] Hülâsa, hadisenin icrâ ve inanılmazlığı yanında abartılan sayılarla daha da arttırılan dehşet havasının, toplum üzerinde idamların gerçek sayısından çok daha fazla etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Ocağın gözden çıkartılmış olduğu, padişaha topçu ve humbaracı neferâtının eşlik ettiği cuma selâmlığında gözler önüne serildi ve akıbeti Cuma akşamı ve ertesi 17 Haziran Cumartesi sabahı Sultan Ahmed Camii'nde yapılan geniş katılımlı (*ulema-yı izâm, vüzerâ, sudûr, mevâlî, hocalar, ricâl-i devlet, meşâyih-i cevâmi*) toplantılarda ele alındı. Burada ocağın bütün sabıkasına ve isyanın başarılı ancak kanlı bir şekilde bastırılmış olmasına rağmen kadîmlik haysiyeti sebebiyle ilga edilmemesi gerektiğine dâir söylemlerin hâlâ zihin çelmekte olması dikkat çekicidir.

Özelikle ulema kesimi bu telâkki içinde mütereddid davranmaktaydı. II. Mahmud'un saraya celbedilen ulemanın geceyi geçirmek üzere evlerine gitmelerine hangi endişe sâikiyle izin vermediği[157] böylece daha iyi ortaya çıkmaktadır. Hattâ toplantıda bir ara ocağın ilgasından ziyade ıslâhı cihetine gidilmesi ağırlık kazanır gibi oldu.[158] Bu hava Reisülküttap Mehmed Seydâ Efendi'nin ocağın yol açtığı fitne ve fesada, verdikleri sözlerini tutmadıklarına, yaşanan kanlı olayın düşmanlıklarını daha da arttıracağına ve bu fırsattan istifade edilmesine değinen sert bir konuşma yapmasıyla dağıldı ve ocağın ilgasına biraz da zorla karar verilmiş oldu. Öğle olmadan Beğlikçi Pertev Efendi tarafından hazırlanan fermân sureti Reis Efendi tarafından okunarak, Yeniçeri Ocağı'nın ilga edildiği ve yerine *Asâkir-i mualleme-i mansûre-i Muhammediyye* adıyla yeni bir ordunun kurulduğu dile getirildi ve bu karar cümle tarafından onay buldu (17 Haziran 1826). Padişahın tasdikinden geçerek son şeklini almış olan fermân öğleden sonra cami minberine çıkan Esad Efendi tarafından okundu ve yüzden fazla nüshası hazırlanarak mahalle imamlarına dağıtıldı ve bunlar vasıtasıyla her yerde ilan edildi.[159]

Yeniçeri Ağası

Yeniçeri ağalığı yerine seraskerlik makamı ihdas ile bu mevki önce Yeniçeri Ocağı'nın son ağası olan Mehmed Celaleddin Ağa'ya teklif edilmiş, kabulden kaçınması üzerine Kadıköy'de mütekaiden oturmakta olup ocağın temizlenmesinde hizmeti geçmiş olan eski ağalardan İsmail Ağa'nın adaylığı söz konusu olmuş, ancak II. Mahmud bu önemli makama,

uhdesindeki mevcut sancaklar ve sürdürmekte olduğu muhafızlık aynen kalmak kaydıyla Ağa Hüseyin Paşa'yı tayin etmiştir. Bayezid'teki Eski Saray, seraskerlik makamına tahsis edilirken, Ağakapısı da meşihata mahsûs dâire olmak üzere hazırlandı, sadreyn ve İstanbul kadısı da buraya nakledilmiş olarak bu mekân âdeta tathîr ve takdis edildi.[160] Şehzade Camii karşısındaki Eski Odalar ismiyle anılan yeniçeri kışlası olaydan birkaç gün sonra yıkıldı, arsası ev ve dükkân yapılmak üzere Sultan Ahmed Camii vakfına verildi, mevcut kışlası tamamen tahrib edilen Etmeydanı ismi ise Ahmediyye Meydanı'na tahvil edildi.

Yeniçerilerle ilgili resmî defterlerin ihrâkı yanında, mezartaşlarına kadar uzanan bir tahribatla nişâneleri tamamen silinmek istendi.[161] Kendileriyle işbirliği içinde oldukları töhmetiyle Bektaşi tarikatı da bu gelişmelerden nasibini alarak "*tashîh-i i'mân*" etmeye mecbur bırakıldı.[162] Bu arada asayiş ve güvenliğin sağlanması amacıyla birkaç ay içinde elli bine yakın başıboş nüfus şehirden sürüldü. Ödemelere devam edileceği ilan edilen esâmilere gelince, olaydan sonra bunların, yeni kurulan seraskerlik binasında özel memurlar tarafından yoklanarak, eski kâğıtların yeni senedlerle değiştirilmesine karar verildi. Ancak bu iş, esâmi sahiplerinin korkutulması, usandırılması ve nihayet yeniçeri gayretkeşliği gibi dehşet veren bir töhmet altına sokulması gibi yollarla çözülmeye çalışıldı ve herkesin ellerindeki kâğıtları kendiliğinden iâde veya imha etmek zorunda bırakılmasıyla kısa zamanda sonuçlandırıldı.[163] Yeniçeri Ocağı'nın ilgasıyla, II. Mahmud'a devletin ikinci kurucusu sıfatını kazandıracak olan büyük dönüşümün önündeki son engel de kalkmış oldu.

Kaynaklar

Özcan, Abdülkadir, "Ağa Hüseyin Paşa", *DİA*, 19, s. 3-4.

——, "Eşkinci Ocağı", *DİA*, 11, s. 471.

——, "Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye", *DİA*, 3, s. 457-458.

——, "Devşirme", *DİA*, 9, s. 254-257.

——, “*Osmanlı Askerî Teşkilâtı*”, *Türkler ve Askerlik,* Ed. Süleyman Kızıltoprak, İstanbul 2009, s. 239-312.

——, “Buçuktepe Vak‘ası”, *DİA*, VI, 343-344.

Levy, Agvidor, The Military Policy of Sultan Mahmud II., 1808-1839, (Basılmamış doktora tezi), Harvard University, Chambridge 1968.

Vakʻanüvis Ahmed *Lûtfi Efendi Tarihi*, haz. Yücel Demirel, İstanbul 1999, VIII, 1271-1274.

Porter, David, *Constantinople and its environs in a series of letters*, II, New York 1835, s. 259-293.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V-XII. İstanbul 1309.

——, *Tezâkir, 40-Tetimme*. Yay. Cavid Baysun, Ankara 1986.

Ahmed Vâsıf, *Muhassenât-ı asâkir-i cedîd*. Bu eser yanlış bilinen marûf ismiyle *Koca Sekbanbaşı Risalesi* adı altında Abdullah Uçman tarafından yayınlanmıştır. İstanbul tz.

Çaksu, Ali, “Janissary Coffee House in Late Eighteenth-Century İstanbul”, *Ottoman Tulips, Ottoman Coffee. Leisure and Lifestyle in the Eighteenty Century*. Ed. Sajdi, Dana, London - New York 2007, s. 117-132.

Yaycıoğlu, Ali, “Sened-i ittifak (1808): Osmanlı İmparatorluğu’nda bir ortaklık ve entegrasyon denemesi”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedîd’e. III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 667-709.

André Raimond, *Yeniçerilerin Kahvesi*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul 1999, s. 87-89.

Aysel Danacı Yıldız (haz.), *Ubeydullah Kuşmânî, Ebûbekir Efendi, Asiler ve Gaziler: Kabakçı Mustafa İsyanı*, Istanbul 2007.

——, *Vaka-yı Selimiyye or the Selimiyye Incident: A Study of the May 1807 Rebellion*, basılmamış doktora tezi, Sabancı Üniversitesi, Ocak 2008.

——, “Şeyhülislâm Şerifzâde Mehmed Ataullah Efendi, III. Selim ve Vak‘a-i Selimiyye”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedîd’e. III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 529-564.

Tezcan, Baki, *The Second Ottoman Empire. Political and Social Transformation in the Early Modern World.* Cambridge 2010.

Papoulia, Basilike D., *Ursprung und Wesen der “Knabenlese” im osmanischen Reich*, München 1963.

Betül Başaran, “III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti, 1789-1792”, *Osmanlı’da Asayiş, Suç ve Ceza, 18. -20. yüzyıllar*, Derleyenler Néomi Lévy, Alexander Toumarkine. İstanbul tz, s. 116-134.

——, *Remaking the Gate of Felicity: Policing, Social Control, and Migration in Istanbul at the End of the Eighteenth Century, 1789-1793*. basılmamış Doktora tezi, Chicago, Illionis 2006.

Brian L. Davies, “Rus Askeri Gücünün Gelişmesi 1453-1815”, *Top, Tüfek ve Süngü. Yeniçağlarda Savaş Sanatı 1453-1815*. İstanbul 2003, s. 154-188.

Cemal Kafadar, “On the Purity and Corruption of the Janissaries”, *Turkisp Studies Association Bulletin*, V, 1991, s. 273-279.

——, “Yeniçeri nizamının bozulması üzerine”, *Kim var imiş biz burada yoğ iken, Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun.* İstanbul 2009, 29-37; amlf.,

——, “Yeniçeri”, *İstanbul Ansiklopedisi*, VII, 472-476.

——, *İki Cihan Âresinde. Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, çev. Ceren Çıkın, Çev. Kont. ve ed. Mehmed Öz. Ankara 2010; amlf., Cemal Kafadar, *Janissary-Esnaf Relations, solidarty and conflict.* McGill University (basılmamış master tezi), 1981.

Cengiz Kırlı, “Devlet ve İstatistik: Esnaf Kefalet Defterleri Işığında III. Selim İktidarı”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedîd’e. III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 183-251.

——, The Struggle Over Space Coffeehouses of Ottoman Istanbul, 1780-1845, Binghamton University, doktora tezi 2000.

Cevdet Tarihi, XII, İstanbul 1309.

Deval, Charles, *Deux années à Constantinople et en Morée (18255, 1826 ou Esquisses historiques sur Mahmoud, les Janissariers, les nouvelles troupes...*, Paris 1828, s. 123-140.

Römer, Claudia, *Osmanische Festungsbesatzungen in Ungarn zur zeit Murads III. Dargestellt anhand von Petitionen zur Stellenvergabe*. Wien 1995.

Pipes, Daniel, *Slave Soldiers and Islam*. London 1981.

Porter, David, *Constantinople and its environs in a series of letters*, II, New York 1835, s. 259-293.

Erkan, Davut, *II. Abdülhamid'in İlk Mabeyn Ferîki Eğinli Said Paşa'nın Hâtırâtı*, I-II, (1876-1880). İstanbul 2011, s. 133.

Werner, Ernst, *Büyük bir devletin doğuşu. Osmanlı feodalizminin oluşma süreci*, I. Çev. O. Esen - Y. Öner. İstanbul, 1968.

Esad Efendi Tarihi, haz. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000, tür. Yer; amlf., *Üss-i Zafer*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2005.

Yi, Eunjeong, Guild Dynamics in Seventeenth Century Istanbul. Leiden 2004.

Yeşil, Fatih, *Nizâm-ı cedid'den Yeniçeriliğin kaldırılışına Osmanlı kara ordusunda değişim. (1793-1826*). Hacettepe Üniversitesi SBE. (Basılmamış doktora tezi), Ankara 2009.

Feridun M. Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları I. Bayezid (II)-Yavuz-Kanunî*. İstanbul 2011.

——, *Osmanlı Klâsik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum*, İstanbul 2011.

——, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, İstanbul 2010.

——, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010.

Sarıcaoğlu, Fikret, *Kendi kaleminden bir padişahın portresi. Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*. İstanbul 2001.

Ágoston, "Gábor, Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia, 1500-1800", *Kritika, Explorations in Russian and Eurasian History*, 12, 2 (Spring 2011), s. 281-319.

——, *Barut, Top ve Tüfek. Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücü ve silah sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006.

Noradounghian, Gabriel Effendi, *Recueil d'actes internationauxde l'empire Ottoman*, Paris 1897, I, 329.

Rosen, Georg, *Geschichte der Türkei. Von dem Siege der Reform im Jahre 1826 bis zum Pariser Tractat vom Jahre 1856*, I, Leipzig 1866.

Georgius de Hungaria, *Tractatus de moribus, condictionibus et nequicia Turcorum*. Yay. Reinhard Klockow, Köln-Weimar-Wien 1993.

Yılmaz, Gülay, *The Economie and Social Roles of Janissaries in a 17th Century Ottoman City: The Case of Istanbul*. University Montreal (basılmamış Doktora tezi). 2011.

Yıldız, Gültekin, *Neferin Adı Var. Zorunlu askerliğe geçiş sürecinde Osmanlı devletinde siyaset, ordu ve toplum, (1826-1839)*. İstanbul 2009.

Karamuk, Gümeç, “Devşirmelerin hukuki durumları üzerine” çev. Mehmet Öz, *Söğüt’ten İstanbul’a. Osmanlı devletinin kuruluşu üzerine tartışmalar*. Ankara 2000, s. 555-572.

Káldy-Nagy, Gyula, “The First Centuries of the Ottoman Military Organization”, *Acta Orientalis*, XXXI/2 (1977), s. 147-183.

Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat. Letâif-i‛ Vekâyi‛-i Enderûniyye*. Haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu. Klâsik Çağ (1300-1600).* Çev. Ruşen Sezer, İstanbul 2003.

Roemer, Hans Robert, *Persien auf dem Weg in die Neuzeit. Iranische Geschichte von 1350-1750*. Stuttgart, 1989.

Reindl-Kiel, Hedda, “Der Duft der Macht: Osmanen, islamische Tradition, muslimische Mächte und der Westen im Spiegel diplomatischer Geschenke,“*Wiener Zeitschrift zur Kunde des Morgenlandes*, Band 95, s. 195-258. Wien 2005.

Reed, Howard Alexa, *The Destruction of the Janissaries by Mahmud II in June 1826*. (Basılmamış doktora tezi), Princeton University. 1951.

Petrosyan, Irina Y. (haz.), *Mebde-i Kanun: Yeniçeri Ocağı Tarihi*, Moskova 1987.

Uzunçarşılı, İsmail. H., *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları, I. Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara 1943.

——, *Saray Teşkilatı*, Ankara, 1945.

İzzî Tarihi, İstanbul 1199, s. 254.

Palmer, J. A. B., ”Yeniçerilerin Kökeni”, çev. Mehmet Öz, *Söğüt’ten İstanbul’a. Osmanlı Devletinin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*. Ankara 2000, s. 475-516.

Porter, James, *Turkey; Its History and Progress*, II, London 1854.

Krauter, Josef, *Franz Freiherr von Ottenfels. Beiträge zur Politik Metternichs im griechischen Freiheitskampfes 1822-1832*. Saltzburg 1913.

Hammer, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, Pesth 1834.

Beydilli, Kemal, “III. Selim: Aydınlanmış Hükümdar”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedîd’e. III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 27-57.

——, “Kabakçı İsyanı Akabinde Hazırlanan Hüccet-i Şer‘iyye”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 4 (İstanbul 2001), s. 31-48.

——, “Küçük Kaynarca Antlaşması”, *DİA*, 26, s. 524-527.

——, “Vak‘a-i Hayriyye”, *DİA*, 43, s. 454-457.

——, “Yaş Antlaşması”, *DİA*, 43, s. 343-347.

——, “Ziştovi Antlaşması”, *DİA*, 44.

——, “Sekbanbaşı Risalesinin Müellifi Hakkında”, *Türk Kültürü İncelemeleri*, 12 (İstanbul 2005), s. 221-224.

Kreiser, Klaus - Ch. K. Neumann, *Kleine Geschichte der Türkei*, Stuttgart 2003.

Stein, Mark L., *Osmanlı kaleleri. Avrupa’da Hudut Boyları*, Çev. Gül Ç. Güven, İstanbul 2007.

Gross, Max L., *Military reform in the Ottoman Empire : the military reforms of Sultan Mahmud II (1808-1839*). (Yüksek lisans), American University. Beirut 1971.

Mehmed Dâniş, *Yeniçeri ocağının kaldırılışı ve II. Mahmud’un Edirne seyahati*.

Haz. Şamil Mutlu, Istanbul 1994.

Sunal, Mehmet Mert, “Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler”, *Nizâm-ı Kadim’den Nizâm-ı Cedîd’e. III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 497-527.

——, *Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps, 1807-1826.* Binghamton üniversitesi, basılmamış doktora tezi, 2006.

Akdağ, Mustafa, “Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu”, *ADTCFD*, Ankara 1947, V, 291-313.

Mücteba İlgürel, “Yeniçeriler”, *İA*, XIII, 385-395.

Aktepe, Münir, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul 1958.

Nâima Tarihi, Haz. Mehmet İpşirli, I, Ankara 2007.

Senior, Nassau William, *A Journal kept in Turkey and Greece*. London 1859. Çev. Hüseyin Al. (*Bir Klasik İktisatçı Gözüyle Osmanlı*), İstanbul 2011.

Sakin, Orhan, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, İstanbul 2011.

Çınar, Osman, *Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîhi*. MÜSBE, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1999.

Osmanlılarda Sağlık, I-II. Ed. Coşkun Yılmaz – Necdet Yılmaz, İstanbul 2006.

Koçu, Reşad Ekrem, *Yeniçeriler*, İstanbul 1964.

Murphey, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş, 1500-1700*. çev. Tanju Akad, İstanbul 2007;

——, "Yeni Çeri", *İA*, XI, 322-331.

Abou-el-Haj, Rifa'at Ali, *1703 İsyanı. Osmanlı Siyasasının Yapısı*, çev. Çağdaş Sümer, Ankara 2011.

——, *Modern Devletin Doğası. 16. Yüzyıldan 18. yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu,* Çev. Oktay Özel - Canay Şahin, Ankara 2000.

Selaniki Tarihi, I-II. Haz. Mehmed İpşirli, İstanbul 1989.

Aslantaş, Selim, *Osmanlıda Sırp İsyanları. 19. yüzyılın şafağında Balkanlar*. İstanbul 2007.

Vryonis, Speros, "Selçuklu Gulamı ve Osmanlı devşirmeleri", çev. Mehmet Öz, *Söğüt'ten İstanbul'a. Osmanlı Devletinin kuruluşu üzerine tartışmalar*. Ankara 2000, s. 517-554.

Kızıltoprak, Süleyman, "Türk Askerî Tarihinde Memlûk Sistemi", *Türkler ve Askerlik*, İstanbul 2009, s. 139-182.

Toroser, Tayfun (Yay.), *Kavanin-i Yeniçeriyan. Yeniçeri Kanunları*. İstanbul 2011.

Yücel, Yaşar (Haz.), *Osmanlı Devlet Teşkilatına dair Kaynaklar: Kitabu Mesâlihi'l Müslimîn ve menâfi'i'l-Müminîn*, Ankara 1988. s. 91-144.

1 İ. H. Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 5.

2 Murphey, "Yeniçeri", s. 326

3 Kafadar, *İki Cihan Âresinde*

4 Papoulia, *Knabenlese*, s. 34-41

5 Karamuk, "Devşirmelerin Hukukî Durumu", s. 563

6 Papoulia, *Knabenlese*, 4, n. 10

7 Emecen, *Hanedan*, s. 49

8 Uzunçarşılı, *Saray Teşkilatı*, s. 324

9 H. R. Roemer, *Persien auf dem Weg in die Neuzeit*, s. 313

10 Papoulia, *Knabenlese*, s. 57-58

11 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 145

12 Papoulia, *Knabenlese*, s. 58-59

13 Noradounghian, *Recueil*, I, 329

14 Papulia, *Knabenlese*, 62-63.
15 Karamuk, “Devşirmelerin hukukî durumu”, s. 559.
16 Stephan Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, I, 529.
17 Papoulia, *Knabenlese*, s. 109-116.
18 bk. Kitabu Mesâlihi’l-Müslimin ve Menâfi’i’l-Mü’minîn, 106-107
19 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 145; Papoulia, *Knabenlese*, 67’de sehven 1395
20 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 144; İnalcık, “I. Murad”, *DİA*, 31, 163; Kafadar, ocağın kuruluşu 1362-1380 arası: “Yeniçeri”, *İstanbul Ansiklopedisi*, VII, 472 ve devşirmenin başlaması en geç 1383-1387 arası: *İki Cihan Âresinde*, s. XXI.
21 *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, s. 24.
22 E. Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu*, I, s. 150-151.
23 Papoulia, *Knabenlese*, s, 91; E. Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu*, I, 148.
24 Vryonis, “Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi”, s. 518.
25 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 14.
26 Papoulia, *Knabenlese*, s. 86.
27 Vryonis, “Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi”, s. 539.
28 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 93, 95.
29 *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, s. XI-XII, 61-62.
30 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 62, 340; Danişmend, *Kronoloji*, II, 372.
31 Eugenio Albèri, *Relazioni*, s. 397. Zikreden: Hedda Reindl-Kiel, „Der Duft der Macht: Osmanen, islamische Tradition, muslimische Mächte und der Westen im Spiegel diplomatischer Geschenke, “*Wiener Zeitschrift zur Kunde des Morgenlandes* 95 (2005), s. 201, dipnot 18.
32 *Tractatus*, s. 289.
33 Kafadar, “Yeniçeriler”, VII, 474.
34 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 147-150.
35 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 115-125, 138.
36 *Bir Yeniçerinin Hatıratı*, s. 81.
37 Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş*, s. 59-66.
38 Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş*, s. 69.
39 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 79-81.
40 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 69-70.
41 Murphey, “Yeniçeri”, 323-324; ayrıca İnalcık, *Klâsik Çağ*, s. 90.
42 Rifa‘at, *Modern Devletin Doğası*, s. 140.
43 Murphey, *Osmanlı’da Ordu ve Savaş*, s. 38-39; 67-68.
44 Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 50.
45 Papoulia, *Knabenlese*, s. 60.
46 Emecen, *Sultan Selim*, s. 114-117.
47 Emecen, *Osmanlı Sultanları*, I, 27.
48 Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire*, s. 115 vd.
49 Rifaat Ali el-Haj, *1703 İsyanı*, s. 94 vd.
50 Emecen, *Hanedan*, s. 49.
51 *Tezâkir*, 40, 218-219.
52 Selim Aslantaş, *Sırp İsyanları*, s. 66 vd.
53 Rifa’at, *Modern Devletin Doğuşu*, s. 72.
54 Ali Yaycıoğlu, “Sened-i ittifak”, s. 680.

55 Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire*, s. 192-193 vd.
56 Ali Yaycıoğlu, “Sened-i ittifak”, s. 682.
57 Josef Krauter, *Ottenfels*, s. 5, 83.
58 Ali Yaycıoğlu, “Sened-i ittifak”, s. 667, 682
59 Krautel, *Ottenfels*, s. 33.
60 Krauter, *Ottenfels*, s. 32.
61 Krauter, *Ottenfels*, s. 19.
62 Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, s. 34.
63 Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, s. 35-36, 38.
64 Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, s. 41.
65 Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 47.
66 Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, s. 180-200; Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 46-47.
67 Gyula, Káldy-Nagy, “Ottoman Military Organization”, s. 167.
68 Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek*, s. 49, 61.
69 Murphey, “Yeniçeri”, s. 324.
70 Brian L. Davies, “Rus Askeri Gücünün Gelişmesi”, s. 161-163; Gábor Ágoston, “Military Transformation in the Ottoman Empire and Russia”, s. 292 vd.
71 Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 397.
72 Kapukulu Ocakları, I, 192.
73 Hammer, *GOR*, I, 727.
74 Nâimâ Tarihi, II, 487; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 178.
75 Selâniki Tarihi, II, 220-221, 278.
76 Cevdet Tarihi, XII, 170.
77 Uzunçarşılı, *Kapukulları*, I, 179,
78 Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilâtı”, s. 258 vd.
79 *Nâimâ Tarihi*, I, 70.
80 *İzzî Tarihi*, s. 254.
81 Murphey, “Yeni Çeri”, s. 323; A. Özcan, “Osmanlı Askerî Teşkilâtı”, s. 252 vd.
82 Kafadar, “Yeniçeri Nizamının Bozulması Üzerine”, s. 29-37.
83 *Selaniki Tarihi*, II, 515-516; ayrıca Baki Tezcan, *The Second Empire*, s. 198 vd.
84 Neumann, *Kleine Geschichte der Türkei*, s. 265.
85 Akdağ, “Yeniçeri Ocak Nizâmının Bozuluşu”, s. 292.
86 M. Mert Sunar, “Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler”, s. 500-501.
87 Akdağ, “Yeniçeri Ocak Nizâmının Bozuluşu”, s. 293.
88 Akdağ, “Yeniçeri Ocak Nizâmının Bozuluşu”, s. 298.
89 A. Vâsıf, *Muhassenât-ı Asâkir-i Cedîd* [*Sekbanbaşı Risalesi*], s. 92-93.
90 Eunjeong Yi, *Guild Dynamics in Seventeenth Century Istanbul*.
91 Cengiz Kırlı, “Esnaf Kefâlet Defterleri Işığında”, s. 196-197.
92 Mert Sunal, “Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler” s. 502.
93 Kafadar, “Yeniçeri Nizamının Bozulması Üzerine”, s. 33-34.
94 “Yeniçeri Ocak Nizâmının Bozuluşu”, s. 297-301.
95 Beydilli, “III. Selim”, s. 44-45.
96 Cengiz Kırlı, “Esnaf Kefâlet Defterleri Işığında”, s. 184, 186.
97 Fikret Sarıcaoğlu, *I. Abdülhamid*, s. 249-250.

98 R. E. Koçu, *Yeniçeriler*, s. 289 vd.
99 M. Mert Sunal, "Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler", s. 509.
100 Beydilli, *1790 İttifakı*, s. 57 vd.
101 Vâsıf, *Muhassanât-ı Asker-i Cedîd*, 61; *Cevdet Tarihi*, V, 162-163.
102 Beydilli, "Sekbanbaşı Risalesinin Müellifi", s. 221, 223.
103 Metin için b. *Edîb Tarihi*, s. 242-247.
104 Ziştovi ve Yaş antlaşmaları için b. Kemal Beydilli, *DİA*, 43.
105 M. Mert Sunal, "Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler" s. 510-511.
106 Fatih Yeşil, "İstanbul önlerinde bir İngiliz filosu: Uluslar arasmı bir krizin siyasi ve askeri anatomisi", *Nizâm-ı kadîm'den Nizâm-ı cedîd'e III. Selim ve Dönemi*. Ed. Seyfi Kenan, İstanbul 2010, s. 391-495.
107 Aysel Yıldız Danacı (Haz.), *Ubeydullah Kuşmânî, Ebûbekir Efendi, Asiler ve Gaziler: Kabakçı Mustafa Risalesi*. İstanbul 2007.
108 Bunun için b. Ali Akyıldız, "Sened-i İttifâk'ın ilk tam metni", İslâm Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1998, sayı 2, s. 209-222.
109 Beydilli, "Hüccet-i Şer'iyye", s. 33-48.
110 1730 Patrona Halil İsyanı'nda da elebaşıların sorumluktan kurtulmak üzere bu şekilde teminat talebinde bulunuldukları ve yalnızca şeyhülislâm ve İstanbul kadısının kefaletleriyle böyle bir garantinin kendilerine verildiği bilinmekle beraber, (Münir Aktepe, *Patrona İsyanı*, s. 163) bunun sözlü olarak yapıldığı ve yazılı-mühürlü bir hüccet şeklinde tanzimi söz konusu olmamıştır.
111 M. Mert Sunal, "Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler", s. 520.
112 M. Mert Sunal, "Nizâm-ı Cedîd Reformları Karşısında Yeniçeriler", s. 520 vd.
113 Kafadar, "Yeniçeriler", s. 475.
114 Betül Başaran, "III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti", s. 123-124.
115 Raymond *Yeniçerilerin Kahiresi*, s. 87-89.
116 *Tezâkir*, 40, s. 219.
117 Gabor, *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, s. 250.
118 Rifa'at, *Modern Devletin Doğuşu*, s. 120.
119 Davut Erkan, *Eğinli Said Paşa'nın Hatırâtı*, s. 133.
120 Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40, s. 219.
121 Sunar, *Cauldron of Dissent*, s. 111.
122 Biyografisi için ayrıca bk. *Lûtfi Tarihi*, VIII, 1271-1274; David Porter, *Constantinople and its environs in a series of letters*, II, s. 259-293.
123 Sunar, *Cauldron of Dissent*, s. 178.
124 Gross, *Military reform*, s. 152.
125 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 9.
126 *Cevdet Tarihi*, XII, 164.
127 Nassau William, *Osmanlı*, s. 127.
128 Krauter, *Ottenfels*, s. 177; Yıldız, *Neferin adı Var*, s. 39.
129 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 19.
130 *Esad Efendi Tarihi*, s. 775.
131 Yıldız, *Neferin Adı Var*, s. 19.
132 *Cevdet Tarihi*, XII, 157.
133 Krauter, *Ottenfels*, 170; Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 8.
134 Yıldız, *Neferin Adı Var*, 20-24.

135 Metin için b. *Esad Efendi Tarihi*, s. 577-586.
136 *Esat Efendi Tarihi*, s. 607.
137 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 11.
138 Krauter, *Ottenfels*, s. 176.
139 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 13.
140 Fatih Yeşil, *Nizâm-ı cedid'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına*, s. 264.
141 *Cevdet Tarihi*, XII, 160.
142 Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 70-71.
143 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 17.
144 *Esad Efendi Tarihi*, s. 611.
145 Yıldız, *Neferin Adı Var*, s. 37.
146 Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, I, 59; Fatih Yeşil, *Nizâm-ı cedid'den Yeniçeriliğin Kaldırılışına*, s. 161-162.
147 James Porter, *Turkey*, II, 279.
148 Nassau William, *Osmanlı*, s. 127.
149 *Esad Efendi Tarihi*, s, 611.
150 *Esad Efendi Tarihi*, s. 647.
151 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 17.
152 James Porter, *Turkey*, 1854, II, 280.
153 Rosen, I, 15.
154 Nassau William, *Osmanlı*, s. 127.
155 Yıldız, *Neferin Adı Var*, s. 37.
156 *Letâif-i vekâyi'-i Enderûniyye*, s. 408-409.
157 Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 106.
158 *Esad Efendi Tarihi*, s. 614; *Cevdet Tarihi*, XII, 167.
159 *Esad Efendi Tarihi*, s. 614; *Cevdet Tarihi*, XII, 166-168.
160 Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 158-161.
161 Rosen, *Geschichte der Türkei*, I, 178.
162 Esad Efendi, *Üss-i Zafer*, s. 173-175.
163 *Esad Efendi Tarihi*, s. 775-776.

II.
“Bir Yeniçerinin Hatıratı veya Türk Kroniği”
Hakkında Açıklama ve Değerlendirme

Türk Kroniği (*Kronika Turecka*) adıyla Çekçe ve *Bir Yeniçerinin Hatıratı* (*Pamiętniki Janczara*) adıyla Lehçe olarak neşredilmiş bulunan eserin, bu şekilde isimlendirilmiş XV ve XVI. yüzyıllardan kalma birçok yazmaları mevcuttur. Türklerle doğrudan temasta bulunan Slav halkları ve dolayısıyla Leh ve Çekler için uzun zamanlar ilgi düzeyini korumuş olan eser, her şeyden önce II. Mehmed’in seferleri, Türk ordusunun teşkilatı, savaş taktiği ve silah tekniği hakkında bilgiler vermesi ve bir yeniçerinin hayatından parçalar aksettirmiş olmasından ötürü ayrı bir değere sahiptir. Bilindiği gibi XVI ve XVII. yüzyıllarda Şark’a dolayısıyla Türk ve Müslüman dünyasına olan ilgi çok yüksek derecelere ulaşmıştır. Bütün Batı ve Orta Avrupa’yı saran Türklere karşı duyulan korku, merak, helecan ve hatta bir kurtarıcı olarak beslenen “ümid”[164], Haçlı ruhunun tekrar dirilmesine matûf propagandalar, uzayıp giden Türk savaşları ve tehdidi, Türklerle ilgili baskıları (Turcica) büyük ölçüde arttırmış ve yaşatmış, bu tip yayımların merakla takip edilmesine ve geniş bir okuyucu kitlesi tarafından helecanla izlenmesine yol açmış ve bütün bunların neticesi olarak Türk yayılma politikasıyla ilgili zengin bir literatür oluşmuştur.[165]

Ostravica’lı Konstantin Mihail Konstantinovic, eserin Polonya’da Berdiczów Manastırı kütüphanesinde bulunduğu 1823 yılından beri eserin

tek yazarı olarak kabul edilmiştir. Metin içindeki bazı kısımlardan hareketle Konstantin'in bir Sırp şehri olan Novo Brdo'nun 1455'de Türklerin eline geçişi sırasında devşirildiği anlaşılmaktadır. Konstantin 1463'de Bosna'da Zveçay Kalesi'nde dizdar olarak vazifeliyken, kaleyi ele geçiren Macarlara esir düşmüştür. Ancak son zamanlarda yapılan incelemeler, Konstantin'in eserin tek müellifi olamayacağı hakkında kuvvetli bir kanaatin doğması ve bunun tarihçiler ve özellikle filologlar arasında hararetle tartışılması neticesini vermiştir. Zira eserin bir bütünlük arzetmeyen mahiyeti yalnız yazarının tayinini değil, aynı zamanda eserin meydana getiriliş sebebinin açıklanmasını da bir sorun haline getirmektedir. Eserin özgün nüshası kayıptır ve bundan ötürü hangi dille yazılmış olduğu meçhul kalmıştır. Eserin XVI. yüzyıl Çekçe ve Lehçe yazmalarında iki ayrı redaksiyon izine rastlanmış olması, bu konuya bir açıklık getirilmesini daha da zorlaştırmaktadır. Eserin özgün dilinin Sırpça, Lehçe ve Çekçe olduğunu savunan üç ayrı görüş ileri sürülmüş olmasına rağmen, özgün dilinin Çekçe olduğu hakkındaki kanaat genelde kabul edilmiştir. Eserin Çekçe nüshası, 1565 ve 1581'de A. Aujezdeckỳ tarafından iki defa *Kronika Turecka* adıyla Bohemya'da Leitomysl'de basılmıştır. Eserin S. Otwinowski tarafından XVIII. yüzyılda yapılan genişletilmiş Lehçe baskısı ise Polonya'da büyük ilgi görmüştür.

Eserin 1828'de Lehçe baskısını hazırlayan Antoni Galezowski[166], yazarının Polonyalı olduğunu ve eserin dilinin de Lehçe olması gerektiğini ileri sürmüş ve yazılış tarihi olarak XVI. yüzyılı göstermiştir. Buna karşılık prens Jan K. H. Załuski aynı eserin 1857 ve 1868 yıllarında Sanok'ta yapılan yeni neşirlerinde[167], eserin 1565 ve dolayısıyla 1581 tarihli Çekçe baskılarından yapılmış bir tercüme olduğunu ileri sürerek yazılış tarihini yine XVI. yüzyıl olarak tesbit etmiştir. Bütün bu karışıklıkları çözmek amacıyla ilmî metotla eser üzerinde çalışan ve bunu 1912'de neşreden J. Łos[168], bu yayınıyla tarihçiler ve Slavistler arasında geniş bir ilginin doğmasına yol açmışsa da yapmış olduğu metin tenkidi çeşitli araştırıcılar

tarafından eleştirilmiş ve eserin özgün dili, yazarı, yazılım amacı ve nerede ve ne zaman yazılmış olabileceği gibi konular üzerindeki tartışmalar sürüp gitmiştir. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, eser hakkında son söz henüz söylenmiş değildir ve belki de hiçbir zaman söylenemeyecektir.

Eserin çeşitli dillere tercüme edilmesi ise devam etmektedir. 1975'de İngilizce[169] ve Almanca[170] tercümeleriyle Batı dillerinde tanıtılan eser, daha erken tarihlerde Sırpça'ya da çevrilerek yayımlanmıştır.[171] Eserin Almanca tercümesi Lehçe; İngilizce tercüme ise Çekçe metinden yapılmıştır. Eserin kaynak değeri ve önemine öteden beri işaret edilmiş bulunulmaktadır. Bunlardan biri olan F. Babinger, *"Cenevizli Iacopo de Promontorio de Campis'in 1475'lerdeki Osmanlı Devleti hakkındaki kayıtları"* adlı çalışmasında[172] bu eseri şöyle tanımlamaktadır: *"Bütün bu çeşitli ve dikkate değer şeyler, hiçbir yerde tevsik edilmeyen ayrıntılar, zengin kayıtlar, araştırıcılar tarafından henüz semere getirecek bir şekilde kullanılmamışlardır. Bunun sebebi her halde bütün bunların Lehçe olarak kaleme alınmış olmasındandır. Eser, Türk savaşçılarının hayatlarını ve etkinliklerini, bunların Fatih devrindeki ordugâh yaşamlarını gayet canlı ve açık bir şekilde gözler önüne sermektedir. Bütün bunlar kısa zamanda daha geniş bir istifade edenler zümresine girmeye hak kazanmaktadır."* Eser, kaynak olarak yine Babinger tarafından çeşitli çalışmalarında kullanılmıştır. Özellikle Fatih ile ilgili maruf eserinde[173] ve Belgrad muhasarasını inceleyen çalışmasında[174], bu eserden istifade etmiştir. Eserin Osmanlı tarihi için önemli bir kaynak olduğu yargısına varanlardan biri olan Polonyalı Osmanist B. Baranowski, bu eseri XVI. yüzyılın yeterince bilinmeyen eski Türk ordu teşkilatının ve Türk savaş tekniğinin aydınlatılmasında tartışılmayacak değerde bir kaynak olarak tanımlamakta ve Slav dillerine olan vukufsuzluklarından ötürü Batı Avrupa tarihçileri tarafından kullanılmamış olduğuna işaret etmektedir.[175] Eserin kaynak değeri E. Werner tarafından da vurgulanmış ve *Büyük Bir Kuvvetin Doğuşu:*

Osmanlılar adlı eserinde kullanılmıştır.[176] Diğer tarihçiler içinde N. Jorga[177], K. Jirecek[178], S. Runciman[179], B. Papoulia[180] bu eserden istifade etmişlerdir.

Eser'in 1975'te çıkan İngilizce ve Almanca tercümeleri, önemli ilmî katkılar ve düzeltmelerle yapılan tenkidî bir tanıtma halinde V. L. Ménage tarafından etraflı bir şekilde değerlendirilmiştir.[181] Eserin Almanca baskısı 1977'de Türk okurlarına tanıtılmış olmakla beraber[182], Türk tarihçileri tarafından herhangi bir çalışmada kaynak olarak kullanılmamış ve içerik olarak değerlendirilmemiştir.[183]

Eserin eski Lehçe nüshalarında yazar *"Ostrovica'lı Sırplı Konstantin"* olarak gösterilmiş bulunmaktadır. Ostrovica adını taşıyan çeşitli yerlerin mevcudiyeti, doğum yerinin bunlardan hangisi olabileceği doğrultusundaki sıhhatli bir tesbiti zorlaştırmaktadır. Eseri Sırpça olarak yayınlayan Živanović; Nerodimlja ve Siriniç yakınlarındaki Ostovica'yı öne sürmekte, bununla beraber kesin bir yargıdan kaçınmaktadır. Babinger, yazarın doğum yeri olarak Rudnik yakınlarındaki Ostrovica'yı kabul etmektedir. Babinger'in *"Sırplı devşirme"* olarak tanımladığı Konstantin, Jirecek'e göre *"Rum"* asıllıdır. Ancak bu iddiaların birer ihtimal olmaktan ileri gitmemesi gerektiği halde, adı geçen tarihçiler tarafından kesin hükümler olarak takdim edilmelerinin herhangi bir mesnedi yoktur.

Müellifin hayatıyla ilgili kesitler ise ancak eserin bazı kısımlarında verilen bilgilerden çıkartılabilmektedir. Buna göre Konstantin'in 1435 yılında doğmuş olduğu hesaplanmaktadır. Çocuk yaşlarında Novo Brdo'ya gelmiş olabileceği tahmin edilmekte olup 1455'de Türklerin bu şehri fethi akabinde devşirilmiş olduğu kesindir. Novo Brdo sahip olduğu gümüş madeni işletmeciliği sebebiyle Stefan Lazarevic (1389-1427) ve Durde Brankovic (1427-1456) zamanında çok zenginleşmiş ve önem kazanmış olarak, o dönem Sirbistan'ının önde gelen ve yüksek nüfuslu şehirlerinden ve mübadele merkezlerinden biriydi. Şehir aynı zamanda Sırp despotlarının

merkezi olma vazifesini de görmekteydi. Şehrin bu durumu çeşitli milletlerden pek çok tacirleri ve madencileri kendine çekmekteydi. Cenevizli, Venedikli, Rum, Macar tacirler yanında özellikle Raguzalılar önemli yer tutmaktaydı. Birçok Bizanslı tarihçi (Dukas, Chalkondyles, Kritobolus) ve dönemin Batılı yazarları (Bertrando de la Brocquière, Giovanni di Capestrano), bu şehrin canlılığından ve zenginliğinden bahsetmişlerdir. Askerî hedeflerini öncelikli olarak ekonomik önemi olan merkezlere yönelten Türkler, Novo Brdo'yu ilk defa 1441'de ele geçirmişlerse de, 1444'de II. Murat ve Durde Brankovic arasında yapılan antlaşma uyarınca burasını tekrar iade etmişlerdir. Böyle olmakla beraber, bu gelişmeden sonra bozulan siyasi istikrar şehrin ekonomik durumuna da tesir etmiştir. Halkın ve asillerin çoğu şehir içindeki müstahkem mevkilere yerleşmeye başlar. Nüfus giderek azalır ve tacirlerin bir kısmı şehri terk ederler. Konstantin'in ailesiyle beraber, böyle bir zamanda şehre gelmiş olduğu tahmin edilmektedir.

Novo Brdo'nun alınışı eserin 27. bölümünde anlatılmaktadır. Teslim olanların bir kısmı öldürülür. Çocuklar paylaşılır. Bazıları devşirilir ve Anadolu'ya sevk edilir. Konstantin de kardeşiyle beraber bunların arasındadır. Anadolu'ya sevkinden bir sene sonra ise artık sultanın hizmetindedir. Görev ve konumu belirtilmemekle beraber, bazı seferlere iştirâk eder. Hangi tarihten itibaren yeniçeri olarak kabul edilmesi icab edeceği hususu, kendisiyle ilgili olarak verdiği bilgiler ışığında tesbit edilebilmektedir. Kısa bir zaman içinde hizmet eri olarak ortaya çıkmasından ötürü, kendisinin, devşirilen gençlerin eğitimleri için takip edilen olağan yol olan *Türk'e verme* uygulamasına dâhil edilmemiş olması gerekmektedir.[184] Eserin 29. bölümünde buna değinilirse de kendi durumu ile ilgili bir açıklama yapılmaz. Devşirildikten bir sene sonra, 1456'da Belgrad Muhasarası'na iştirâk eder ve muhasaranın safahatini anlatır. "*…ve o sırada yeniçerilerin şehirden nasıl kaçtıklarını gördük.*" kaydı, kendisinin henüz bizzat yeniçerilere dâhil olmadığı şeklinde yorum yapılmasına

müsaittir. Öte yandan Trabzon’a, Uzun Hasan’a, Mora’ya, Kazıklı Voyvoda Vlad’a ve Bosna kralına karşı tertiplenen seferlerde artık yeniçeriler arasında yer almış görünür. İstanbul’un muhasarası esnasında Sırp despotu tarafından, lağım yerleştirilmesindeki teknik becerilerinden ötürü gönderilen[185] 1500 askerin arasında bulunduğuna dair olan önemli kayıt ise, Lehçe nüshaya sonradan ilave edilmiş olup Çekçe nüshada yer almaz. Dolayısıyla İstanbul’un muhasarasıyla ilgili kaydın fethin görgü şahidi başka bir kaleme ait olması icab etmektedir. Bununla beraber, burada, Osmanlı kaynaklarının yetersiz bir şekilde değindikleri veya tamamen ihmal ettikleri, özellikle Fatih’in gemileri karadan Haliç’e indirmesiyle ilgili olarak verilmekte olan özgün bilgiler fevkalade önemlidir.

1458-1460 arasındaki Mora Seferi’ne katılmış olduğu, eserin 30. bölümünde anlatılır. Müteakip bölüm 1461’deki Trabzon Seferi’yle ilgili özgün anlatımlar içerir. Burada yer alan *“…ve tekrar zorlukla tırmanmak ve hayvanları güven içinde aşağıya indirmek zorunda kaldık…”* gibi ifadeleri yeniçerilere dâhil olduğuna kesinlik kazandırır. 1462’de Eflak voyvodası Vlad’a, 1463’de ise Bosna kralı Stepan Tomaşevic’e karşı yapılan sefere bizzat iştirâk etmiştir. 34. bölümde, vezirlerin Bosna elçilerini nasıl aldattıklarını ve kurulan tuzağı elçilere nasıl ihbar ettiğini anlatır. Ancak bu kayıtların, Hiristiyan dünyasına döndükten sonra Türk hizmetindeyken bile dindaşlarını kollamakta olduğuna dair bir savunma işareti taşıdığı da açıktır ve bu anlamda ne derecelerde gerçeği ifade ettiği sorgulanmalıdır. Bosna’nın fethiyle Konstantin, Vrbas Irmağı kenarındaki küçük Zveçay Kalesi’ne dizdar olur ve 30 mustahfızın başına geçirilir. Böylece kendi ülkesine fatihlerin bir kumandanı olarak dönmüştür. Ancak bu uzun sürmez. Zveçay aynı senenin (1463) sonbaharında Macar kuvvetlerinin saldırısı sonucu ve Yayçe’nin zabtı akabinde ele geçirilir. Bununla beraber Konstantin’in kale dizdarı olarak düşmana direnmesi ve kaleyi savunması dikkat çekicidir. Zveçay’ın zabtıyla esir edilir ve böylece Hıristiyan dünyasına geri döner. Bu durumda, 1472’de Uzun Hasan’a karşı çıkılan

seferi anlatması ve seferin başlangıcında sadrazam Mahmud Paşa'ya yapılan suikaste değinen diğer iki kaynak (Kritovulos ve Ruhî) arasında yer almasına rağmen, 1463'de Yayçe ve Zveçay kalelerinin Macarlar tarafından zaptı üzerine esir düşmesi ve tekrar Hıristiyan dünyasına dönmesi sebebiyle, bu konuda verilen bilgilerin de kendi kaleminden çıkması mümkün değildir.

Araştırmacıların Konstantin'in bundan sonraki hayatı hakkında ileri sürdükleri, varsayımdan öteye geçmez. Macaristan veya Polonya'ya gitmiş olabileceği ve kimin isteği üzerine bu eseri kaleme aldığı hususları tartışılmıştır. Ancak metin tahlili, eserin tek bir müellife ait olamayacağını ortaya çıkardığından, bu sorgulamaların ilmî bir anlamı yoktur. Nitekim Angiolo Danti, elde olan en eski Çekçe nüshanın, kendi bütünlüğü içinde bir tek müellifin eseri olamayacağını ve burada XVI. yüzyıl için geçerli olan amaçlara hizmet etmek üzere bir redaktörün devrede olduğunu göstermiş ve hatta müellifin metinde geçen yeniçeri olmasının mümkün olamayacağına dair şüpheler izhar etmiş bulunmaktadır.[186]

Metnin çeşitli parçalardan oluşan ve muhtelif müelliflerin devrede olduğu bir özellik arz ettiği açıktır. Ancak bu, genelde metnin oluşumu ile ilgili bir mesele olup eserin bir bütün halinde okunmuş olduğu XVI. yüzyıldaki haliyle bu husus büyük bir anlam ifade etmez. Metnin güncelleştirilerek tekrar kullanılma özelliği, eserin belirli bir müellife mal edilmesini ve dolayısıyla böyle bir eserin kaleme alınmasının kimin tarafından istenmiş olabileceğinin tesbitini zorlaştırmaktadır. Eserin kalıcılığının ise bir mesaj verme özelliğinde yattığı ve metni oluşturanların amaçlarının anti-Türk ve pro-Hıristiyan bir ideoloji amaçladıkları görülmektedir. Metnin içindeki *hatırat* özelliği taşıyan kayıtlar, redaktörlerin elinde, düşmanını tanı mesajını vermek üzere ve dolayısıyla Türklerle en iyi şekilde nasıl mücadele edilebileceği hususunu belirtmek amacıyla geliştirilir. Dönemi için eser, Türk toplumu, idaresi, adaleti, devlet yapısı, askerî teşkilatı ile ilgili olarak verilen ve Osmanlı Devleti'nin erken dönemleri için önemli

sayılabilecek bilgileri ışığında, aralarındaki anlaşmazlıkları bir tarafa bırakarak, Türklere karşı ortak bir cephe oluşturulması için Hıristiyan hükümdarlarını uyarmak ve bu doğrultuda mesaj vermek gibi bir amacı yerine getirir. Redaktörler, bu amaçla metnin kimi yerlerini yenilemekte, kendilerine göre önemini yitirmiş olarak gördükleri kısımları çıkartmakta ve yenilerini eklemekte veya mevcut kısımları genişletmekte, dolayısıyla metni zamana ve şartlara göre güncelleştirmekte ve tekrar tekrar kullanılabilecek, toplumu ve özellikle hükümdarları dinî ve siyasî anlamda yönlendirebilecek bir hale getirmekteydiler. Eserin *hatırat* ve *kronik* boyutu yanında özellikle *mesaj verme (Traktat)* işlevini de üstlenmiş olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Birçok yazma halinde çoğaltılmış ve basılmış olması, eserin bu amacının ciddiye alındığını gözler önüne serer.

Eserin, İslam dini ve ilk sultanlarla ilgili anlatımında yanlışlıklar ve karıştırmalar göze çarpmaktadır. Buna rağmen, verilen bu bilgiler ve özellikle II. Mehmed'in öne çıkartılarak 15. yüzyılda Balkanlarda yapılan seferler eserin *kronik* özelliğinin işaretini taşır. Sırp tarihine yaklaşımı da bu şekilde ele alınır ve anlatım, genelde ilk Osmanlı kroniklerinde gözlenen destanî bir hava içinde geçer. Burada, Türk-Sırp ilişkileri, savaşları, barış antlaşmaları ve devşirme olgusu özellikle vurgulanır. Bu kısımların *hatırat* özelliği, anlatımın birinci şahıstan ve bir yeniçerinin ağzından yapıldığı ölçüde kendini gösterir. Anlatıcının gerçek bir şahsiyet olup olmadığı bu bağlamda o kadar önemli değildir. Önemli olan eserin müellifinin Sırp kökenli bir yeniçeri olarak takdim edilmiş olmasıdır. Anti-Türk özelliği içinde vermekte olduğu mesajın etkisi, Sırp müellifinin ve yaşadıklarının inanılırlığıyla yakın ilişki içindedir ve metnin yapısal esasını teşkil eder. XVI. yüzyıl Leh ve Çek okuru için yabancı gelecek şekilde yer alan Sırp hükümdarların hayat hikâyeleri, müellifin Sırp kökeniyle ilgili varsayıma kuvvet katmaktadır.

Metin tahlili, hükümdarlık meziyetleri veya zafiyetleri ve bunların kimi özelliklerini genelde her coğrafya ve kültür dünyasında benzeşen geleneksel

karakteristik unsurlar ve motifler (*topos*) halinde karşımıza çıkan yaklaşımların tefrikini gerekli kılar. Bu anlamda hükümdarların yüceltildiği ve meziyetlerinin vurgulandığı kısımlar tipik birer *topos* olarak belirir. Hükümdarların kökeni, hanedanın kadimliği ve isimlerinin yüceliği, çoban hükümdar (Büyük Konstantin, bl. 18), barış ve özgürlük için savaşan hükümdar (Albrecht, bl. 18, 49), âdil ve müttefikine sadık hükümdar (Kral Stefan, Despot Durde, Konstantin Dragases, bl. 15, 23, 24, 26), derviş hükümdar (II. Murad, bl. 22, 23), akılsız hükümdar (Voyvoda Janko, bl. 23, 24, 28), hilekâr, antlaşmalara riâyet etmeyen hükümdar (II. Mehmed, 25, 26, 27, 30, 34), birbirleriyle savaşmak yerine birer kilise inşa eden hükümdar (bl. 15), tahtından feragat eden hükümdar [Stefan Lazarevic'in tahtını Durde'ye bırakması (bl. 20), II. Murad'ın feragatı (bl. 22)], kötü mukadderatın günahların vebali olduğu (bl. 15, 16) gibi *topos*lar, eserin anlatım örgüsünde geniş yer tutar. İlk Osmanlı kroniklerinin de bu anlamda incelenmesi ve benzer *topos*ların tesbitinin (Osman'ın rüyası, Kur'an-ı Kerîm'i ilk defa tanıması, kadın kıyafetine girerek kale fethi, pazar vergisinden bî-haber olma…) ve bu eserle karşılaştırılmasının ilgi çekici sonuçlar vereceğine şüphe yoktur.

Eserin dili, kısa, sade; "ve", "çünkü" bağlaçlarıyla başlayan cümlelerle örülen destanî anlatım, erken dönem Osmanlı kronikleri ile ortak ifade tarzı olarak benzeşirler. Eserdeki Türk ve İslam karşıtı zihniyet, kullanılan sıfatların sertliğinde belirgin hale gelmektedir. Bu anlamda Osmanlı kroniklerinden de örneklemeler getirilmesi mümkün olan kimi ifadeler, burada daha sert bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Hıristiyan dininin kitabına ve peygamberine karşı saygılı ve hürmetli bir dil sergileyen Osmanlı kronistlerinin aksine, burada İslam'ın peygamberi ve kutsal kitabı hakkında bazı kaba yaklaşımlara rastlanabilmektedir. Bu gibi ifadeler (bk. 1. bl.), eserin özgünlüğünü bozmamak ve Hıristiyan dünyasında hâkim olan -ve hattâ zaman zaman günümüzde de gözlenen ve tepkilere yol açan-

duygu ve yargıları gözlemletebilmek amacıyla Türkçe tercümede aynen muhafaza edilmiştir.

Takdim edilen Türkçe tercüme, eserin Almanca nüshasını esas almakla beraber İngilizce metinle karşılaştırılmış ve kimi yerlerde buradaki ifadeler tercih edilmiş, kimi yerlerde Ménage tarafından yapılan değerlendirmedeki düzeltmelere itibar edilmiş; İngilizce ve Almanca metinde yer alan veya almayan, yazma metinlere sonradan ilave edilmiş olan cümleler, önemlerine göre değerlendirilerek, Türkçe tercümeye dâhil edilmişler veya tercüme dışı bırakılmışlardır. Bütün bu hususlarla ilgili tasarrufa dipnotlarında işaret edilmiştir. İngilizce ve Almanca metinlerde yer alan açıklamalar tekrar gözden geçirilerek, Ménage'ın da katkıları dikkate alınarak yeniden düzenlenmiş ve ilavelerle genişletilmeye çalışılmıştır. Bu açıklamalar içinde, Avrupalı okuyucular için gerekli, ancak Türk okuyucuya yabancı olmayan konularda yapılmış olan açıklamalar (dinî konular, tarih ve teşkilatla ilgili terimler, Türk hükümdarları hakkında), ya kısaltılarak verilmiş veya tamamen iptal edilmiştir.

Eserin, Çekçe ve Lehçe dışında, Sırpça, İngilizce ve Almanca olarak yapılan yayımları yanında yer alan bu Türkçe tercümenin, geniş bir Türk okuyucu kitlesine hitap etmesini temenni ederim. Metnin hazırlanışında bilgisinden istifade ettiğim yakın mesâî arkadaşım Feridun Emecen'e ayrıca teşekkür ederim. Kitabın birinci baskısını (İstanbul 2003) gerçekleştiren ve ikinci baskısı için gerekli izni veren Tarih ve Tabiat Vakfı'na (*TATOV*) ve onu temsilen vakıf genel müdürü sayın Hikmet Ülker'e teşekkür ederim. İkinci baskıyı üstlenmiş bulunan *Yitik Hazine Yayınları*'na ve onu temsilen yayın editörü sayın Salih Gülen'e şükranlarımı sunarım.

Moda, Mart 2013

164 Bk. H. J. Kissling, "Türkenfurcht und Türkenhoffnung im 15. und 16. Jahrhundert. Zur Geschichte eines Komplexes", *Südost Forschungen*, 23, München 1964, s. 1-18.

165 Bk. Karl Göllner, *Turcica - Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts.* I-II. Bükreş - Berlin 1961, Bükreş - Baden Baden 1968.

166 *Pamiętniki Janczara Polaka przed rokiem 1500 napisane.* Warsaw 1828.

167 *Pamiętniki Janczara przed rokiem 1500 napisane.*

168 *Pamiętniki Janczara czyli Kronika turecka Konstantego z Ostrowicy napisana między r. 1496 a 1501*. Crakov 1912.

169 *Konstantin Mihalović*, *Memoirs of a Janissary.* Translated by Benjamin Stolz. Historical commentary and notes by Svat Soucek. The University of Michigan. Ann Arbor 1975.

170 *Memoiren eines Janitscharen oder Türkische Chronik.* Eingeleitet und übersetzt von Reneta Lachmann. Kommentiert von Claus-Peter Haase, Reneta Lachmann, Günter Prinzig. Verlag Stria. Graz-Wien-Köln, 1975.

171 Jan Šafařik, *Mijaila Konstantinovića, Srbina iz Ostrvice. Istorija ili ljetopisi turski, spisani oko godine 1490.* Belgrad 1865; Đorde Živanović, Konstantin Mihailović iz Ostrovice, Janičarove uspomene ili turska hronika. Belgrad 1959. Gözden geçirilmiş ikinci baskı, Belgrad 1965.

172 Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, *Sitzungberichte* 1956, Heft 8), München 1957.

173 *Mehmed der Eroberer und seine Zeit.* München 1953, s. 95, 132, 134.

174 "Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21./22. Juli 1456", Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. *Sitzungsberichte*, 1957, Heft 6, s. 1-69. Aynı çalışma için bk. *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, II, München 1966, s. 263-310.

175 *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku.* Łódź 1950, s. 23.

176 *Die Geburt einer Grossmacht. Die Osmanen*. Berlin 1966, s. 268.

177 *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, 7, 20, 26, 56, 66, 79, 81, 103, 109, 111, 116, 125.

178 *Istorija Srba*, I, Belgrad 1952, s. 378, 380-381.

179 *Die Eroberung von Konstantinopel*, München 1966, s. 203.

180 *Knabenlese*, bk. n. 21.

181 *Bulletin of the School of Oriental and African Studies Universiy of London*, XL, 1977, s. 155-160.

182 Bk. K. Beydilli, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 7-8, İstanbul 1977, s. 431-444.

183 Son zamanlarda eser hakkında iki tanıtma daha yapılmıştır. İngilizce yayımdan hareketle hazırlanan bir tanıtma/tebliğ için bk. Kenan İnan, "Osmanlılara dair layıkıyla değerlendirilmeyen bir kaynak: Konstantin Mihaloviç ve eseri", *I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, 11-13 Eylül, Manisa 1996. Almanca metne yapılan yeni bir popüler tanıtma için bk. Cemal Sakallı, "Anılar İçinde Tarih, Tarih İçinde Anılar. Bir Yeniçerinin Anıları", *Toplumsal Tarih*, 16/95, Kasım 2001, s. 21-29.

184 Bu konularda, değerlendirilmesi ihmal edilen ve dilimize kazandırılması gereken değerli bir çalışma olarak bk. Basilike Papoulia, *Ursprung und Wesen der 'Knabenlese' im Osmanischen Reich.* München 1963.

185 Bk. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, 30. F. Emecen, *Fetih ve Kıyamet 1453*, s. 199.

186 "Od Kroniki Turecké k Pamiętnikom Janczara", *Slavia*, 38, 1969, s. 351-372 ve "Contributi all'edizione critica dei Pamiętniki Janczara", *Ricerche Slavistiche*, XVI, 1968-69, s. 126-162.

III.
Eser Hakkında Kaynaklar

Basım Tarihlerine Göre Eserin Baskıları

Hájek, Václav. *Kronyka czeská*. Prague 1541.

Augezdsky, Alexander. *Hystorya neb Kronyka Turecka od Michala Konstantina z Ostrowicze Ráca Neb Bosnáka někdy od Turkůw zagatého a mezi Jančare daného wěrně a prawě sepsana*. Litomyšl, 1561, 2. baskı 1581.

Galęzowski, Antoni. *Pamiętniki Janczara Polaka przed rokiem 1500 napisane*. *Zbíor pisarzów Polskich*. Warsaw 1828.

Załuski, Jan K. H., *Pamiętniki Janczara przed rokiem 1500 napisane*. A. Galęzowski'nin neşrinden yapılan 2. ve 3. baskılar, Sanok 1857 ve 1868.

Łos, Jan. *Pamiętniki Janczara czyli Kronika Turecka Konstantego z Ostrowicy napisana między r. 1496 a 1501*. Crakow 1912.

Šafařík, Jan. "Mijaila Konstantinovića, Srbina iz Ostrvice, Istonija ili ljetopisi turski, spisani oko godine 1490". *Glasnik srpskog učenog društva*, 1, nr.18, Belgrade 1865, 25-188.

Živanović, Đorde, *Konstantin Mihailović iz Ostrovice*, *Janičarove uspomene ili turska hronika*. Belgrade 1959. 2. baskı 1966.

Memoiren eines Janitscharen oder Türkische Chronik. Eingeleitet und übersetzt von Renate Lachmann. Kommentiert von Claus-Peter Haase, Renate Lachmann, Günter Prinzing. Graz- Wien-Köln 1975. Eserin ikinci baskısı 2010'da yapılmıştır. (Schöningh yay. Paderborn) . Bu yayıma ilâve edilen yeni takdim yazısı fevkalade gereksiz ve zayıftır.

Konstantin Mihailović, *Memoirs of a Janissary*. Translated by Benjamin Stolz. Historical commentary and notes by Svat Soucek. The University of Michigan Ann Arbor 1975.

Kitap-Makale-Tanıtma

Aktepe, Münir, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbe Kalesi", *Tarih Dergisi*, II, İstanbul 1950, s. 283-306.

Babinger, Franz, *Die Frühosmanischen Jahrbücher des Orudsch.* Hannover 1925.

——, "Von Amurath zu Amurath. Vor- und Nachspiel der Schlacht von Varna (1444)", *Oriens* III, Nr. 2, Leiden 1950, s. 229-265. Aynı çalışma için bk. *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, I, München 1962, s. 128-157.

——, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit.* München 1953.

——, "Der Quellenwert der Berichte über den Entsatz von Belgrad am 21./22. Juli 1456", Bayerische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. *Sitzungsberichte*, 1957, Heft 6, s. 1-69. Aynı çalışma için bk. *Aufsätze und Abhandlungen*, II, München 1966, s. 263-310.

——, "Witwensitz und Sterbeplatz der Sultanin Mara", *Aufsätze und Abhandlungen*, I, 340-343.

——, "Die Aufzeichnungen des Genuesen Iacopo de Promontorio de Campis", Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, *Sitzungberichte* 1956, Heft 8, München 1957.

Baştav, Şerif, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Ankara 1973.

Beydilli, Kemal, "Tanıtma", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 7-8, İstanbul 1977, s. 431-444.

——, "XV. Yüzyılda bir İtalyan Hümanistin Gözüyle İstanbul ve Ege Adaları. Christoforo Boundelmonti, Liber Insularum Archpelagi", *Erken Klasik Döneminden XVIII. Yüzyıl Sonuna Kadar Osmanlı ve Avurpa. Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim.* Ed. Seyfi Kenan, İstanbul İSAM, 2010, s. 64-90.

Emecen, Feridun Mustafa, İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri, İstanbul 2003.

——, *Fetih ve Kıyamet 1453*, İstanbul 2012.

Göllner, Carl, *Turcica - Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts*. I-II. Bükreş - Berlin 1961, 2. baskı, Bükreş - Baden Baden

1968.
İnalcık, Halil, “I. Murad”, *DİA*, 31, s. 156-164.
——, “II. Murad”, *DİA*, 31, s. 164-172.
——, “I. Mehmed”, *DİA*, 28, s. 394-407.
İnan, Kenan, “Osmanlılara dair layıkıyla değerlendirilmeyen bir kaynak: Konstantin Mihaloviç ve eseri”, *I. Türk Tarihi ve Edebiyatı Kongresi*, 11-13 Eylül, Manisa 1996.
Jireček, Konstantin, *Geschichte der Serben*, I, Gotha 1911. (*Istorija Srba*, I. 2. baskı, Belgrad 1952).
Jorga, Nikolae, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I-II, Gotha 1908-1913.
Kırzıoğlu, Fahri, “ Fatih’in Turabuzon seferi sırasında yaya aştığı Bulgar Dağı neresidir”, *VI. TTK. Bildirileri*. Ankara 1967, s. 322-329.
Kissling Hans Joachim, “Türkenfurcht und Türkenhoffnung im 15. und 16. Jahrhundert. Zur Geschichte eines Komplexes”, *Südost Forschungen*, 23, München 1964, s. 1-18.
——, “Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia’s und Aqkerman’s durch die Türken (1484)”. *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae*, II, München 1988, s. 123-130.
——, “Zur Eroberung von Durazzo durch die Türken (1501)”, *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae*, II, München 1988, s. 237-245.
Kritovulos, *Tarih-i Sultan Mehmed Han-ı sani*, trc. Karolidi, *TOEM* ilavesi. İstanbul 1328.
Ménage, Victor L., “Tanıtma”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies Universiy of London*, XL, 1977, s. 155-160.
Oruç Beğ Tarihi. Yay. N. Atsız, İstanbul 1972.
Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981.
Özcan, Abdülkadir, “Buçuktepe Vak‹ası”, DİA, VI, 124-125.
Öztürk, Necdet, “Osmanlı Akıncı Teşkilatında Toycalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 19, İstanbul 2008, s. 77-87.
Papoulia, Basilike D, *Ursprung und Wesen der ‘Knabenlese’ im Osmanischen Reich.* München 1963.

Radu R. Florescu-Raymond T. McNally, *Drakula ya da Kazıklı Voyvoda. Eflak Prensi III. Vlad Tepeş'in Yaşamı*. Çev. A. C. Akkoyunlu, İstanbul 2000.

Ruhi Tarihi. Yay. Y. Yücel - H. E. Cengiz, *Belgeler*, XIV/18, Ankara 1992.

Runciman, Stephan, *Kostantiniye Düştü*. Çev. D. Türkömer, İstanbul 1972.

Sakallı, Cemal, "Anılar İçinde Tarih, Tarih İçinde Anılar. Bir Yeniçerinin Anıları", *Toplumsal Tarih*, 16/95, Kasım 2001, s. 21-29.

Stavrides, Theoharis, *The Sultan of Vesirs. The Life and Time of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pahsa Angelović (1453-1474)*. Brill. Leiden 2001

Tursun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*. Yay. M. Tulum, İstanbul 1977.

Uzunçarşılı, İsmail H., *Osmanlı Tarihi*, I-II, Ankara, 3. baskı 1972, 1975.

Werner, Ernst, *Die Geburt einer Grossmacht. Die Osmanen*. Berlin 1966. Türkçe Trc. *Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481)*. Trc. Yılmaz Öner, İstanbul 1986.

Gerlach, Stephan, *Türkiye Günlüğü*, I, çev. T. Noyan, ed. K. Beydilli, İstanbul 2010.

IV.
Bir Yeniçerinin Hatıratı veya Türk Kroniği

İçindekiler

V.
Bir Yeniçerinin Hatıratı veya Türk Kroniği

Türklerin yeniçeri yapmış oldukları Ostrovica'lı bir Sırp olan Mihail Konstantinović'in oğlu Konstantin burada Türk Kroniği'ne başlamaktadır.

1. Bölüm
Kâfirlerin Çeşitleri Hakkında

İslam şeriatını kabul etmiş olanlar çeşitlidir. Bunlar Araplar, İranlılar, Türkler, Tatarlar, Berberiler, Bedeviler ve yüzlerinde ateş izleri bulunmayan zencilerden ibarettir. Bütün bunlar Musa'nın kitaplarına bağlıdırlar, ama Kur'an'a teveccüh ederler. Onlar, yerin ve göğün yaratıcısı olan bir tek Allah'a inanırlar. Hasattan önce âdet olduğu üzere büyük bir yortu kutlarlar. Buna "Büyük Bayram"[187] derler. Bu bayramdan önce bir ay müddetçe oruç tutarlar. Bu oruç esnasında bütün gün, yıldızlar doğana kadar hiçbir şey yenilmez ve içilmez. Geceleri ise gün doğana kadar istedikleri kadar et yerler ve su içerler. Bunun gibi çok daha parlak bir şekilde yeni ayın başlangıcını kutlarlar ve bu esnada üç gün devamlı ziyafetler verirler. Bununla beraber, ne şarap ne de bira içerler. Sadakalar dağıtır, bazı kölelerin azad edilme tarihlerini öne alırlar ve mahkûmları serbest bırakırlar. Özellikle büyük beyler bunları yaparlar. Bunlar ziyafet sofraları hazırlar; koyunlar, keçiler ve develer keserler ve Allah rızası için et, ekmek, mum ve para dağıtırlar. İster Hıristiyan ister kâfir, kim olursa olsun, gelene sadaka verirler. Mezarların yanlarında geceleyin namaz kılarlar. İspermeçet mumları yakar, ölülerin ruhlarına kutsal kokularla tütsüler yaparlar.

Bir defasında, neden ispermeçet mum yaktıklarını ve ölülerin mezarlarında ve câmilerde balmumu yakmanın daha iyi olup olmadığını sorduğumda, bana cevaben, "Allah'a ev hayvanları kurban edilmesi gerektiğini ve kanatlı hayvan kurban edilemeyeceğini" söylediler. Bana, "bu konuda ne düşünüyorsun, doğru mu yoksa değil mi", diye

sorduklarında ben de, “Eğer Muhammed bir şeyi iyi yapmışsa, muhakkak diğerlerini de iyi yapmıştır”, diyerek cevap verdim.

Onların ikinci yortusuna sonbaharda başlanır. Bunun adı “Küçük Bayram”[188]dır ki, bu küçük kutlama anlamına gelir. Bu bayramdan önce oruç tutmak mecburiyeti yoktur. Bu bayram da aynı şekilde kutlanmaktadır. İlk bayramda olduğu gibi, bu bayramda da sadaka dağıtılır. Yahudilerin Cumartesiyi, Hıristiyanların Pazarı tes’id ettikleri gibi, onlar da her haftanın Cuma gününü tes’id ederler ve “biz bu günü kutlamaktayız, çünkü Allah insanı bir Cuma günü yaratmıştır” derler. Onlar sünnet olurlar ve domuz eti yemezler. Başka hiçbir konuda değil, fakat bu beş kaideyle Yahudilerle uyum içindedirler. Hıristiyanlar ve Yahudilerden daha iyi olmak istediklerinden, sünnet olduktan sonra kendilerine, “Müslüman” derler. Bunun anlamı, imânda seçilmiş insan demektir. Onlar, biz Hıristiyanları, kutsal teslisi tanıdığımız ve ululadığımız için dalalete sapmış insanlar olarak görürler. Zirâ onlar şöyle söylemektedirler: ”Üç tane tanrı yoktur, bilakis yalnız bir tane Allah vardır”. İşte bu yüzden Müslümanlar Hıristiyanları “gâvur” olarak adlandırmaktadırlar. Bu ise dalalete sapmış lanetlenmiş insan demektir. Buna karşılık Hıristiyanlar da Müslümanları, benim burada yazmak istediğim kötü fiillerinden ötürü “kâfir” olarak isimlendirmişlerdir. Çünkü kâfir; zalim ve murdar bir köpek gibi insanî olmayan demektir. Her ne kadar iyi olmak istemekteyseler de yine düşündükleri gibi konuşmaktadırlar. Belki, kendilerini eğitecek, yönetecek iyi bir öğretmenleri olmadığından, böyle kusurlu oldukları söylenebilir. Eğer isteseler, muhakkak ki iyi olabilirler. Fakat bir öğretmen için her halde dipsiz bir fıçıyı doldurmak, böyle adî bir halkı eğitmekten daha kolay ve semereli olurdu.

187 Ramazan Bayramı kastedildiğine göre Küçük Bayram olacak.

188 Kurban Bayramı’ndan söz edildiğine göre Büyük Bayram olacak.

2. Bölüm
Peygamber ve Yardımcısı Ali Hakkında

Peygamber'in Fatma adında bir kız kardeşi vardı. Kendisi bunu, o zamanlar dini yaydığı için Ali ile evlendirmiştir. Dinini öyle bir şekilde öğretiyor ve vaazlarla anlatıyordu ki, sanki İsa'nın dinini hedef almıştı. O, insanların dünyevî şeylere ilahî olanlardan daha düşkün olduklarını bildiğinden, dinini dünyanın bu tarzına uygun bir şekilde anlatmıştı. Kendi yoluna tutan ve dinine giren herkese, bu dünyanın mal ve mülkünü, büyük hükümdarlıklarını, zenginliklerini vaat ediyor, bunları övüyor ve iyi bir insan olarak kabul ediyordu. Ali'yi bazıları, Muhammed gibi bir peygamber olarak kabul ederler ve kendisinin çok kuvvetli ve metânetli bir insan olduğunu anlatırlar. Söylendiğine göre onun "Zülfikâr" adlı bir kılıcı varmış. Bu, o kadar olağanüstü keskin ve sert imiş ki, rivayete göre demir olsun çelik olsun Ali'nin vurduğu her şeyi bir örümcek ağı gibi paramparça edermiş. Bununla beraber, karısı Fatma'nın kılıca o keskinliği kazandırmış olduğunu söylemektedirler. Peygamberleri, 45 sene yaşamış ve dinini yaymış. Ölüm döşeğindeyken, kendisine inananları yanına çağırmış ve onlara şunları tembihlemiş: "Bana bir cenaze merasimi hazırlayın, ölümden tekrar dirilişime kadar benim izimde sebat edin. Kanunlarıma tam olarak riâyet edin ve doğru yoldan çıkarılmanıza izin vermeyin, zirâ ben size hakiki dini öğrettim. Allah'ın sevdiklerinden olun. Mezarımı Medine'de hazırlayın. Ali'me itaat edin, zirâ ben kıyâmet günü tekrar dirileceğim ve sizi hepinizin hoşnut olacağınız bir yere götüreceğim. Birbirinize merhametli ve adil davranın. Birkaç seneden sonra kölelerinizi azad edin, zirâ sizler Allah değilsiniz ki, ölünceye kadar onları esarette tutabilesiniz.

Sizler böylece daha güçleneceksiniz, çünkü sizin bu adaletinizi gören herkes, size sarılacak ve dininizi kabul edecektir".

Onun ölümünden sonra Ali, derin ve gerçek bir yas içinde kılıcını kırmak için dağlara, sarp kayalıklara çıktı ve orada kılıcı kayalara vurmaya başladığında, kılıcın kayalara saplandığını gördü. Ali, kılıcındaki daha önce hiç fark etmediği bu mucizeyi görünce, ona, "Zülfikâr, dur! Dur ki Allah'ın gücüne gitmesin", diye seslendi. Ali, dokuz sene daha yaşadı. Ömrünün son senesinde, ölüm döşeğindeyken ve bütün herkesin etrafında toplandığı bir sırada, onlara İslamiyet'in bütün dinlerden daha iyi olmasından ötürü, onun kanunlarına sıkı sıkı sarılmalarını nasihat etti. "Bu sebepten gâvurları muktedir olduğunuz her yerde taciz ediniz ki, onlar sizi taciz etmesinler ve onları evlerinde[189] arayınız. Bu onların sizi kendi evlerinizde[190] bulmalarından daha iyidir", dedi. Son saatinin yaklaştığını hissettiğinde, kılıcının denizin derinliklerine atılmasını emretti. Anlatıldığına göre, kılıç atıldığı yerde, deniz üç gün kaynamış, çalkalanarak Ali'nin yasını tutmuş. Bu yüzden kutsal bir şey gibi muhafaza ettikleri ve adına "Hamâyil"[191], yani "İncil" dedikleri küçük kitapları (muskaları) vardır. Özellikle savaş esnasında üzerlerinde Zülfikâr resmedilmiş bulunan bu muskaları koltuklarının altında taşırlar ve Zülfikâr resminin savaşta kendilerine yardımcı olduğunu anlatırlar. Bu muskalar üzerine yemin ederlerse, verilen sözü tutarlar. Fakat bazı başka ve sahte muskalar da vardır. Bunları bir parça Venedik sabunundan yapmışlardır ve birine bir kötülük yapmak istediklerinde, bu hakikileriyle aynı olan sabundan muskalar üzerine yemin ederler.[192] Bunu yaptıkları kimse hayatından artık tamamen ümidini kesmelidir. Tıpkı, kendisinden ileride bahsedilecek Bosna kralının başına gelmiş olduğu gibi.

189 Darülharb

190 Darülislâm

191 İnsanın üzerinde taşıdığı Kur'an'dan parçalar ihtiva eden nüsha/muska.

192 Venedik sabunundan yapılmış ("*Aber es gibt auch andere Bücher, trügerische, die sie aus einem Stück venezianischer Seife anfertigen*", Lehçe metin / Almanca çeviri, s. 58; "*There are, though,*

other fasse books which they make of a piece of Venetian soap…", Çekçe metin / İngilizce çeviri, s. 9) muskalar ifadesine tam olarak açıklık getirilememekte ve başka metinlerden de örnekleme yapılamamaktadır. Yanılgı muhtemelen, muskanın yazılmış olduğu kağıt parçasının mumlu bezlere sarılmasından ve bunun vücudla yoğun teması sebebiyle zamanla yağlanıp dıştan bir muşamba görünümü almasından ve dolayısıyla bunun sabundan yapıldığı zannına varılmasından kaynaklanmaktadır.

3. Bölüm
İbâdetleri ve Câmileri Hakkında

Türk câmilerinin, üzerlerinde yuvarlak şerefeleri bulunan büyük ve küçük minareleri vardır. Rahipleri gece ve gündüz yedi defa bu minarelere çıkar. Başparmağının birini bir kulağına, diğerini öteki kulağına koyduktan sonra, şerefede dönerek, çıkarabildiği kadar yüksek sesle, kendi dilinde şunları söyler: “La ilahe illa’llah, Muhammed Resulu’llah, eşhedü enne la ilahe ila’llah”. Yani, “Tanrıların tanrısı, Muhammed tanrının elçisidir, beni duy tanrıların tanrısı”.

Su daima yakında olduğundan, ezan okunduktan hemen sonra, her kâfir uzuvlarının her tarafını yıkar ve câmie namaz kılmak için girer. İlk namaz gece yarısından iki saat sonra kılınır. Buna temcid[193] namazı demektedirler. İkinci namaz şafak vaktinde kılınır ve buna sabah namazı derler. Üçüncü namaz günün üçüncü saatine tesadüf eder ve buna kuşluk namazı denir. Öğleye doğru dördüncü namaz vakti gelir. Bunun adı öğle namazıdır. Beşinci namaz akşamüstü olup adı ikindi namazıdır. Altıncı namaz güneş batarken kılınır. Buna akşam namazı denir. Yedinci namaz geceleyin kılınır, buna da yatsı namazı denir. Bir kâfir ister câmide, ister evinde isterse yolda olsun, ne bu yedi namazı ne de abdest almayı ihmal eder. Namaz vakti gelir gelmez suyun başına koşar ve yukarıda anlatıldığı gibi yıkanır. Sonra yolun kenarına çekilir ve usulüne göre namazını edâ eder. Her namazın kaç rekât kılınacağı buna göre belirlenmiştir. Eğer, biri farz olandan fazla namaz kılmak arzu ederse, bunu yapıp yapmaması, onun serbest irâdesindedir. Eğer, birisinin üzerinde namaz esnasında herhangi bir

leke varsa, abdesti makbûl sayılmaz. Bu kişinin kendisini tekrar yıkaması ve sonra namazını kılması gerekmektedir. Hattâ birisi hamamda bile olsa abdest almayı katiyen ihmal etmez. Zirâ onlarda bu abdest, bizlerdeki vaftiz gibidir. Eğer, herhangi birisinin istemeyerek câmie gittiğini öğrenecek olurlarsa, kendisini yakalayarak, kâfirlerin çoğunun toplanıp buluştukları câmiin önünde bir merdivene bağlarlar. Bu vaziyette herkes ona yaklaşır ve hakaret eder. Bir müddet sonra bu şahıs tekrar serbest bırakılır ve istese de istemese de bir daha böyle bir şey yapmaz. Kadınlar ise câmie gitmezler ve şarap içmezler. Kadınların câmide gizlenmiş ve erkeklerin girmediği yerleri vardır. Bunlar bira da içmezler. Böyle bir şey içtikleri eğer kocaları tarafından öğrenilecek olunursa, iyi kadınlar tarafından cezalandırılırlar ve hafif meşrep bir kadın olarak tanınacaklarından hayatlarından bile endişe eder bir duruma gelirler. Bu yüzden gerçek bir Türk[194] şarap içmez. Saray mensupları, hizmet erbâbı ve beylerin bazıları her ne kadar şarap içerlerse de, savaşa gidildiğinde genel olarak hiç kimse şarap içmez. Zirâ bu konuda peygamberlerinin emri şöyledir: “Eğer birisi şarap içer ve öldürülürse, o ebediyen cehennemde kalır”. Bununla beraber, Türklerle birlikte seyahat eden Hıristiyanlar yasaklanmaksızın şaraplarını beraberlerinde taşıyabilirler ve rahatsız edilmeden bundan içebilirler. Hem de kâfirler bunlara, fazlasına ihtiyaç olduğunda yeteri kadar bulunsun diye, şarap bile tedârik ederler. Kâfirler aşağıdaki âdete riâyet ederler: Namaz kılmak için câmie her gidişlerinde temiz elbiseler giyerler ve birinin elbisesi üzerinde bir leke olsa, asla câmie gitmez ve namaz kılmaz. Bunun gibi, kimse câmie her zaman giydiği ayakkabılar ile girmez. Ayakkabılarını belirli bir yerde bırakır ve böylece câmie girer, zirâ yerler nefis halılarla kaplıdır. Herkes yan yana yerini alır ve namazını kılar. Onların bütün câmileri kâğıt gibi bembeyazdır. Câmilerin içinde balmumu bulunmaz. Yalnız akşamüstleri iki kalın ispermeçet mumu ile bunların arasında birbiri içine üç sıra halinde dizilmiş bir sürü kandil yakılır. Ortada masa gibi bir kürsü bulunur. Bunun üzerinde gençler Kur’an’ı yüksek sesle okurlar. Onların câmilerinde şarkı

söylenmez, yalnız Kur’an okunur ve bütün hazır bulunanlar halılarda oturarak düşünceli bir edâ ile buna kulak verir. Sonra müezzin dedikleri bir rahip, elinde bir kılıç olduğu halde minberin üçüncü basamağına duasını yapmak üzere çıkarak şöyle der: “Muhammed’in dini bütün dinlerden üstündür. Gâvurlara karşı savaşanlara ve diğerlerinin ruhlarına duâ ediniz. Eğer siz onların savaştan geri geldiklerini görürseniz, ellerini ve ayaklarını öperek saygı gösteriniz ve onları tazîm ediniz. Sizler hepiniz bu savaşa iştirâk edeceksiniz. Muhammed’e sadakatle sarılınız. Mutlak hâkim olan Allah, kendimizi koruyalım ve gâvurları yok edelim diye, bize bu kılıcı verdi”. Daha sonra hepsi gözlerini semâya diker, sakallarını sıvazlar ve câmiden çıkarlar. Câmiin içinde ve önünde ne kurban kesilir ne de dilenilir. Bütün önemli câmilerde üç hoca vardır ve bunlar câmii yaptıran kişi tarafından belirlenmiş bir maaş alırlar, zirâ Türklerde şöyle bir âdet vardır: Ahali câmi için bir şey vermez. Câminin bakımı için gerekli masrafları, bu câmii yaptırmış olan üzerine almıştır. Sultan, büyük bir bey veya zengin bir tüccar, câmileri inşa ettirmiştir. Bunların hepsinde üç hoca vardır. Bunların biri kılıç taşır,[195] ikincisi minareye, yani yukarıda söylendiği gibi çan çalınan kuleye çıkar,[196] üçüncüsü yardımcısıyla birlikte câmie çeki düzen verir.[197] Bu onların Cuma mescidi dedikleri ve içinde bütün cemaatin, özellikle Cuma günleri öğle vakti toplandıkları büyük câmidir. Onlar kendi aralarında bu âdete, sanki oraları kilise imiş gibi riâyet ederler.

193 Teheccüd olacak. Çekçe/İngilizce metinde (s.11) “temzyt namazy.”
194 Müslüman anlamına geldiği malûmdur.
195 Hatip
196 Müezzin
197 Farrâş

4. Bölüm
Başka Tür Bir Câmi Olan İmaret ve Tefsir Yani Vaaz Hakkında

Onların imaret denilen başka bir câmileri de vardır. Bu câmide fakirlere sadaka ve yemek dağıtılır ve her Cuma öğle vakti kendi dillerinde vaaz verirler. Ben onların ne üzerinde konuştuklarını, neye uyduklarını öğrenmek istediğimden, vaazlarını hiç kaçırmadım. Bana, hep onlar karşılıklı birbirlerine vaaz ediyorlarmış gibi geliyordu. Belki bu birbirlerini anlamadıklarından veya anlamak istemediklerinden fakat belki de Allah'ın onlara idrak etme hassası vermemiş olmasından ileri gelmekteydi. İsa'nın iyiliğini Muhammed'e mâl ediyor ve kendilerinin kötülüklerini Hıristiyanların üzerine atıyorlardı. Onlar bu vaaza "tefsir" ve vâize de "tefsirci" derler. Tefsirci kürsüye çıktığında, önce kendi dillerinden şunları söyler: "A'uzu bi'llah min aş-şaytan, astağfire'llah, amin, amin". Bunun anlamı, "Allah'ım yardım et! Ve şimdi hep birlikte her türlü kötülüğü reddettiğimizi söyleyiniz, amen, amen." Bunun üzerine söz bizim tanrımız İsa'ya geldi ve daha sonra Muhammed hakkında kendi dilinde şunları söyledi: "İsa Ruhu'llah, Muhammed Resulu'llah", yani, İsa Allah'ın ruhundandır, Muhammed ise onun elçisidir. "Muhammed'in arzu ettiği her şey İsa'nın da makbûlüdür. Peygamber Musa, Muhammed'in büyük kardeşidir. Musa'nın önünde deniz yarılmıştı. İsa mezarlardan ölüleri diriltti. Muhammed'in Allah'a secde ettiği yerden ise göklere doğru kayalar yükseldi. Zirâ Muhammed son peygamberdir ve Allah katında ondan daha yüce başka bir peygamber olmayacaktır". Kâfirler, Hıristiyanları "gâvur" ve

Yahudileri “cifud”, yani, murdar olarak adlandırırlar. “İsa göğe çıktı ve bu yüzden gâvurlar onu tanrı olarak adlandırdılar. Yahudiler ise İsa’yı, büyük şöhretinden ve bu dünyada gösterdiği mucizelerden ötürü eziyet ettiler ve çarmıha gerdiler. Cifudlar herkesin İsa’nın izinden gideceğinden ve onu gâvurlar gibi tanrı diye adlandırabileceklerinden korkuyorlardı. İsa’yı yakalamak, işkence edip çarmıha germek için aramaya başladılar. İsa, onların gözleri önünde bir eve girdi. Ancak o, Yahudilerin kötü niyetini sezmiş olduğundan, kendini bu evden dışarı attı ve göğe çıktı. Cifudlar, o evde İsa’ya benzeyen birini buldular. Onu yakaladılar ve işkence etmeye başladılar. Sonra onu iki haydudun yanında çarmıha gerdiler. Bunun için gâvurlar, İsa’nın işkenceye tâbi tutulmuş olduğunu ve çarmıha gerildiğini söylerler. Bunlara inanmayınız. İsa öyle bir kudsiyettir ki, ona işkence etmek, onu çarmıha germek şöyle dursun, kimse ona elini bile süremez. İsa göğe yükseldikten sonra, melekler huzuruna çıktılar, onu selâmladılar ve aralarına aldılar. Onu göğün en yüksek katına çıkarttılar ve ona Allah’ın haşmetini gösterdiler. İsa, bütün gök kubbeyi gezdikten sonra meleklerle göğün kapısına geldi, öyle ki, sanki tekrar yeryüzüne inmek istiyordu. Kendi kendine biraz düşündükten sonra, meleklere, “burada bir yerde ayakkabılarımı unutmuşum”, dedi. Onlar bulmak üzere geri döndüler ve kendisi orada, gökte kaldı. Orada kıyâmete kadar kalacaktır. Kıyâmet yaklaştığında, İsa yeryüzüne inecek ve gâvurlara hitaben, “sizler beni tanrı diye adlandırdınız ve cifudlara hitaben, sizler beni işkence edip çarmıha germek istediniz. Onun için hepiniz sonsuz cehenneme gideceksiniz ve orada daima kalacaksınız”, diyecektir. Vaaz böylece sona erdi. Tanrım İsa Hristos, yaşayan tanrının oğlu, biz Hıristiyanlar sana taparız. Bizlere merhamet et. Bizleri sonsuz ıstıraplarından kurtar, günahlarımızdan arındır. Böylece biz, senin kutsal lutfuna nâil olalım ve ebediyen senin şerefinle saadete erelim.

5. Bölüm
Din ve Peygamber Hakkında İkinci Vaaz

Hocanın kendi dilinde verdiği ikinci vaaz şöyleydi: “Geçen Cuma İsa’nın nasıl göğe çıktığını, daha evvel değindiğimiz sebeplerden ötürü, nasıl gâvurlar ve cifudlarla beraber yaşamak istemediğinden orada kaldığını duydunuz. Fakat Burak’ın üstüne binen Peygamber, bizim hatırımız için gökte kalmak istemedi, zirâ o, bizimle beraber bu dünyada sebat etmeğe ahdetmişti. Ve böylece o, kendisinin bize bütün iyiliğiyle vaat etmiş olduğu gibi bizim aramızda kaldı. Vâdesi geldiğinde o, bizimle beraber ölümden geri dönecek ve bizi cennete götürecektir. Bu sebepten onun emirlerine riâyet etmeği aklınızdan çıkartmayın. Müslümanlar, buna dört elle sarılınız. Aranızda gâvurlarda olduğu gibi kıskançlık tohumları serpmeyiniz. Çünkü bu onlara mahsustur. Hiçbir gâvur diğerinin iyiliğini istemez. Kardeş kardeşten çalar, biri diğerine ihanet eder ve bunları yaparken de Allah’ın kendisine yardımcı olmasını diler. Para için hemcinsini satar, şarap içer, ekmek yer ve bunlara sevinir. Kendi etini, kendi kanını tıkınır ve bunda başarılı olduğu için iftihar eder. Fakat bunların hepsi, onlarla savaş halinde bulunduğumuz için sizlere herhalde malûmdur. Ancak bunların sevinçleri feryâd ve yasa bürünecektir. Müslümanlar, peygamber İsa bir defasında mübarek Kudüs’e, yani Jerusalem’e gelmişti. Bağların ortasında bulunduğu bir sırada, susadığını hissederek, su aramak amacıyla üzüm bağlarından birine girdi. Ve orada üstü örtülü su dolu bir testi bularak, bu testiden biraz su içti. Bu su her ne kadar saf ise de, tadı zehir gibi acıydı. İsa, bu testiye dedi ki, “söyle bana, nasıl oluyor da senin suyun böyle saf, lakin içilemeyecek kadar acı”. Testi cevap verdi: “bir çivi çalınmış ve para

karşılığında satılmıştı. Bu para bir adamın eline geçmiş ve o da bununla beni satın almıştı". İşte sevgili Müslümanlar, küçük bir hırsızlığın ne kadar büyük bir günah olduğunu görüyorsunuz. Eğer bu, mübârek peygambere malûm olduysa, Allah'tan nasıl gizli kalır. Bu yüzden birbirinizle iyilikle muâmele ediniz ve birbirinizin hakkını yemeyiniz. Asla çalmayınız. Eğer biriniz bir şey bulacak olursa, bulduğu şeyi geri vermelidir ve asla saklamamalıdır. Bulan kimse, bir, iki, üç defa seslenmeli, kimse ortaya çıkmazsa, o zaman bunu Allah rızası için fakirler arasında paylaştırmalıdır. Fakat onu asla kendine mâl etmemelidir. Gâvurların bahçelerine adımınızı atmayınız. Zirâ onlar katı kalpli insanlardır. Eğer onların bahçelerinden birazcık bir şey alacak olursan, sonra seni devamlı lanetlere boğarlar ve hattâ Allah'a dahi intikam için yalvarırlar. Bunun için gâvur tebaana asla haksızlık etme. Eğer onlardan biri Müslümanların bahçelerinden bir şey alacak olursa, o zaman siz kızmış olsanız bile, onları hoş görün. Birbirinize develer gibi uzun müddet öfkeli kalmayınız. Kadın ve erkek kölelerinizin hizmet senelerini, onların yaşlarıyla mütenâsip bir şekilde ayarlayın. Eğer biriniz bu hususa dikkat etmeden, bunlardan birine uzun müddet sahip olmak isterse, buna o kişinin komşuları müsaade etmemelidir. Nihayet bu kişi Allah değildir ki, bir başkasının hayatının tamamına tahakküm edebilsin. Azad ettiğinizde ise, onlara başlangıçta kendi geçimlerini sağlamaları için yardım ediniz ki, İslam dini yayılsın. Peygamber bizimle beraber yeryüzünde kalmıştı. Kıyâmet günü geldiğinde, melekler de dâhil olmak üzere hepimiz ölmüş olacağız. Göğün en yüksek katı dört mahreke ayrılmıştır. Zikredilen gün geldiğinde Allah dört meleğine, her biriniz kendi mahrekinize sahip olunuz, diye emredecektir. Onlar bunu yaparlarken herkes, sanki uykudaymış gibi son nefesini verecektir. Onlar çırılçıplak olarak tekrar dirilecekler ve Allah'a sonsuza dek şükredeceklerdir. O sırada Mikail sûrunu üfleyecek ve bütün insanlar hemen o anda ölümden geri gelecek, kıyam edecek ve sakallarından tozları silkeleyerek, "el-hamduli'llahi râbb'l-âlemin", yani, ey yaratıcım, sana şükrederim, amin,

diyeceklerdir. Ve Muhammed, bütün Müslümanlarla birlikte Allah’ın huzuruna çıkacak ve saf oluşturduktan sonra yüksek sesle, “hakim-i mutlak olan Allah! Benzersizliğin içinde şânın yüce olsun, amin”, diyecektir. Ve sonra Allah Peygamber’e, “sen ve ümmetin bana kulluk ve riâyet ettiniz, onun için ümmetinle beraber sonsuz Cennet’e gir ve orada sonsuzluğa kadar sevinç içinde kalın.”, diyecektir. Bunun üzerine herkes gözlerini semâya dikerek, sakallarını sıvazladı ve câmiden çıktı.

6. Bölüm
Alimler ve Müderrislerle Dervişlerin Toplanarak Dini Konularda Yaptıkları Mübahaseler Hakkında

Onlar bu toplantılara *Bahis* derler. Yani aşağı yukarı tartışma gibi bir şey. Alimler ve dervişler kendi aralarında, sultandan sonra en yüksek mevkiye sahip olan şahıs önünde mübahase etmek için bir zaman tesbit etme âdetine riâyet ederler. Bu, benim Türkler arasında bulunduğum ve böyle bir konuşmanın, Mahmud Paşa[198] gibi aralarındaki en yüksek makamı işgal eden bir şahıs önünde tertiplendiği zamanda da böyle olmuştur. İştirâk edenlerden biri normal olarak en yüksek tarikat dervişidir ve onlar kendisine *Sâlih* derler. Bu zât konuşmayı şöyle açar: "Muhammed bize yardım et ve senin izinde yürüyen biz dervişlerine zihin açıklığı ver". Bundan sonra çoğunlukla peygamberleri konu alan ve birinin diğerine karşı konuştuğu bir münakaşa başlar. Bazıları bizim tanrımız Mesih İsa'nın peygamberliğini kabul ederlerken, diğerleri onun peygamberlerden daha üstün olduğunu ileri sürer ve bir kısmı ise onun kıyâmet günü yeri ve göğü yaratan Allah'ın yanında en yüce peygamber olacağını söyler. Allah, Hıristiyan dininin çıktığı zamandan beri görünmez ruhlar gibi dolaşan 800 deve seçmiştir. Bunlar her gece dolaşmakta ve bizim mezarlarımızdan kötü Müslümanları alıp yerlerine seçtikleri iyi gâvurları koymaktadır. Bu iyi gâvurlar oradan bizim Müslümanlarla birlikte kıyâm edecekler ve kötü Müslümanlar ise hesap gününde Hıristiyanlarla birlikte Allah'ın huzuruna

çıkacaklardır. Allah, onlara, gâvurun dini vardır ama imânı yoktur, yani, Hıristiyanların dini var, ama yerine getirmezler, diyecektir. Bu sebepten, Peygamber ,Müslümanlara cennet yolunu gösterecek, İsa ise Hıristiyanlara cehenneme gitmelerini buyuracak, Musa ise Yahudiler hakkında kendisine itaat etmedikleri için şikâyetlerde bulunacaktır. Zikredilen bu sâlih, âlimler arasında soylu bir şahıs gibiydi ve kendisine büyük bir saygı gösteriliyordu. Kendisi şunları söyledi: "İlyas ve İdris vücut ve ruh olarak cennettedir ve ancak kıyâmetten evvel öleceklerdir. İsa ise vücut ve ruh olarak göktedir. O ölmeyecek ve sonsuza dek canlı kalacak tek kişi olacaktır. Peygamber vücut ve ruh olarak gökte bulunmuş ise de bizim için yeryüzünde kalmıştır". Bunun üzerine, biri böyledir, biri şöyledir, diyerek kavga etmeğe başladılar. Birçok noktalarda anlaşamıyorlardı. Bağırarak birbirlerine kitaplarla hedef almaya giriştiler, öyle ki, ben onların dövüşmek istedikleri fikrine zâhip oldum. Fakat Mahmud Paşa onlara susmalarını ve kavgalarını kendilerine saklamalarını emretti. Âdet olduğu üzere onlara yemek ve şarap içmediklerinden içmek için su getirilmesini buyurdu. Yemek yedikten sonra Allah'a şükredip, ölülerin, yaşayanların ve gavurlara karşı savaşanların ruhlarına duâlar ettiler. Hâsılı sırf burada kısa kesilmiş olsun diye, böyle bir mübâhasede olanların onda birini bile yazmadım.

198 Hakkında müstakil bir eser olarak b.Theoharis Stavrides, *The Sultan of vezirs : the life and times of the Ottoman grand vezir Mahmud Pasha Angelovic (1453-1474).* Leiden : E. J. Brill, 2001

7. Bölüm
Türkler Meleğe, Peygambere, Cennete ve Cehenneme Ne Derler

Kutsal ruha , Ruhu’llah derler, yani Allah’ın ruhu demektir. Seele’ye can derler. Engel’e ferişte, Michael’e Mikail, yani can alıcı;[199] Gabriel’e Cebrail, Raffael’e İsrafil, Paradies’e cennet, Hölle’ye (cehennem) ısı halveti, Qual’e azâb, Das Jüngste Gericht’e kıyâmet günü, Prophet’e peygamber, Moses’e Musa, David’e Davud, Salomon’a Süleyman peygamber, efendimiz Jesus Christus’a İsa peygamber ve Teufel’e şeytan derler.

199 Azrail olmalıydı.

8. Bölüm
Türklerin Adaleti ve Sadakatsizlikleri ve Hilekârlıkları Hakkında

Doğrusu kâfirler arasında büyük bir adalet hüküm sürmektedir. Onlar birbirlerine ve tebaalarına karşı, gerek Hıristiyanlara gerekse Yahudilere ve bütün diğerlerine karşı âdildirler. Zirâ daha sonra ayrıntıyla anlatılacağı üzere, sultanın gözü bizzat bu konu üzerindedir. Onların vergi veren ve bu yüzden Eflak voyvodası gibi memleketlerinde hükümrân olan uyrukları da vardır. Her ne kadar tebaaları adalete mahzar oluyorlarsa da nahoş olaylar da hiçbir zaman eksik olmaz. Zirâ sultanın haberi olmadan bazen onlara az da olsa bir zarar verilmektedir. Eğer bir şikâyet gelecek olursa, şikâyet edilenlerin şehirlerin her tarafında aranmasına izin verilir. Eğer biraz bir şey bulunacak olursa, bu onlara geri verilir. Bununla beraber bu şanssız insanlar çoğunlukla, aradıktan sonra hiçbir şey bulamadan ve üzgün olarak geri dönerler. Bu konuda kendilerine verilen yol tezkiresinin dahi yardımı olmaz. Zirâ Türklerde şu âdet vardır. İyilik yapmak istemediklerine sahte bir tezkire verirler ve bu şahıs geri gelip şikâyet ettiğinde, "ben sana onu ayakta verdim, oturarak değil", diye cevap verirler veya bunun tersini söylerler. Kendi kötülüklerini haklı göstermek için böyle sıkılmadan konuşurlar. Eğer onlar yukarıda anlatılan sahte muskalar üzerine yemin ederlerse, bu yemini asla yerine getirmezler. Diğer yeminlerde de ellerinden geldiği an, kendi habasetlerini tatmin için suçsuzluktan suç çıkartırlar. Onlar hediyeleri merhametlerinden değil, yalnız sultanın şerefi için dağıtırlar. Zirâ Türklerde şu âdet hüküm sürmektedir: Gavurların herhangi büyük bir

hükümdardan gelen hiçbir sefaret heyeti, eğer gizli bir vazifeyle gelmemişse, hediye getirmeden sultanın huzuruna çıkamaz. Sultan, kendisinin hoşuna giden her şeyin, diğerlerince de beğenilmesini ister. Bu tip hediyeler sevgiden değil, sırf ubûdiyet nişânesi olarak takdim edilirler. Eğer sultan birisi ile barış veya mütâreke yaparsa, hemen ardından bunun bozulmasına bakar. O, birisiyle mütârekeyi, başka birisiyle savaşmak için yapar. Uyrukları daima suçlanır ve sırf Hıristiyanlar yenik düşsünler diye, dört dönüp, çok hilekârlıklar yaparlar. Bu konuda daha sonra bilgi vereceğiz. Onlara elini veren kolunu alamaz!

9. Bölüm

Türk Sultanlarının Ecdadı Hakkında

Türk sultanlarına Osmanoğulları denir. Zirâ Osman'ın hükümdarlığı bunların başlangıcını teşkil eder. Osman, Şah[200] adlı gayet iyi bir çiftçi olan ve alt tabakadan gelen bir köylünün oğluymuş. Bu, otuz sapanı kendi malı olarak ilân ederek, kendine özgü bir tarzda toprağı sürmüş ve ekin ekmiş. Kendisinin yanında çalışan birçok adamları ve develeri, atları, sığırları ve domuz hariç çeşitli ev hayvanları varmış. Çadır kıldan yapılmış olup adına otağ denirmiş. Yazın serin, kışın ise sıcak tutan bu çadırları işçilerinin arasında bir yerde kurmuş ve burada bir de mutfak tesis ettirmiş. Yemek hazır olduğunda, eline büyük bir kırmızı bayrak alır ve bunun asılmasını buyurur. İşçiler bunu gördüklerinde, yemeğe gelirlermiş. Bu yemek hem yanında çalışanlara hem de yabancılara açıkmış. Bu bölgeye Akyazı denirdi. Buradan çok uzak olmayan bir yerde Karayazı[201] denilen bir kale bulunuyordu. Bu kalede, Karavida veya Çarnavida adında bir dul kadın yaşamaktaymış. Osman'da bir keresinde yalnız olarak oraya doğru at sürme ve kaleyi görme arzusu uyanmış. Kalenin eteklerindeki şehre geldiğinde kendisini görenler, onun iyi bir çiftçi olduğunu duymuş olduklarından çok sevinirler. Bu haber tâ bu kadına kadar ulaşmış. Bu sırada Osman vakit geçirmek için kale etrafında dolaşmaktaymış. Kadın, kaleden kaba köylü gömlekli birinin dolaştığını görünce, onun üzerine bulaşık suyu dökülmesini emretmiş. Osman, bulaşık suyu ile bulaşmış olarak üzgün bir halde şehre geldiğinde, kendisine yapılan bu hakaret

herkese acı vermiş. Osman, onlara teşekkür edip atını evine doğru sürmüş. Orada, yoldaşlarına 120 at ve deve hazırlamalarını ve bunlara başından bu olayın geçtiği o havalide satılmak üzere hububat yüklenilmesini emretmiş. Ayrıca elli meşe ağacından yapılmış değnek hazırlanmasını ve bunların çuvallardaki hubûbatın içinde saklanmasını da emretmiş. Zirâ kendisinin de bildiği gibi kaleye hiç kimsenin silahlı olarak girmesine izin verilmiyormuş. Osman, o şehrin önüne geldiğinde sanki bir tüccarmış gibi mallarıyla birlikte bir çadıra konmuş. Karavida, Osman'ın hubûbatla geldiğini ve bunu satmak istediğini duyduğunda, pazarlık yapmak için malların kaleye sokulmasını emretmiş. Osman, kendisine yapılan muâmeleye aynen mukabele eder. Hazırlanmış bulunan elli gence, her birinin bir çuval sırtlamasını ve kaleye taşmalarını emreder ve kendisinin söylemiş olduklarına harfiyen uymalarını tembihler. Osman önde gidiyor, diğerleri ise kendisini takip ediyorlarmış. Kalenin içine girdiklerinde Karavida Osman'ı süzmüş ve alay olsun diye, kendine Osmancık, yani Küçük Osman adını takmış. Yoldaşlarının hepsinin çuvallarla içeri girmiş olduğu bir sırada, Osman artık zamanın geldiğini görerek, tahılları çuvallardan boşalttırmış ve kendilerine direnecek biri çıkacak olursa, her tarafa doğru vurulmak üzere hemen değnekleri ele aldırtmış. Osman, bu şekilde kaleye sahip olduktan sonra, Karavida'nın en yüksek kuleden aşağı atılmasını emretmiş. Kadının kendisine takmış olduğu isme izafeten de bu kale Osmancık olarak adlandırmış ve böylece günümüze kadar gelen Türk sultanlarının hükümdarlığı başlamış.

200 Muhtemelen, Osman'ın babası Ertuğrul'un Süleyman Şah'ın torunu olmasından hareketle "Şah".

201 Muhtemelen 1287'de ele geçirilen ve yedi kilometre uzaktaki Eskişehir'in denetimini temin eden ve İznik-İstanbul ana yolu üzerinde olması hasebiyle ayrı bir önemi bulunan Karacahisar kastedilmektedir (Halil İnalcık, "Osman", *DİA*, 33, s. 447). Burada anlatılan hikâyenin destânî folklorik malzeme ötesinde bir takım tarihsel ipuçları içerdiği açıktır.

10. Bölüm

Osman’ın Mustafa Adlı Oğlunun Saltanatı Hakkında

Osman’ın oğlu Mustafa[202], Anadolu’nun büyük beylerinin birinin kızıyla evlenmiş ve bu bey, oğlu olmadığı ve bir tek kızı olduğu için, kendisine hayat boyu tasarruf etmek üzere Anadolu’yu bırakmış. Böylece Mustafa diğer kâfirlerin ellerinde bulunan bir kısım toprakları fethetmiş.

202 Osman’ın Mustafa adlı oğlu yoktur. Evlilik yoluyla toprak kazancı ifadesinden hareketle, Germiyanoğlu’nun kızıyla evlenen Yıldırım Bayezid kastedilmiş olabilir.

11. Bölüm
Mustafa'nın Oğlu Alaeddin Hakkında

Mustafa, Alaeddin isimli bir oğul bırakmıştı.[203] Bir kapıkulu yaya askeri[204] kurmak ilk defa bunun aklına gelmiştir. O, bu askerlere Yeni Yaya[205], yani yeni kapıkulları adını koymuş ve bunların başlarına beyaz bir serpuş takmalarına izin vermiş. Bu kapıkullarından başka hiç kimse başlarına böyle bir şey takmaya cesaret edemezler. Bu bugün dahi böyledir. Alaeddin, bu askerlere bazı yardımlar dışında herhangi bir ödemede bulunmamıştı. Onlar da hiçbir kimseye herhangi bir ödemede bulunmazlar. Ne zaman hazır olmaları için bir emir çıksa, hemen yaya olarak sultanın kapısında hazır olurlar. Alaeddin, bu askerleri kalelerde kullanmış ve gerekli miktarda erzak tahsis ederek, oralarda yaşayabilmelerini sağlamıştır. Bu günkü günde bunların sayıları 2000 kadardır. Fakat şimdiki sultanların idaresi altında bunlar çok fakirleşmiş bir durumdadırlar ve bütün sahip oldukları şeyleri bir eşeğin sırtına yükleyerek beraberlerinde taşımaktadırlar. Alaeddin, birçok zengin şehirler ve yerler ele geçirmiştir. Kendisinin, Murad adında bir oğlu vardı. Bu, babası Alaeddin'den sonra hüküm sürmüştür [Kendisi üçüncü hükümdardır].[206]

203 Sözü edilen Orhan'ın kardeşi vezir Alaeddin Paşa'dır.
204 Müsellem asker
205 Veya Enik Yaya.
206 Bu cümle yazmalara sonradan ilave edilmiştir.

12. Bölüm
Alaeddin'in Oğlu Murad Hakkında

Alaeddin'in oğlu Murad, Bursa isimli bir şehri aldı[207] ve bütün Anadolu topraklarını [ve İran'ı][208] ele geçirdi. Kendisi, ikinci bir kapıkulları kurmayı düşünmüştür. Çünkü bir hükümdar ne kadar kuvvetliyse, o kadar fazla askere ihtiyacı vardır. Bu yaya askere azap adı verildi.[209] Bizdeki yaya askerler gibidir. Bunlar şehirlere dağıtılmış olup sultan kendilerine savaş halinde ulûfelerini öderdi. Her asker on gün için bir altın alır, zâbitlerine ise günde bir altın verilirdi. İhtiyaç zuhûr ettiğinde, bütün şehirlere emirler yollanarak, her şehrin ne kadar azap çıkartabileceği tesbit edilirdi. Murad geriye bir oğul bıraktı.

207 I. Murad, Orhan'ın oğludur. Bursa 1326'da Orhan tarafından fethedildi.

208 Yazmaya sonradan ilave edilmiştir. İran (Persien/Persia) tanımlaması ileride de karşımıza çıkacak olup, bununla yâd ve acem karşılığı olarak bilinen ve yaşanılan yerlerin dışında kalan daha uzak ve yabancı topraklar, burada herhalde asıl Osmanlı toprakları dışında kalan yerlere işaret edilmektedir. Metnin diğer bölümlerde ise (bk. n. 163) doğrudan Anadolu anlatılmak istenmektedir.

209 Azap askerleri I. Murad zamanında kurulmuş olup ok ile mücehhez hafif piyadelerdir.

13. Bölüm

Murad'ın Oğlu Sultan Hakkında

Murad'ın oğlu sultan[210] Rumlardan bazı şehirler ve yerler, özellikle tanınmış bir şehir olan İznik'i fethetti.[211] Hıristiyan çocuklarını toplayarak terbiye etmek ve bütün saray ve kalelerini bunlarla doldurmayı bu sultan akıl etmiştir. Bu çocuklara Yeniçeri denmiştir, yani Yeni Ordu demektir. Daha ileride sultanın sarayı hakkında ayrıntılı bilgiler vereceğiz.

210 Yıldırım Bayezid (1389-1402).

211 İznik, Orhan zamanında ve 1331'de fethedildi.

14. Bölüm
Rum İmparatoru ve Sultanın Oğlu Murad Hakkında

Rum imparatoru[212] ölüm döşeğinde yatarken, küçük bir çocuk olan oğlunu[213] yetiştirmesi için Kantakuzenos’a[214] emanet etti ve bütün Rum ülkesini oğlu büyüyünceye kadar idare etmesi için hâkimiyetine verdi.[215] Küçük imparator yetişkin bir çağa geldiğinde ve Rumlar kendisini hükümdarlığa yükseltmeyi düşündüklerinde, Kantakuzenos kendisi iktidara sahip çıkmayı arzuladığından, buna müsaade etmek istemedi. Fakat bunu başaramayacağını görünce, Türk sultanı Murad’ı[216] yardıma çağırdı ve onun denizi aşarak Rum topraklarına girip kendi hükümdarına saldırmasına izin verdi. Murad, engellenmeden denizi aşarak Gelibolu’nun aşağısına çıktı. Kantakuzenos’un yardımıyla Hermanelle[217] adında mükemmel bir kaleyi fethetti. Gelibolu sakinleri, Türklerin kendi taraflarından denizi aşarak geldiğini öğrendiklerinde, hemen silahlanıp herkes kendi bildiği biçimde, fakat büyük bir kargaşa içinde onlara karşı çıktılar. Çünkü bunlar Türklerin kendi önlerinden kaçmak zorunda kalacaklarını sanmaktaydılar. Türkler, bu kargaşayı gördüklerinde, savaş nizamına girerek at üstünde olarak beklediler. Birbirlerine girdiklerinde hemen ilk safta olanları darmadağınık ettiler. Bunun üzerine artçı birlikleri dağılmaya başladı. Bu sebepten Türkler onları Gelibolu şehrinin önlerine gelinceye kadar kovaladılar ve şehri zapt ettiler.[218] Sultan Murad, Rum imparatoru ile

mütareke yaparak, Bulgar çarına[219] karşı savaşa girişti. Rumlar Kantakuzenos'a hiddetlenmiş ve kendisini taşlamışlardı.[220] Sultan Murad, Bulgar topraklarına girmeden önce, biri Selanik ve diğeri Dimetoka adını taşıyan iki kaleyi daha ele geçirmiş[221], kalelere kuvvet yerleştirdikten sonra, deniz üzerinden Anadolu'ya geri dönmüştü.

212 Andronikos III. Palaiologos. 14/15 Haziran 1341'de ölmüştür.

213 Ioannes V. Palaiologos (1341-1391).

214 Ioannes VI. Kantakuzenos (1347-1354).

215 Bu konuda bk. Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1981, s. 471.

216 Orhan olacak.

217 Harmanelle/Harmanlı; Filibe-Edirne yolu üzerinde olup burada kastedilen Çimbi kalesidir. İlk defa 1352'de fethedildi. Bk. Münir Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de ilk fethettikleri Çimbe kalesi", *Tarih Dergisi*, II, İstanbul 1950, s. 283-306.

218 Gelibolu 1354'de fethedildi, 1366 senesine kadar elde tutuldu. 1367-76 arası tekrar Bizans eline geçtiyse de 1376'dan itibaren kalıcı olarak Osmanlı idaresine girdi. Bk. Feridun Emecen, "Gelibolu", *DİA*, 14, s. 1-6.

219 Ivan Alexander (1331-1371). Orhan'ın Bulgarlar'a karşı Kantakuzenos adına yaptığı askeri yardım Dimetoka yanında zaferle neticelenmiştir (1352). Bk. Georg Ostrogorsky, *aynı eser*, s.487.

220 Böyle olmamakla beraber Kantakuzenos, rakibi Ioannes V. Palaiologos'un şehre girmesi üzerine tahtan çekilmiş (10 Aralık 1354) ve bir manastıra kapanmış olarak 15 Haziran 1383'de ölmüştür.

221 Selanik önce 1387'da geçici olarak ve nihayet 1430'da kalıcı olmak üzere fethedildi. Dimetoka ise Kasım 1361'de ele geçirildi.

15. Bölüm
Allah’ın Günahlarımız Yüzünden Bize Verdiği Ceza Hakkında veya Sırplarda veya Raşka’da[222] Olup Bitenler

Sırp kralı Uroş’un[223] soyundan gelen Sırp kralı Milutin,[224] oğlu Stefan’ın[225] gözlerini kör ettirmişti. [Bu ise, babasının ölümünden sonra Allah’ın takdiriyle görmeye başladı ve kendisinin de Stefan adında bir oğlu vardı].[226] Bu çocuk bir ordu toplayarak Bulgar topraklarına girip Bulgar kralı Dimitrij[227] ile mücadeleye başladı ve orada, Bulgar topraklarında İskur[228] adını taşıyan bir suyun kıyısına varmayı başardı. Suyun beri tarafında bütün ordusuyla ordugâh kurdu. Aynı şekilde Bulgar çarı da bütün kuvvetleriyle yaklaşmaktaydı. Bunların her ikisi de Allah’tan korkarlardı. Çar suyun öte yakasında İsa adına büyük masraflarla bir kilise, beri tarafında ise Kral Stefan aynı şekilde çok büyük masraflarla Meryemana adına bir kilise inşasına başladı. Ve bunlar bu kiliseleri yaptırırken, birlikte sakince ve hiç kan dökmeden barış görüşmeleri yapıyorlardı. Bu iki kilise bu güne kadar hasarsız bir halde dura gelmişlerdir.[229] Sırp kralının oğlu, babasının bilgisi dışında bir ordu toplayarak nehri geçmiş; Bulgar kralını basarak ordusunu yenmiş; kendisini bizzat yakalayarak Sırp kralı olan babasının huzuruna göndermişti. Kral, oğlunun bu kötü işini görünce çok kederlendi. Çarı büyük bir dostlukla kabul etti ve sofraya oturacakları

sırada, kral kendisini bir çara yakışacak tarzda, kendisinden daha üstün bir yere oturttu. O anda kralın oğlu, elinde bir topuz olduğu halde kendisinin önüne dikildi ve babasına hitaben, "düşmanı kendinizin üstünde bir yere oturtmanız, yakışık almaz", dedi ve çara topuzla, kendisini hemen o anda öldürecek bir darbe indirdi.[230] Baba çok üzülmüştü. Çarı Tırnova adlı şehirde tazimle defnettirdi[231] ve büyük bir yas içinde Sırbistan'a geri döndü. Zirâ kendisi Bulgar çarlığını, oğlunun yaptığı bu utanılacak hadiseyle zaptetmek istememekteydi. Bundan sonra Bulgar beyleri gelerek, kendilerini kabul etmelerini ve hükümdarları olmalarını rica ettiler. Kral, bunları kabul etti ve kendisinden korkan oğlu, babasının kendisine karşı kötü bir niyeti olmadığı halde Arnavudluk'a giderek uzaklaştı. Bundan sonra kral, Zveçan[232] adlı bir kaleye çekildi ve oğlu hiç kimseye kendini tanıtmadan gizlice memlekete gelerek, usulca babasının yatak odasına girdi ve babasını boğdu. O anda babası şöyle dedi: "Dinle gök, gök dinle dünyayı! Babam beni kör etmişti ve oğlum beni boğdu".[233] Kral, layık olduğu bir şekilde Deçani[234] isimli bir manastıra gömüldü ve kendisinden sonra oğlu Stefan Sırp kralı ve Bulgar çarı oldu.[235] Fakat kendisinin hükümdarlığı kötülüklerinden ötürü büyük karışıklıklar içinde geçti. Bundan dolayı patriğe, metropolitlere, kutsal dağdaki aziz Vasilij tarikatı[236] keşişlerine haber yollayıp kendisi için dua etmelerini ve Allah rızası için hangi çileyi çekmesi gerektiği hakkında öğütte bulunmalarını diledi. Onlar kendisine cevap verdiler: "Biz sana tekrar Allah'a teveccüh etmeden ve günahlarına pişman olmadan başka hiçbir öğütte bulunamayız ve senin kendi içinden geldiğince yapacakların, inşa ettireceğin kiliselerden, yaptıracağın âyinlerden çok daha fazla Allah'ın hoşuna gidecek ve senin ruhun için daha hayırlı olacaktır. Allah, kendisini gerçekten sevenlere ve yardım isteyenlere karşı merhametlidir". Çar ruhanilerden böyle şeyler işitince, acı acı ağlayarak ve nedamet içinde babasının gömülü olduğu manastıra gitti. Manastırın önüne geldiğinde yol üzerinde bir haç diktirtti.

Kendisi ise çıplak dizleri üzerinde sürünerek babasının mezarına kadar geldi. “Affet beni, sevgili baba”, diyerek ağlayıp feryâd etti. Beyler kendisinin kederini gördüklerinde, onu ayağa kaldırdılar ve oradan uzaklaştırarak bir daha böyle bir şey için oraya gitmesine müsaade etmediler. Çar tövbe ve istiğfar için küçüklü büyüklü otuz manastır yaptırdı ve daima koyu bir sofuluk içinde yaşayarak, sadakalar dağıttı. Babası dokuz sene sonra aziz mertebesine yükseltildi. O, bu günkü güne kadar birçok mucizeler meydana getirmiştir. Kâfirler bunları gördüklerinde, ellerini bu manastırdan çektiler.

Sonra, kendisini boğmuş olan oğlu öldü ve geride çarlığı kaygusuz bir şekilde idare eden oğlu Stefan Uroş kaldı.[237] Babasının günahı yüzünden Allah kendisinin aklını almıştı. Onun için kendisine sadık ve liyakatli hizmetkârlarını salıvermiş ve kendisine Çılgın Uroş adını takan yeni ve sadık olmayanlara teveccüh etmişti. İki tane kardeşine de Bulgar çarlığının bütün idaresini teslim etmiştir.[238] Bu memleketlerde çar, kral ve hükümdarlardan başka hiçbir kimsenin kırmızı çizme giymeleri âdet değildir. Fakat çar kardeşlerine giymeleri için kırmızı çizme verdi. Bunlar, bu durumu ve Bulgar topraklarının bağımlı bir hale geldiğini müşâhede ettiklerinde, çara karşı isyan ettiler. Çar kendilerine gelmeleri için haber yolladığında, onlar kendisine şu cevabı verdiler: “Sen bize kırmızı çizme verdin. Bunları bizden o kadar kolay çıkartamayacaksın”. Üstelik Bulgar memleketleri, çarın babasının yaptıklarından dolayı bunlara meyilliydiler ve bu hadiseden sonra Türk sultanı Murad gelmiş ve Edirne’yi kuşatmıştı.[239] Edirne’nin kuşatılmış olduğu haberi Raşka ülkesine kadar gelerek çar Çılgın Uroş’a erişti. Bunun üzerine çar Edirne’yi kurtarmak için Türklere karşı kuvvetli bir orduyla hazırlandı. Ve Konstantin’in toprağına[240] vardığında Jegligovo sahrasında[241] ordugâh kurdu. Çar rüyasında bir meleğin geldiğini, kılıcını elinden alıp Türklere uzattığını gördü. Çar, bu mucizeyi mülahaza ettiğinde, ordusuyla birlikte gündüz vakti meydanda

durdu. Sonra yalnız olarak dağlardaki bir keşişe gitti. Ona gördüğünü anlattı, günah çıkarttı ve “babamın günahlarından korkuyorum”, dedi. Keşiş onu üzmek istemediğinden kendisine şöylece mukabele etti: “Babanın günahları dördüncü batında kendini gösterecektir”. Ve çar müsterihen oradan ayrılıp şehri kurtarmak için Edirne önlerine geldi. Edirne’ye dört mil uzaklıkta bulunduğu bir sırada, Bulgar çarlığını kendilerine emanet ettiği o iki kardeş, kendi hükümdarı aleyhine hareketle Türkler tarafına geçerek, onların emrine girdiler. Çar Uroş her ne kadar büyük bir silahlı kuvvete hükmetmekteyse de Allah onun aklını almış bulunuyordu. Türk sultanı, çarın ordusunda hüküm süren bu büyük kargaşayı gördüğünde, şehirden dışarı doğru harekete geçerek, bütün ordusu ile onun karşısına çıktı. Kendisinin muhafızlarını bertaraf ettikten sonra, ordusunun ortasına kadar ilerledi ve Uroş’a çadırında tesadüf etti. Orada, o ve diğer birçokları öldürüldüler. Kendisinin bütün ordusu da mağlup edildi. Bu mevki bugünkü güne kadar Sırpların imha edildiği yer olarak adlandırılır.[242] Bundan sonra kendi hükümdarına karşı çıkan o iki kardeş, Türk sultanı tarafından layık oldukları şekilde mükâfatlandırıldılar. Sultan onların kafalarını kestirtti! Türk sultanı Edirne’yi bu şekilde fethettikten sonra bütün Bulgar ülkesini herhangi bir engelle karşılaşmadan işgal etti.

222 Raška (Rascia, Rassia, Latince Rasciani), Sırplar için kullanılan, başşehri Ras olan eski Sırp ana bölgesini ifade eden bir tanımlamadır.

223 Kral Stefan Uroş (1243-1276).

224 Stefan Uroş II. Milutin (1282 1321).

225 Stefan Uroş III. Deçanski (1322-1331).

226 Yazmalara sonradan yapılan ilavedir.

227 Bulgar Çarı Michael Şişman (1323-1330).

228 Tuna’nın bir kolu olan Iskur’la karıştırılmış. Makedonya’daki Struma olacak.

229 Tanrı korkusu kadar kilise yapımı da hükümdarların hayat hikâyelerinde yer alan ve kendilerine yakıştırılan meziyetlerindendir. Buna uygun olarak burada da her iki kralın savaştan önce birer kilise yaptırdığından bahsedilmektedir. Ancak tarihsel olarak yalnızca III. Uroş’un savaştan sonra, çadırını kurmuş olduğu yerde Sveti Spas (İsa’nın Göğe yükselişi) adında bir kilise yaptırmış olduğu bilinmektedir.

230 Sırp ve Bulgarlar arasındaki 28 Temmuz 1330’da yapılan bu savaş neticesinde Bulgar kuvvetleri ağır bir bozguna uğratılmıştır. Çar Michael Şişman’ın akibeti hakkında kaynaklar çeşitli anlatımlarda bulunurlarsa da ölüm şekli açık değildir.

231 Çar Şişman Tırnova’da değil, Kumanova’da Staro-Nagoričino manastırında defnedilmiştir.

232 XI. Yüzyıldan beri bilinen bu kale Kosovska Mitrovica'da Ibar ve Stnica nehirlerinin birleşme yeri cıvarında yer almaktadır.

233 *Tevrat*, Jesaya, 1, 2.

234 İpek'in (Peć) güneyinde önemli bir manastır olup, Stefan III. Uroş tarafından yapılmıştır.

235 Stefan Duşan (1331-1355).

236 Kastedilen Athos manastırıdır.

237 Stefan Uroş (1355-1371).

238 Sözü edilen iki kardeş Vukaşin ve Jovan Uglješa (uyliyeşa) olmalıdır.

239 Burada anlatılmak istenen 1369'da Edirne'nin Türkler tarafından geçici olarak elde edilmesidir. Edirne'nin Murad tarafından kesin fethi 1376/77'dir.

240 "Konstantin'in toprağı"ndan kasıt, Kuzeydoğu Makedonya'nın bir kısmını içeren ve Sırp despotu Konstantin Dragaş'a ait olan bölgedir.

241 Žegligova, Üsküp ve Köstendil arasında.

242 Osmanlıları Balkanlar'ı açan Sırp Sındığı olarak da adlandırılan Çirmen Savaşı, 26 Eylül 1371. Anlatım gerçeklerden uzaklaşmakta. Sultan Murad ve Çar Uroş bu savaşa iştirâk etmemişlerdir. Bk. Halil İnalcık, "I. Murad", *DİA*, 31, s. 157-158.

16. Bölüm

Sırp Krallığında Cereyan Eden Hadiseler Hakkında

Kral Uroş'tan sonra Sırp krallığı bir prenslik haline geldi. Zirâ Sırplar kral Uroş'un kız kardeşinin kızı Milica ile evlenen Prens Lazar'ı hükümdar olarak seçmişlerdi.[243] Bu vaziyette bazıları kendisine hissen bağlı olup diğerleri ise, bugün dahi yalnız dünyevî değil ruhanî beyler arasında dahi hâlâ her yerde vaki olduğu gibi, kendisine bağlı değillerdir. Fakat birlik ve beraberlik hüküm sürmezse, vaziyet hiçbir zaman iyi olmaz. Sultan Murad, Prens Lazar'ın Sırp krallığında hükümdarının halefi olduğunu duyunca, ordusunu toplayarak Sırbistan'a karşı Kosova'ya doğru yürümeye başladı. Prens Lazar da hemen kendi ordusunu topladı, zikredilen yere doğru çekilerek, Lab suyunda Smagovo'nun[244] öte tarafında sultanın karşısında ordugâh kurdu. Aziz Veit gününe[245] tesadüf eden Çarşamba günü, Cumaya kadar üç gün süren çok şiddetli bir savaş başladı.[246] Prens Lazar'a candan bağlı olan beyler, onun yanında yiğitçe ve sebatla çarpıştılar. Diğerleri ise, yapılan hatalara müdahale etmeyip atıl bir vaziyette savaşı seyrettiler. Bu vefasızlık ve ikilik yüzünden savaş Cuma günü öğleden sonra kaybedildi. Ve orada Prens Lazar'ın bir şövalyesi olan Miloş Kobiliç Sultan Murad'ı öldürdü. Aynı yerde sultanın oğullarından Mustafa öldürüldü[247] ve kendisinin diğer bir oğlu olan Yıldırım Bayezid ise sultanlık tahtına çıkmayı başardı. Zikredilen yerde Samodreja adlı bir Meryemana kilisesi yakınlarında, Prens Lazar dahi esir edildi ve burada

Prens Lazar'ın esir edildiğine nişane olarak mermerden yüksek bir sütun dikildi. Onunla beraber, Toplıca voyvodası Krajmir de esir edildi ve daha birçokları burada hayatlarını kaybettiler. Savaşı seyretmekle yetinen vefasızlar ise hainlikle damgalandılar. Fakat bu onların lehine bir netice vermeyecekti. Zirâ bir süre sonra sultan bunları birbiri ardından seçerek, siz kendi hükümdarınıza tehlike anında sadakatsizlik gösterdiğinize göre, aynı şeyi bana da yaparsınız, diyerek idam ettirdi.

Sonra, Prens Lazar ve Voyvoda Krajmir, Bayezid'in huzuruna çıkarıldılar. Babası Sultan Murad ve aynı şekilde kardeşi Mustafa[248] tabut içinde durmaktaydı. Ve o anda Bayezid, Prens Lazar'a hitaben, "işte orada babam ve kardeşimi tabut içinde görmektesin. Bunlara karşı gelmeye nasıl cür'et ettin", dedi. Prens Lazar susmaktaydı. O sırada Voyvoda Krajmir konuştu, "sevgili prensim, sultanla konuş ve cevap ver, zirâ bir insanın kafası çayır otu gibi değildir ki, ikinci bir defa daha bitsin". Bunun üzerine Prens Lazar, sultana hitap etti: "babanın Sırp Krallığı'na saldırmaya cür'et etmesi şaşılacak bir şeydir ve sana söylüyorum Sultan Bayezid, şimdi kendi gözlerimle gördüklerimi eğer daha evvelden bilseydim, üçüncü bir tabutta sen dururdun. Ancak, Allah bunu bizim günahlarımız yüzünden böyle takdir etmeyi uygun gördü. Allah'ın emri yerine gelsin". Bunun üzerine Sultan Bayezid, Prens Lazar'ın kafasının kesilmesini emretti ve Krajmir, Prens Lazar'ın kafası yere düşmesin diye, elbisesinin eteğini kafasının altında tutmak için ricada bulunduktan sonra, yere diz çöktü ve kafa elbisenin eteğine düştüğünde, onu kendi yüzüne bastırarak, "ben Allah'a Prens Lazar'ın kafasının huzur bulduğu yerde benimkinin de huzur bulması için yalvarırım", dedi ve hemen onun da orada kafası kesildi ve ikisinin de kafaları beraberce yere düştü.

Bu esnada bir yeniçeri Miloş Kobiliç'in kafasını getirerek, "Sultan, işte bunlar senin en kötü düşmanlarının kafalarıdır", diyerek, sultanın ayaklarının dibine, diğer iki kafanın yanına fırlattı. Sultan Bayezid'in yanında bulunan Sırplar veya Raşkalılar Prens Lazar'ın cesedini rica ettiler

ve onu Ravanica[249] adlı bir manastıra getirerek orada mezara taşıdılar. Orada prens aziz mertebesine yükseltildi. Zaferi kazanmış bulunan Sultan Bayezid ise Kosova'da kalarak, savaş meydanında, babasının öldüğü o yerde bir abide diktirdi. Dört sütun üzerine bir kubbe inşa edildi ve kurşunla kaplatıldı. Ve bu, bugünkü güne kadar durmaktadır. Bayezid, babasını ve kardeşini tabutlara koyarak gömülecekleri yer olan Bursa'ya yolladı.

Bu felaket getirici savaş kötü insanların sadakatsizliklerinden ötürü böylece sona erdi. Çar Uroş ve Prens Lazar, Hıristiyan dini için sadakatle çarpışan bu iki hükümdar, kısa zamanda kâfirler tarafından öldürülerek dünyadan göçmek zorunda kaldılar.

243 Lazar (1371-1389), Çar Uroş'tan sonra dağılan Sırp devletinin içinde en güçlü knez olarak sivrilmiştir.

244 Smagovo, Vuc Brankovic'in toprakları içinde Kosova düzlüğünde Priştine ve Lab suyu arasında yer alır.

245 Aziz Vitus yortu günü, (*Vidovdan*). Slavların pagan dönemi savaş tanrısı olan Svantivit (Sveti Vid), Hristiyanlık döneminde Aziz (Sank / Sveti) Vid / Veit ismini alarak yaşamaya devam etti.

246 Kosova savaşı, 15/28 Haziran 1389.

247 I. Murad'ın Mustafa adında bir oğlu yoktur. Kastedilen şehzade Bayezid'in küçük kardeşi Yakub Çelebi'dir.

248 Taht kavgasına meydan vermemek üzere Sultan Murâd'ın şehâdeti akabinde fedâ edilen Yakub Çelebi olacak.

249 Ravanica manastırı Morava nehrinin aşağı kısmında 1381'de Prens Lazar tarafından kuruldu. Lazar, daha o zamanlar halk arasında bir Hıristiyanlığın şehidi olarak tazim görür. Önce Priştine'de gömüldü, 1397'de Ravanica manastırına nakledildi. 1697'den beri kemikleri Srem'de Vrdnik manastırında (bu münasebetle burası da Ravanica manastırı adını alır) bulunmaktadır.

17. Bölüm
Raşkalıların İlk Despotu Stefan'ın Durumu Hakkında

Sultan Bayezid, babası Murad'ın ardından Sırp Krallığı'nı ele geçirdikten sonra hüküm sürmeye başladı. Hatırası aziz olan Prens Lazar'ın Stefan adında bir oğlu ve iki kızı vardı. Kızlarından birinin adı Despina[250] ve diğerininki ise Mara idi. Sultan Bayezid, Stefan'ın kız kardeşi Despina ile evlendi ve Stefan'a Morava'dan Tuna'ya kadar uzanan arazinin beri tarafını verdi. Bu Stefan, Sırp veya Raşka krallığının ilk despotudur.[251] Vuk'a ise Sitnica bölgesini verdi ve bu, despotun diğer kız kardeşi Mara ile evlendi. Adı geçen Vuk'un Durde isminde bir oğlu vardı.[252] Sultan Bayezid daha sonra ordusunu toplayarak despot ile birlikte Sava'yı aşarak, Macaristan üzerine yürüdü ve orasını talan ettikten, soyup soğana çevirdikten, katliam yaptıktan sonra geri döndü ve bugün Belgrad'ın bulunduğu yerden Sava'yı geçti. Zirâ Belgrad o zamanlar henüz daha kurulmamıştı.[253] Türkler, Macaristan'a yaptıkları bu ilk sefere, İmparator Sigismund[254] zamanında veya bundan az evvelki bir zamanda teşebbüs etmişlerdir.[255]

O zaman Sultan Bayezid, Tuna'yı aşarak, kayınbiraderi olan despota hitaben, "Despot, burada kal ve kendine bu mevkide bir kale yap, ben seni bu iş esnasında rahatsız etmeyeceğim, ama yalnız seni uyarıyorum, sarayımızda birçok düşmanların var, eğer bunlar haber yollarlarsa, sakın bana gelme. Bunu seni uyarmak için söylüyorum. Canına mukayyet ol",

dedi. Despot, teşekkür ederek orada kaldı ve bugün hâlâ duran Belgrad Kalesi'nin inşasına başladı.[256]

Bu sırada Sultan Bayezid, Edirne'den Tatarların Büyük Han'ı Timur'un çok büyük bir orduyla İran ülkesine geldiğini haber aldı. Sultan, bunu işitince, despotun kız kardeşinin oğlu Durde'yi[257] ve karısı Despina'yı yanına alarak[258] ona karşı yürüyüşe geçti. Denizi geçip Anadolu'yu katederek İran'da Yıldız[259] adını taşıyan bir dağa kadar ilerledi. Büyük Han dahi oraya kadar gelmişti. Onlar dört gün karşılıklı savaştılar.[260] Büyük Han, Sultan Bayezid'i ağır bir yenilgiye uğratarak kendisini yakaladı. Fakat Durde yaralı olarak kaçıp kurtuldu. Sultan Bayezid, Han'ın huzuruna götürüldü. Han, ona kendisinin biraz uzakta karşısında bir yerde durmasını emretti. Karısı Despina'yı dahi getirtti. Sonra onun da karşısında durmasını ve kendisine içki sunmasını emretti. Bunu yapmasının nedeni, Sultan Bayezid'in böyle bir rezalete katlanması ve bir daha karısını savaşa beraberinde götürmemesi içindi. Kendisine kötülük yapmak istemiyor, bilakis kendisini bütün halkı ile birlikte memleketine salıvermeği düşünüyordu.

Fakat Sultan Bayezid, karısının ona hizmet etmek zorunda olduğunu görünce, bu durumdan duyduğu büyük üzüntü yüzünden yüzüğü ile kendini zehirledi. Çünkü kendisi olağanüstü gücü olan bir yüzüğe sahipti. Öyle ki, eğer bunu elinde taşıyacak olursa, bazı hususlarda çok büyük faydaları olurdu. Birini acı çekmeden öldürmek isterse, içindeki zehiri dışarı çıkartmak için yüzüğün taşını oynatması yeterdi. Böylece yüzüğü ağzına almış ve bunu orada bir müddet tuttuktan sonra ölmüştü.

Büyük Han, onun kendini zehirlediği bu korkunç hareketi gördüğünde, kendi dilinde, "yaman kaltak kendisine kıymıştır", [261] yani "çılgın adam, kendini öldürdü". "Ben onu tazim ve tevkir ile evine salıvermek istiyordum ve kendisini böyle iğrenç bir şekilde öldürmesi beni müteessir ediyor", dedi. Bundan sonra onun bütün halkını ve Despina'yı tazimle salıverdi ve

Despina'ya memleketine, Bursa'ya kadar refakat etmek üzere muhafızlar verdi. Büyük Han ile yapılan bu Türk savaşı böylece sona erdi.

250 Asıl adı Olivera, izdivâc tarihi 1389 veya 1391 olmalı.

251 Prens Lazar'ın ölümünden sonra oğlu Stefan Lazarevic (1389-1427) ve 1392'den itibaren de Priştina gospodoru Vuk Brankovic Yıldırım Bayezid'e tâbi olurlar.

252 Vuk Brankovic'in oğlu Durde Brankovic [Durađ Vukovic, Türkçe kaynaklarda Vukoğlu] (1427-1456).

253 Küçük bir serhad kalesi olarak mevcuttu.

254 Lüksemburg hanedanından Macar kralı Sigismund (1387-1437. 1410'dan itibaren Kutsal Roma-Germen imparatoru).

255 Burada anlatılmak istenen olay, ya Bayezid'in Stefan Lazarevic'le birlikte 1392'de Macaristan'a yaptıkları başarısız sefer veya yine Türk ve Sırpların müştereken Macaristan'ın güney-doğu bölgesine 1396'da yaptıkları akındır.

256 Ankara Savaşı'ndan sonra (28 Temmuz 1402) Stefan, Macaristan kralı Sigismund'a tâbi olmuş ve bunun karşılığında Belgrad ve Maçka kaleleri kendisine bırakılmıştır. Belgrad'ın önemli bir müstahkem Sırp merkezi haline gelişi bunun zamanına rastlar. Burada anlatılmak istenen muhtemelen Belgrad'ın bu gelişmesidir. Stefan'ın ölümünden sonra Belgrad tekrar Macar idaresine geçer.

257 Kız kardeşi Mara'nın oğlu Durde Brankoviç.

258 Savaşa Sırp kralı Stefan Lazareviç de tâbilik vecibesi gereği askerleriyle bizzât katılmış ve sol cenâhta yer almış olarak son anlara kadar eniştesinin yanında savaşmıştır.

259 İran (Persien/Persia) için bk. n. 46. Yıldız Dağı, Sivas ve Tokat arasında bulunmaktadır.

260 Savaş bilindiği gibi Ankara civar bölgesinde cereyan etmiştir.

261 Çekçe nüsha / İngilizce metin, s. 53: "Yaban kaltil gendızına kimisstur" ("a crazy man that he should take his own life").

18. Bölüm
Büyük Han ve Roma İmparatorunun Hükümdarlığı Hakkında

[Timurlenk, o zaman 600 bin yaya ve 400 bin atlı askere sahipti].[262] Büyük Han, Tatarların hükümdarıydı. Payıtahtı Kıtay veya Çağatay adında bir şehirdedir. Bu, kuzey istikametinde güneşin doğusundadır. Kendisi büyük ve müstakil bir hükümdardır ve eski zamanlarda bir defasında ecdadı güneşin batısında birçok memleketler ele geçirmeyi başarmış ve bugün hâlâ onun bulunduğu yerde izleri mevcuttur. Mesela, meydanlara dökerek yığdığı büyük tepeler gibi. Roma imparatorları eskiden beri, İmparator Büyük Konstantin[263] zamanlarına gelinceye kadar, güneşin doğusundan batısına bütün dünyaya hükmederlerdi. Konstantin, kutsal peder Papa Silvester'e Roma'yı temlik etmiş ve Arnavudluk'a, Draç adlı bir şehre doğru gitmiştir. Bu şehri kurduktan sonra,[264] orada oturmak hoşuna gitmemiş ve Yunanistan'a (çünkü kendisi bir Yunanlıydı),[265] Bizans adını taşıyan şehre doğru giderek orada maruf bir şehir kurdu. Roma'nın zengince sahip olduğu bütün güzelliklerin burada da oluşmasını sağladı. Roma'nın bütün silahlı kuvvetlerini beraberinde sevk etmiş ve o zaman Roma'yı idare eden yedi beyi de yanına almıştı. Bu yedi beyin hanedanlarından biri daima imparator olurdu. Bunlar kendilerine Paleologlar, yani "eskiden beri meşhur olanlar" derlerdi.[266] Konstantin, bu beylerin Roma'daki evlerinin aynısını burada, Bizans'ta da tekrar inşası için emir verdi. Kendisi şehre Stambul, yani imparator payıtahtı adını verdi.[267]

Bu gün şehir Konstantinopel olarak anılmaktadır. Kendisi aynı zamanda bu şehrin “Yeni Roma” adıyla anılmasını da emretmiştir.[268] Çünkü burası Roma’nın büyüklüğüne ve güzelliğine sahipti. Fakat halk buraya Konstantinopel, yani Konstantin’in şehri demiştir. Konstantin, bütün Makedonya topraklarına Roma’ya izafeten Romania adını verdi.[269]

O zamanlar, kudretli hükümdarlar olarak imparatorlar yüzyıllar boyunca Roma’ya gelmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Zirâ o vakitler henüz kutsal kilisede birlik hüküm sürmekteydi. Sonraları, birkaç yüzyıl sonra, bu birlik İmparator Leo’dan[270] itibaren başka bir hale büründü. O zaman Papa ve Romalılar, Frank hükümdarı Karl’ı imparator olarak seçtiler[271] ve onlar bundan sonra imparatorlarını bugün dahi âdet olduğu üzere Alman hükümdarları içinden seçer oldular. O zamandan beri Hıristiyan imparatorluğu, İncil’deki “yazık sana yedi başlı, zirâ senden her şey kötülük olarak çıkacaktır”,[272] sözüne uygun olarak gerilemeye ve çökmeye başlar. “Yedi başlı” Roma manasınadır. Zirâ yukarıda yazdığımız gibi, yedi büyükler bu şehirden temayüz etmişlerdi. Muhammed, Hıristiyanlığın bu münazaasını gördüğünde Perslerin memleketine doğru yürüdü, gâvurlara bir din yaratarak, Roma imparatoru yerine Mısır denilen bir yerde sultanı peyda etti.[273] Ve böylece bugün dahi bir sultan hüküm sürmektedir ve Allah’ın hoşuna gittiği müddetçe bir sultan veya bizim lisanımızda dendiği gibi bir Zołdan olacaktır. Ancak bununla beraber, o ülkelerde Büyük Han’ın[274] gücü hüküm sürer.

Rumlar, Konstantin hakkında şöyle anlatırlar: Onun zamanında bir çoban ve bir sürü varmış. Tıpkı İncil’de anlatıldığı gibi. Çünkü o Hıristiyanlığı kurtarmış ve kâfirlerin mabutlarını imha etmiş. Buna karşılık, diğerleri kıyamet gününde başka bir çoban ve başka bir sürünün olacağını söylerler. Bundan, kıyamet gününde tanrının oğlunun hâkim olacağı anlaşılmalıdır. Fakat iki çoban ve iki sürü olacaktır. Yani sürünün biri ilâhî krallık ve bu

sürünün çobanı da yaşayan tanrının oğlu olacaktır. Ve diğer sürü ise sonsuz cehennemde olacak ve bunun çobanı da şeytan olacaktır. Şimdiki zamanda bütün cereyan edenlere nazaran bir sürü ve bir çobanın olması zor olacaktır ve eğer Allah başka bir şeye teveccüh etmezse, Rumlar esarette saplanmış kalacaktır. Zirâ kâfirler çoğalmaktadır ve bazı dinsizler zuhur etmektedirler ve bunlar Hıristiyanlığa çok zararlar vermektedirler. Polonya kralı Albrecht[275] dışında dini koruyacak ve yayacak hiç kimse yoktur. O ise ülkesinde insanca büyük kayıplar vermiştir. Çünkü o hemcinsleri için barış ve Hıristiyanların özgürlüğü için Türklerle öldüresiye uğraşmaktadır. Papa olan kutsal peder ise bunları hiç düşünmeden Roma'da ruhanileriyle barış içinde oturmaktadır. Roma kralı ise Alman memleketlerinde şövalyeleriyle ziyafet vermekte ve Türkiye'de[276] olanlardan bir tek söz dahi işitilmemektedir. Zirâ öyle anlaşılıyor ki, bunların kâfirlere karşı yapacakları hiçbir şeyleri yoktur. Eğer Papa ve Roma kralı, bu zorbalıklara ve Hıristiyan kanının dökülmesine daha uzun müddet seyirci kalırlarsa, kısa zamanda bizzat kendilerini tehlike içinde bulacaklardır. Kendilerine bütün Hıristiyanlığın akıbetinin bağlı bulunduğu dinin müdafaacıları olarak onlar, Allah'ın yardımıyla Hıristiyanların davasını sahiplenebilirler ve Roma imparatorluğunun payitahtı olan Konstantinopel'i kâfirlerden tekrar mücadele ederek alabilirler. Şehrin fethinin nasıl olabileceğini ise daha sonra Allah'ın inâyeti ile bildireceğim.

262 Yazma nüshaya sonradan yapılan ilavedir.

263 Hükümdarlığı 324-337.

264 Burada bazı şehirlerin kuruluşlarının Büyük Konstantin'e atfedilmesi geleneğine işaret edilmektedir. Draç (Dyrrhachion, Durazzo, Durres) MÖ. VI. yüzyılda kurulmuştur. 1501'de Türkler tarafından fethedilmiştir. Bk. H. J. Kissling, “Zur Eroberung von Durazzo durch die Türken (1501)”, *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae*, II, München 1988, s. 237-245.

265 Bizans imparatorlarını Konstantin'le başlatmak ve onu Yunanlı olarak görmek mesnetsiz olmakla beraber, zamanla yerleşmiş bir gelenek haline dönüşmüştür.

266 Kelimeyle ilgili halk etimolojisi yapılmaktadır. Hanedan olarak Paleologlar XI. yüzyıldan itibaren tarih sahnesindedir.

267 İstanbul, özellikle günlük konuşmalarda esas ismi zikretmeden içinde yaşanılan herhangi bir şehre yapılan atıf olup, *is tin polis*'ten gelmekte ve “şehre” anlamını içermektedir (Dün şehre indim, örneğinde olduğu gibi.).

268 Konstantin tarafından bu şekilde anıldığını tevsik etmek mümkün değildir. Yeni Roma ismi IV. yüzyıl sonunda kullanılmaya başlarsa da imparatorun şehre ikinci payıtaht anlamında İkinci Roma (Secunda Roma) ismini verdiği bilinmektedir.

269 Konstantin'in bu bölgeye bu ismi vermiş olduğu iddiası da bir halk yakıştırmasıdır.

270 III. Leon (717-741). Muhtemelen burada bu imparator zamanında başlayan ikona kırıcılık hareketine atıfta bulunulmaktadır.

271 800'de Papa III. Leo tarafından taç giydirilen Büyük Karl (Karolus Magnus, Charlemagne).

272 İncil, Johannes, 17'ye atıf yapılmaktadır.

273 Hz. Muhammed'in Persler üzerine sefer etmediği malumdur. Sultan unvanı ise o dönemde Avrupa'da genelde yalnızca Mısır hükümdarı için kullanılmaktaydı.

274 Kastedilen Timur (ö. 1405) ve ardılı Şahruh (ö. 1447).

275 Johann Albrecht (1492-1501).

276 Metinden aynen: Türkiye (Türkei).

19. Bölüm

Büyük Han ve Bayezid'in Oğlu Murad Hakkında

Bayezid'in[277] oğlu olan Türk sultanı Murad,[278] babasının ölümünden sonra hüküm sürmüş ve babasını yenmiş olmasından ötürü Büyük Han'a[279] vergi vermek zorunda kalmıştı. Kendi dillerinde Cihanşah, yani bütün dünyanın hükümdarı olarak anılan Büyük Han, Sultan Murad'a kendisine senede 100 bin duka[280] ödemeyi kabul ettirmişti. Fakat sonraları, Hıristiyanlara karşı daha canla başla savaşması için bu vergiyi kendisine bağışladı ve bunun yerine keçeden yapılmış 1000 kışlık ve 1000 yazlık at örtüsü teslim etmesini emretti. Böylece Büyük Han, Sultan Murad ile barışı muhafaza etti.

277 I. Mehmed (1413-1421) olacak.
278 II. Murad (1421-1451).
279 Timur'un ardılı Şahruh.
280 Lehçe/Almanca metinde yanlışlıkla 1000 duka olarak geçmektedir. Çekçe/İngilizce metin tercih edildi.

20. Bölüm
Sultan Murad'ın Hükümdarlığı ve Akibeti Hakkında

Sultan Murad, babası Bayezid'in[281] ardından Despot Stefan[282] ile bir mütareke yaptıktan sonra, hüküm sürmeye başladı. Despot bunun üzerine Belgrad'ı kendi tasarrufuna aldı ve uzun müddet yaşadı. Bir despot müstakil bir hükümdar veya prens gibidir. Kendisi İmparator Sigismund ile iyi bir uyum içinde yaşadı ve onun kendisine her haber yollayışında, Buda'ya geldi. Orada imparator kendisine, içinde Kral Matyas[283] zamanında Gran başpiskoposunun kalmayı âdet haline getirmiş olduğu bir ev verilmişti.[284] Sonradan Despot Stefan ölüm döşeğinde yattığında, memleketini kız kardeşinin oğlu Durde'ye terk etti. Belgrad'ı ise İmparator Sigismund'a devretti.[285] Stefan, Glava adını taşıyan bir meydanda öldü. Oradan gömülmüş olduğu Resava manastırına[286] taşındı.

Kendisinin ölümünden sonra, kız kardeşinin oğlu Durde Vukoviç[287] despot oldu ve Belgrad'ı imparatora teslim etti[288] ve böylece Belgrad o zaman serbest iradeyle Macar tacına katılmış oldu. Bundan sonra Türk sultanı despotun kızı Mara[289] ile evlendi ve despottan Mara ile birlikte oğlu Grgur'u da kendisine yollamasını talep etti ve o oğlu Grgur'u da kendisine yolladı. Fakat despot korkmuş olduğundan, sultandan huzur içinde bir manastır yapabilmesine izin lütfetmesini ısrarla istedi.[290] Sultan ona kendisine inşaat esnasında engel olunmayacağını vaat ederek izin verdi.

Yine kendisine bir kale yapması için müsaade etti. Ve vaadine sadık kalacağına ve samimiyetle riâyet edeceğine dair söz verdi. Despot, sultanın vaadine itimat ederek Semendire'nin inşasına hazırlandı[291]. Fakat Sultan Murad, despotun bir kale inşa ettirdiğini duyduğunda, hemen o anda, daha kalenin yapımını bitirmeden ve içini levazımla teçhiz etmeden, despotun oğlu olan kayınbiraderi Grgor'un esir edilmesini emretti. Sonra bunun Dimetoka kalesine getirilmesini buyurdu. Bizzat kendisi ordusuyla birlikte Semendire çevresini yakmak için harekâta başladı. Despot, sultanın yaklaşmakta olduğunu duyduğunda, diğer oğlunu Semendire'de bırakarak yalnız başına Macaristan'a, Polonya kralı Kazimerz'in kardeşi olan Kral Ladislas'ın yanına gitti. Sultan yaklaşarak Semendire kalesini sardı. Burasını muhasara ederek aç bırakmak suretiyle fethetti.[292] Despot'un oğlunu yakalayarak kendisini kardeşinin yanına, zindana yolladı. Ve böylece Sırpların bütün memleketini, bütün kaleleriyle birlikte ele geçirdi. Semendire, kendi isteğiyle ona tâbi oldu, zirâ Türklere tâbi olmak Macarlara tâbi olmaktan çok daha iyi idi. Bu konunun aşağıda daha bahsi geçecektir. Sultan Murad, Edirne'ye vardığında, despotun iki oğlunu[293] Tokat adında, deniz aşırı bir kalede zindana yollanmasını emretti. Onların Murad'ın karısı olan kardeşi [Mara] ise, kendilerine hiçbir şekilde yardımcı olamadı. Karısının öğrenmemesi için gizlice gönderdiği habercilerle, ikisinin de gözlerini oydurttu. Fakat böyle şeyler karısının kulağına geldiğinde, onun ayaklarına kapanarak, Allah rızası için bunu yapmakta acele etmemesini rica etti ve "Onlar zaten senin esirlerin ve kölelerindir ve onlara ne istersen sonra da yapabilirsin", dedi. Sultan, bunun olmaması için hemen başka bir haberci gönderdi, fakat bu vaktinde erişemedi ve böylece ikisinin gözleri oyulmuş oldu. Sultan ilk habercisinin bu kadar büyük bir sür'atle meseleye el atmış olduğunu öğrendiğinde, kendisini çağırarak, bizzat onun da gözlerini oydurttu.

281 I. Mehmed olacak.
282 Stefan Lazarevic (1389-1427).
283 Macar Kralı Matthias Corvenus (1458-1490).

284 İmparator Sigismund, Buda'da Stefan Lazarevic'e değil Durde Brankovic'e bir ev tahsis etmiştir.

285 Durde, 1427'de Stefan Lazarevic'in halefi oldu. Bunun sağlanması için imparatora Belgrad iade edilecekti.

286 Stefan Lazarevic 1427'de Kragujevac yakınındaki Glava (Glavica) köyünde çıktığı bir av esnasında attan düşerek ölmüş ve kendisi tarafından 1406'da kurulmuş olan Resava (Manasija) manastırına defnedilmiştir. Attan düşerek ölme, hükümdar hayat hikâyelerinde rastlanan bir topos olarak değerlendirilmektedir.

287 Đurde Vuković, nâm-ı diğer Durde Brankoviç (ö. 1456). Osmanlı tarihlerinde Vukoğlu veya Vılkoğlu olarak geçer.

288 Sigismund Belgrad'ı 1521'e kadar Macaristan'ın elinde kalmak üzere 1427'de geri alır.

289 Durde 1428'den itibaren Sigismund'a değil II. Murad'a tâbidir. Murad'ın 1435'de Edirne'de Mara (ö. 1478) ile evlenmesi bu ilişkiyi takviye etmiştir.

290 Bu anlatım, "Vılk-oğlu Semendre'yi Sultân Murâd'dan bir kelîsâ yapdurayın deyü icâzet alup…", bk. *Oruç Bey Tarihi*, yay. Necdet Öztürk, İstanbul 2008, s. 59 ve "Sultan Murad'dan bir kilise yapdurayın deyü icâzet alup…" (*Oruç Tarihi*, Babinger Neşr. 50.16, Bk. Ménage, *Tanıtma*, s. 159) kaydıyla teyid bulmaktadır.

291 Durde Brankovic, Belgrad'ın Macaristan'a terk edilmesinden sonra, II. Murad'la yaptığı anlaşma uyarınca ve kendisine yeni bir merkez olmak üzere Semendire kalesini inşa ettirdi (1429-1430). Şerif Baştav, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, Ankara 1973, s. 78.

292 Murad, Sigismund'un ölümüyle (1437) saldırıya geçer ve Ağustos 1439'da Semendire'yi üç aylık bir muhasaradan sonra ele geçirir. Durde, yardım aramak için Polonya kralı III. Ladislas Jagiello'nun (1434-1444) değil, Sigismund'un halefi olan Macar Kralı Albrecht'in (1437-1439) yanına gitmiştir. Albrecht'in ölümünden sonra dünyaya gelen (bu yüzden Postumus) oğlu V. Ladislas Postumus (1440-1457) Macar kralı olmuştur. IV. Kazimerz 1447-1492 arasında Polonya kralıdır.

293 Despot Durde Brankovic'in iki oğlu Stefan ve Grgur, Tokad'a sürülmüş ve orada gözlerine mil çekilmiştir (1441).

21. Bölüm
Ladislas'ın Despotla Birlikte Murad'a Karşı Sefere Çıkması

Miladın 1441 senesinde Macar kralı Ladislas ordusunu toplayarak Türk sultanı Murad'a karşı ces'urca mücadeleye girişti ve onunla birlikte Despot Durde Vukoviç de yürüyüşe geçti.[294]

Bunlar savaşmadan birbirlerinden ayrılmayacaklarına dair karşılıklı yeminlerde bulundular. Sırpların ve Bulgarların bütün ülkesini, Plovdiv şehrinin yakınlarına kadar kat ettiler. Türk sultanı Murad sür'atle oraya gelmiş, dağlarda onlara yetişmiş ve Plovdiv şehrine giden yolu kapatmıştı. Onlar, bu dağlara Zlatica[295] derler, başkaları ise Demirkapı diyorlar. Bunlar, dağların ortalarında yüksek bir yere geldiklerinde, sultanın yeniçerileri kendilerine karşı durdular ve Plovdiv istikametine gitmelerine izin vermediler. Aslında orası tamamen düzlük bir yerdi. Kral Ladislas hiçbir şekilde dışarıya doğru bir çıkış yapamayacağını gördüğünde ve arabaların geri döndürülmeleri imkânsız olduğundan geri çekilmelerini emretti. Böylece Kral Ladislas hiçbir zarara uğramadan ricat etti. Sofya şehrine geri çekildi. Sonbaharın da gelmiş olmasından ve orada kışı geçirmeyi de düşünmediğinden şehri yakıp kül etti ve Sırpların memleketine avdet etti.

Ladislas, Pirot şehrine vardığında Türk sultanının yakılıp kül edilen Sofya'ya karşı yürümüş olduğu haberini aldı. Bunun üzerine despota geride kalmasını ve kendisini ordusuyla ağır ağır takip etmesini emretti. Kendisi

ise, savaşı bekleyiş içinde yürüyüşüne devam etti. Kral Ladislas'ın Kunovica[296] dağında bulunduğu sırada, despot bu dağın eteğine henüz erişmiş bulunuyordu ve kendisine çok sayıda Türkün arkasından o tarafa doğru yürümekte olduğu bildirildi. Bunun üzerine o, saldırılarını Türklerin üzerine yöneltti. Bunda sebat ederken, krala şu haberi verdi: "Türkler çok sayıda olarak bizim peşimizdeler. Bu sebepten yaya askerlerini geride arabaların yanında bırak ve geri kalan orduyla sür'atle benim yanıma yetiş". Fakat kral daha o tarafa yetişemeden Türklerle savaş çoktan ateşlenmişti. Savaş, o kadar yiğitçe sürdürüldü ki, bütün Türkler hezimete uğratıldı ve onların birçok önde gelen kumandanları öldürüldü ve birçok esir alındı.[297] Sultanın yerine onlarla beraber orada bulunan, sultanın bir dostu dahi orada öldürüldü. Tajanica kasabasındaki mezarının üzerindeki taş bu günkü güne kadar durmaktadır.[298] Kral Ladislas, kâfirleri yendikten sonra, neşeli ve hiçbir kayba uğramamış olarak oradan Sırpların memleketine yöneldi ve Dobrigiç ovasına vardı. Orada Sırbistan'da kışı geçirmek ve gelecek yaza Allah'ın yardımıyla yeniden Türklere karşı sefer etmek istemekteydi.

O sırada Türk sultanından soylu esirlerin serbest bırakılmasını delâleti ricasıyla bir elçi heyeti geldi. Buna karşılık, despota bütün kaleleriyle Semendire'yi ve aynı tarzda Sırpların bütün ülkesini ve onun iki oğlu, Grgur ve Stefan'ı geri vermek istiyordu. Karambek adında saraya mensup bir Türk dahi esir edilmişti ki, sultan bunun için 500 altın teklif etmişti.[299] Kral Ladislas, despot ve diğer beylerle müşâvere ve bu teklifi kabul etti. Sultan, Baltaoğlu, yani adı Balta'nın oğlu anlamına gelen bir beyi yolladı.[300] Bu sultanın emriyle Semendire'yi bütün kaleleriyle despota terk etti. Kör edilmiş iki oğlu dahi bu tarafa getirildiler. Bunun üzerine sultanın zindanında tutulan herkes serbest bırakıldı. Despot Durde, topraklarının tümüne tekrar sahip oldu ve dört hafta boyunca orada kral ve orduyla birlikte dinlendi ve her şeye bol miktarda sahip idi. Bundan sonra kral, kâfirlere karşı kazandığı zaferden çok sevinçli olarak, Macaristan'a

geri döndü. Kâfirlerle yedi senelik bir mütareke yaptı[301] ve bu mutlu zaman böylece sona erdi.

294 Macaristan ve Lehistan kralı olan Ladislas yanında Erdel voyvodası Johannes (Janko) Hunyadi (1446-1452 arası genç Macar kralı V. Ladislas'un nâibidir.) ve Sırp despotu Durde Brankovic olduğu halde Türklere karşı harekete geçer. Türk kuvvetleri Aleksinac kalesi ve Niş arasında yenilgiye uğratılır. Bu seferden sonra Hunyadi'nin Türklere karşı verilen mücadelede yıldızı parlar. Burada anlatılan yenilgi, Eylül 1442'de Vasag mevkiinde Şahabettin Şahin Paşa'nın duçar olduğu hezimet olmalıdır.

295 Zlatića / Zlatitsa / İzladi

296 Osmanlı kaynaklarında: Kumaniçe (Niş yakınlarında).

297 Türk kuvvetleri Kasım 1443'de, Niş ve Sofya'yı münhezimen elden çıkartmış olarak geri çekilmek zorunda bırakıldı. Düşman kuvvetleri Meriç vadisine yol veren son Balkan geçidine dayandılar. II. Murad bunları İzladi'de zorlukla durdurmayı başardı (24 Kasım 1443). Bk. İnalcık, "II. Murad", *DİA*, 31, s. 168.

298 Sultanın dostu ifadesiyle kastedilen, Murad'ın eniştesi olan Çandarlızade Mahmud Çelebi olmalıdır. Ancak kendisi esir alınmış olmakla beraber öldürülmemiştir. Mezarı İznik'tedir. Tajanica ile muhtemelen burası kastedilmiş olabilir.

299 Karambek (Karam Bey), muhtemelen 70 bin duka fidye ödenerek serbest bırakılan Mahmud Çelebi olmalıdır. Ayrıca bk. Şerif Baştav, *Anonim Tarih*, s. 83, 128-129.

300 Sultan Murad, Ocak 1444'den beri barış için temas içindeydi. Baltaoğlu Süleyman Bey, Haziran ayında barış görüşmelerinde bulunmak üzere Zegedin'e gönderilmiştir (bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 426). Nihayet Macar kralı, Yanko ve Despot'un elçileriyle Edirne'de bir antlaşma akdedildi (12 Haziran 1444). İnalcık, "II. Murad", *DİA*, 31, s. 168.

301 Zegedin Meclisi'nin de onayladığı barış antlaşması 10 senelik olmak üzere akdedilmiştir.

22. Bölüm
Sultan Murad'ın Bundan Sonraki Durumu Hakkında

Türk sultanı şimdi anlatılan bu savaşa iştirâk etmemiş olmasından dolayı utanmaktaydı. Büyük üzüntü içinde sultanlığı ve bütün hükümdarlığı oğlu Mehmed'e bıraktı ve dervişler denilen bir tarikata katıldı. Bu tarikat, bizim keşiş tarikatlarıyla kıyaslanabilir. Kiliselerine medrese derler. Bu bizim manastırlarımız tarzında bir şeydir. Kaideleri şöyledir: Onlar çıplak ve yalınayak dolaşırlar ve üstlerinde yalnızca bir geyik postu veya başka bir hayvan postu taşırlar. Bazıları kendi usullerince yapılmış abadan elbiseler giyerler. Vücutlarını demir zincirlerle çaprazvari kuşatırlar. Başı açık olarak giderler ve tenasül organlarını zincire vururlar. Ellerini ateşte yakarlar ve kendilerini ustura ile keserler. Dolaşarak ne tarafa gitseler, orada uyurlar. Ne şarap ne de bira içerler, ne de yiyecek herhangi bir şeyleri vardır. Devamlı dilenirler ve daima bir yemekten ne geri kalmışsa, onu fakirlere dağıtırlar ve aynı surette akşam yemeklerinde de böyle davranırlar. Hiçbir zaman kendilerine ait bir şeye malik değillerdir. Şehirlerden deliler gibi geçerler ve her gün ikindi vaktinde bir daire etrafında hareket ederek dans etmeyi âdet haline getirmişlerdir. Biri elini diğerinin omuzuna koyar, başlarını öne doğru sallayarak, ayakları üzerinde seker ve yüksek sesle, "la ilahe illa'llah", yani "Vallah Billah ve Allahların Allahı" anlamında seslenirler ve en sonunda sanki köpekler uluyormuş gibi, biri alçak diğeri yüksek sesle o kadar şiddetle bağırırlar ki, insan bunu çok uzaklardan dahi duyabilir. Danslarına *Semâ*[302] derler. Onlar bunu çok kutsi ve dindarca bir şey olarak

görürler. Bu dans esnasında kendilerini o kadar fazla yorarlar ki, terleri dökülmeye başlar ve ağızlarından kudurmuş köpekler gibi salyalar akar. Bu kadar büyük bitkinlik karşısında birbiri ardından yere yığılırlar ve herkes kendisine bu şekilde eziyet ettikten sonra konakladıkları yere dönerler.[303]

Sultan o zaman bu tarikata girmişti. Çünkü savaşa iştirâk etmemiş olduğundan, kendisini sultan olarak kalmak için liyakatsiz buluyordu. Şimdi manastırda bulunan Murad'ın oğlu olan Mehmed, kendini ormanlara atmış av sürmekteydi ve aklında yalnızca av vardı. Kendisi daha çok genç olduğundan, babası yeniçerileri Edirne'de bırakmıştı. Fakat sultanın sarayında her kapıkuluna istisnasız olarak her üç ayda bir ulûfe vermek âdetti. Oysa bu altı aydır ödenmemişti. Kapıkulları, sultanın bu düzensizliğini ve ihmalkârlığını fark ettiklerinde, ona karşı galeyana geldiler ve sultanın divanından en rütbeli ve zengin beylerin evlerini öyle bir yağmaladılar ki, kendilerine karşı duydukları korkudan bir tek bey dahi Edirne'de kalmadı. Buna karşılık şehre hiçbir zarar vermediler. Bundan sonra bir arada toplanarak genç sultanın av peşinde koştuğu yere doğru seğirttiler. Sultanın yanında bulunan danışmanlarının bütün çadırlarını yağma ettiler ve hepsi bunların önünden tabana kuvvet kaçmak zorunda kaldı ve kaçabildiği yere kadar kaçtı. Yalnızca genç sultan yerinde kaldı. Derin bir üzüntü içinde, işin aslının ne olduğunu ve böyle bir davranış için ne gibi sebepler bulunduğunu bilmeden, onlara doğru yaklaştı. Onlara sorarak söze başladı: "Benim sevgili koçlarım, ne oldu bakayım ve hangi sebepten ötürü böyle galeyana geldiniz". Onlar kendisine cevap verdiler: "Saadetlü efendim, senin divanın bize, daha önce senin ecdadın zamanında asla maruz kalmadığımız şeyleri yaptılar ve bu yüzden bilesin ki, biz baban sağ olduğu müddetçe seni hükümdar olarak istemiyoruz". Mehmed, onlara hemen babasını aratacağını ve kendilerine bütün ulûfeleri ödeyeceğini vaat etti. Bunun üzerine onların ulûfelerine günde bir mangır zam yaptı,[304] öyle ki bütün bir üç ay içinde ödenen mevcut ulûfe bir ve çeyrek altın yükselmiş oldu ve böyle kaldı. Bu suretle ayaklanma yatıştırılabildi.

Sonra manastırdaki Sultan Murad'a, "Yeniçeriler sen manastırda kaldığın müddetçe hiç kimseye itaat etmek istemiyor", diye hemen gelmesi için haber yollandı. Kendisi bu ayaklanmayı duyunca, yeniçerilere, "Eğer hakkımda iyi hisler besliyorsanız, bana serin bir çardak hazırlayın ve ben hiç tereddüt etmeden o tarafa gideceğim", dedi. Sultan bunu, bir hileden çekindiği için yapmaktaydı. Ancak o, yeniçerilere hiç kimseye güvenmediğinden çok güvenmekteydi. Yeniçerilerin nasıl bir insan olduklarını ise daha sonra anlatacağız.

Yeniçeriler, efendilerinin haberini duyduklarında, hemen büyük bir sevinçle arabaları beraberlerinde olarak, yeşil yapraklar taşımak için ormanlara koştular. Bir çadır kurdular ve efendilerine yapraklardan mükemmel ve serin bir çardak hazırladılar. Sultan şehrin önünde hazırlanan bu yere geldi ve oğlu Mehmed de ona tâbi olan bütün beylerle o tarafa gitti. Bunlar sultanı selamladılar ve kendisinden bu hatanın affını rica ettiler ve sultan, oğluna ve bütün diğer beylere, "Sizleri bağışlıyorum, fakat sevgili oğlum herhalde yeniçerilerini gözetmelisin, zirâ bu senin ve senin bütün devletinin malıdır". Böylece sultanın dervişliği sona erdi ve o tekrar sultan olmak ve insanları idare etmek zorunda kaldı.

302 Metinde aynen. Çekçe / İngilizce metinde (s. 69): "Samach".

303 Burada tarif edilenler Kalenderî ve Rifâiyye dervişleri olmalı.

304 Çekçe/İngilizce metinde günde yarım akçe, s.71. Bu olay için bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 440; Abdülkadir Özcan, "Buçuktepe Vak'ası", *DİA*, VI, 343-344.

23. Bölüm
Kral Ladislas'ın Daha Sonra Türklerle Olan Durumu Hakkında

Kral Ladislas, Türk sultanı Murad ile yedi senelik bir mütareke yapmıştı. Fakat ruhanî ve dünyevî beyler, kralın ilk hamlede kâfirlere karşı ne kadar başarılı olduğunu gördüklerinde, kendisini Türklerle mütarekeyi bozması için ikna ettiler. Aynı şeyi yıldızları gözleyen müneccimler ve şarap içen şövalyeler ve Matyas'ın babası, Macaristan tahtına vekâlet eden Janko da söylemekteydi. Bunların hepsi krala Türkler karşında tekrar başarılı olacağını garanti etmekteydiler. Bu sebepten Kral Ladislas, miladın 1444 senesinde Türklere karşı silahlarını kuşandı ve despota da kendisinin kâfirlere karşı silaha sarılması için haber yolladı. Despot Durde bu haberi aldığında çok kederlendi ve dostu Dimitrij Krajkoviç adında çok değerli bir beyi şu sözlerle krala yolladı: "Lütûfkâr efendim, ben sizin benim tavsiyem olmadan Türklere karşı hiçbir teşebbüse geçmeyeceğinize dair kısa bir zaman önce vermiş olduğunuz ilk sözünüze güvendim. Senin, şimdi hangi tavsiyeye uyarak, buna artık kıymet vermek istemediğini ve hiçbir tehlike yokken böyle aniden Türklere karşı silahlandığını bilmiyorum. Bu yüzden bilesin ki, ben silahlanmaya muktedir değilim, zirâ senin de pek âlâ malumun olduğu üzere, ben harabeye döndürülmüş bir memleket teslim aldım. Bazı şehirleri yeniden kurmak ve yiyecek maddeleriyle donatmak zorundayım. Bu yüzden senden bu savaşı mütârekenin bitimine kadar tehir etmeni rica etmekteyim. Zirâ o zamana kadar ben, senin hatırın için kendimi 50 bin kişiyle hazır hale getireceğim. Yaşlı boynumu önünde yere

eğmek istemekteyim. Şu anda bir şey yapmaya muktedir olmamakla beraber, sana daha ziyade hazinemle edebildiğim kadar çok yardım etmeyi arzu ederdim. Lütufkâr şahsınıza, şimdi bu savaştan vazgeçmenizi tavsiye ederim. Fakat mütareke bitiminde, ilk seferinde olduğu gibi senin yanında serdarın olmayı isterim ve Allah'ın yardımıyla senin kâfirlere karşı bir zafer kazanmanın üstesinden geleceğim".

Kral Ladislas bunu duyduğunda, kendisinin tavsiyelerine kulak vermek istedi. Fakat kralın yanında bulunan Voyvoda Janko güldü ve kraldan önce davranarak haberciye şöyle dedi: "Dimitrij, senin efendin herhalde böyle hiç kan dökülmeden bu badireyi atlattığı için sevinç duyuyor ve bu yüzden bunu tavsiye etmiyor". Dimitrij cevap verdi: "Janko, benim efendim, krala sadakat ve samimiyetle tavsiyede bulunuyor ve senden de kan samimi olarak akmıyor ve damlamıyor. Eğer bu lütufkâr şahsınızın hoşuna gitmiyorsa, bunu Allah'a havale etmek isteriz". Ve kral, Dimitrij vasıtasıyla şu haberi yolladı: "Eğer ben bu savaşa girecek olursam, her şeyden evvel size, Semendire'ye doğru yöneleceğim, ancak yalnızca kısa bir zaman için ve oradan seninle bütün meseleleri müzakere edeceğim".

Despot bu haberi aldığında , kral için bir hükümdara layık mükemmellikte emsalsiz bir çadır yaptırdı ve bu her şeyden evvel ziyadesiyle fevkalade ve kıymetli, içi tasvirlerle kaplanmış, incilerle ve altınla bezenmiş bir çadırdı. Aynı şekilde hediye edilmeye uygun görünen kıymetli atlar ve diğer bazı şeyler hazırladı. Kral Ladislas, bütün silahlı kuvvetleriyle Tuna'yı geçmek için Belgrad'a çekildi. Sonra Semendire'de despotun yanına vasıl oldu ve orada şehrin önünde durdu ve bütün ordu Tuna'yı aşana kadar gösterilen misafirperverliğin hazzına vardı. Despot tarafından krala yukarıda anlatılan şeyler ve 50 bin altın hediye edildi. Ve despot üzgün olarak evine gitmesi ve bu savaştan vazgeçmesi için krala yalvardı. Fakat orada hazır bulunan Janko, kendisine şu cevabı verdi: "Despot, başka türlü olamaz. Kâfirlere karşı savaşılmalıdır". Kral despota, despot krala bakmaktaydı. Onlar bunun Janko'nun dediği gibi olması gerektiğine kanaat getirdiklerinden, karşılıklı

vedalaşarak üzüntülü bir şekilde birbirlerinden ayrıldılar. Çünkü Janko krala fazla tahakküm etmekteydi ve krallığın kendisinden başkasına yar olmasını istememekteydi ve bu yüzden, kralın bu kadar çok iyi dostu olduğu için despotu kıskanmaktaydı.

Kral Ladislas harekete geçti ve Tuna boyunca bir vadiden Vidin şehrine kadar yürüdü. Şehri yağma ettirip tamamıyla yaktırdı ve oradan yürüyüş Türkiye içinden Karadeniz kıyısında Varna ovasına kadar devam etti. O tarafa Türk sultanı Murad dahi yaklaşmıştı. Böylece Hıristiyan ve kâfirlerden oluşan iki silahlı kuvvet birbirleriyle karşılaştılar ve çarpışma Cuma günü başladı.[305] Savaş talihi önce Hıristiyanlara yaver gitti ve bu ikinci ve üçüncü günlerde de böylece devam etti. Kâfirlerin bütün süvarileri hezimete uğradılar, öyle ki, sultanın kendisi yeniçerileriyle birlikte meydanda kaldı.

Yeniçeriler, durumun böyle kötü olduğunu gördüklerinde, aniden dağın eteğindeki veya derin yarıkların arasındaki hendeklerin arasında ve bizimkilerin bu hendekleri fark etmelerine kesinlikle engel olacak yükseklikteki fundalıklar ortasında bulunan bir yer müşâhede ettiler. Yeniçeriler kaçmaya başladılar. Kendilerini bırakıp kaçmaması için sultanı ortalarında tutmaktaydılar ve hendeklere eriştiklerinde onların içlerine yerleştiler ve bunları fundalıklarla örttüler. O sırada ikindi vakti olmuştu. Janko bunu gördüğünde, kralı kendi ordusunun birlikleriyle Türklere karşı ileri atılması ve savaşıp şan kazanması için ikna etti. Zirâ kişi yenerek şeref kazanır. Janko yeniçerilerin hendeklere yerleştiklerini gördüğünde, kralı kendi tavsiyesiyle kasıtlı olarak felakete sevketti. Böylece sonradan krallığa bizzat kendi hükmedebilecekti. O anda kral, hiç tereddüt etmeden dosdoğru Türklerin üzerine yürüdü ve hücum miğferini takmış, mızrakları doğrultmuş olarak ve dörtnala koşturarak onların üzerine at sürdü. Yeniçerileri atlarla hemen çiğnemek ve mahvetmek istiyorlardı, zirâ bunların yaya olduklarını görmüşlerdi. Fakat aceleden hendekleri fark etmediler ve hendeklerin içinde kapaklandılar, öyle ki, hendekler süvarilerle doluverdi. O anda yeniçeriler

üzerlerine atıldılar ve onları gönüllerinin istediği gibi vurup öldürdüler. Ve Kral Ladislas, bu hendekte maktul düştü, ona yardım etmeyen Voyvoda Janko ise, engellenemeden geri çekildi. Çünkü Türklere ağır bir darbe vurulmuş olduğundan onu takip edecek hiç kimse yoktu. Türk sultanı bu zafer üzerine sevinçli olmaktan çok kederliydi ve böyle bir savaşı ikinci bir defa kazanmak istemeyeceğini söyledi.

Hıristiyanlar krallarının akıbeti hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı ve kâfirler dahi kendisinin o hendekte kalıp kalmadığını bilmemekteydiler. Birçok beyler ve onların uyrukları orada maktul düşmüştü. Yeniçeriler, bunların çok büyük bir kısmını esir ettiler. Daha sonra öldürülenlerin üzerindeki para aramak ve elbiselerini yağmalamak için, bunları hendeklerden dışarı çekmeye başladılar. Bu suretle tesadüfen bir yeniçeri, farkında olmadan krala rast geldi. Bu yeniçerinin adı Buchrychader[306] idi. Bu, ışıldayan silahlarını ve hücûm miğferindeki çok değerli küçük bir tokaya tutturulmuş tüyleri müşâhede ettiğinde, kafayı keserek, hücûm miğferini tüyleriyle beraber sultana götürdü ve önüne fırlattı ve “saadetlü hükümdarım, bu senin herhangi bir tanınmış düşmanının başıdır”, dedi. Sultan, derhal bunun kimin kafası olduğuna dair bilgi verebilecek esirler arattı ve bunların arasında kralın oda hizmetkârlarından bazıları bulunmaktaydı ve onlara sorulduğunda , bu kafanın gerçekten kralın kafası olduğu cevabını verdiler. Hizmetkârların bazıları, kendilerine kralın kafası gösterildiğinde, büyük bir kederle feryad ettiler ve ağladılar. Sultan sevinçle, hiç geciktirmeden bütün esirlerin kafalarını kestirdi. Kralın kafasını hücum miğferinin içinden aldı, derisinin yüzülmesini ve deriyi çürüyüp bozulmaması için hoş kokulu nebatlarla ve pamukla doldurulmasını buyurdu. Saçlarını tarattı ve boyayla öyle bir şekil verildi ki, kafa canlı halinin aynı oldu. Bunu bir mızrak ucuna taktırttı ve bütün şehirlerinde, Allah’ın kendisine düşmanlarını mağlup etmeyi nasip ettiğini ilan ederek, her tarafta taşıttı. Ve bu işi yapanlara büyük beyler ve halk tarafından zengin hediyeler verildi, her biri birkaç bin altın aldılar. Kral

Ladislas, kırmızı ve siyah renkli dize kadar inen bir pantolon giymekteydi ve bu sebepten sultanın kapıkulları senelerce bu renkleri zaferlerinin bir nişanesi olarak taşıdılar. Kralın saçları gür, kaba ve koyu kahverengindeydi. Edirne'ye vardığında sultan bu kafayı Memluk sultanına gönderdi.[307] Kafayı kesen yeniçeriyi meşhur bir sancakbeyi yaptı ve ona bol para ve atlar verdi, böylece o büyük bir bey oldu. Daha birçoklarına değerli hediyeler verdi. İşte Türk derviş-sultanının hali böyle oldu.

305 Segedin Yemini II. Murad'ın tahtı bırakması fırsat bilindiğinden 4 Ağustos 1444'de iptal edilmiş ve Varna Savaşı 10 Kasım 1444'de gerçekleşmiştir.

306 Veya Bukrichader (Çekçe / İngilizçe metin, s. 79). Bökri Hızır, Osmanlı kaynaklarına göre Koca Hızır veya Karaca Hızır. Krş. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 437.

307 Kralın kafası önce Bursa'da halka teşhir edilmiş olup daha sonra Mısır sultanına gönderilmiş olduğu söylenir. Stephan Gerlach, kralın kafasının hâlâ Topkapı Sarayı'nda bulunduğunu kaydetmektedir. Ancak bunu Macar kralı Lajoş (Ludwig) olarak göstermektedir (Gerlach, *Türkiye Günlüğü*, I, 436). Böyle olmakla beraber bu ismin bir yanlışlıktan kaynaklandığı açıktır. Bilindiği gibi Layoş'un cesedi Mohaç Savaşı'ndan iki ay sonra bulunmuş ve İstolni Belgrad'da (Stuhlweisenburg / Székesfehérvár) defnedilmiştir. Vladislav'ın kafasız bedeni ise kayıptır. Krakau Wawelburg'daki lahdi sembolik bir anı niteliğini taşır ve içi boştur.

24. Bölüm

Voyvoda Janko Üç Sene Sonra Türklere Karşı Nasıl Harekete Geçti

Sultan Murad ile yapmış oldukları yedi senelik mütarekenin müddeti geçtiğinde, Voyvoda Janko, miladın 1448 senesinde Despot Durde Brankovic'e bir elçi heyeti yollayarak, onu kendisiyle beraber Türklere karşı harekete geçmesi için teşvik etti. Despot kendisine cevaben: "Herhalde bizim Türk sultanı ile yedi senelik mütareke yaptığımızı ve sultanın bize, bu yedi sene zarfında bizi rahatsız etmeyeceğine dair söz verdiğini ve bizim de onu rahatsız etmeyeceğimizi biliyorsun ve bununla beraber hatırası aziz olan Kral Ladislas'ı, Türklerle olan mütarekenin bozulması için kandırdın. Siz onlara karşı benim öğüdüm ve bilgim olmadan harekete geçtiniz. Ben, öyle acele ile silahlanamadığım için kralla birlikte gitmekten vazgeçmiştim. Bundan nasıl bir fayda hâsıl ettiğiniz ise bütün ülkelerde malumdur. Üzülmekte ve özellikle bu hadiseye teessüf etmekteyim. Ve Nâib Janko, böylece bil ki, ben sana kral olmadan Türklerle savaşmaya söz veremem. Bu sebepten, önce kralın kendi safımızda olmasının çaresine bakın. Bundan sonra ben de diğerleriyle beraber kralın safında harekete geçmeye hazır olacağım ve daha fazla imtina etmeyeceğim. Eğer siz benim tavsiyeme aykırı olarak Türklere karşı hareket ederseniz, tavsiyemi artık hiçbir işe yaramayacağı bir zamanda hatırlayacağınızı düşünün". Nâib Janko bu haberi aldığında güldü ve "eğer Allah bana kâfirleri yenmem için yardım ederse, sizi Semendire'de

bulmasını bileceğim”, dedi. Bu konuşmaya despot mukabelede bulundu: “O, Allah ile gitsin, fakat bizim için her ne düşündüyse, Allah onu kendisinin başına versin”.

Bundan sonra Nâib Janko, despottan kendi memleketinden Kosova’ya kadar serbest geçişe izin vermesini ısrarla talep etti. Despot, hemen bütün memlekete onun engellenmeden geçip gitmesini ve ona, kendisine olduğu gibi aynı misafirperverliğin gösterilmesini emretti ve bunu kendi adına buyurdu. Nâib Janko ordusuyla Kosova’ya yürüdü ve Türk sultanının büyük kudret ve kuvvetini müşahade ettiğinde kendisine şu mektubu yazdı: “Sultan, benim seninki kadar çok sayıda adamım yok, fakat daha az adama sahipsem de bil ki, onlar sebatkâr, sadık ve ces’urdurlar”. Sultan Janko’ya cevap verdi: “Janko, benim için bir sadak dolusu adi ok, altı yedi tane altın oktan daha iyidir”. Savaş perşembe sabahı başladı ve onlar cumartesi günü ikindi vaktine kadar karşılıklı vuruştular.[308] Her ne kadar kâfirlerin süvarileri hezimete uğradılarsa da daha sonra kendilerini tekrar topladılar. Nâib Janko bunu gördüğünde sultanın kapıkullarına hücum etti, fakat o anda kendisi hezimete uğradı. Öyle ki, bir başkasıyla birlikte bin bir güçlükle dağlara doğru kaçabildi. Geri kalanların hepsi savaş meydanında kaldılar ve mağlup edildiler. Sultan Murad bütün kellelerin yığın halinde bir araya getirilmesini buyurdu. Kosova’yı muzaffer olarak terk etti. Bu talihsiz ve keder verici savaş böylece sona erdi.

Nâib Janko, Belmuzeviç Stefan’ın hükmünde olan Zagorje adını taşıyan bir bölgeye geldi ve Janko onun huzuruna sevk edildi. Bu ise onu Semendire’ye, despota yolladı. Despot ona hediyeler verdi ve kendisi için zararlı olmasına rağmen onu Macaristan’a gitmek üzere salıverdi.[309] Zirâ bilindiği gibi “kötü bir insana hiçbir iyilik yapma” demişler. Ve böylece despot, bundan sonra Janko’yu memleketi dışına salıverdiği için Türk sultanının daha bazı tahkirine tahammül etmek zorunda kaldı. Eğer sultan, Janko’nun Semendire’de kaldığını bilseydi, hemen orasını muhasara ederdi. Ve bu sebepten despot, sultanın bundan haberi olmaması için Janko’yu uzun

zaman yanında tutmak istemiyordu. Bundan iki sene sonra Sultan Murad öldü ve ondan sonra oğlu Mehmed, kendisinin başka bir kardeşi olmadığından kolaylıkla sultan oldu. Bazıları ise onun bir kardeşi olduğunu, fakat onu öldürttüğünü söylerler.[310]

308 II. Kosova Savaşı, 17-19 Ekim 1448.

309 Belmuževićiler Güney Macaristan'da bir soylu hanedandır. Despot Durde, Macaristan'la yüksek bir fidye üzerinde anlaştıktan sonra Hunyadi'yi 1448 Noelinde serbest bırakmıştır.

310 II. Mehmed'in tahta çıkış akabinde öldürttüğü şehzade, Sultan Murad'ın İsfendiyaroğlu'nun kızı olan zevcesinden doğan Ahmed olup, henüz altı veya sekiz aylık idi. Bu konu ve ayrıntılar için ayrıca bk. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 142.

25. Bölüm
Murad'ın Oğlu Sultan Mehmed'in Hükümdarlığı Hakkında

Sultan Mehmed, babası Murad'tan sonra bahtiyar bir hükümdarlık sürdü. Fakat kendisi çok kurnazdı ve mütarekeyle bile aldatabildiğini aldatırdı. O, talihin kendisine yaver gittiği maruf bir savaş adamıydı, ancak hiç kimseye sadakat göstermezdi. Eğer, birisi ona bu yüzden çıkışırsa, çılgın gibi hiddetlenirdi. Babasının karısı, yani kendisinin üvey anası olan despotun kızı Mara'yı, despota geri gönderdi. Kendisine hürmet ve tazimle serbest bıraktı ve Toplıca ile Duboçica bölgelerini kendisine temlik etti.[311] Despot ile aşağıdaki ittifakı akdetti. Despot ve oğlu Lazar hayatta oldukları müddetçe, bunları hiçbir şekilde taciz etmek istemiyordu. Fakat o, despotun kendi istimali için 1.500 atlı yollamasını ve senede 15.000 altınlık bir vergi ödemesi şartını mahfuz tuttu. Despot, hepsini kabul ve buna riâyet etti. Bu Sırpların kulağına gittiğinde, bunu çok ters karşıladılar. Zirâ onlar sultanın bir anlaşmaya uymak istemeyeceğini çoktan beri bilmekteydiler. Bu yüzden despota, sultanla bir anlaşmaya varmamasını önerdiler. "Çünkü o ya seni aldatmaya veya başka birini yenmeye çalışacaktır. Ve başka birini yendikten sonra hemen bizim ülkemizi savaşla istila edecektir". Ve doğrusu da bu idi. Sultan despotla, yalnızca onun tarafından emin olmak için antlaşma yapmıştı. Despot uyruklarına cevap verdi: "Ben bu antlaşmaya riâyet etmeye Macaristan'da tekrar bir kralın var olacağı zamana kadar mecburum". Zirâ despot, Janko'ya asla güvenmemekteydi. Yani antlaşma, bu sebepten ötürü meydana geldi. Mehmed, despotla ittifakın

yapılmasından sonra, Bizans imparatoru ile hem de on beş yıl süreli başka bir antlaşma akdetti. Ve buna sadakat ve samimiyetle uyacağına dair söz verdi. Bundan sonra Karaman adlı kâfir bir hükümdarla mücadeleye girişti. Bu, bazılarının kendisinin Kral Darius'un ahfadı olduğunu söyledikleri kadim ve tanınmış bir hükümdardı. Türk sultanı, kendisinin bazı kale ve şehirlerini fethettikten sonra, buralara kendi birliklerini yerleştirdi ve memleketine geri döndü. Bu hükümdarın memleketine Karamania yani Kilikya derler.

311 Bu konuda bk. F. Babinger, "Witwensitz und Sterbeplatz der Sultanin Mara", *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1962, I, 340-343.

26. Bölüm
Sultan Mehmed Rum İmparatorunu Nasıl Aldattı

Sultan Mehmed ordusunu topladı ve sanki Karaman üzerine yürüyecekmiş gibi yaparak, mimarları, marangozları, duvarcı ustalarını, demircileri, kireç söndürücülerini ve diğer birçok zanaatkârı bütün lâzım olacak alet ve edevatıyla birlikte yanına aldı. Boğaza doğru yürümeye başladı. Orada, Konstantinopel yakınında, bütün ordusuyla beraber denizi geçmek istermiş gibi yaparak, Rum imparatorundan[312] boğazın geçişinde kullanılmak üzere kayıklar hazırlamasını talep etti. Sultan vardıktan sonra Konstantinopel'den beş İtalyan mili uzaklıktaki boğaz kıyısında ordugâh kurdu. Orada bir kale yapmayı düşündüğünden, mimarlarına ölçmelerde bulunmaları için emir verdi. Bizzat kendisi hemen taşları taşımaya girişti. Sultanlarının bu gayretini gören diğerleri, taş, kereste ve böyle bir inşaat için ne gerekli ise her şeyi taşımaya koyuldular. Kale tamamlanıncaya kadar geçen tam iki yıl boyunca sultan yerinden kımıldamadı.[313] Fakat hiç kimse onun bu kale ile ne yapmak istediğini kestiremedi. Bizanslılar onun bu faaliyetini gördüklerinde, silahlanmaya ve kalenin inşasına mani olmaya başladılar. Bunu duyan sultan, onların hükümdarına bir haberci yollayarak, bu kalenin onlara karşı hazırlanmadığını ileri sürdü: "Ben bu kaleyi hem sizin hem de bizim faydamız için yapmaktayım. Zirâ Karadeniz ve Akdeniz yoluyla Katalonların korkunç haksızlıklarına maruz kalan tüccarların

şikâyetleri çok büyüktür. Ben, tüccarların rahatsız edilmeden işlerini yapmaları için, bunu engellemek istemekteyim". Rum imparatoru ve Rumlar bu haberi aldıktan sonra ne yapacaklarını şaşırdılar. Onların düşünceleri, aradaki barışı muhafaza etmek merkezindeydi. Bu yüzden sultanı kale tamamen bitene kadar rahat bıraktılar. Bununla beraber, devamlı olarak kaleyi, sultanın çekilişinden hemen sonra muhasara ve zaptetmeyi kurmaktaydılar. Onlar, kendi aralarında böyle düşünürken, Türk sultanı da başka şekilde plânlar kurmaktaydı.

Sözün kısası Rumlar, kâfirlerin mütareke antlaşmasına güvenmişler ve hiçbir şekilde bir hazırlığa girişmemişlerdi. O kadar büyük bir kaygusuzluk içindeydiler ki, Türklerin kendi şehirlerine girip çıkmasına izin verdikleri gibi, kendileri de Türklerin ordugâhına hiçbir zorlukla karşılaşmadan girebiliyorlar, şarap içiyor, yiyor, keyiflerine bakıyorlardı. Bu durum, kalenin sultan tarafından tamamlanmasına kadar böylece devam etti. Bu kale, bugün hâlâ Yeni Hisar adını taşımaktadır. Çok sağlam ve muhkem bir kale olup, içinde Türk sultanının hazinesi muhafaza edilmektedir. Bu ana kadar Türk sultanının henüz denizde gemileri olmadığından, sahilden dört İtalyan mili uzaklıktaki bir ormanda tam donanımlı 30 gemi inşası için emir verdi. Bunu duyan bazı kimseler, sultanın budalaca bir iş yaptığını ifade etmekte ve şimdiye kadar gemileri hasara uğratmadan kuru arazi üzerinden denize nakletmenin emsali olmadığını söylemekteydiler. Üstelik arazi orada dağlık bir yapıya sahipti. Sultan, Sırp despotuna haber yollayarak, yapılan antlaşma uyarınca 1500 atlı yollamasını istedi ve kalenin bitimini müteakip Karaman'a sefer etmeği tasarladığını tasrihen ifade etti. Despot, sultanın esas fikrinden habersiz, kendisini Jakşa Brejeçic adlı bir voyvoda kumandasında -bu voyvoda baba tarafından Macaristan'daki Jakşici'lerden gelmektedir- 1500 atlı yolladı. Sultan, kalenin inşasını itmam ettiğinde , amacını ne kendi adamlarına ne de herhangi bir yabancıya sezdirmeden ve aradaki mütarekeyi de bozduğunu ihbar etmeden, muvasala hendeklerine kadar ele geçirilecek herkesin öldürülmesi için Konstantinopel'e süvariler

yolladı. Akabinde bütün ordusuyla ilerleyerek şehri kuşattı. O sıralarda şehrin içinde hiçbir şeyden haberi olmayan birçok Türk bulunmaktaydı. Bunlar şehir sakinleri tarafından öldürüldüler. Sultanın bütün ordusuyla yaklaşmasından sonra, Türklerin "imparatorun yeri" anlamında "Stambul" dedikleri Konstantinopel'in muhasarasına girişildi.[314] Despot tarafından gönderilenler ise [bunlar arasında ben de vardım],[315] sultanın Konstantinopel'i muhasarasını işittiklerinde geriye dönmek istedilerse de kendilerine, eğer bunu yaparlarsa hemen öldürüleceklerine dair uyarıda bulunulduğundan, mecburen Konstantinopel'e geldiler ve Türklere fetih esnasında yardım ettiler. Bununla beraber, iş yalnız bizim yardımımıza kalmış olsaydı, şehir katiyen fethedilemezdi. Yine de bizim yardımımız Türklere biraz fayda sağlamıştır.

Biz Konstantinopel önlerine geldiğimizde, Edirne kapısı önünde konaklatıldık ve orada yerlerimizi aldığımız esnada sultan, gemileri çok ilgi çekici bir tarzda ve çok büyük masraflarla sevk etmekteydi ki, bu olay bütün şehirde ve orduda bir şaşkınlığın doğmasına yol açmıştı. Sultan bu işi şöyle yaptı: dağdan yukarıya doğru bir yol kazıldı ve bu yola üzerlerine kalın yağ tabakası sürülmüş kalaslar yerleştirildi. Daha sonra her gemiye hakiki yelkenler konuldu [ve çekip sürüklemek için güçlü adamlar vazifelendirildi].[316] Yelkenler açıldıklarında, otuz geminin hepsi birbiri ardından, sanki suyun üzerindeymiş gibi öne doğru kaydılar. Bayrakların dalgalanışı ve davulların çalınışı arasında toplar ateşleniyordu. Tam bu anda savaş, gemilerin yarattığı şaşkınlık içinde mıhlanmış gibi durdu.[317] Mandalar ve yaya olarak insanlar tarafından kuru toprak üzerinden denize kadar çekilmiş gemiler! Bizanslılar gözlerinin önünde böylece silahlanmış gemileri görünce, denize indirilmelerine mani olmak istediler, fakat bunlara karşı hiçbir şey yapamadılar. Ve böylece Konstantinopel denizden ve karadan fethedildi. Konstantinopel ile Pera veya Galata arasında 250 adım genişliğinde bir körfez vardır.[318] Bu körfez üzerinde Türk sultanı

botlardan bir köprü yaptırmıştı. Bu öyle bir şekilde tertip edilmişti ki, süvariler bunun üzerinden öte tarafa at sürebilmekteydi. Konstantinopel, muhteşem ve yüksek surları ve sık olarak birbiri yanında duran kuleleriyle büyük bir şehirdir. Türk sultanı burasını, alçakça bir hıyanet dışında hiçbir şekilde ele geçiremezdi. Rum imparatoru, şehrin büyüklüğünden ötürü, surların gerektiği şekilde donanımına el verecek yeterli insanı sağlayamamıştı. Bu sebepten ötürü sultanın yeniçerileri, surun delindiği bir yerde yaptıkları hücumlarda, o yerin savunması kendisine havale edilmiş olan Bizans kumandanını[319] yaraladılar. Kumandan yaralandığından diğerleri de korkuya kapılmış olarak geri çekilmek zorunda kaldılar ve diğer kumandanlar bunu gördüklerinde, korktular ve geri çekildiler. O anda yeniçeriler bütün kuvvetlerini toplayarak surlara hücum ettiler ve müdafileri öldürmeye başladılar. Bunun üzerine sultanın bütün ordusu yollarda, evlerde ve kiliselerde, darbederek, katlederek şehre dâhil oldular.

İmparator, şehrin merkezinde 1.000 yaya askeri toplamıştı ve surların Türklerin takviye alarak tahrip etmiş oldukları o yere hemen yetişemediği için, kendisini ces’urca müdafaaya koyuldu ve sonuna kadar kâfirlere karşı direndi. Ve hem de işte bu yerde öldürüldü. Sariellen[320] adında bir yeniçeri, ölüyken kafasını kesti, bunu sultanın bulunduğu yere taşıyarak, ayakları önüne, şu sözleri söyleyerek fırlattı: “Saadetli efendim, işte senin en müthiş düşmanının kellesi”. Sultan, Bizans imparatorunun dostu Andreas isminde bir esire, bunun kimin kafası olabileceğini sordu. O cevap verdi: “Bu, bizim hükümdarımız, imparator Dragases’in kellesidir”. Bunun üzerine Türk sultanı yeniçeriye atlar, paralar, mükemmel elbiseler hediye etti ve yüksek rütbeler ile Anadolu’da Aydın sancağını kendisine verdi. Böylece Konstantinopel, kötü bir sadakatsizlik ve kâfirin sahte bir mütarekesi neticesinde alınmış oldu.

Körfezin diğer tarafında Galata veya Pera adındaki ikinci büyük ve muhkem bir şehir bulunmaktaydı. Bu, Türk sultanıyla aşağıdaki şartlarla bir mütareke yapmıştı. Eğer sultan Konstantinopel’i fethedecek olursa, onlar

tamamıyla sultana tâbi olacaklardı. Ancak şimdi, Konstantinopel fethedildiğinde ve kâfirlerin kendi aralarında paylaştıkları çocuklar ve kadınlar dışında kalan bütün halkın kafası uçurulduğunda, Galatalılar şehrin anahtarlarını sultana getirdiler ve böylece sultan onları barış içinde bırakarak, başka kale ve şehirlere doğru çekildi ve bunları kolaylıkla ele geçirdi. Bunların hepsi üzüntü içinde olsalar bile ona tâbi oldular. Oradan sultan savaşa hazırlandığı Edirne'ye çekildi. Daha sonra, aradaki mütârekeyi feshetmeden Sırpların üzerine yürüyüşe geçti.

312 Konstantinos XII. Dragases Palaiologos (1449-1453).

313 Rumeli Hisarı inşaatına Nisan 1452'de başlanmış ve aynı senenin Temmuz'unda bitirilmiştir.

314 6 Nisan 1453, bk. Emecen, *Fetih ve Kıyamet*, s. 232.

315 Bu önemli cümle Lehçe yazma nüshaya sonradan ilave edilmiştir. Çekçe / İngilizce nüshada ise yer almamaktadır.

316 Bu cümle Lehçe / Almanca metinde yer almamaktadır.

317 22 Nisan 1453. Bu konu için bk. Emecen, İstanbul'un Fethi Olayı, s. 38-43.

318 Kastedilen Haliç'dir.

319 Kastedilen muhasara esnasında 700 Ceneviz askeriyle yardıma gelmiş olan Giovanni Giustiniani-Longo olmalıdır.

320 Bu isim yazma nüshalarda değişik şekillerde yazılmıştır: Saules, Sarceles, Saeriles, Saryala, Sataler, Sanelles (Çekçe / İngilizce metin, s. 95) gibi. Bu ismin *Sarı İlyas* şeklinde okunabileceğine dair bk. Emecen, İstanbul'un Fethi Olayı, s. 45, 79.

27. Bölüm
Mehmed Despotu Mütareke ile Nasıl Aldattı

Türk sultanı despotla bir mütareke yapmıştı. Sultan, yukarıda anlatıldığı gibi despotu kendisinin ve oğlu Lazar'ın ölümüne kadar taciz etmeyecek ve sadakat ve samimiyetle mütarekeye riâyet edecekti. Fakat o, mütarekeye Kostantinopel'i fethetmediği sürece uydu. Çünkü o bunu, bilindiği gibi yalnızca Konstantinopel'i fethetmek hedefine kolayca erişmek üzere akdetmişti. Konstantinopel'i ele geçirir geçirmez, yani bundan tam iki sene sonra, despota karşı, mütarekeyi feshettiğini ihbar etmeden savaşa girişti ve Sırpların memleketine tüm silahlı kuvvetleriyle aniden hücum etti. Sırplar bunu duyduklarında, despota şu haberi verdiler: "Türk sultanı muazzam bir orduyla bize doğru yaklaşmaktadır. Ne yapmamız gerek. Biz bilindiği gibi daha önce Türk köpeğinin bizi aldatacağını söyledik. Bu yüzden ne yapmaya niyetlendiğimizi dinle. Bizim kadınlarımızı ve çocuklarımızı gözlerimizin önünde kaçırıp kâfirliğe sürükleyip götürmelerini kabullenmeden evvel, kellelerimizi ortaya koyup onlarla vuruşmayı daha çok istemekteyiz. Bu yüzden kiminle olursa olsun, bize yardıma gelmenin çaresine bak. Bizim birincisi Sitnica'da ve ikincisi Doboçica veya Kislina'da olmak üzere iki ordumuz var. Bu yüzden bu konuda uzunca tereddüt etme".[321] Despot, onlara şu cevabı verdi: "Böyle aceleyle birlikleri bir araya getirmek benim için mümkün değil. Ayrıca, severek yardımda bulunacak olan Kral Ladislas[322] da Macaristan'da bulunmaktadır. Dolayısıyla tasarınızdan vazgeçin. Eğer siz Türk sultanına

tâbi olursanız, ben sizi Allah'ın yardımıyla tekrar kurtarırım". Sultan Mehmed, Konstantin'in memleketinde Raçka sınırları yakınlarında Jegligovo sahrasına vasıl olduğunda ve Sitnica'da ve bunun gibi Duboçica ve Kislina'da birliklerin bulunduğuna dair haber aldığında, ne yapacağını ve ilk önce hangi birliğe saldıracağını bilemeden, aynı yerde dört hafta boyunca kararsızca durup kaldı. O sırada Sitnica'da bulunanlar, ordusuna ces'urca saldırdılar ve birçok Türkü aynı zamanda meşhur Türk beylerini vurdular ve öldürdüler. Bunun üzerine sultan bizzat kendisi büyük bir orduyla o tarafa ilerledi ve onları Trepanja Dağı yakınlarında mağlup etti.

Daha sonraları Türkler, hayatları boyunca böyle küçük bir birliğin bu kadar şiddetle dövüştüğü başka bir savaş daha duymadıklarını anlatmışlardır. Ve onların fikrine göre, eğer bütün Sırplar oraya gelmiş olsalardı, sultan muhakkak hezimete uğratılırdı. Ve onlar bu şekilde mağlup edildiler. Bazıları katledildiler, bazıları kaçtılar. Yalnız Nikola Skobaljiç ve amcası işkence çarkına bağlandılar. Oradan sultan tekrar yürüyüşe geçti ve gümüş ve altın madenlerinin bulunduğu bir şehir olan Novo Brdo'yu kuşattı[323] ve yapılan bir antlaşmayla burasını aldı. Sultan onlara, eğer kendisine tâbi olacak olurlarsa, bütün erkeklerin sahip oldukları şeyleri kendilerine bırakacağını ve ne kadınların ne de çocukların gasp edilmeyeceğini vaat etmişti. Şehir kendini teslim ettiğinde, bütün kapıların kapanmasını ve yalnızca bir kapının açık bırakılmasını emretti. Sonra Türkler şehre daldılar ve hizmetkârlarıyla birlikte ev sahiplerine, bütün erkek ve kadınlarla beraber bu kapıdan muvasala hendeklerine doğru şehrin dışına gitmelerini ve evlerdeki mal ve eşyalarını geride bırakmalarını buyurdu. Böylece onlar birbiri ardı sıra dışarı çıktılar. Sultan ise kapının önünde dikilip bekledi ve çocukları bir tarafa, kadınları diğer tarafa toplattırdı. Erkekleri de başka bir tarafta muvasala hendeklerine sokturdu. Erkekler arasındaki önde gelenlerin kafalarının kesilmesini emretti. Geri kalan diğerlerinin ise şehre geri dönmelerine izin verdi ve hiç kimseye, malı ve mülkünün elinden alınması için zor kullanmadı. Sultan, 320 çocuk ve

704[324] kadın ayırmıştı. Kadınları kâfirler arasında dağıttı. Çocukları ise yeniçeri yapmak için alıkoyarak, denizin öte tarafında eğitim görecekleri Anadolu'ya sevketti. Bütün bunları yazan ben dahi, o zaman bu şehirde iki kardeşimle beraber esarete sürüklenmiştim. Bize nezaret etmekle vazifeli Türkler, bizi önlerine katmışlardı. Yol esnasında ne zaman karşımıza bir orman çıksa veya dağlık bir yere gelsek, hep zihnimizde olanın gerçekleşmesi için dikkat kesilirdik. Hep birlikte Türkleri öldürüp kaçmak! Fakat pek genç olduğumuzdan böyle bir şey yapabilecek cesareti kendimizde bulamıyorduk. Bununla beraber bir defasında diğer 19 çocukla birlikte geceleyin Samokovo adlı bir köyden kaçmaya muvaffak oldum. Fakat bizi bütün bölgeyi tarayarak takip ettiler ve bizleri tekrar yakaladıklarında bağlayıp pek fazla eziyet ettiler. Atlarının arkasından sürüklediler, öyle ki, hayatta kalmamız mucize olmuştur. Diğer çocuklar, ki bunların arasında benim iki kardeşim de bulunuyordu, bizim bir daha böyle bir şey yapmayacağımıza kefil oldular. Sonra bizi tekrar denizin öte tarafına sevk etmek üzere götürdüler.

Türk sultanı, despottan Sırpların Morova'ya kadar bütün topraklarını aldı ve ona yalnızca Morova ile Semendire arasındaki yeri bıraktı. Kendisi Edirne'ye vasıl olduğunda, Sırbistan'dan oraya kadar getirilmiş olan çocuklardan sekizini has odaya hizmetkar olarak aldı.

Fakat bunlar birbirleriyle, sultanı gece nöbeti esnasında öldürmek için sözleşmişlerdi. Kendi aralarında konuştular: "Eğer biz bu Türk köpeğini öldürürsek, bütün Hıristiyanlık kurtarılmış olur. Ancak onlar bizi bu esnada yakalarlarsa, biz tanrımızın huzuruna şehid mertebesinde oluruz". Gece nöbeti kendilerine geldiğinde, herkes yanında bir bıçak olduğu halde hazırdı. Sultanın yatak odasına girmesinden az önce, onları içlerinden Dimitrije Tomaşic isimli biri adi bir hain gibi ele vererek, ne yapılacağını sultana bildirtti. Sultan, hemen çocukların yakalanmasını ve huzuruna getirtilmesini emretti. Kendisi hepsinde birer bıçak olduğunu gördüğünde, "sizi hayatıma kast etmeye cür'et ettiren sebep nedir", dedi. Onlar hemen

cevap verdiler: “Sevgili babalarımız ve dostlarımız için duyulan büyük kederden başka hiçbir şey”. Sultan hemen tavuk yumurtası getirtilmesini emretti ve bunları sırf mümkün olduğu kadar kuvvetli yakabilmesi ve dağlayabilmesi için kızgın kül içinde kızdırttı. Sonra bunları külün içinden alarak, onlardan her birinin dizlerinin iç tarafına bir yumurtayı, diz bağlarını yakıp büzecek bir şekilde bağlattı. Daha sonra onların arabayla İran’a[325] yollanmasını buyurdu ve yumurtaların soğumadan çözülmesine izin vermedi. Bir sene sonra bunları tekrar huzuruna çıkarttı ve onların sağ salim olduklarını görünce, kafalarının kesilmesi için emir verdi. Bizden bazıları geceleyin onların cesetlerini aldılar ve biz onları terk edilmiş “Güngörmez” adını taşıyan bir kilisede gömdük. Sultan, kendisini uyaran genci sarayında büyük bir bey yaptı. Bununla beraber bu, bundan sonra ince hastalık denilen kötü bir hastalığa tutuldu. Sonunda ölene kadar zayıflamaya başladı. Kendisinin kâfirlik ismi Baydarı idi ve Allah bu hastalığı ona, kendisinin alçaklığının ve sadakatsizliğinin bir cezası olarak verdi.

321 II. Mehmed 1454’de Durde Brankovic’den Golubac ve Semendire’nin terkini taleb etmiştir. Türk tehdidi karşısında Durde Macaristan’dan yardım ister. Rudnik yakınlarındaki Ostrovica Türklerin eline geçer. Durde ve Corvinus, Kruşevac civarına saldırır. Daha sonra Kosova ve Leskovac’ta iki Sırp ordusu oluşturulur. Leskovac’taki kuvvetlere kumanda eden Nikola Skobaljić, Duboçica (Gluboçica) bölgesine yürür ve 1454’de Vranja kaplıcalarında Türklere başarılı bir müdahalede bulunur. Ancak Vranja’nın güneyinde Trepanja Irmağı civarında meydana gelen daha sonraki çarpışmada yenilir ve esir alınarak öldürülür (Kasım 1454).

322 Kastedilen 1452’de idareyi eline alan genç Macar kralı Ladislas Postumus’tur.

323 Novo Brdo 40 günlük bir muhasaradan sonra teslim olmuştur (1455).

324 Çekçe / İngilizce nüshada 74.

325 Kasdedilen Anadolu’dur. Bk. n. 46

28. Bölüm

Despot,[326] Kral Nâibi Janko Tarafından Nelere Duçar Edildi ve Neler Cereyan Etti

Bundan kısa bir zaman sonra Semendire‘de veba salgını baş gösterdi. Bu yüzden despot burasını terk ederek, Belgrad yakınlarındaki bir dağa çıktı ve çadırlar kurduktan sonra, bu meş’um salgın geçene kadar orada oturdu. Yanında az kişi vardı. Bununla beraber oğlu Lazar daima beraberindeydi. Bunu, Macaristan nâibi Janko’ya ve onun gibi Belgrad’ta hüküm süren Michael Szilágyi’ye yolladı ve bunlardan, kendisinin orada rahatsız edilmeden dinlenmeye bırakılmasını rica etti. Onlar kalplerinde hile ve sadakatsizlikle ve bütün mukaddesatları üzerine yemin ederek, kendisine müsterihen, gece ve gündüz orada arzu ettiği kadar kalabileceğine dair ve “Her ne iş için bir şeye ihtiyacın olursa, biz sana bunu seve seve sağlayacağız”, diye vaatte bulundular. Despot, bunların yeminlerine kanarak, kapı halkını bıraktı ve orada, hiçbir şeyle ilgilenmeden müsterihen istirahat etti. İki hafta sonra Michael Szilágyi birkaç yüz atlıyla Belgrad’tan harekete geçerek, despotu geceleyin bastı. Onun sağ elinin iki parmağını kesti ve yakaladı. Oğlu Lazar ise kaçıp kurtuldu. Despot Belgrad’a götürüldü[327] ve orada kendisini kurtuluş fidyesi olarak 100 bin altın biçildi. Despot, karısı Jerina’yı[328] rehin olarak bırakmak zorunda kaldı ve yalnız olarak, talep edilen meblağı bir araya getirmek için Semendire’ye doğru yola çıktı. O, aslında parayı derhal Galvan adında bir şövalyenin eline teslim etmek üzere yemin etmişti. Böylece bu Galvan, parayı almak için maiyetinde birkaç yüz atlı olduğu halde kısa zamanda geldi. Para

kendisine hemen teslim edildi. Fakat Sırplar hükümdarlarına acıdıklarından, despotun ve oğlu Lazar'ın haberi olmadan toplandılar ve hep beraber Galvan'a karşı saldırıya geçtiler. Önce onun maiyetine rast gelerek hezimete uğrattılar, sonra Galvan'ı da öldürdüler. Parayı aldılar ve ortadan kayboldular ve hiç kimse onların ne tarafa gittiklerini bilmiyordu. Kral Ladislas ve onun gibi despotun kızıyla evli bulunan Celye prensi,[329] Macaristan kral nâibi Janko ve onun eniştesi olan Michael Szlágiyi'nin bu adice hareketini işitince müteessir oldular. Kral Ladislas, despotun karısının derhal serbest bırakılmasını ve onun hiçbir şekilde rahatsız edilmemesini emretti. Sonra Sırplar, despottan kendisinin emri olmadan parayı aldıkları için bağışlanmalarını rica ettiler. Fakat o, bu meselede sert davrandı. Kral Ladislas ve Celye prensi araya girip, Sırpların affedilmelerini sağladılar. Bunlar bütün meblağı getirdiler ve despota geri verdiler. Despot parayı Kral Ladislas'a göndermek istedi, fakat o bunu kabul etmek istemedi ve "bu paraya sahip olmaya hakkım yoktur", dedi. Bununla beraber despot, kendisine 50 bin altın hediye etti ve bunun karşılığında kral ona Macaristan'da bir kale verdi.

Kral nâibinin tevessül ettiği bu gibi hadiseler yüzünden, o zamanlar birçok felaketler husule geldi. Janko'nun oğlu Celye prensini öldürdü.[330] Çünkü Janko onun despota bir şey yapmasından korkmaktaydı. Bu sebepten ötürü Kral Ladislas, Matyas'ın kardeşi olan Janko'nun büyük oğlunun kafasını kestirdi. Kısa bir zaman sonra ise bizzat kendisi zehirlenerek öldü. Kral Ladislas, Matyas'ı yakaladı ve onu Bohemya'ya yanına aldı. Orada hapishanede idi. Bundan kısa bir zaman sonra kendisi kral oldu. [331] Despotun ve oğlu Lazar'ın ölümünden sonra Semendire kalesi, Lazar'ın bir kızı ile evli bulunan Bosna kralı Tomaşeviç'in eline geçti. Fakat kendisi Türk sultanından korktuğu için savunmada çok zayıf kalıyordu. Sırplar, Semendire'nin Macarlardan daha çok Türklerin eline geçmesini arzu ediyorlardı. Zirâ kral nâibinin alçaklığından dolayı öfkeliydiler. Eğer her şey doğrulukla cereyan etseydi, Semendire asla kâfirlerin eline

düşmezdi.[332] Her hükümdar asil lütufkârlığıyla kötülük ve tehdit yoluyla elde edebileceğinden çok daha fazlasına erişir.

Yalnızca Kral Matyas'ı örnek olarak alınız: O, verdiği çetin mücadele ve yaptığı büyük masraflarla neyi halledebildi. Eğer o, Hıristiyanlarla mücadele için israf ettiği paraların yarısını kâfirlere karşı savaşmak için sarf etmiş olsaydı, bütün kâfirler denizden daha ötelere kadar defedilebilirdi. Ve o, kendisine güneşin doğuşundan batışına kadar bütün her yerde övgüyle anılan büyük bir isim sağlayabilirdi ve Allah katında büyük bir mükâfat ve insanlar arasında ise şeref kazanabilirdi. Zirâ Hıristiyanlar onu sonsuza dek hatırlarında tutabilir, kâfirler ise onun adının geçtiği yerde titrerlerdi. Bu sebepten siz, hey Hıristiyanlar, eğer birbirinizle savaşırsanız, dikkat ediniz. Zirâ her şey Allah'ın ve bütün evliyaların huzurunda insanların önünde tartılacak ve ölçülecektir. Ve biliniz ki, kâfirler öyle kendilerinden cür'etkar ve ces'ur değillerdir. Bilakis onlar sırf aramızda hüküm süren münazaa yüzünden böyledirler. Biz aramızda olan nefretimizle onların zaferlerine yardım etmekteyiz.

326 Durde Brankoviç

327 Michael Szilágyi, Belgrad kumandanı ve Johann Hunyadi'nin eniştesidir. Kardeşi Ladislas'la birlikte Durde'nin adamları tarafından saldırıya uğramış ve bu esnada Ladislas öldürülmüştür. Daha sonra Szilágyi, Durde'yi Sava kıyısındaki Kupinik kalesinde kıstırmıştır (1455). Durde yaralı olarak esir düşmüş ve Belgrad'a sevk edilmiştir.

328 Eirene Kantakuzene

329 Celje / Killi, Hırvatistan'da. II. Ulrich (1406-1456) Hırvatistan Ban'ı olup 1434'den beri Durde Brankovic'in küçük kızı Katarina (Katakuzina) ile evlidir.

330 Ladislas, Hunyadi'nin de sevkiyle 1456'da Belgrad'ta öldürülmüştür.

331 Johannes Hunyadi 1456'da vebadan öldü. Oğlu Ladislas 1457'de Celye prensinin katlinden suçlu bulunmuş olarak idam edildi. Macar kralı Ladislas Postumus'un 1457'de vebadan ölmesinden sonra Johann Hunyadi'nin ikinci oğlu olan Matyas Corvinus Macaristan kralı seçildi (1458).

332 Durde Brankovic 81 yaşında olarak 1456'da öldü. Oğlu Lazar ise 1458'de ölmüştür. Erkek varis kalmadığından bir niyabet heyeti oluşturuldu. Bu heyete Lazar'ın dul eşi Helene (Mora despotu Thomas Palaiologos'un kızı) Durde Brankovic'in ortanca oğlu âmâ Stefan ve Sadrazam Mahmud Paşa'nın kardeşi (bk. Babinger, *Mehmed*, s. 118) büyük voyvoda Mihael Anjelovic dâhildiler. Bunlardan ilk ikisi Macaristan'a iltihak etmeyi, sonuncusu ise Osmanlı Devleti'ne katılmayı istemekteydi. Bosna kralı Tomaş'ın oğlu Stefan Tomaşevic 1459'da Lazar'ın büyük kızı Helene (Jelaça veya Maria olarak da bilinir) evlenmiş ve Matyas tarafından Sırp despotu olarak atanmıştır. Böylece Semendire üzerine yürümüş ve burada hükmetmekte olan Lazar'ın kardeşi Stefan'ı bertaraf etmiştir. 1459'da Türklerin gelmesi üzerine Semendire savaşılmadan teslim olmuştur.

29. Bölüm
Sultan Mehmed Belgrad'ı Nasıl Alamadı

Sultan Mehmed, Macar kral nâibi Janko'nun Sırp despotuna yaptığı kötülükler hakkında haber aldığında, Hıristiyanlar arasında büyük bir geçimsizliğin hüküm sürdüğüne kanaat getirdi. Sultan, ordusunu toplayarak Belgrad üzerine yürüdü.[333] O, Macarların kaleye girmelerini önlemek için yaya askerlerin Sava'nın öte yakasına geçirilmesi, Tuna kıyısında bir ordugâh kurulması ve bunun etrafının hendeklerle çevrilip toplar yerleştirilerek tahkimi fikrindeydi. Fakat bazıları sultanı bu fikrinden şu sözlerle vazgeçirdiler: "Saadetli hünkârım, bunu yapmayınız, zirâ böyle bir şeye hacet yoktur". Bundan az bir zaman sonra Macarlar ilerleyerek Tuna'da ordugâh kurdular ve gerekli miktarda askeri de kaleye soktular. Sultan düşünmüş olduğu önlemden vazgeçirilmiş olmasından ötürü çok üzgündü. Diğer bir büyük üzüntüsü de kendisinin yüksek rütbeli bir askeri olan Rumeli beylerbeyi Karaca Paşa'nın ölmüş olmasıydı. Bu hadise ise şöyle cereyan etmişti: Karaca Paşa, büyük topların bulunduğu bir mahalde durmakta ve atışları izlemekteydi. O sırada büyük toptan çıkan bir gülle surlara isabet etmiş ve buradan bir parça taş koparmıştı. Bu taş geriye sıçrayarak sultanın en yüksek rütbeli beyi olan Karaca Paşa'nın kafasına çarpmıştı. Kendisi birkaç gün sonra öldü. Sultanın üçüncü üzüntüsü surların iki hafta daha dövülmesine dair plânından İsmail Ağa[334] tarafından, bunun, en büyük amirleri sultanın bizzat kendisi olan yeniçerilere duyduğu fazla güven yüzünden, "gereği yoktur" gerekçesiyle caydırılmış olmasıydı. Sultan kendisinin fikir ve önerilerini dinledikten sonra, hücum için emir

verdi. Böylece, yeniçeriler hücuma kalktılar ve kısa bir zaman içinde kendilerini şehrin içinde buldular. Burada dört yüzü aşkın yaralı yeniçeri saymak mümkündü ve bunların yanında ölüler de mevcuttu. Bunun üzerine biz, yeniçerilerin şehri nasıl kaçarak terk ettiklerini ve Macarların bunları nasıl vurarak, öldürerek ve katlederek kovaladıklarını gördük. Daha sonra surlar eskisinden çok daha iyi bir şekilde askerlerle tahkim edildi. Sultanın dördüncü üzüntüsünü toplar yüzünden duydu. Şöyle ki, topla ilgili ne varsa, araba, halat ve sandıklar, hepsi bir araya yığılmış ve üzerlerine sazdan yapılmış bir dam örtülmüştü. İşte bütün bunlar bir gece ateş almış ve geriye yalnızca çıplak toplar kalırcasına hepsi kül olmuştu. Bunun üzerine sultan bazı çadırların geriye bırakılmasını emretti. Bizzat kendisi sanki kaçıyormuş gibi harekete geçti. Bunu yapmasından maksadı, şehirdekilerin her zaman olageldiği gibi bırakılan çadırlara tamah etmelerini ağlamaktı. Gerçekten de bunlar şehirden çıkarak çadırları yağmalamaya başladılar. Türkler çadırları almak için şehirden iyice uzaklaşmış olan yaya askerleri görünce, süvarileri bu hileyle saldırtıp bunları öldürdüler ve muvasala hendeklerine kadar kovaladılar. Sultana verdiği isabetsiz tavsiyeden dolayı affedilemeyeceğinden korkan İsmail Ağa ise, sultanın dışarı çıkan bu yaya askerlere karşı kazanılan zaferinden hemen sonra, oradan uzaklaşmış olmasına rağmen, bir kahramanlık örneği verme ihtirası içinde ve böylece sultanın gözüne tekrar girmek için geri dönmüştü. Hendeklerdeki yaya askerlerine saldırmış ve orada öldürülmüştür.[335] Tanrının kâfirlere Belgrad'ın fethini nasip etmemiş olması, onların en büyük üzüntüsü oldu.

333 II. Mehmed Haziran 1456'da Belgrad'ı muhasaraya girişir.

334 Bazı kaynaklarda Hasan Ağa olarak geçmektedir.

335 Bk. F. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*. München 1953, s. 150.

30. Bölüm
Mehmed, Mora veya Achaia Despotu Demetrios'u Mütareke ile Nasıl Aldattı

Mora, suyun birleşmediği üç İtalyan millik bir yer dışında her tarafı denizle çevrilmiş güzel ve verimli bir memlekettir. Bu şehrin surları muhkem değildi.[336] Rum beyleri Türk gücünün nasıl bir kuvvetle arttığını gördüklerinde, bir kıyıdan diğer bir kıyıya kadar surlar inşa ettirdiler. Bununla beraber bu o kadar sağlam değildi ve kötü bir tarzda yapılmıştı.[337] Bu memleket aynı zamanda Peleponnes olarak da anılır. Bu memlekette hüküm süren Despot Demetrios bir zamanlar Rum imparatoru olan ve Konstantinopel'de öldürülen Drageses'in kardeşi idi.[338] Bu despot, Türklerle on sene müddetle bir mütareke akdetmişti ve onlara her sene 20 bin altın vergi vermek zorundaydı. Sultan, Sırpların memleketini zaptettikten ve Belgrad'ın ise kendisine mukavemet göstermesinden sonra, dönüşte savaş düzeni içinde Mora despotu Demetrios'un üzerine yürüdü. Biz henüz Selanik yakınındaki Serez şehrinde bulunduğumuz sırada, despotun sultana vergi getiren elçileri geldiler. Ancak, sultan ne vergiyi kabul etmek ne de bir cevap vermek istiyordu. Bilakis hemen Mahmud Paşa'yı kendi ordusunun kuvvetlerinden ayırdığı 20 bin atlıyla, daha birliklerle takviye edilmeden surları ele geçirmek için, aniden ve şiddetle hücum etmek üzere yolladı.[339] Ancak bu kuvvetleri yolladıktan sonra sultan elçilere cevap olarak efendisine, kendisinin ondan vergi kabul etmek

istemediğini, bilakis bizzat onun üzerine geleceğini ve kendisini elinden geldiği kadar iyi savunmasını, bildirmelerini söyledi. Bunun üzerine sultan doğrudan Mora üzerine yürüyüşe geçti.[340] Ve Despotun elçileri Mora'ya varmadan önce, surlar çoktan muhasara edilmiş bulunuyordu. Elçiler sultanın, diğer vakitler almayı âdet haline getirdiği vergiyi tekrar getirip sultanın huzuruna girdiklerinde, kendilerine şu şekilde cevap verdi: "Gidin ve efendinize gördüğünüzü, yani benim bizzat efendinizle konuşmak niyetinde olduğumu haber verin. Fakat bunu bu sene değil, seneye yapacağım."

Sultan, Mora'ya vardığında ilk önce o surları temellerine kadar yıktırdı. Bu surlardan çok uzak olmayan bir dağın üzerinde Korint Kalesi bulunuyordu. Sultan, topları kaleye kadar yukarı götüremediği için, Aziz Nikolaus kilisesinden[341] bakır getirilmesini emretti. Bundan sultanın kaleyi fethedeceği dört hücum topu döküldü. Kalenin zabtından sonra[342] sultan, bir zamanlar aziz Andreas'ın[343] oturmuş olduğu Paleopatras'a[344] ve daha sonra Leontarion[345] denilen bir kaleye doğru çekildi. O tarafa Mora despotu da yönelmişti. Fakat kendisinin yanında az sayıda asker vardı. Zirâ o, sultan tarafından böyle aldatılacağını hiç düşünmemişti. Sultan, despotun altı bin atlısını hezimete uğrattı. Daha sonra yürüyüşe geçerek, Leontarion Kalesi'ni muhasara etti. Burasını ele geçirdikten sonra, kalenin hizmetinde olan herkesin kafalarını kestirdi. Ve diğer kalelerde de aynı şekilde davrandı. Kaleleri işgal etti ve geri döndü. Biz Negroponte yakınlarında Livadya şehrine vardığımızda, sultana getirdikleri hediyeleriyle Negroponte'den gelen elçiler vâsıl oldular. Negroponte veya Euboa'nın yakınlarında bulunan çok tanınmış Chalkis şehri bulunmaktadır. Bu beldenin sakinleri çok savaşçıdırlar. Onlar o zamanlar Türkleri dehşete düşürmek istemişler ve elçilerini hediyelerle gelen sultana yollamışlardı. Bunlar hediyeleri takdim ettikten sonra, büyük ve kalın bir süvari mızrağı ve aynı şekildeki bir değneği gösterdiler ve "Sultan, eğer sen bu mızrak ve

değneği kullanmasını biliyorsan, Negroponte'yi fethedebilirsin", dediler. Sultan hiddetlenerek onlara cevap verdi: "Mızrak ve değneği tekrar geri alın ve efendilerinize, ihtiyaç anı geldiğinde, kendilerini savunmak için bunları iyice saklamalarını söyleyin". Ve sultan yemin etti: "Eğer bir gün Negroponte'yi ele geçirirsem ve mızrak ve değneği bulursam, onunla hepinizin ayaklarınızı kırdıracağım".[346] Ve sultan oradan, kışı geçireceği Edirne'ye yöneldi. Baharın başlamasıyla birlikte Mora despotu Demetrios'la savaşmak için harekete geçti. Despotun topraklarına girdiğinde, kaleyi ele geçirdi, öldürmeye ve insanların kemiklerini kırmaya başladı. Kudurmuş Türk köpeği o zamanlar, bu ve bunun gibi bazı zalimlikler icra etmiştir. O, bunu kaledekilerin kendilerine mukavemet etmeye cür'et etmemeleri için yapmaktaydı. Bununla beraber, tüm ülkeyi hâkimiyetine almak o sene kendisine nasip olmadı. Bilakis üçüncü defa Mora'ya sefer yapmak zorunda kaldı. Kendisi üçüncü defa harekete geçtiğinde, Demetrios'u Mistra adında bir şehirde kuşattı. Biz ise despotu burada yakalayıp muhasara edene kadar çok zahmetlere katlanmak zorunda kaldık. Despot, orada Türklerin lütuf ve merhametine sığınarak teslim olmaya mecbur oldu.[347] Sırf bu yüzden kendisi hayatta kaldı. Sultan, bütün hizmetkârlarıyla birlikte kendisini ve karısını, dönüşünü beklemeleri için önden Edirne'ye sevketti. Kendisi bizzat Mora topraklarını zaptetti. Kalelere kendi birliklerini yerleştirdi ve voyvoda yaptığı Balaban Ağa adlı bir beyi burasını idare etmek üzere bıraktı. Bununla beraber sultan, Korint'i ele geçirmeye muvaffak olamadı. Zirâ bu deniz kıyısında güven içinde duran muhkem bir şehirdi. Sultan, buradan Edirne'ye yöneldi ve Despot Demetrios'a Yunanistan'da deniz kıyısında güzel bir bölgeyi ve ilaveten zengin ve bol gelirleri olan Enez şehrini temlik etti.[348] O sırada sultana, Sırpların despotu Durde'nin ölüm haberi geldi. Sultan, oğlu Lazar'a ülkenin yönetimini ele almasını bildirdi ve ölünceye kadar kendisine bir engel çıkartmayacağına dair söz verdi.[349] Bundan kısa bir müddet sonra, kâfir

beylerden İsmail Bey'e ait olan Sinop şehrini denizden yağma ve talan ettik. Sultan bu şehri ve bütün bölgeyi fethetti.[350] İsmail Bey'i beraberinde alarak Edirne'ye getirdi ve ona Bulgaristan'da bir yer ve ilaveten Stanimaka[351] şehrini verdi. Sonra kendisinden daha önce bahsedilen Karaman beyinin ölüm haberi geldi.[352] Sultan hiç tereddüt etmeden onun memleketine girdi ve burasının tamamını ele geçirdi. Mehmed orada şöyle dedi: "Memluk sultanı ve kendisinin bütün şehirlerini hâkimiyetim altına almak için yürüyebilirim. Fakat kutsal yerleri bu hareketimle kirletirim diye Allah'tan korkuyorum. Bu yüzden bu fikrimden vazgeçmek zorundayım. Zirâ oraları İsa'nın ve diğer peygamberlerin, Musa, Davut ve Muhammed'in dolaştığı yerlerdir". Ve sultan Edirne'ye doğru geriye yöneldi.

336 Şehirden kasıt Korint (Korfoz)'dir.

337 Kastedilen Korint'in 7300 metre uzunluğundaki surlarıdır (Hexamilion / Kerme surları). Bu surlar eski kalıntı temelleri üzerine Mora'nın savunması için İmparator Manuel Palaiologos'un (1391-1425) emriyle yeniden inşa edilmiştir (1415). Türkler tarafından ilk defa 1423'te tahrib edilmiş, ancak Mistra despotu Konstantin Palaiologos (daha sonraki son imparator) tarafından tekrar tahkim edilmiştir (1443). Hexamilion, Aralık 1446'da II. Murad'ın ve 1452'de Turahan Bey'in akınları neticesinde yıkılmıştır.

338 Konstantin Palailogos'un 1449'da imparator olması üzerine, Mora'daki hâkimiyeti kardeşleri Demetrios ve Thomas arasında paylaştırdı. Böylece, Thomas Patras ve Clarence (Klarentza) şehirleri dâhil olmak üzere kuzeybatı Mora'nın, Demetrios ise Mistra'nın geri kalan bölgesinin hâkimi oldular. Paylaşım iki kardeş arasında sürekli bir anlaşmazlık nedeni olmuş bu durum Türklerin müdahaleleri için uygun bir durum yaratmıştır. 1454'den itibaren her iki despot senelik 12 bin altın vergiye bağlanmıştır.

339 Mahmud Paşa, 1460'daki ikinci sefere iştirâk etmiştir. 1458'deki ilk seferde muhtemel bir Macar saldırısına karşı hazır durmak üzere Sırbistan'da kalmıştır.

340 Mayıs 1458.

341 Korint'deki Nikolaos metropolit kilisesi.

342 Korint üç aylık bir muhasaradan sonra Ağustos 1458'de teslim oldu.

343 Merkezi Patras olan Achaia'nın koruyucu azizi olan Andreas.

344 Bali Patra = Eski Patras. Yeni Patras Teselya'dadır. Patras ve Kuzey Mora'daki diğer bazı yerler Korint muhasarası devam ederken ele geçirilmiştir.

345 Leontarion Mora'nın güneybatısında (Arkadya) yer alır. Thomas'ın idaresinde bulunan kale ikinci Mora seferinde (1460) ele geçirilmiş olmakla beraber 1459'da buraya bir akın yapılmıştır. Burada muhtemelen bu olaya atıfta bulunulmaktadır.

346 O sıralarda Venedik elinde bulunan Euböa adası (Merkezi Chalkis dâhil olmak üzere Negroponto olarak adlandırılır.) 1470'de Türklerin eline geçmiştir.

347 Mora despotluğunun merkezi olan Mistra, Lakonya bölgesindedir. 29 Mayıs 1460'da Demetrios tarafından savaşılmadan teslim edilmiştir.

348 Demetrios, kızı Helene'yi II. Mehmed'e eş olarak verdikten sonra, kendisine Enez ve İmroz, Limni, Semadirek ve Taşoz adaları temlik edilmiştir. 1470'de Edirne'de keşiş David kimliğiyle öldü. Kardeşi Thomas ise 1465'de İtalya'da ölmüştür.

349 Durde Brankovic 1456 senesi sonunda öldü. Yerine geçen oğlu Lazar 1457'de senelik vergi verme karşılığında tâbiyeti kabul etti. Lazar Ocak 1485'de ölmüştür.

350 Sinop Emiri 1461 baharında teslim oldu ve kendisine dirlik olarak Filibe verildi. Krş. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 50.

351 Stanimara (Stenimachos, Asenovgrad) Rudolp bölgesinde Filibe'nin güneydoğusunda bir şehirdir.

352 Karaman Beyi İbrahim 1464'de ölmüştür. Toprakları 1468'de Osmanlı idaresine alınmıştır.

31. Bölüm
Sultan Trabzon İmparatoruna Karşı Denizden Nasıl Sefere Çıktı

Trabzon, Sinop gibi uzakta, Karadeniz'in öbür tarafından doğu istikametinde bulunur. Trabzon ülkesi büyük ve dağlıktır. Her tarafından kâfirlerle sarılıdır. Bunların hepsi Büyük Han, Uzun Hasan, Canik Beyi gibi Tatarlardır. Bu Tatar hükümdarları, Trabzon imparatorunun komşuluğunu, kendileriyle aynı kâfir inanışını paylaşan Türk sultanının komşuluğuna tercih ederlerdi. Bu yüzden biz, Trabzon'a giderken yol boyunca bu Tatarların ve Rumların pek çok tecavüzlerine tahammül etmek zorunda kaldık. Trabzon'un yukarı tarafında, Büyük Han'ın ülkesinin yanında bir hükümdarın büyük ve çok nüfuslu ülkesi bulunur. Ve bu ülkede öyle bir birlik hüküm sürmektedir ki, buraya hiçbir kâfirin düşmanlık yapmaya gücü yetmez. Bu memlekete Türkler Goristan, yani halkı bol ülke derler.[353] Burası da Trabzon imparatoruna aittir. Lakin kendisinin ayrı bir hükümdarı vardır.[354] Yalnız ordu değil, sultanın bizzat kendisi de bizim gibi büyük zorluklarla Trabzon'a doğru yol almaktaydı. Bu, şu sebeplerden ötürü bu kadar güçleşmişti: birincisi katedilecek mesafenin çok fazla oluşu, ikincisi yerli halkın saldırıları, üçüncüsü açlık, dördüncüsü ise yüksek, sarp ve geçit vermeyen dağların bulunuşu. Üstelik bu dağlar her gün yağmur yağdığından ıslak ve kaygandılar. Yol, hayvanlar tarafından çiğnenmekten çok bozulmuştu. Çamur ise atların böğürlerine kadar çıkmaktaydı. Nihayet bu tür büyük zorluklarla Trabzon topraklarına çok yakın bir dağa eriştik. Dağdan aşağı inmeye başladığımızda yolun tahrip edilmiş olduğunu ve

yıkılan ağaçlarla kapatılmış bulunduğunu gördük. Oysa yalnız sultanın 100 arabası mevcuttu. Bu arabaların hepsinin çamura saplanmış bulunması yüzünden ordunun hiçbir yöne hareket edemeyeceğini anlayan sultan, arabaların parçalanmalarını ve yakılmalarını emretti. Atları ise isteyenlere istedikleri kadar almaları için verdi. Arabalardaki eşyalar ve hazine develere yüklendi. Sultan, kendisine yolun çok kötü olabileceği hakkında anlatılanlara uyarak, beraberinde 800 deve getirmiş bulunuyordu. Ve böylece dağlarda bir aşağı bir yukarı ilerlemeye devam ettik. Fakat bir yerde şöyle bir olay cereyan etti: Hazinenin bir kısmını taşımakta olan develerden biri yoldan çıkmış ve aşağıya dağın bir tarafına düşerek, taşımakta olduğu kasalar param parça olmuş ve içlerinde 60 bin altın bulunan keselerin hepsi bir tarafa dağılmışlardı. Tesadüfen orada bulunan yeniçeriler, yalın kılıç olarak hazineyi muhafazayla görevli olanların oraya gelmelerine kadar hiç kimsenin paralara el sürmesine müsaade etmediler. Başka bir yolun bulunmaması nedeniyle bütün ordu bir deve yüzünden durmak zorunda kalmıştı. Bu esnada şiddetli bir yağmur boşanmaktaydı. Sultan olay yerine geldiğinde, bu durumun sebebini sordu. Kendisine meydana gelen olay açıklandığında, isteyenin istediği kadar bu altınları toplayabileceğini buyurdu. O, bu emri ordunun durup kalmasını önlemek için vermişti. Paraların yakınlarında olanların şansları vardı. Zirâ bazıları bunlardan oldukça çok ele geçirdiler. Ben de tesadüfen oraya gelmiş bulunuyordum. Fakat maalesef biraz geç kalmışım. Bütün altınlar yerlerini bulmuştu ve geriye yalnız çıplak toprak kalmıştı. Bazıları altınları yerdeki çimen ve çamurlarla birlikte kapışırken, bir yandan da birbirlerinin ganimetlerini kapmaya çalışıyordu. Toprak bir hamur gibi yumuşak olduğundan, buradan aşağı inene kadar, devamlı olarak birçok zorluklarla mücadele etmek mecburiyetinde kaldık. Toprak son derece kaygan olduğundan yeniçeriler, sultanı ta aşağıdaki düzlüğe kadar kollarında taşıdılar. Hazineyi taşıyan develer ise yukarıda, dağda kalmış olduğundan, sultan yeniçerilere develeri dağdan aşağı indirmeleri için gayret

göstermelerini istedi. Böylece biz tekrar büyük eziyetlerle dağı tırmanmak mecburiyetinde kaldık. Bütün bir gece, nihayet develeri vadiye indirinceye kadar canımız çıktı. Burada sultan dinlenmek için bir gün kaldı ve yeniçerilere 50 bin altın verdi. Onlar da bunları kendi aralarında paylaştılar. Sultan, yeniçeri yüzbaşılarının ulûfelerine zam yaparak, şimdiye kadar her dört gün için bir altın verilirken, bundan sonra her iki gün için bir altın almaya başladılar. Bu, bugünkü günde de böyledir. Zirâ sultanın sarayında karar altına aldığı bir şey değiştirilmeden her zaman için geçerli kalır. Sultan, bulunduğumuz bu yerden Trabzon'a karşı 2000 süvari yolladı. Bunlar orada perişan olup son ferdine kadar öyle bir yenildiler ki, sultanın bizzat kendisi bütün ordusuyla o tarafa gitmesine ve öldürülenlerin orada duran cesetlerinin bulunuşuna kadar, kendilerinden herhangi bir haber alamamıştık. Sultan, büyük topları Karadeniz üzerinden irili ufaklı 150 gemiyle takviye olarak gelmesi üzerine, Trabzon'u muhasaraya başladı. Trabzon için, ta fethe kadar, altı hafta boyunca çok büyük masraflara katlanarak mücadele etti. Trabzon imparatoru, sultanın lütuf ve merhametine sığınarak teslim olmak zorunda kaldı. Sultan, kendisini Edirne'ye yolladı ve bütün Trabzon topraklarına el koydu.[355] Sultan, yanında, denizde bu kadar gemisi, karada bu kadar büyük bir ordusu bulunduğundan, yukarıda kendisinden bahsedilmiş olan Gürcistan kralı üzerine yürümeyi arzu etmekteydi. Fakat orada büyük bir birliğin hüküm sürmekte olduğunu işitince, onları kendi hallerine bıraktı. Ve kendisi için kız ve erkek çocuklarını ayırdıktan sonra Edirne'ye geri döndü. Trabzon imparatorunun başına daha neler geldiğini ileride anlatacağız. Dönüş yolu esnasında Niksar şehrine vardığımızda, Semendire sancakbeyi Ali Bey'den, Allah'ın inayetiyle gâvurları mağlup ettiklerini ve Michael Szilágyi'nin esir alındığını bildiren bir haber ulaştı.[356] Sultan, hemen Michael Szilágy'nin kendisinin Konstantinopel'e varışına kadar nezaret altında tutulmasını emretti. Oraya vasıl olduğunda ise kafasını kestirdi. Hangi sebepten ötürü olduğunu bilmiyorum, ama sultan, Ali Bey'e kafasını kestirtecek kadar çok

kızgınmış. Fakat kendisi böylece Hıristiyanları yenmiş olduğundan, tekrar eskiden olduğu gibi lütfuna nail oldu.

353 Kastedilen yer Gürcistan'dır. "Halkı bol ülke" ("Volkreiche Macht", Lehçe/Almanca metin, s. 124, Çekçe/İngilizce metinde (s.117) ise "Popular Strength" ifadesi geçmektedir.) tanımlamasıyla halk etimolojisi yapılmaktadır.

354 Gürcü kralı VIII. Georg (1446-1466), Trabzon'la ittifak içinde olmakla beraber bağımsızdır.

355 Ekim 1461. Bizzat padişahın büyük zorluklar içinde ve hatta yolun büyük bir kısmında yaya olarak yol almak zorunda kaldığına Osmanlı kaynakları da işaret etmektedir (bk. *Aşıkpaşazade Tarihi*, İstanbul 1332, s. 160; *Cizyedârzâde Tarihi*, "[Padişah] bir mertebe zahmet çektiler ki, çehrelerinde hâsıl olan ter katreleri mübârek burunların uçundan ve lihye-i saadetlerinden nisan yağmuru gibi zemine döküldüler". Ayrıca bk. F. Kırzıoğlu, "Fatih'in Turabuzon seferi sırasında yaya aştığı Bulgar Dağı neresidir", *VI. TTK. Bildirileri*. Ankara 1967). Trabzon'un son hükümdarı David Kommenos (1458-1461) ailesiyle beraber Edirne'ye gönderilmiş ve Kasım 1463'de üç oğluyla birlikte idam edilmiştir. Bk. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 57.

356 Johannes Hunyadi'nin eniştesi olan Michael Szilágyi'ye, Macar kralı Matyas Corvinus tarafından Türklerden geri alması halinde Semendire ve despotluk vaat edilmiş bulunuyordu. Ekim 1460'da esir edildi.

32. Bölüm

Uzun Hasan, Cennetten Fışkırdığı Söylenen Fırat[357] Üzerinden Kaçıp Mehmed'in Elinden Nasıl Kurtuldu

Uzun Hasan, Türk sultanının bir zamanlar ülkesine saldırdığı bir Tatar hükümdarıdır. Sultan, Bursa'yı terk ederek Bitinos alanı[358] adını taşıyan bir meydanda karargâh kurdu. Uzun Hasan, hizmetkârlarından bir Tatarı, Türk sultanını infiale düşürecek herhangi bir olaya sebebiyet vermesi için gönderdi. Bu Tatar, sultandan sonra en yüksek rütbeli bir kişi olan Mahmud Paşa'nın nezdine gelir. Bizim meydandaki ordugâhta olduğumuz bir sırada Mahmud Paşa iki has hizmetkârıyla akşamüstü çadırından bir gezinti yapmak üzere dışarı çıktı. Lakin bu Tatar ok ve yayla kendisini kollamaktaydı. Kendisini gözetledikten sonra, ona bir ok attı. Fakat atış, belki kendisinin korkusundan veya sallanmasından tam isabet kaydetmedi. Ok, Mahmud Paşa'nın alnının altına, iki gözünün ortasına geldi. Mahmud Paşa hemen yere yığıldı. Hizmetkârları bağırarak bu işi yapanın ardına düştüler ve kendisini yakaladılar. Ertesi sabah bunlar sultana, Mahmud Paşa'nın başına geleni naklettiler.[359] Sultan, kendisini bizzat ziyaret etti ve ona o kadar acıdı ki, ağladı. Sonra, o Tatarın bağlı olarak huzuruna getirilmesini emretti. Sultan, onu sırt üstü yere oturttu ve yanmakta olan iki kalın bal mumu getirtti. Bunlar iyice alevlendiklerinde, bir ayağını Tatarın göğsüne kuvvetlice bastırdı ve alevde eriyen mumun onun gözü üzerine

damlaması için, alevini aşağıya doğru çevirdi ve buna mum bitene kadar böylece devam etti. Bundan sonra cellada, Tatarın bütün sırtı üzerinden omuzlarına kadar derisinin iki parça halinde yüzülmesini emretti. Tatar tam bir hafta daha yaşadı ve sultan her gün onun için yeni işkenceler düşündü. Bundan sonra onu bir yol üzerine bıraktılar. Ve orada, kendisini köpekler yiyene kadar kaldı.

Sonra sultan harekete geçti ve doğrudan Uzun Hasan'ın ülkesine yöneldi. Mahmud Paşa'yı yaya askerler, kendisi iyileşene kadar taşımak zorunda kaldılar. Sultan, Uzun Hasan'ın topraklarına vardığında, bazı kaleleri zapt etti. Biz kuvvetlice tahkim edilmiş olan Karahisar'a varmaya muvaffak olduk. Oradan Uzun Hasan'ın peşine düştük ve onun savaşmak için durmasını bekledik. Kısa bir zamanda Fırat'a eriştik. Bu Tuna gibi büyük ve geniş bir nehirdir. Kuzeye doğru akar ve tıpkı Tuna gibi Karadeniz'e dökülür.[360] Sultan, bu vaziyette Uzun Hasan ile bir karşılaşmanın meydana gelmeyeceğini müşahade ettiğinde, ona kendisinin de iyi tanıdığı bir mecnûnu yolladı. Buna, Uzun Hasan'a, ordusuyla birlikte sultanın, kendisinin önünden kaçmakta olduğunu söylemesini tembihledi. Bu mecnun, Fırat'ı aştıktan sonra Uzun Hasan'ın bulunduğu yere doğru gitti. Bu ise kendisine Osmanoğlu'nun ne yapmak niyetinde olduğunu sordu. Mecnûn, kendisine cevap verdi: "Saadetli hükümdar, onun fikrinde bu memleketten uzaklaşmaktan başka daha acil hiçbir şey yoktur. Zirâ gâvurlar çok sayıda olarak ülkesine akın etmişlerdir. Eğer senin ona karşı, o henüz daha dağlara varmadan hâlâ bir tasavvurun varsa, şimdi tam zamanıdır". Durumun gerçekten böyle olduğunu zanneden Uzun Hasan, Mustafa[361] adındaki biricik oğlunu önden yolladı ve onu, kendisinin bütün ordusuyla takip etti. Sultan, Mustafa'nın kendisini takip ettiğini öğrenince, ona karşı geriye döndü. Mustafa orada sultanla, Uzun Hasan yaklaşana kadar savaşa tutuştu ve iki gün boyunca vuruştular. Sonra Uzun Hasan mağlup edildi, Mustafa öldürüldü. Sultanın bütün sipahileri hezimete uğratıldılar ve eğer yeniçeriler olmasaydı, bizzat sultanın kendisi ya esir edilir veya

öldürülürdü. Uzun Hasan ordusuna dönerek, onlara şöyle dedi: "Türk sultanının, Osmanoğlu'nun sipahileri açısından benden aşağı olduğunu bilmiyordum. Fakat yaya askerlerine gelince, onlar benden üstünler, özellikle dağlarda". Ve böylece geri çekildi, Türk sultanı da, o da kendi memleketlerine yöneldiler.

Biz Karadağ[362] adında bir dağa geldik. Burada sultan tam bir gün dinlendi. Oradan Babil denilen çok yüksek başka bir dağ görünmekteydi. Bu dağın eteklerinde içinde üç parça halinde parçalanmış yüksek ve devasa bir kule bulunduğu Babil şehri yer almaktaydı. Kulenin bir parçası dik olarak, diğer iki parçası ise batı istikametinde yerde durmaktaydı. Bu beldenin insanları, yerde duran iki parçanın geçmişteki iki devri ve durmakta olan üçüncü parçanın da son devri simgelediğini söylerler. Bu şehirden Fırat fışkırmaktadır.[363]

Sultan bu dağdan öteye, Karadeniz'de Sinop'un aşağısındaki bir adaya yöneldi. Bu adada kendisine tâbi olan Amasra şehri bulunmaktadır.[364] Sultan burasını işgal etti ve bir kâfir şehri olan Ankara önündeki bir ovaya erişti. Kendisi orada durdu ve kapıkullarını, yani yeniçerilerini gözden geçirdi. Onların böyle çok güzel bir disiplin içinde bulunmalarından ziyadesiyle memnun oldu. Ve kendi kendine, "10 bin yeniçeriye sahip olabilmek için çok şeyler verirdim", dedi. Sultanın hemen yanında yerlerini almış bulunan yaya askerleri içinden bir muhafız, onun yanında durarak, "Saadetli efendim, sizin için yalnızca 10 bin değil 20 bin iyidir", dedi. O anda sultan, elbisesinin üst kısmında taşıdığı altınlara el attı ve ona söylediği bu sözden ötürü 100 altın ihsan etti. Sultan oradan Bursa'ya gitti ve Gelibolu'da denizi geçtikten sonra payitahtı olan Edirne'ye doğru gitmek üzere emir verdi.

357 *Tevrat*, Tekvin, I, 2.

358 II. Mehmed, Mart 1473'de İstanbul'dan hareket etmiştir. Çekçe/İngilizce metinde (s. 123) *Petnoz alanı* ve Lehçe/Almanca metinde (s. 128) *Petrozalim* olarak zikredilen yer ismi *Ruhî Tarihi*'nde belirtildiği gibi (s. 455) Bitinos alanıdır. (Ayrıca bk. Ménage, *Tanıtma*, s. 157). Osmanlı ordusu

önce Beypazarı'nda ordugâh kurmuş ve daha sonra Ankara yakınlarında Kazova'da şehzadelerin de iştirâk etmesiyle bütün mevcuduyla bir araya gelmiştir. Krş. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 98.

359 Sadrazam Mahmud Paşa'ya yapılan bu saldırıya *Kritobulos* ve *Ruhî Tarihi* dışında kalan sair kaynaklar değinmemektedir. *Ruhî Tarihi*'ndeki kayıt şöyledir: "…İshak Paşa'yı nice beylerle Edirne'de koyup baki kalan bî-nihaye askerle padişah-ı İslâm Bursa'ya varup andan Bitinos alanına varıcak, bir bî-devlet firsat bulup Mahmud Paşa'yı ok ile vurup mecruh etti. Padişah dahi andan be-gayet müteellim olup üç gün anda tevakkuf edüp sonra Mahmud Paşa'yı taht-ı revan ile alup gittiler, padişah ile Ankara'ya müteveccih oldular, birkaç gün içinde Mahmud Paşa sıhhat bulup…" (s. 455). Ayrıca bk. Theoharis Stavrides, *The Sultan of Vesirs. The Life and Time of the Ottoman Grand Vezir Mahmud Pahsa Angelović (1453-1474)*, s. 134-137.

360 Bu ifade doğrultusunda Fırat muhtemelen Çoruh nehri ile karıştırılmış.

361 Uzun Hasan'ın Mustafa adında bir oğlu yoktur. Savaşa oğulları Zeynel ve Mehmed iştirâk etmiş, bunlardan Zeynel Otlukbeli muharebesinde (11 Ağustos 1473) ölmüştür. Bu durumda, Mustafa olarak belirtilen Zeynel olmalıdır.

362 Çekçe/İngilizce metinde *Kagy* (s. 125), Lehçe/Almanca metinde *Kaya* (s.130). Burada Ménage'ın düzeltmesine riâyet edildi. (Beydilli, *Tanıtma*, s. 157). Karadağ, Erzincan'ın batısında, Yassıçimen yakınlarında.

363 Tevrat geleneği ve mahalli folklor bilgilerinden hareketle yapılan Babil tanımlamasıyla neresinin kastedilmiş olabileceği belirlenememektedir.

364 Ada tanımlamasıyla müellif yanılmaktadır.

33. Bölüm
Aşağı Moldova Hükümdarı Olan Eflak Voyvodası Hakkında

Eflak voyvodası Drakula'nın[365] iki oğlu vardı. Büyük oğlunun adı Vlad,[366] küçük oğlunun ise Radul[367] idi. Kendisi bu ikisini de Sultan Mehmed'in sarayına vermişti. Sonra öldü. Sultan öldüğünü duyunca, Drakula'nın büyük oğluna bir hükümdara yaraşacak şekilde paralar, atlar, elbiseler ve muhteşem çadırlar ihsan etti. Onu her sene yanına gelmesi ve kendisine görünmesi ve eskiden ödendiği gibi vergi vermesi şartıyla babasının yerine hükümdarlığı devralması için hemen Eflak ülkesine yolladı.

Bu Vlad iki defa ardı ardına sultanın sarayına geldi. Fakat bundan sonra birkaç sene müddetle gelip görünmekten imtina etti. Bunun üzerine sultan Hamza Bey[368] adında bir beyi kendisine yolladı. Bu onu İbrail şehrinde ziyaret etmek istediğinden, Vlad buna mani oldu ve hizmetkârlarına, sultanın elçisinin kendisi tekrar dönene kadar bekletilmesi için emir verdi. Bu arada bir ordu toplamak için uzaklaştı. Mevsim kıştı ve Tuna donmuştu. Kendisi bütün orduyla Tuna üzerindeki buzu geçti ve Niğbolu aşağısındaki sultana ait topraklara akın etti. Adamlarını yağma ve katliam için serbest bıraktı ve bunlar köy ve kasabalardaki Türkleri ve Hıristiyanları öldürdüler. Bu suretle sultanı büyük zarar ve ziyana uğrattı. Bütün ölülerin ve yaşayanların burunlarını kestirtti ve bunları, ne kadar Türk kestiğinin övüncü olarak Macaristan'a yolladı. Sonra tekrar İbrail'e, bunlardan hiç

haberi olmayan sultanın elçisinin yanına gitti. Elçiyi ve onun 40 kişilik maiyetini tutuklattı ve sularla çevrili muhkem bir kaleye yolladı. Bu kalenin adı Tirgovişte idi.[369] Sultanın elçisi Hamza Bey'in bu bunun yanında bulunan tüm hizmetkârların işkence çarkına vurulmasını emretti.

Sonra Türk sultanı, Drakula'nın -zirâ o babasının adından ötürü böyle anılıyordu- neler yaptığına dair haber aldı. Sultan, Drakula'nın küçük kardeşini [Radul] getirtti. O saraya vardığında, kendisini sultanın divanından yüksek rütbeli iki bey karşıladı. Bunlardan birinin adı Mahmud Paşa, diğerinin ise İshak Paşa idi. Onlar bunu ortalarına aldılar ve tahtında oturan sultanın huzuruna çıkarttılar. Huzura girdiğinde, sultan ayağa kalktı, onu elinden tuttu ve sağ yan tarafında bulunan fazla yüksek olmayan bir tahtta oturttu. Sonra kırmızı bir bayrak ve mavi zeminli altın lame kumaş getirtilmesini ve onun bu kumaşla kuşanmasını emretti. Bunları ona uzattı, ayrıca bir hükümdara layık olacak şekilde paralar, atlar, çadırlar verdi ve onu 4000 atlıyla önden, kendisini beklemek üzere Niğbolu'ya yolladı. Kendisi ise ordusunu topladıktan sonra hiç konaklamadan onu takip etti.

Biz, Niğbolu'da Tuna kıyısında ordugâh kurduğumuzda ve Voyvoda Drakula'nın ordusuyla karşı kıyıda nehrin geçilmesini engellediği sırada, sultan yeniçerilere hitap etti: "Benim sevgili koçlarım, bana ait olan her şey ve özellikle hazinem size aittir. Şimdi, bana akıl verin, zirâ bu size yakışır. Düşmanıma karşı çıkmak üzere öte yakaya nasıl geçebilirim". Onlar cevap verdiler: "Saadetlü sultanım, birkaç gemi hazırlat. Biz geceleyin karşı tarafa varabilmek için kellelerimizi koltuklarımıza alacağız". Bunun üzerine sultan, kendilerine 80 büyük ve donatılmış gemi ve diğer savaş gereçleri, tüfekler,[370] havan topları,[371] büyük çaplı toplar,[372] taş gülle atan toplar[373] verilmesini emretti. Karanlık bastığında gemilere binerek nehrin aşağısına doğru süratle ilerlemeye başladık. Öyle ki, duyulacak ne bir kürek ne de insan sesi vardı. Böylece karşı kıyıya, onların ordusunun bulunduğu yerin yüz adım aşağısına varmayı başardık. Orada etrafımızı hendek ve

siperlerle sardık, topları yerlerine koyduk, etrafımız daire şeklinde kalkanlarla çevirdik ve çepçevre mızraklar diktik. Bu vaziyette süvariler bize hiçbir şey yapamazlardı. Bundan sonra gemiler tekrar karşı yakaya doğru yol tuttular ve bütün yeniçerileri bizim tarafa geçirdiler.

Biz savaş nizamı aldık ve ağır ağır mızrak, kalkan ve toplarla düşman ordusuna doğru ilerledik. Oldukça yakınlarına geldiğimizde durduk ve topları yerleştirdik. Ancak, bunları yapıncaya kadar onlar, bizden 250 yeniçeriyi top atışıyla öldürdüler. Karşı yakada savaşın gidişatını takip eden sultan, ordusuyla yardıma gelemediği için çok üzüntülüydü. Bütün yeniçerileri vurularak öldürülecek, diye büyük bir telaşa kapıldı. İçimizden birçoklarının öldüğünü gördüğümüzde, kendimizi hemen ateşe hazır hale getirdik ve yanımızda 120 havan bulunduğundan, hemen defalarca ateşledik ve onların bütün ordusunu meydandan defetmeye muvaffak olduk. Bundan sonra daha iyi silahlandık ve daha temkinli davrandık. Sultan, ikinci bir yaya kuvvet yolladı. Bunlara azap deniliyor ve bizim yaya askerlerle kıyas edilebilirler. Bunlar mümkün olduğu kadar çabukça bizim tarafa geçirileceklerdi. Drakula, karşıdan karşıya geçişe hiçbir şekilde engel olamayacağını görünce, önümüzden çekip gitti. O anda sultan, bütün ordusuyla bizim tarafa geçti ve bize aramızda paylaşmış olduğumuz 30.000 altın verdi. Bundan başka, ölümlerinden sonra mâlik olduklarını istediklerine bağışlama izni olmayan bütün yeniçerilere bu hakkı tanıdı.

Biz kalktık ve Drakula'yı Eflak'ta takip ettik. Kardeşi ise önden gitmişti. Biz, Eflak voyvodasının ordusu küçük olduğu halde korkuyorduk ve çok tetikteydik. Her gece etrafımıza mızraklar dikiyorduk. Bununla beraber, kendimizi onlardan koruyamıyorduk. Zirâ onlar bizi geceleyin basıyor, insanları, at ve develeri öldürüyor, çadırları yağmalıyor, birkaç bin Türkü öldürüyor ve sultanı böylece büyük kayıplara uğratıyorlardı. Diğer Türkler bunların önlerinden yeniçerilere doğru kaçıyorlardı. Fakat yeniçeriler bunları yanlarından uzaklaştırıyor ve kendilerini ezmesinler diye öldürüyorlardı. Daha sonra Türkler birkaç yüz Eflaklı getirdiler. Sultan

bunların vücutlarını ikiye ayırttı. Eflaklılar durumlarının kötüye gittiğini gördüklerinde, Drakula'yı terk ederek kardeşinin tarafına geçtiler. Drakula ise Macaristan'a, Kral Matyas'ın yanına gitti. Kral, yapmış olduğu kötü işlerden ötürü onu zindana atmak zorunda kaldı.[374] Sultan, Eflak'ı kardeşine teslim etti ve dönüş yolunu tuttu. Bunun üzerine Türkler, sultana daha önce Eflak'ta cereyan eden şiddetli mücadeleleri ve ne kadar Türk'ün ölmüş olduğunu anlattılar ve bu sebepten her şeyin iyice düşünülmesi gerektiğini ifade ettiler. Bunun üzerine Sultan Mehmed şu cevabı verdi: "Kili ve Akkerman Eflaklıların, Belgrad Macarların ellerinde kaldığı müddetçe, bizim onları yenmeye gücümüz yetmeyecektir".

Sultan Edirne'ye vâsıl olduktan sonra, hemen Gelibolu'ya doğru yola çıktı ve yeniçerilerini yanına aldı. Orada mavna, kalyon, çektiri, barka ve diğer çeşitli savaş gemilerine bindi. Yanına koçbaşları ve yükseklere ateş eden ve şehirlere taşlar fırlatan havan topları da aldı ve Aziz Paul'un yılan tarafından ısırılmış olduğu Lesbos[375] adasına kadar gitti. Sultan, Midilli beyini, adamlarını hazırlamaya fırsat vermeden gafil avlamak istediğinden bu şekilde acele davranıyordu. Sultan adaya yaklaştı ve sardı. Toplar ve havanlarla adayı ele geçirene kadar şiddetli ateş altında tuttu. Bununla beraber, adayı riâyet etmediği bir mutabakat neticesinde elde etti ve efendileri dâhil olmak üzere önüne çıkan bütün hizmetkârların kafalarını kestirtti.

Sultan, bütün şehirleri ele geçirdikten ve kaleleri işgal ettikten sonra, Edirne'ye geri döndü. Sonra Macaristan'a, Kral Matyas'a, onun henüz taç giymediği bir zamanda, elçi heyeti yolladı ve ona, kendisiyle mütareke yapmasını teklif etti.[376] Zirâ sultan en çok bu taraftan çekinmekteydi. Bu mütareke meydana geldikten sonra, Arnavut beylerine hücum etti ve bunları birbiri ardına yendi. Ve bu iş kendisi için o kadar zor olmadı. Zirâ her biri diğerinin nasıl bertaraf edildiğini seyretmekteydi. Yalnız biri mukavemet gösterdi. Bunun adı İskender İvanoviç'tir.[377] Kendisi, Sultan Murad

zamanında daha çocukken yeniçeriler arasına düşmüştü. O zamanlar sultanın lütfuna mazhar olmak ve böylece en kısa zamanda memleketine geri dönebilmek için her cihetten onun hoşuna gitmeyi denemişti. Bir defasında sultan kendisine, “İskender, benden bir voyvodalık dile, hangisini istersin, onu sana vereceğim”, dedi. Bunun üzerine İskender, ondan İvan’ın oğlu olduğunu söylemeden, bunun topraklarının kendisine vermesini rica etti. Sultan bunu ona verdi ve o burasını kaleleri hariç olmak üzere temellük etti. Sonra kalelerde oturan yeniçerileri atlattı ve onları uzaklaştırdı ve buralarda hükümranlığı bizzat ele geçirdi. Bundan sonra burasını, Sultan Murad tekrar fethetti. Bununla berber ona hiçbir şey yapamadı. Aynı şekilde Murad’ın oğlu Mehmed de onu ölümüne kadar rahat bırakmak zorunda kaldı. O ise, Türklerin savaş nizamını bildiğinden, onlara kolaylıkla karşı koymaya muvaffak oldu. Ve böylece Mehmed, İskender’inki hariç bütün Arnavut ülkesini hâkimiyetine aldıktan sonra Edirne’ye döndü. Oraya bu arada, Bosna kralı Tomaş’ın mütareke arzu eden elçileri vâsıl olmuşlardı.

365 Drakul (Ejderha) aslında Eflak prensi II. Vlad’ın (1436-1446) lakabı olup oğlu III. Vlad tarafından da kullanılmıştır. Bu lakab, II. Vlad’ın İmparator Sigismund tarafından kurulan Ejderha Tarikatı üyeliğine işaret eder.

366 III. Vlad veya Kazıklı (Tepeş) voyvoda. (1456-1462 ve 1476). Bk. Radu R. Florescu-Raymond T. McNally, *Drakula ya da Kazıklı Voyvoda. Eflak Prensi III. Vlad Tepeş’in Ya*şamı. Çev. A. C. Akkoyunlu, İstanbul 2000.

367 Güzel (cel Frumos) lakablı Radul. Eflak prensi (1462-1475).

368 Niğbolu sancakbeyi Çakırcı Hamza Bey. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II, 75.

369 Lehçe/Almanca metinde Kurista. Ancak böyle bir kale tanımlanamamaktadır. Vlad, Hamza Bey’i Yergöğü yakınlarında ele geçirmiş (Şubat 1462) ve Eflak’ın merkezi olan Tirgovişte’ye [Târgovişte] göndermiş olmasından ötürü (bk. *Kazıklı Voyvoda,* s. 160), burada Çekçe/İngilizce metinde geçen (s. 129) Tirgovişte tercih edilmiştir.

370 Büchsen

371 Haubitzen

372 Kartaunen

373 Bombarden

374 Vlad, Türklerin önünden kaçarak Karpatlara gitmiş, Kronstadt’da Macarların eline düşmüş ve 1476 senesine kadar Buda’da mahpus tutulmuştur. Kardeşi Radu’nun ölümünden sonra (1475) bir ara tekrar Eflak’a dönmüş olmakla beraber kısa bir müddet sonra bir hizmetkarı tarafından öldürülmüştür (1476).

375 Lesbos, Midilli (Mitylene) adasının merkezi. Burada 1355’den beri Ceneviz kökenli Gattilusio ailesi hükmetmekteydi. Son hükümdarı II. Nicolo (1458-1462), teslim olmak zorunda kalır.

İstanbul’a sevkedilerek bir müddet sonra idam edilir. Aziz Paul yılan tarafından Malta (Melita) adasında ısırılmış.

376 Matyas Corvinus Mart 1464’de Macar kralı olarak İstoni Belgrad’ta taç giydi. Türkler kendisine daha önce bir mütareke teklifinde bulunmuşlar, ancak bu kabul edilmemişti. Matyas 1467’de Eflak ve Boğdan’ı ele geçirmek üzere yaptığı girişimi başarısız kalması üzerine Türklere beş yıllık bir mütareke teklif etmiştir.

377 Georg Castriota (Gjergj Kastrioti) veya İskender Bey (1403/5-1468). Kruya (Akçahisar) hâkimi olan babası Johannes (Yuvan/İvan) Kastrioti 1423’den beri Türklere tâbidir.

34. Bölüm
Bosna Kralı ile Yapılan Mütareke Hakkında

Kral Tomaş,[378] Sultan Mehmed’den on beş senelik bir mütareke istirham etti. Fakat bu arada sultan asker topladı ve onları teçhiz ettirip Edirne’ye getirtti. Bunlarla ne tarafa yönelmek istediğini hiç kimse bilmiyordu. Bosna elçileri, bütün ordu hazırlanana kadar ve neler olduğunu hiç bilemeden cevap için beklemek zorunda kaldılar.

Ben, o sırada bir kere tesadüfen, içinde saray hazinesinin muhafaza edildiği kubbeli yere geldim. Aslında burasının nezareti kendisine tevdi edilen ve oradan uzaklaşmaya mezun olmayan küçük kardeşim, kalbi korku dolu olduğundan bana haber yollamıştı. Hemen onun yanına gittim. Benden az sonra sultanın müşavirlerinden Mahmud Paşa ve İshak Paşa, hem de yalnız olarak bu kubbeli yere geldiler. Kardeşim ayağa fırladı ve bana haber verdi ve onlar beni görmesinler diye, o anda bana, sandıkların arasına saklanmaktan başka yapacak bir şey kalmadı. İçeriye girdiklerinde, kardeşim önlerine halılar serdi. Yan yana oturdular ve Bosna kralı hakkında müşavereye başladılar. Mahmud Paşa, “Ne yapmamız lazım, Bosna kralına nasıl bir cevap yollayalım?”, dedi. İshak Paşa cevap verdi: “Çok basit, biz ona on beş senelik bir mütareke lütfederiz. Fakat bizzat kendimiz de ona karşı sefere çıkarız. Zirâ Bosna dağlık bir memleket olduğundan başka türlü ele geçiremeyiz. Ve ayrıca Bosna kralı Macaristan kralını, Hırvatları ve diğer beyleri kendi yanında bulacaktır ve kendini öyle bir güven altına alacaktır ki, biz ona sonra hiçbir şey yapamayacağız. Bu yüzden bu

mütarekeyi kendilerine tanıyacağız. Sonra onlar Cumartesi günü yola çıkabilirler. Fakat biz çarşamba günü hareketle, Bosna yakınlarında Sitnica'ya kadar onların arkasından gideceğiz. Oradan sultanın hangi istikamete yöneleceğini hiç kimse bilmeyecek". Böylece müşâvere kararını tespit ettiler ve sultana gitmek için oradan uzaklaştılar. Onların arkasından ben de orayı terk ettim.

Ertesi sabah erkenden elçilere, on beş senelik bir mütarekeye sadakat ve doğrulukla riâyet olunacağı vaat edildi. Ben bundan bir gün sonraki Cuma günü, onların bulunduğu hana gittim ve onlara, "Sevgili baylar, sultanla şimdi bir mütarekeniz var mı, yoksa yok mu", dedim. Cevap verdiler: "Tanrıya şükürler olsun ki, istediğimiz her şeyi elde etmeyi başardık". Ve ben onlara dedim ki, "Dostum, size söylüyorum, sizin asla bir mütarekeniz yoktur". Yaşlı olanı benden daha fazla bir şeyler öğrenmek istedi, fakat genç olanı buna izin vermedi. Çünkü benim kendileriyle şaka yaptığımı sanmaktaydı. Ben onlara sordum: "Buradan hangi gün gidiyorsunuz". Onlar cevap verdiler: "Allah izin verirse Cumartesi erkenden". Ve ben bunun üzerine dedim ki, "ve biz de Çarşamba günü sizin peşinizden geleceğiz ve Allah izin verirse ta Bosna'ya kadar gideceğiz. Bunu size, sözlerimi iyice hatırda tutmanız ve kalbinize sokmanız ve benim de sizin gibi Hıristiyan olduğumu hatırlamanız için söylüyorum". Fakat onlar buna güldüler. Bunun üzerine onlardan ayrıldım. İki paşa arasındaki o müşaverede aşağıdaki kararlar alındı: Sultan, Edirne'yi terk eder etmez, Trabzon imparatorunun kafası kesilecekti ve bu derhal gerçekleşti. Biz Çarşamba günü kalktık ve Trabzon imparatorunun Cuma günü kafası kesildi.[379] Sonra Bosna'ya kadar gittik ve Kovaçevic[380] adlı bir Bosna beyinin topraklarına varmayı başardık. Bu ise böyle beklenmedik bir şekilde bastırılmış olduğundan sultana teslim oldu. Sultan onun kafasını kestirdi. Bundan sonra sultan kralın topraklarına harben girdi ve Bobovac kalesini kuşattı.[381] Topları beraberinde getirmemiş olduğundan, bunların kalenin aşağısında dökülmesini emretti. Ve ben mütareke için gelmiş olan elçilere rastladım ve

onlar benimle konuştular ve benim o zamanki sözlerimi hatırladılar, fakat iş işten geçmişti.

Sultan kaleye birliklerini yerleştirdi. Sonra Yayçe'ye doğru yöneldik. Sultan sür'atli davranmak için Mahmud Paşa'yı 20 bin atlıyla önden yolladı. Mahmud Paşa, kral Tomaş'ı herhangi bir kalede yakalamaya çalışacaktı, zirâ sultan, Tomaş'ın yanında adamlarının bulunmadığını duymuştu. Türklerin memleketi istila ettikleri haberi kendisine henüz erişmiş bulunan bu zavallı ise, aceleyle asker temin etmek için gece ve gündüzü birbirine katıyordu. Ve böylece, öğleden sonraya kadar birazcık konaklamak istediği Klyuç kalesine vardı. Bu esnada Türkler oraya geldiler ve Kral Tomaş'ın orada bulunduğunu bilmeden, kalenin etrafında at sürdüler. Lakin o anda alçağın biri kaleden aşağı koştu ve bir parça peksimet için Türklere, bizzat kralın kalede bulunduğunu ifşa etti. Mahmud Paşa bunu işittiğinde, kaleyi kuşattı. Ertesi gün kralı, kaleden aşağı inmesi için ikna ettiler ve ona, hayatına kastedilmeyeceğine dair sahte kitaplar[382] üzerine yemin ettiler. Sonra, sultan Yayçe'ye vardı ve kral yanındakilerle beraber sultanın huzuruna çıkartıldı. Kaledeki askerler efendilerinin esir edilmiş olduğunu gördüklerinde teslim oldular. Sultan kaleyi işgal etti ve yanındakilerle birlikte kralın kafasını kesilmesini emretti ve kendisinin bütün memleketini ele geçirdi.

Kalenin işgalinden sonra sultan ülkesine, payitahtına döndü. Beni ise burada Yayçe'den çok uzak olmayan Zveçay[383] adlı bir kalede geri bıraktı. Kendisi bana kale mustahfızı olarak 50 yeniçeri ve her biri için yarım senelik ulûfe verdi. Bunun dışında yardımcı olarak daha 30 Türk'e sahiptim. Sultan memleketi terk ettikten sonra, sonbaharda Kral Matyas sür'atle Bosna'ya geldi. Ve Yayçe ile benim bulunduğum Zveçay Kalesi'ni kuşattı. Türklere tâbi olmuş olan ve Türklerle beraber kalede ve şehirde oturan Bosnalılar, üzerinde Türk bayrağının dalgalandığı bir kulede savunmaya geçtiler. Onlar kendilerini böylece tahkim ettikten sonra, Türklerin üzerine hücum ettiler, bayrağı aşağı attılar ve Türkleri tepelediler.

Macarlar bunu gördüklerinde, sür'atle ve cesaretle bu kuleye yaklaştılar ve harben şehre girerek, kendilerini orada tahkim ettiler. Türkler ise kaleye kaçarak, oraya kapandılar. Ve Kral Matyas onları savaşarak ele geçirmek için sekiz hafta muhasara etti. Toplarla mücehhez ikinci bir orduyu ele geçirmesi için Zveçay'a yolladı. Bu kalenin surları öyle zayıftı ki, fena halde tahribata uğradı ve biz bunları tekrar onarmak için geceleri çalışmak zorunda kalıyorduk. Ve biz Yayçe zabt edilene kadar dayandık. Matyas, kaleyi anlaşmayla ele geçirdikten sonra, ordusuyla Zveçay'ı kuşatanlara iltihak etti ve biz teslim olmak zorunda kaldık.[384] Ve Yayçe ve Zveçay kalelerindeki bütün Türklerden yalnız pek azı Türkiye'ye geri döndü. Zirâ Matyas bunları yanında bulundurmak istiyordu. Ve ben, nihayet şansım yâver gidip esaretten tekrar Hıristiyanlar arasına döndüğüm için Allah'a şükrediyorum.

Matyas Yayçe ve Zveçay'ı fethettiğinde Bosna, sancakbeyi Mahmud Paşa Minetovic[385] tarafından idare ediliyordu. Yayçe Kalesi'nde onun yerine, kendisinin adamı Harambaşı İlyas Bey bulunuyordu. Bu ve diğer Türkler benimle beraber Kral Matyas'ın yanında kaldılar.

378 Stefan Tomaşeviç (1461-1463).

379 İdam tarihi aslında daha sonra ve 1 Kasım 1463 Pazar günüdür.

380 Kastedilen Podrina hâkimi Tvrtko Kovaçevic'dir. 1463'de direnişte bulunmadan Türklere tâbi olmuş ve idam edilmiştir.

381 II. Mehmed 20 Mayıs 1463'de Bobovac kalesi önlerine gelmiştir. Kale, kumandan Radak tarafından teslim edilmiştir.

382 Metinde Venedik sabunundan kitaplar/muskalar, bk. n. 29, 30

383 Zvečaj, Vrbas Nehri üzerinde Yayçe'den kuzey, kuzeybatı istikametinde.

384 26 Aralık 1463. Bk. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, II, 125.

385 Minnetoğlu Mehmed Bey olacak.

35. Bölüm
Mehmed Bir Senelik Aradan Sonra Nasıl Tekrar Bosna’ya Geldi

Sultan Mehmed, Bosna’da neler cereyan ettiğini duyduğunda, bir senelik aradan sonra Bosna’ya tekrar saldırdı.[386] Kaleleri zabt etti ve topları beraberinde getirmediği için, bunların orada dökülmesini emretti. Bu toplarla Yayçe’nin bütün surlarını yıktı. Sonra sultanın sancağı surlar üzerine dikilinceye kadar saldırıları sürdürdü. Ve kaleden bir yaya asker bir yeniçeri ile boğuştu ve bunlar beraberce kaleden aşağı düşene ve birbirlerini öldürene kadar böyle davrandılar.

Sultan onların şehir ve kaleyi kendisine karşı nasıl şeref ve haysiyetle savunduklarını gördüğünde, hemen topları çektirdi ve şehrin yakınlarında akan Vrbas Nehri’ne getirtti ve bunları bir daha kimsenin dışarı çıkarmaması için suyun yüksek sedlerden aşağı döküldüğü yerden nehre attı. Sonra oradan uzaklaştı ve bu çeşit hiçbir şeye teşebbüs etmedi. Memleketine dönüş esnasında bir Bosna beyini kendisine tâbi kıldı ve topraklarını ele geçirdi. Kral Matyas, Bosna’nın fethedildiğini duymuştu ve kurtarmak için Türklere karşı savaşmak istiyordu. Lakin sultanın çekilmiş olduğunu öğrendi. Bunun üzerine o da geriye döndü ve Yayçe böylece zabt edilmeden kaldı. Daha sonra Mehmed, Negroponte’yi kendisine tâbi kıldı ve demir mızrağın[387] nerede olduğunu sordu. Bu kendisine getirildiğinde, yeminini yerine getirmek için herkesin ayaklarının kırılmasını emretti. O diğer zamanlar yeminini tutmazdı. Zirâ hâin ve yeminlerle veya dinle fazla ilgilenmeyen bir kişiydi.

386 Temmuz 1464. Macarların eline geçmiş olan Yayçe’yi geri almak mümkün olmaz.
387 Krş. 35. Bölüm.

36. Bölüm
Sultanın Dökümünü Çıkarttığı Türk Hazinesinin Büyüklüğü Hakkında

Bu savaştan sonra sultan, Titrek Sinan'ı[388] kendisinin bütün hazinesinin ve mülklerinin sayımıyla vazifelendirdi. Böylece o, sultana, ülkenin yardım olmadan veya gelirlerini kullanmaya mecbur kalmadan, kaç bin kişiyi kaç sene için nakit parayla besleyebileceği hakkında bilgi verebilecekti. Titrek Sinan, sultanın emri üzerine dört hafta boyunca döküm çıkarttı ve sonra sultana bilgi vererek şöyle konuştu: "Saadetli sultanım, sen on sene müddetle 400 bin kişi besleyecek ve onların nal ve mıhlarını ödeyebilecek, yani onların bütün ulûfelerini ve masraflarını temin edebilecek durumdasın". Ve sultan bunu kendisinin her sene bu kadar asker besleyebileceği şekilde değil de, on sene zarfında, senede 40 bin kişiden toplam 400 bin kişinin ihtiyaçlarını sağlayabileceği şekilde anladı. Sultan şöyle diyordu: "Sahip olduğum memleketler, daha bana yabancı olduklarından, ben henüz hükümdar değilim". Ve bununla denizin bu tarafında Hıristiyanlardan zorla fethettiği memleketleri anlatmak istiyordu.

Ve o sırada, bizzat Papa'nın bütün Hıristiyanlık âlemiyle Türklere karşı harekete geçmek fikrinde olduğuna dair bir haber yayıldı. Bunun üzerine sultan, hâkimiyeti altına soktuğu bütün Hıristiyan ülkelerinin kendisine karşı koyacaklarından korktu ve memleketin bütün beylerine gelmeleri için haber saldı. Sonra onlarla müşavere ederek, dedi ki: "Çok sayıda gâvurun bize karşı yürümek istediğini duyuyoruz. Buna ne dersiniz. Bana tavsiyede bulununuz. Ben aslında on sene müddetle 400 bin kişi besleyebilirim".

Onlar cevap verdiler: “Saadetlü sultan, eğer bu kadar çok adama mâlik isen, o zaman onların memleketini istila et. Onlara doğru at sürmek, muhakkak ki onları kendi memleketimizde beklemekten iyidir.” Sultan onlara misal getirmek istedi ve büyük bir halı getirtti. Bunu onların ayaklarının önüne serdirtti ve bir elmayı bu halının ortasına koydurttu. Sonra şu bilmeceyi sordu: “İçinizden biri bu elmayı halıya basmadan alabilir mi?”. Ve onlar hep beraber, elmanın acaba halıya basmadan nasıl alınabileceğini ve bunun nasıl olması gerektiğini düşündüler. Fakat hiç kimse çözümü bulabilecek kadar keskin zekâlı değildi. O zaman bizzat sultan halıya yaklaştı ve kenarlarından iki eliyle tuttu ve halıyı sardı ve elmaya erişinceye kadar yuvarlıya yuvarlıya halının sonuna gitti. Sonra halıyı tekrar aynı hareketle eskisi gibi açtı ve beylere dedi ki, “gâvurlarla arada sırada savaşmak, onların ülkelerine girmekten iyidir. Aksi takdirde yalnızca kendimizi tehlikeye atmış oluruz. Eğer biz bir kere bir başarısızlığa uğrarsak, bütün ülkeler bize karşı hemen ayaklanırlar”. Evrenozoğlu İsa Bey adında bir bey dedi ki, “Saadetli sultanım, bu Rim Papa’nın uzun zamandan beri bütün Hıristiyanlık âlemiyle bize karşı harekete geçmek istediği anlatılıyor.[389] Eğer o bir domuza binmiş olsaydı, çoktan burada olması gerekirdi. Bu sebepten gâvurlar hakkındaki haberlere hiç kulak asmadan başladığımız şeyi uygulayınız”. Bunun üzerine herkes kendisinin ve sultanın konuşmasını tasvip ettiler.

O sıralarda sultan, kendisine karşı mülayim davrandığı Thomas Kiryca[390] adında bir Rum Hıristiyanı çağırdı ve ona, “Rim-Papanız hakkında ne düşünüyorsunuz”, diye sordu. O cevaben, “biz Papa Formosos’a[391] kadar bütün papaların kutsal olduğu, fakat ondan sonraki papaların artık kutsal olmadıkları fikrindeyiz”. Sultan dedi ki, “siz hepiniz dalâlete uğramışsınız. Bu yüzden Thomas, Muhammed’in dinini kabul et. Zirâ o, sizinkinden daha doğrudur”. Fakat Thomas bunun üzerine sustu. Bu, Edirne’de, yani sultan sarayında cereyan etti. Sultan Mehmed, beylere ihsanda bulundu ve onları salıverdi.

Biliniz ki Türkler, Hıristiyan âleminin kendilerine karşı ayaklanacağından ve memleketlerine saldırabileceklerinden büyük bir korku duymakta ve Türk sultanı kendini tehlikede hissetmektedir. Eğer, bu durumu, kendilerine tâbi olan Hıristiyanlar görecek olurlarsa, onlar da bütün Hıristiyan âlemi gibi kendilerine karşı ayaklanacaklardır. Zirâ ben, Türklerin bundan korktuklarını birçok defa kendilerinden duydum. Ve Allah'ın böyle bir şeye izin vermesi için yalvarıyoruz. [Sultan, Anadolu'da on iki krallık daha fethetti. Ve hem de Pontus'u, Bithinya'yı, Kappodokya'yı, Paflagonya'yı, Kilikya'yı, Pamfilya'yı, Likya'yı, Karya'yı, Firigya'yı, Hellespont[392] veya Mora'yı fethetti].[393] Daha sonra Sultan Mehmed öldü ve İstanbul'da gömüldü. Kendisi iki oğul bıraktı. Birinin adı Cem Sultan, diğerinin ise Bayezid idi.

388 II. Mehmed devri defterdarlarından, 1459'da idam edilmiştir.

389 Kastedilen, Türklere karşı Haçlı seferi tertipleri içinde olan ve Trabzon ve Gürcistan'la birlikte hareket etmek üzere Uzun Hasan'a mutemedi Lodovico di Bologna'yı gönderen Papa II. Pius (1458-1464) olmalıdır.

390 Muhtemelen II. Mehmed'in Rum kâtibi Thomas Katavolinos, ihtida etmiş olmalı.

391 Papa Formosus, 891-896.

392 Dardanelle/Çanakkale.

393 Bu cümleler Çekçe/İngilizce metinde (s.147) yer almamaktadır.

37. Bölüm
Babalarının Ölümünden Sonra İki Kardeş Birbirleriyle Nasıl Mücadele Ettiler

Sultan Mehmed’in iki oğlu, Cem Sultan ve Bayezid saltanat için uzun yıllar birbirleriyle savaştılar. Cem Sultan ülkeden uzaklaştırıldı. Bayezid ise sultan oldu. Kendisi hâlâ hüküm sürmektedir. Bu hiçbir savaşa girişmemiştir. Zirâ kiminle savaşacağını bilmemektedir. Babası bilindiği gibi Lehistan ve Macaristan krallıkları hariç o bölgedeki bütün Hıristiyanları kendi hâkimiyeti altına almıştı. Bununla beraber o, Karadeniz’de, denizin beri tarafındaki Kefe’yi fethetti[394] ve Eflak’tan Kili ve Akkerman’ı aldı.[395]

Türklerde aşağıdaki âdet hüküm sürmektedir: Bir sultanın ölümünden sonra geriye iki kardeş kalırsa ve bunlar birbiriyle savaşırlarsa, ilk önce saraya yeniçerilere iltica eden, bunların yardımıyla saltanatı elde eder. Ancak, bunlar muhafaza edilen hazineyi, Konstantinopel’in yukarısında beş İtalyan mili uzaklıkta, Mehmed tarafından Konstantinopel’i fethederken yapılan çok muhkem ve metîn bir kale olan Yeni Hisar’da[396] bulunan hazinede olduğu gibi, biri saltanatı eline geçirinceye kadar teslim etmezler. Eğer kardeşlerden biri bu hazineden biraz talep edecek olurlarsa, kendisine hiçbir şey vermezler. Kale ise sağlam olup düşman karşısındaymış gibi yeterli derecede korunurdu. Hazineye erişmek isteyene, ”saadetlü efendim, birbirinizle savaştığınız müddetçe, biz kimseye bir şey teslim etmeyeceğiz”,

diye cevap verirler. Bunlardan biri sultanlık tahtına çıkar çıkmaz, kendisine kalenin emanet edildiği şahıs, kalenin anahtarlarını ve bütün hazineyi alır ve bunları sultana teslim eder. Sultan ise, kendisine ihsanda bulunur ve kaleyi eskiden olduğu gibi bundan sonra da sadakatle idare etmesi için anahtarları tekrar ona iâde eder.

394 Kefe II. Mehmed zamanında fethedildi (1475).

395 Kili ve Akkerman'ın fethi 1484'dedir. Bk. H. J. Kissling, "Einige Bemerkungen zur Eroberung Kilia's und Aqkerman's durch die Türken (1484)". *Dissertationes Orientales et Balcanicae Collectae*, II, München 1988, s. 123-130.

396 Rumeli Hisarı.

38. Bölüm
Türkiye'deki Düzen Hakkında

Türkiye'deki devlet düzeninin başında şunlar yer alır: Sultan, kendisinin bütün ülkedeki tekmil kalelerini elinde tutar ve buralara yeniçerilerini veya acemi oğlanlarını mustahfız olarak yerleştirir. Buraları kendine hasreder, hiç kimse bir tek kaleyi bile bir beye onun iradesi olmadan veremez. Bir kale, etrafı surlarla çevrili olan bir şehirde bulunsa bile, adamlarını yerleştirdikten sonra, burası hakkında verilecek kararı bizzat sultanın kendisi verir. Bir kalede bulunan yeniçerilerin ihtiyaçları, muhasara edilecek olurlarsa müşkil durumda kalmasınlar diye, sultan tarafından karşılanır. Bunlar kalede şarap ve bira bulundurmazlar. Herkes her zaman, isterse bir muhasara anı olsun, kendi ulûfesiyle yaşar. Ulûfeleri üç ayda bir sultan kapısından eksiksiz ve tam olarak kendilerine ulaşır, aynı şekilde kendilerine her sene bir de elbise verilir. Bir kalede şöyle bir düzen hüküm sürer: Başta herkesi yöneten biri vardır. Buna dizdar, yani "Burggraf" denir. Bundan sonra gelen ikinci adama kâhya, yani "Marschall" derler. Bundan sonra bölükbaşılar gelir. Kalenin kapladığı yer ne kadar büyükse, içinde de o kadar adam bulunur. Bunların ulûfelerinden başka bir gelirleri yoktur. Dizdar günde bir buçuk altın alır. Kâhya her dört günde bir altın, bölükbaşılar her sekiz günde bir altın ve diğerleri her on günde bir altın alırlar. Bunlar bu parayla yaşamak zorundadırlar. Muhasara edildikleri zaman dışında sultanın mühimmatına dokunmaya ruhsatları yoktur. Dikkatle nöbet tutar ve kale kapısında devamlı olarak iki nöbetçi bulunmasına ve kapının daima kapalı tutulmasına ve yalnızca küçük bir kapının açık olmasına ihtimam göstermeleri onların vazifesidir. Kaleye

çıkan veya kaleden aşağı inen hiç kimsenin parolasız geçmesine izin vermezler. Acil bir ihtiyaç hali, voyvodanın kaleye celbini gerektiriyorsa, bu kaleye çok sayıda adamla giremez. Kendisinin ancak beş altı kişinin refakatinde içeriye girmesine müsaade edilir. Böylece sultanın kalesinde düzen korunur ve bütün Türk devletinde aynı şekilde en yüksek rütbelisinden en küçüğüne kadar herkes için bu böyledir. Fakir veya zengin olsun herkes sultanın eline bakar. O ise, herkesin ihtiyacını mevkiî ve hizmetiyle mütenasip olarak tedarik eder. Bu âdet uyarınca hiçbir beyin kendine ait mirasçısı yoktur. Bununla beraber bazı büyük beylerin kendi mirasçıları vardır. Fakat bu gibileri çok azdır. Bu yüzden eğer sultan kendilerinden dirliklerini alacak olursa ve bunlar maiyetlerini yanlarında tutabilirlerse, sultanın kesesinden hayatlarını sürdürürler. Zirâ sultan istediğinden alır ve istediğine verir. Kendisinden bir şey aldığı kimse, kapıya gider ve orada bir veya iki sene yaşadıktan sonra sultan tekrar diğer birisinden alır ve ona verir. Ve başkasına verilmek üzere, kendisinden alınanların sayısı sarayda 200 civarındadır. Bunlara ma‘zûl denir. Sultan bunlara devamlı para yardımında bulunur. Bunlar kaide olarak hiçbir şeyle uğraşmazlar ve birbirlerine: “Allah, sultana sağlık verirse, bana daha iyi başka bir dirlik verecektir”, derler. Dirliklerin geri alınmasının ve başkalarına dağıtılmasının sebepleri şunlardır: Eğer biri bir zavallıya haksızlık ederse, buna kimse tarafından tahammül edilmez, bilakis sultan bunu duyar duymaz bu kimseden dirliğini geri alır ve bunu bir başkasına temlik eder. Kim sultanın hizmetinde yetersiz kalırsa, kim kötü veya ihmalci ise, sultan ondan ulufeyi ve dirliği geri alır. Zirâ herkes belirli bir hizmetle tavzif edilmiştir.

Türkiye’deki bir başka âdet, yetişkin çocuğu olan herkesin, bunları beraberinde harbe götürmesini ve sultanın kapısına takdim etmesi zorunluluğuna amîrdir. Bunun üzerine sultan her çocuğa, babasının sahip olduğu kadar, hatta sahip olduğundan fazlasını verir. Hiç kimseden sebepsiz yere bir şey almaz. Sultanın yüce gözcülüğü, her sene sarayından dört beyi,

memleketin her dört tarafına, herhangi bir yerde, bir zavallıya beyleri tarafından bir haksızlık yapılıp yapılmadığın denetlemek için yollanmasında tezahür eder. Böyle bir durumda yollanan beyler, herkese lâyık olduğu gibi, ölüm cezasıyla veya dirliğin geri alınmasıyla cezalandırma yetkisine haizdirler. Bu müfettişlere "örf sorucu" denir ki, bu "cebrî soruşturma yapanlar" gibi bir anlama gelir. Bu beyler çeşitli bölgelere vardıktan sonra, şehirlerde bir haksızlık hakkında şikâyeti olanların kendilerine gelmeleri için münadi çıkartırlar. Bunlar bütün meselelere bir nizam verdikten sonra, sultanın kapısına geri dönerler. Orada kendilerine ihsanda bulunulur.

Diğer bir âdet, sultanın vazifelendirmesiyle herhangi bir yere seyahat eden kapı hizmetkârlarının, bu esnada öldürülmeleri halinde, katilinin yakalandığında acımasızca kellesini kaybedeceği ve böyle bir hadisenin cereyan ettiği yerin tamamının ise, katle engel olmadıkları gerekçesiyle sultanın hazinesine 2000 akçe ödemek zorunda olmaları hakkındadır. Büyük beylerin sultandan azîm korkusu vardır. Sultanın en küçük bir kapı hizmetkârı dahi birisine bir emir getirse, bunun gelişiyle hemen o anda onu sultanın gazabının korkusu sarar. Sultanın kapı hizmetkârları geldikleri her yerde, bütün köylerde ve şehirlerde kendilerine hürmet gösterilir ve bunların hepsi sırf ihtiyatlı davranmak için yapılır.

39. Bölüm

Sultanın Kapısındaki Düzen Hakkında

Sultanın kapısında aşağıdaki düzene riâyet edilir: Sultanın müşavirleri en önde ve en yüce konumdadır ve diğer bütün otoritelerin üstündedir. Bunların yaptığı veya karar altına aldığı her şey icra olunur. Türkler, bunlara vezirler veya paşalar derler. Bunlar yalnızca iki tanedir. Sultanın bunu böyle tertip etmesinin sebebi, kendisini çok sayıda üyelerden oluşan bir Divan'la uğraşmanın sıkıntısından kurtarmak istemesindendir. Zirâ böyle bir durumda o, ilk önce kimin teklifini dinlemesi ve nasıl bir yol tutması gerekeceğini bilemezdi. Sarayda riâyet olunan diğer bir âdet, hiçbir paşanın veya bir memurun asla herhangi yeni bir şey ihdas etmemesidir. Böylece sarayın idaresi sarsıntıya maruz kalmaz. Genelde daima eskiden beri mevcut olanda karar kılınır ve bunda sebat edilir. Sultanın müşavirleri, sultanın huzurunda katiyen müşavere etmezler, bilakis onun gıyabında bir araya gelirler. İki müşavir yalnız olarak özel bir binada görüşürler. Eğer, müşaverenin açık havada yapılması gerekiyorsa, o zaman kendileri için bir çadır kurulur. Bu çadıra “danışık çadırı”, yani müşavere çadırı derler. Sultanın açık havada içinde kaldığı çadır büyüktür. Buna “sayvan” derler. Bunlar önde gelen kişileri yanlarına çağırırlar, hepsinden tek tek memlekette olup biteni sorarlar ve bunları dinledikten sonra, kendilerine anlatılanları kaydederler. Bundan sonra birbirleriyle müşavere ederler ve en iyi ve yararlı olarak gördüklerini beraberce sultana arz ederler. Sultan meseleyi enine boyuna düşündükten ve ne yapılması gerekeceğini bunlara

danıştıktan sonra müşavere toplantısına son verilir ve sultanın huzurundan çıkarlar. Bundan sonra icraat için gereken emirleri verirler ve sultan uygulamayı şahsen takip eder.

Bir memlekete hücum ettiklerinde ve ahaliyi kendilerine tâbi kıldıklarında, sultanın yazıcısı daima hemen onların peşinden at sürer ve ne kadar çok olursa olsun bütün çocukları yeniçeriliğe kaydeder. Bunların her biri için beş altın öder. Sonra bunları, denizin ötesindeki Anadolu'ya terbiye edilmek üzere gönderir. Bu çocuklardan normal olarak 2000 tane vardır. Eğer, düşman ahalisinden bu kadar çok çocuk alınamayacak olursa, bunlar kendi topraklarındaki çocuk sahibi Hıristiyanlardan toplanır. Her köyde çocuklar devşirilir. Sayının daima tam olması için her köyün en az kaç çocuk vereceği tesbit edilir. Kendi topraklarından alınan çocuklara "çıkmalar" denir. Bunlar, sahip olduklarını ölümlerinden sonra istediklerine bırakabilirler. Düşmanlardan devşirilenlere ise "pençik" denir. Bunlar ölümlerinden sonra miras bırakamazlar, bunların sahip oldukları her şey sultana kalır. Bununla beraber, fevkâlade liyakat gösterenler, taltife lâyık olanlar ve hürriyetlerine kavuşanlar, sahip oldukları şeyleri ölümlerinden sonra arzu ettiklerine bırakabilirler. Denizin öte tarafına gönderilen çocukların bakımı için sultan hiçbir şey ödemez. Aksine sultanın bunları kendisine emanet ettiği kimseler, bunları yetiştirmekle mükelleftirler. Bunlar sonradan onları, kendilerine emredilen yere yollamak zorundadırlar. Uygun olmayan çocuklar gemilere verilirler ve orada eğitim görür ve savaş için talimler yaparlar. Bu sırada ihtiyaçları sultan tarafından karşılanır ve bunlara ulûfe ödenir. Daha sonra orada eğitilmiş olanlardan bazılarını kapısı için seçer ve bunların ulûfelerini arttırır. Genç olan daima yaşlı olana hizmet etmek zorundadır. Yetişip erkeklik çağına erişenler, yukarıda anlatıldığı gibi kalelere yerleştirilirler.

Sarayda 4000 yeniçerinin bulunması usûldendir. Bunlar şu düzene riâyet ederler: Başlarında bir kumandan vardır. Buna "ağa" yani büyük bey derler. Bu günde 10 altın ve kâhyası günde bir altın ulûfe alır. Yüzbaşılara her iki

günde bir altın ve bunların kâhyalarına da her dört gün için bir altın; onbaşılara her sekiz gün için bir altın verilir. En küçük rütbeliler her on gün için bir altın alırlar. Bunların çocukları erginlik çağına geldiklerinde, sultan bunlara da ulûfe öder. Eğer bir kapı hizmetkârı haddini aşacak olursa veya bir kusur işlerse ulûfesinin kesilmesiyle değil, ölümle cezalandırılır. Fakat böyle birisinin herkesin önünde cezalandırılmasına cür’et edilmez, bilakis bu, diğer kapı hizmetkârları galeyana gelmesin diye gizlice yapılır. Yeniçeri ağası ve bunun kâhyası dışında hiçbir yeniçeri ve hatta bir yeniçeri onbaşısı bile ata binemez. Şu husus da tesbit edilmiştir: Bunların bir kısmı yay ile atış yapan okçulardır. Diğerleri top ve havanları kullanmasını bilen topçulardır. Diğer bazıları ise tüfekçi veya mancınık atıcısıdır. Bunlar her gün silahlarıyla birlikte ağalarının önünde hazır olmak zorundadırlar. Bu, kendilerine her sene yay için bir altın ve bunun dışında bir kaput, bir dolama ve şalvar dağıtır. Bunlar, giyim tarzlarına uygun olarak üç endaze bezden, dolama ise sekiz endaze bezden yapılır. [Ve bunları ben kendim iki yıl boyunca sarayda onlara dağıttım].[397]

Sultan kendi sarayında 600 tane de atlı Tatar bulundurur. Bunların iki kumandanı vardır. Bunlara “garipler subaşıları” denir. Bunların her birinin kumandasında 300 kişi bulunur. Bunların adı “garip yiğitleri”dir, yani yetim hizmet erleri demektir. Bunların kumandanı günde iki altın, bazıları bir buçuk altın, bazıları bir altın, bazıları ise yarım altından çeyrek altına kadar ulûfe alırlar. Sarayda yalnız bu yetimler kabul edilirler, zirâ bunların hepsi sultanın yetiştirmesidir. Sultan bunlardan altmış gösterişli çocuğu seçer ve birlik halinde teşkil eder. Bunlar “solak” adını taşırlar. Bu birliğin kumandanın adı “solakbaşı”dır. Ulûfesi günde bir altındır. Bu birlik oklarla mücehhez olarak sultanın önünden gider. İkinci birlik 600 kişilik kapı muhafızlarından müteşekkildir. Bunlar iki kumandanın emri altındadır. Bunlara “kapıcıbaşılar” denir. Bunların her birinin maiyetinde 100 kişi bulunmaktadır. Bunlar atlıdır. Kumandanları günde iki altın, diğerlerinin hepsi her altı gün için bir altın alır. Yüksek derecedeki üçüncü hassa birliği

de acemiler arasından seçilir. Bunlar da atlıdır. Kıtaları 600 kişiden oluşur ve iki kumandanın emri altına sokulmuştur. Bu kumandanlara “ulûfecibaşılar” derler. Her biri 300 kişiye kumanda eder. Ulûfeleri günde iki buçuk altındır. Diğerleri her dört günde bir altın alırlar. Bu birliğe “ulûfeci” denilir. Acemilerden teşkil edilen dördüncü birliğin daha yüksek bir derecesi vardır. Bunun adı “silahdâr”dır ve 300 kişiden oluşur. Kumandanlarının adı “silahdârbaşı”dır, günde üç altın ulûfe alır. Diğerleri ise duruma göre bir, bir buçuk veya iki altın alırlar. Bunların vazifeleri sultan talep ettiğinde bineceği atı getirmektir. Bunlardan bazıları, ancak bir veya iki senede bir defa atı getirebilir. Beşinci birlik aynı zamanda derecesi en yüksek olanıdır. Bunlara beyin çocukları anlamında “sipahî oğlanları” denilir. Bunlar, beyler gibi atlı olarak giderler ve bunlardan 300 kişi vardır. Kumandanlarına “sipahîler subaşısı” veya “sipahîler ağası” denir. Bu günde beş altın ulûfe alır. Diğerlerinin her biri hisselerine isabet ettiği kadar iki veya bir buçuk altın alırlar. Sultana, emrettiği yere kılıç ve yay kuşanmış olarak refakat etmek bunların vazifesidir. Bunlar ayrıca yanlarında ok da taşırlar. Bunları taşımak için her birine senede bir gün sıra gelir. Bunların hepsi yetim ve atlıdır. Geceleri hep beraber sultanın yanında bulunmak ve özellikle sessiz olarak nöbet tutmak zorundadırlar. İster yağmur ister kar yağsın veya soğuk olsun herkes yerini muhafaza etmek zorundadır. Bunlardan her gece 50 veya bazen ihtiyaca göre 100 kişi bulunur. Bunlardan hiçbiri donanımları için kaygılanmak ihtiyacını hissetmez. Sultan, bunların ihtiyaçlarını, ister atlı ister yaya olsunlar, lâyık oldukları ve şereflerine yaraşır bir şekilde karşılar. Atlı olarak hizmet görenlere de nizamları uyarınca aynı şekilde davranılır.

Yemekleri taşıyıp, sofra üzerine koyanlara “çeşnigîr” denir. Bunlar 80 kişidir. Ağalarına “çeşnigîrbaşı” derler. Bunun ulûfesi günde iki altın ve diğerlerinin ulûfeleri günde bir veya yarım altındır. Oda hizmetkârlarından 50 tane vardır. Bunların adı “içoğlanı”dır. “kapıcıbaşı” olan ağaları günde iki altın ve diğer oda hizmetkârları yarım altın ulûfe alırlar. Bunların

kendileri ve atları içinde yeterli miktarda tayinatı vardır. Sultanın ahırlarında her sene kendisine ait 1000 tane yedek atı bulunur. İhtiyaç halinde, özellikle büyük bir savaş olduğunda bu atlara eyer ve başlık takımı vurulur ve dağıtılır. Atlara bakan 200 mirahor vardır. Bunların sultan tarafından verilmiş kendilerine mahsus atları vardır. Her biri sekiz günde bir altın alır. Bunların büyük beylerinin adı “mehterbaşı”dır. Ve bunlar günde iki altın alırlar.

Bundan başka sultanın hazinelerini nakleden en âlâsından 60 tane deve vardır. Her deve kasalar içinde 60 bin kadar altın taşır. Bunun yanında mutfak gereçlerini ve yiyecekleri taşıyan 40 tane deve daha vardır. Ayrıca çadırları taşıyan 40 deve daha bulunur. Çadırları taşıyan bu develer, kös çalanların çadırlarını, bunların levazımatını ve dört büyük kösü de taşımak zorundadır. Bir deve daima iki kös taşır. Kösler yalnız önemli bir savaş olursa çalınır. Ancak, küçüklü büyüklü daha birçok kös vardır. Bundan başka silahları taşıyan 300 deve bulunur. Onlar savaşmaya gittiklerinde, yolda konaklamamak için yanlarında araba sevketmezler. Silahları hazırlayan ve temizleyen cebecilerin sayısı 60’tır. Bunların hepsi de atlıdır. Bunların ustalarına “cebecibaşı” denir ve bu günde bir altın alır. Diğerlerinin ulûfesi her biri için sekiz günde bir altına bâliğ olur ve bu her sene böyle devam eder. Bundan başka sultanın çadırlarını kuranlar da vardır. Bunlar 60 tanedir. Ve bunlara “mehter” denilir. Bunların da hepsi atlıdır. Bunların en kıdemlisinin adı “mehterbaşı”dır. Bunun gündelik ulûfesi yarım altındır. Diğerleri sekiz günde bir altın alırlar. Ayrıca, yatağı, yatak takımlarını ve sultanın şahsî hazinesi olarak hazır bulunması gereken paraları nakleden 12 mükemmel katır beslenir. Yük develerinin sayısı 412’dir. Bunlardan birine bir şey olacak olursa, yerine geçmek üzere daha pek çok deve yedek olarak birlikte sevk edilir. Cebecilerden, çadırları kuranlardan, develere bakanlardan, aşçılardan, kös çalanlardan, toplam 320 kişi bulunur. Atlıların hepsi 2450 kişidir. Yaya yeniçeriler olarak

kapıkullarının sayısı 3500 veya bunun biraz üstündedir. Süvarileriyle birlikte bu sayı 6000 kadar tutar.

397 Çekçe/İngilizce metinde yer alan (s. 159) bu cümle, Lehçe/Almanca metinde bulunmamaktadır.

40. Bölüm
Türklerin Savaş Düzeni Hakkında

Türklerin savaş düzeni, özellikle nihaî vuruşmada şöyle görünür: Dört tane sancak vardır ki, bunlar sultana aittir. Bunların birincisi beyaz ve altın harflerle yazılıdır. Bu sancak bütün diğerlerinin üstündedir. Zirâ bu sultanın bütün silahlı kuvvetlerinin hazır olduğuna işaret eder. Buna "alem sancak" denir. İkinci sancak kırmızı olup, kapıkulları süvarilerinin sancağıdır. Üçüncüsü yeşil ve kırmızıdır. Dördüncüsü sarı ve kırmızıdır. Bu ikisi de kapıkulları yaya yeniçerilere aittir. Daima bu dört sancak açıldıklarında, sultan kapıkullarının arasında bulunur. Sultanın kapıkulları ordusunun savaş düzeni şöyledir: Kapı süvarilerinin yeri sultanın yanındadır ve bunun önünde yeniçeriler arkasında ise develer bulunur. Bunların etrafında dört bir tarafta hendekler ve istihkâm siperleri kazılıdır. Hendeklerin aşağısında yere kalkanlar çakılıdır. Keskin kılıçlar ve sair mükemmel bir surette yapılmış silahlar da hazır olarak durur. Ve bu sebepten bizim silahlarımız da mükemmel olmalıdır. Hendeklerin her tarafına, içlerine yan yana ve sık olarak kazıklar dikilmiş istihkâm siperleri kazılmıştır. Bundan sonra ateş edebilmek için toplar mevzilere yerleştirilmiştir. Kalkanların üst kısmında mızraklar ve diğer gerekli savunma silahları sık ve yan yana dururlar. Oklarla da çok yoğun atış yapılır.

Sultanın bu kapıkulları ordusundan başka iki ordusu daha vardır. Bunlardan biri Anadolu ve diğeri Rumeli ordularıdır.

Sultanın istihkâmlarının yanında sağ tarafta azap, yani yaya halkı denilen diğer yaya askerler yerleştirilmiştir. Bunlar da etraflarını hendek ve

istihkâm siperleri ile çevirmişler ve daha önce anlatıldığı gibi kazıklar dikmişlerdir. Yalnız bunların diğerlerinin yapmış olduğu gibi hazırlıkları yoktur. Bunlar “yeni yaya”[398] ile beraber 20 bin kişidirler. Bunların arkalarında gerekli savaş malzemelerini taşıyan develer ve atlar bulunur. Bu azaplar denizin öte tarafından, Anadolu’dan gelmektedirler. Bir de Anadolu beylerinin beyi denilen Anadolu beylerbeyi vardır. Bütün Anadolu süvarileri bunun yanında toplanırlar. Kendisine, sancakları sultan tarafından verilen 20 sancakbeyi bağlıdır. Bunların yanında 50 subaşı vardır. Bunlar her zaman tâbi oldukları sancakbeyinin yanında dururlar. Bu süvarilerin sayısı 60 bindir.

Denizin öbür yakasında da bir beylerbeyi vardır. Bunun da kendisine mahsus sancağı ve birlikleri vardır. Buna Rumeli beylerbeyi yani Rumeli beylerinin beyi denir. Sultandan sonra en önde gelen şahsiyet budur. Yanında kendilerine mahsus birlikleri ve sancaklarıyla 18 sancakbeyi bulunur. Bunlar yukarıda anlatılan düzen içinde konum alırlar. Bunların yanında tekrar 50 subaşı bulunur. Bunlar da her zaman, tâbi oldukları sancakbeyinin yanında durular. Bunların süvarilerinin sayısı kendilerinden ileride daha fazla bahsedilecek olan cerahorlar ile birlikte 70 bindir.

Sultanın solunda yine öteki yaya-azaplar durur. Sayıları 20 bindir. Bunlar denizin öte tarafındaki topraklardan, yani Rumeli’den gelirler. Bunlar da kendilerini aynı şekilde istihkâm siperleri ve hendeklerle çevirirler ve kazıklar dikerler. Eğer, sultan bazı süvarilere hemen savaşa katılmaları için emir verirse, onlar oraya doğru tereddüt etmeden at sürerler ve naralar atarak ve davul sesleriyle savaşırlar. Sultanın davulcuları o kadar kuvvetli davul çalarlar ki, sanki bütün dünya sarsılıyormuş gibi büyük bir gürültü ve gürüldeme meydana gelir. Bundan sonra sultan, kimin kahramanlıklar meydana getirdiğini ve her birinin savaşta nasıl davrandığını denetlemek için kapıkullarından zırhlı atlara binmiş adamları onlara doğru yollar. Bunların her biri elinde bir topuz veya değnek tutar ve bununla askerleri savaşa tahrik ve teşvik eder. Bunlara çavuşlar denir. Bunlar nerede olurlarsa

olsunlar, bulundukları yerde, sultanın sanki bizzat kendisi gelmiş gibidir. Zirâ bunlardan herkes çok korkar. Kimi överse, bu onun saadeti, fakat kimi sultanın huzurunda kötülerse bu onun felaketi olur. Bunların kumandanı çavuşbaşıdır. İşte nihaî bir çarpışmada Türklerin savaş düzeni böyle görünür. Sultan yerini terk edip katiyen başka bir yere gitmez, bilakis savaş kazanılıncaya kadar yeniçeriler arasındaki yerini muhafaza eder.

Bir zamanlar, Kral Ladislas'ın Varna'da yaptığı gibi, Hıristiyan kuvvetleri Türk kuvvetleriyle savaşa giriştiklerinde, Türkler arabalarıyla etraflarını çevirmişler, arabalar arasında bütün yaya askerlere, sağ ve sol taraftan da bütün süvarilere savaş düzeni verdirmişlerdi -bu yüzden Hıristiyan süvarileri Türk süvarilerini daima yenmişlerdir-. Fakat sonradan bizzat kendileri felakete uğradılar. Zirâ onlar dikkatsiz bir şekilde sultanın kapıkullarına saldırmışlardı. Aynı şekilde Voyvoda Janko da Kosova'da, süvarileri yendikten sonra sultanın kapıkullarına saldırmakla bizzat kendi felaketine koşmuştur.

Bundan ötürü iyice biliniz ki, kim Türk sultanıyla büyük bir savaşa kalkışmak istiyorsa, onlarınkinden daha başka bir savaş düzenine sahip olmalıdır. Allah'ın yardımıyla Türkler yalnız bu şekilde mahvedilebilirler. Çünkü onların kendilerinin de fark etmedikleri zayıf bir tarafı vardır. Ancak ben onların bu tarafını iyi biliyorum. Çünkü bunu iyice gözlemledim. Türk yaya askerleri uzun zaman savaş meydanında sebat edemezler. Zirâ onlar her zaman olduğu gibi talihlerinin daima yaver gideceğine inanırlar. Yani meydanda dinç yaya askerlerine sahip oldukları sürece onlara katiyen saldırılmamalıdır. Çünkü onlar çok ces'ur olmak zorundadırlar ve asla geri çekilmezler. Aksi takdirde kendilerini cezalar bekler. Türkleri başka bir şey daha tehlikeye sokmaktadır: Eğer yeniçeriler bir defa hezimete uğratılır ve maktulen meydanda kalacak olurlarsa, sultan Hıristiyanlara karşı koymak için bu kaybı telafi edemez. Eğer sultan bu ordusunu kaybedecek olursa, kendisine tâbi olan topraklardaki bütün Hıristiyanlar ona karşı ayaklanabilir ve onu denizin ötesine geri püskürtebilir. Hıristiyanların yeniçerilere

cepheden değil de arkadan, develere ateşli oklar atmak suretiyle saldırmalarının gerektiği gibi, ders alınabilecek bir durum daha vardı. Zirâ develer ateş yüzünden öyle bir paniğe kapılırlar ki, ordunun üzerine üşüşerek, bütün yeniçerileri ezip geçebilirler. Diğer taraftan onlar, mevzilerden kesif bir ateş altında tutulmalıdırlar. Bizzat Türklerin aklına bu hiç gelmemiştir. Fakat ben bunu bir devede denedim. Türkler bundan sonra, bunu kimin yaptığını soruşturdular, fakat ortaya çıkartamadılar. Ve bu Eflak'tayken oldu. Bu yüzden onlar, çok sayıda Hıristiyanın kendilerine karşı savaşa çıktıklarını duyduklarında, büyük bir korkuya kapılırlar. Çünkü onlar, yenilip hezimete uğratılacak olurlarsa, bir daha kayıplarını hiçbir şekilde telafi edemeyeceklerini bilirler. Tıpkı bizzat sultanın yukarıda söylediği gibi.

398 Lehçe metinde *Jeni Kichajmi*, Almanca çeviride, s. 156: *Yeni Kâhya* okunmuş ve yazılmış. Çekçe metinde ve İngilizce çeviride, s. 164, 165: *Genikehagamir.*

41. Bölüm
Türklere Karşı Bir Sefer Nasıl Olmalı ve Nasıl Bir Savaş Düzeni Kurmalı

Beceri ve düzen çok önemli olduğundan, Türklere karşı silaha sarıldığınızda kendinizi teçhizatınızın ağırlığı altında ezmekten sakınınız. Beraberinizde kalın süvari mızrakları, büyük oklar, ağır topuzlar almaktan kaçınınız. Özellikle nihaî bir çarpışmaya kolaylıkla kullanabileceğiniz şeylerle hazırlanmaya önem veriniz. Buna uygun hareket eden Türkler, sizlerden birçok hususlarda çok ileridirler. Eğer sen bir Türkü kovalarsan, elinden kaçacaktır. Fakat o seni kovalarsa, ondan zor kurtulabilirsin. Türkler ve onların atları çok hafif olduklarından daima hızlıdırlar. Bizler ise atlarımız ve ağır teçhizatımız yüzünden daima ağırız. Zirâ insan kafasında çok şey taşırsa, ruhu hantallaşır. Ayrıca hiç bir şey işitmez ve iyi görmez. Teçhizatın ağırlığı yüzünden insan kendi ellerine, bizzat kendisine hâkim olamaz. Bazıları kendilerini, sanki birisi üzerine oturup kendisini bir hançerle altetsin diye, ağır ve mükemmel bir zırhla donatır. Saf ve temiz bir kalbe sahip bir muharip ise savaşmalıdır. Kurşundan dökülmüş gibi bir bataklıkta saplanıp ölmektense, gerektiğinde şerefle geri çekilmesi, böylece hayatta kalması ve uygun gördüğünde tekrar savaşmaya başlaması ve savaşa bu şekilde girişmesi, kendisi için daha hayırlıdır.

Tatarların Türklerle aynı savaş düzenine sahip olduklarını ve ne kendilerinin onlar tarafından sarılmasına izin verdiklerini ve ne de onların kendilerine yandan yaklaşmalarına müsaade ettiklerini; daha çok onları göğüs göğse, yüz yüze savaşmaya zorladıklarını ve böylece herkesin savaşa

iştirâk etmek zorunda kaldığını bilmekteyiz. Tatarlar atları üzerinde Türkler kadar hızlıdır. Bunun dışında ces'ur ve sebatkârdırlar. Türklerle aynı savaş düzenine sahip olduklarından, bu çok işlerine gelir. Türklere, kendilerinkine benzeyen böyle bir savaş düzeni ise uygun gelmez. Bu sebepten Tatarlar çoktandır Türkleri sık sık yenmeyi başarmışlardır. Hıristiyanlar ise buna, özellikle nihaî çarpışmada, henüz muvaffak olamamışlardır. Eğer Türklerin karşısına zırhlarla teçhiz edilmiş askerler çıkarsa, sultan kendilerine, dikkatlerini süvarilerden çok atlara teksif etmelerini emreder. Ve her iki taraftan mızrak ve kılıçlarla ve diğer çeşitli silahlarla atları öldürmek ve yaralamak ve bundan sonra süvarilerin işini kolayca halletmek için yaklaşırlar. Bu sebepten herkes ağır zırhlı donanımdan kaçınmalıdır. Ve şunu hemen görmek lazımdır: Bir kere sen ata o kadar zorlukla biniyorsun ki, bir daha başkasının yardımı olmadan onun üstüne çıkamazsın. Savaşta ise efendisine yardımcı olabilecek bir hizmetçi bulunmaz. Bu yüzden Türklerle savaşmak isteyenler, şimdiki savaş âdetlerini bir tarafa bırakmalı ve kendilerini yukarıda anlattıklarımıza uydurmalıdırlar. Ve ordudakiler de buna teşvik olunmalı ve bu onlara öğretilmelidir. Yaya askerlerinin istisnasız olarak mızraklarla mücehhez olmaları da önemli ve elzemdir. Zirâ bu mızraklar kılıçlardan daha fazla iş görürler. Yaya askerlerinin de iyi eğitilmiş olmaları şarttır. Böylece Hıristiyanlar Allah'ın yardımıyla Türk sultanını yenebilirler.

Bu arada her şey krala bağlıdır. Her halükârda o tedbirli bir savaş adamı olmalıdır. Özellikle kâfirlere karşı savaşılacağından, önce kendisini sonra orduyu gerektiği gibi donatmalıdır. Sonra kralın yaya askerlerinin ortasında bulunması ve çevresinde birkaç düzine seçkin şövalyeye sahip bulunması ve gerekli haller dışında bulunduğu yeri terk etmemesi tavsiyeye şâyândır. Kral akıllıca davranmalıdır ve kendisini tehlikeye atmamaya çalışmalıdır. Zirâ kayserin bir hastalığı veya yaralanması bütün orduyu büyük bir karışıklığa sevkeder. Eğer baş meflûç olursa bütün vücut zayıflar. Bu sebepten prensler ve şövalyeler, kudretli birinden ziyade, daha çok bilge ve

bilgili birini kral olarak seçmeye gayret etmelidirler. Böyle birine sahip olurlarsa, onu göz bebekleri gibi korumalı ve zorunlu olmadığı hallerde, bizzat savaşa iştirâk etmesini engellemelidirler.

Bunun gibi, kralın yanında zırhlı atlara binmiş seçkin süvarilerin bulunması ve bunların kralın yanında at sürüp kimi birliklerin arasına girip kendisini şövalyelere göstermesi ve bunları sanki bizzat kral orada imiş gibi cesaretlendirmeleri ve kral adına teşvik etmeleri şarttır. Bir kısmı kralın yanından ayrılıp birlikleri denetlemeye giderken, diğerleri oralardan çoktan dönmüş olacağından, tıpkı Türk sultanının çavuşları vasıtasıyla ordudaki durumu öğrendiği gibi, kral da daima orduda olup biteni bilmiş olacaktır. Bunlar göze batan bir şekilde donatılmış olmalıdırlar ki, düşmanlar oralarda bizzat kralın kumanda ettiğini sansınlar ve böylece cesaretleri kırılsın. Eğer bunlardan birine bir şey olacak olursa, hemen yerine bir başkası geçmelidir.

Türk sultanının nihaî bir savaşta, öyle anlatıldığı gibi çok büyük bir ordu toplamaya muktedir olmadığını sen de göreceksin. Kendisinin silahlı kuvvetlerinin sayılamayacak kadar çok olduğu söylenir. Bunun böyle olması mümkün değildir. Zirâ her hükümdar nihayet, adamlarını yerinde kullanabilmek için, onların sayılarının ne kadar olduğunu bilmek ister. Türk ordusunun sayısal mevcudu ise yukarıda söz konusu edildi.

42. Bölüm
Akıncı Adı Verilen Türk Avcıları Hakkında

Türk avcılarına “akıncı” derler. Bunun anlamı “akın yapan, saldıran, yağmalayan” demektir. Bunlar bulutlardan boşalan sağanak yağmuru gibidirler. Ve bu sağanak yağmurları, kıyıları yalayan, önüne çıkan her şeyi çok uzaklara taşıyan, fakat çok uzun sürmeyen, taşan dereler ve büyük su baskınları meydana getirirler. Türk akıncıları, sağanak yağmur misali gelip geçicidirler. Bir şeye erişir erişmez, onu ele geçirip yağmalarlar. Öldürüp öyle bir yakıp yıkarlar ki, bir daha oralarda senelerce ot bitmez.

Türk akıncıları gönüllülerden oluşur. Seferlere gönüllü olarak ve kendi çıkarları için katılırlar. Diğer Türkler bunlara “çoban”, yani koyun çobanı derler. Zirâ bunlar koyunlardan ve diğer hayvanlardan geçinirler. Atlarını yetiştirirler ve kendilerinin bir sefere çağrılmasını beklerler. Böyle bir anda bunlar hemen hazırdırlar. Kendilerine ne emir vermeğe, ne ulûfe ödemeye ne de kayıplarını gidermeye gereksinim duyulur. Eğer bunlardan biri sefere katılmak istemezse, atını bir başkasına, ganimetin yarısı karşılığında ödünç verir. Bunlar biraz ganimet getirecek olurlarsa sevinirler. Fakat hiçbir şey getirmezlerse, o zaman birbirlerine, “gerçi hiç bir şey kazanamadık, ama bizzat gayrete gelip gâvurlarla savaşanlar gibi bizim de büyük bir vergi muafiyetimiz var, zirâ biz onları donattık”, derler. Aldıkları ve yağmaladıkları her şeyi, çocuklar hariç, erkekleri ve kadınları para karşılığında satarlar. Çocukları satın almak için sultanın bizzat kendisi

ödemede bulunur. Bu akıncıların başlarında, kendilerinin “dovicalar”[399] dedikleri akıncı beyleri vardır.

Bunun dışında, bütün bölgelerde sultanın tayin etmiş olduğu sancakbeyleri bulunur. Her şeyden önce, Hıristiyanlara karşı Semendire sancakbeyi ve kendisine yardım eden Kruşeva sancakbeyi; Macarlara ve Ulahlara karşı Niğbolu sancakbeyi ve kendisine yardım eden Vidin sancakbeyi; Hırvatlara ve Katalanlara karşı Bosna beylerbeyi ve kendisinin yardımcısı Sitnika sancakbeyi bulunmaktadır. Bu bütün bölgelerde böylece devam eder. Denizde ise Katalanlara ve İtalyanlara karşı Gelibolu sancakbeyi ve kendisine yardım eden Mora sancakbeyi bulunur. Bu sancakbeylerinin vazifesi bütün bölgelere nezaret etmek ve her sancakta ne olup bittiğini bilmektir. Eğer bunların içlerinden biri insan ele geçirmek için akın yapma zamanının geldiğine kanaat getirirse, sultana haber yollar ve gâvurların topraklarına akın için ricada bulunur. Sultan gönderilen habercilere kulak verir ve onlara müsaadesini bildirir. Bu izni alan haberciler, hiç gecikmeden bu emri şehirlere yayarlar ve sancakbeyinin adını ve akın yapılacak yeri açıkça ilan eder ve seferi överler: “Zengin memleketlere götürülecek ve yeterince kadın ve erkek hizmetkârı ve her çeşit mal ve mülkü ganimet olarak alacaksınız”. Akıncılar, böyle uygun bir sefer daveti duyduklarında sevinirler ve sevinç naraları atıp şenlik ederler. Hemen o anda silahlanıp, sancakbeyinin bulunduğu, adı açıklanan şehre doğru at koştururlar. Kendilerini bekleyen sancakbeyi, bunları gemiler ve diğer gerekli malzemelerle teçhiz eder. Hepsini düzenledikten sonra, herkese ne yapması gerektiğini emreder. Bundan sonra nehri veya denizi aşar ve Hıristiyanlara karşı savaşın sürdürüldüğü topraklara girerek onları istediği yere sevkeder.

Oraya vardıktan sonra onları daha hızlı başka atlara bindirir. Zirâ herkesin iki atı vardır. Bunlardan birine biner, diğerini ise beraberinde götürür. Daha önce binmekte oldukları atları orada bırakırlar. Çünkü bazı Türkler, diğerleri gelene kadar atlara bakmak için orada kalırlar. Onlar sekiz at

karşılığında, bunlara bir altın verirler. Sancakbeyi, bunları biraz daha ileriye sevkeder ve gidecekleri yerlerde uzun müddet kalmamaları için emir verir ve kendilerinin dönüşlerini bekleyeceği bir gün belirler. Sonra “tulumbaz” dedikleri bir davul çalar ve onları salıverir. Bunun akabinde, herkesin, kendisinin en önde olmak istemesinden ötürü itişip kakışmasından öyle bir kargaşa meydana gelir ki, bazıları atlarıyla düşerler ve orada kalırlar. Sonra herkes, istediği yere doğru dağılır ve öldürüp katlederek yağma ederler ve her türlü felakete sebep olurlar.

Sancakbeyi o yerde küçük bir çadır kurdurtur. Kendisinin yanında, onların dönüşünü bekleyen iyi atlara binmiş bir miktar seçkin adam bulunur. Akıncılar kendisine her taraftan ganimet getirirler ve esirler sevkederler. Kendilerini, verdiği emir uyarınca bekleyen sancakbeyi, bütün ganimeti önden yollar. Kararlaştırılan günü kaçıran, orada kalır ve bizzat sancakbeyi de geride kalır. Birlikler yerlerini aldıktan sonra, ağır ağır ve düşmanı bekleyerek at sürmeye başlarlar. Eğer, arkalarında kendilerini yakalamaya koşan düşmanlar, kendilerine yetişirlerse, geri dönerler ve onlarla çarpışırlar. Eğer, bir savaşta düşmana mukavemet edemeyecek olurlarsa, ganimetleri olan genç-ihtiyar herkesi öldürürler ve bundan sonra rüzgâr gibi alelacele dağılırlar.

Ve böylece hiç kimse onlara, eğer onları geçit vermeyen dağlarda veya büyük nehirlerde veya bataklık arazide kıstıramamışsa, hiçbir şey yapamaz. Yalnızca bu tür yerlerde onları altetmek mümkün olur. Veya silahlı adamlarla, onların henüz yakıp yıktıkları ve yağma ettikleri yere sür’atle gidilecek olunursa, o zaman da az sayıda adamla onlara çok zarar vermek mümkün olur. Zirâ onlar en çok böyle bir andan korkarlar. Çünkü o sırada dağılmış vaziyettedirler ve az bir adamla onları, hatta sancakbeyinin durduğu yeri de basmak mümkün olur. Sancakbeyi mukavemet etmeye cür’et edemez, zirâ o, bunun büyük bir askerî kuvvet olduğunu zanneder. İşte akıncılar bize karşı savaşa böyle hazırlanırlar.

399 Tovica veya Toyca: Akıncıların küçük rütbeli subaylarındandır. Bk. Necdet Öztürk, “Osmanlı Akıncı Teşkilâtında Toycalar”, *Türklük Araştırmaları Dergisi* 19, s. 77- 78.

43. Bölüm

Bizim Ücretli AskerlerİmİzeTekabül Eden Cerahorlar Hakkında

Cerahorlar bizdeki ücretli askerler gibidir. Bunlar gönüllü akıncıların arasından çıkarlar. Eğer sultan, kendisine karşı büyük bir Hıristiyan silahlı kuvvetinin veya herhangi bir büyük ordunun harekete geçtiğini duyarsa, şehirlerde, “kim ulûfe istiyorsa, gelsin alsın”, diye münadiler çıkartır. Bunun üzerine akıncılar sultanın yanına varmak üzere at sürerler ve bunlara at başına dört gün için bir altın verilir ve o andan itibaren bunların adı artık akıncı değil, cerahordur. Çünkü bunlar artık gönüllü değildir. Bunlar uzun zaman bu hizmette olmadıklarından, kendilerine ulûfeleri aydan aya ödenir. Silahları kılıç, kalkan, mızrak ve bazılarının sahip olduğu cebeden müteşekkildir. Sultan bunları kendilerine ihtiyaç duyduğu sürece yanında tutar. Sonra ulûfelerini ödeyerek vazifelerine nihayet verir. Nihaî bir savaşta bunların sayıları 20 bin kadardır. Böyle bir savaşta bunların yeri yukarıda değinildiği gibi sultanın yanında ve yeniçerilerin solundadır.

44. Bölüm
Martolozlar ve Voynuklar Hakkında

Martolozlar Hıristiyandır ve özellikle serhad bölgelerinde bulunurlar. Bunlar at başına her sekiz gün için bir altın alırlar. Bunlara da ulûfe, cerahorlarda olduğu gibi aylık ödenir. Fakat bunlar arzu ettikleri kadar vazifede kalabilirler. Donanımları cerahorlarda olduğu gibidir. Eğer içlerinden birisi daha fazlasına sahip olmak isterse, bu onun kendi arzusuna kalmıştır. Bundan başka bir miktar muaf ve müsellem Hıristiyanlar da vardır. Bunlar ne bir şey verirler ne de herhangi bir ödemede bulunulmasını kabul ederler. Bunların adı voynuktur. Bunlar sultana hizmet ederler ve sultanın yedek atlarını gereken yere sevk ederler. Birkaç yüz tane martoloz ve voynuk vardır.

45. Bölüm
Türk Saldırısının Nasıl Cereyan Ettiği Hakkında

Türk sultanı ordusu ile uzun zaman durup kalmayı arzu etmediğinden, şehirleri ve kaleleri böyle büyük masraflarda bulunarak fetheder. Yayalar, yiyecek ve içecek ile yeterli bir şekilde donatılmamışlardır. Atlar, develer ve katırlar ise devamlı kaçarak süvarileri yüzüstü bırakırlar ve böyle bir anda onlar, küçük ve ces'ur bir orduyla ve Allah'ın yardımıyla mağlup edilebilirler. Sultan daha muhasaraya ve fethe girişmeden evvel birçok hazırlıklar yapar. Onlar topları, özellikle büyük muhasara toplarını her zaman beraberlerinde sevketmezler. Zirâ bunlar ağırdır ve nakliyatta güçlüklere yol açarlar. Develerin üstüne her şeyden bol miktarda yüklerler ve ele geçirmeye niyetlendikleri şehrin varoşlarına vardıklarında, büyük topları orada dökerler. Top barutu da yeterli miktarda mevcuttur. Bundan sonra, önce toplarla şehrin veya kalenin surlarının yeterli derecede tahribi ve yıkılması için emir verilir. Eğer sultan hücuma kalkmak için zamanın geldiğini görürse, bütün ordusuna onlar hücumla meşgulken düşmanların atları çalmamaları için, atların, develerin ve bütün hayvanların çayırlardan toplanıp orduya doğru sürülmesini duyurur. Bu yapıldıktan sonra, hücum için belirlenen günü orduya ilan eder. Hücum gününü cumaya denk düşürmekten hoşlanırlar. Bu ilan sırasında mükâfatlar da açıklanır. Kim bayrağı surların üzerine taşırsa, ona sancakbeylik, onu takip edene subaşılık, üçüncüye çeribaşılık vaat edilir. Diğerleri kesin miktarı açıklanmayan paralar alırlar. Bundan başka çeşitli elbiseler dağıtılır. Şehri

ister fethetsinler ister etmesinler, onlara her ne vaat edilmişse, istisnasız yerine getirilir. İkindi vakti veya akşamüstü, ertesi gün boyunca akşama kadar oruç tutulacağını ve her yerde, sık olarak yan yana duran ve uzaktan bakıldığında, sanki bulutlar arasında parıldayan yıldızlar gibi görünen, yanan ispermeçet mumları yerleştirilmesini yüksek sesle ilan ederler, zirâ bu başarılı bir hücuma işarettir. O gece hücum için hazırlanmaya başlarlar ve buna ertesi gün akşama kadar devam ederler.

Gece vakti sessizlik içinde her taraftan şehre doğru sokulurlar ve böylece görünmeden muvasala hendeklerine yaklaşırlar. Bu arada buraya, kendilerini gizlemek için ağaç dallarıyla örtülü çalı çırpı ve sağlam olarak yapılmış, her iki tarafından, aşağıya ve yukarıya doğru tırmanmaya müsait merdivenler taşırlar. Bu surette yeniçeriler surlarda gedikler açılmış olan yere yaklaşırlar. Bu gedik yakınında dururlar ve sessizlik içinde güneşin doğuşunu sabırsızlıkla beklerler. Ancak bundan sonra topçular bütün topları ateşlerler. Toplar ateşlendikten sonra, yeniçeriler büyük bir sür‘atle merdivenlerin yardımıyla surlara tırmanırlar. Şehir ahalisi kuvvetli top ateşinden geri çekilmiş olduğundan, sonradan yeniçerileri surların üstünde görünce, geri dönerler ve her iki taraf yiğitçe çarpışır. Yeniçeriler birbirlerini geride bırakarak surlara tırmanırlar. Her taraftan şiddetli ok ve ateşli silahlar atılır. Buna diğerlerinin atışları, davulun muazzam gürültüsü ve insanların haykırışları karışır. Böylece savaş, bir en çok iki saat sürer. Eğer Hıristiyanlar kâfirleri bu zaman içinde alt edebilirlerse, Türkler giderek zayıf düşerler ve güçten düşerler. Hıristiyanlar ise daha kuvvetlenirler. Hücum yaklaşık olarak öğleye kadar sürer, daha fazla da devam edemez. Zirâ mühimmat kullanılmış, bazıları öldürülmüş, bazıları yaralanmıştır ve herkes bîtâb düşmüştür. Eğer sultan hücumla muzaffer olamayacağını anlarsa, şehirden vaz geçmeği, topların, hücumda kullanılan tüm malzemenin surların önünden çekilmesini ve arabalara yüklenilmesini emreder. Yaralılar toplandıktan sonra, bunları önden sevkettirir. Bizzat kendisi, karanlık basana kadar orada sebatla durur. Bundan sonra oradan,

kaleden veya şehirden kendisiyle alay etmesinler diye geceleyin bütün ordusuyla ayrılır. Kendisi daima bir birliği, kaleden çıkıp uzaklaşanları avlayıp yakalamak ve böylece birazcık olsun intikam alabilmek için geride bırakır. Bu sebepten kaledekiler uyanık ve dikkati davranmalı ve kaleden dışarı at sürmemeli veya kaçmamalıdırlar. Çünkü Türkler Niğbolu'yu tıpkı bu şekilde almışlardır. Bunlar şehir sakinlerinin peşine düşmüşler ve böylece şehrin içine girmeyi başarmışlardır. Eğer, bir şehir veya kale hücuma karşı koyacak olursa, Türkler uzun müddet buraya bir daha saldırmazlar. Bir hücum veya savaş esnasında, ayağından, kolundan veya başka bir uzvundan yaralanmış her Türk, sultan tarafından ömür boyunca iyi bakılır. Bütün yaralılar tedavi olunur ve iyileştirilir. Cesaretini kanıtlamış herkes lâyıkıyla taltif edilir. Türk saldırısında durum işte böyledir.

46. Bölüm
Türklerin Arasında Yaşayan Hıristiyanlar Hakkında

Türkler Hıristiyanlara gâvur derler. Sultan, Türklerin arasındaki Hıristiyanların sayılarına tam olarak vakıftır ve her bölgede ne kadar olduklarını bilir. Bunlar sultana kişi başına senede 40 akçe baş vergisi öderler. Bu akçenin kırk tanesi bir altın eder. Sultanın eline her sene birçok kere yüz bin altın geçer. Kadınlar ve çocuklar dışında para kazanan herkes, her sene bir altın öder. Bunun hepsi, denizden ve karadan ve gümüş madenlerinden kendisinin hazinelerine akan gelirlerle beraber sultanın eline geçer. Hıristiyanlar, tâbi oldukları ve timarlılar denilen beylere de sultana verilen verginin yarısını ve gelirlerinin veya mâlik olduklarının onda birini verirler. Ne sultana ne de başka bir beye angarya hizmetinde bulunmazlar ve ticaretle uğraşmazlar. Eğer sultanın ordusu bunların toprakları üzerinden yürüyecek olursa, hiç kimse ekili tarladan geçemez ve herhangi bir başka zarara sebebiyet veremez. Hiç kimse, bir kuruş bile kıymeti olmayan küçük bir şey dahi olsa, zorbalıkla hiçbir şeyi kendisine mal edemez. Türk beylerinin dikkatleri bu konu üzerindedir ve birbirlerine müsamaha etmezler. Zirâ bunlar, ister Müslüman kâfir ister Hıristiyan gâvur olsun, fakirlere zarar verilmesini istemezler. Eğer birisi ödemeden bir tavuk alsa, bunu hayatıyla öder. Sultan fakirlerin huzur içinde yaşamasını diler. Hıristiyanlar, sultan için, binlerce yük hayvana veya atlara erzak yüklemekle ve bunu kendi hesaplarına satmak zorundadırlar. Daha sonra bunu, kendilerini zarara sokmayacak bir şekilde hesaptan düşerler. Onlar

her şeyi bu düzen altında tutarlar, tıpkı Sultan Murad zamanında, bir kadının, yolda sütünü alıp içtiği için bir azap askerini şikâyet ettiğinde olanlar gibi. Sultan, onu yakalattı ve sütün midesinde olup olmadığını anlamak için, karnını yardırttı. Çünkü o suçunu itiraf etmek istememişti. Ve süt midesinde bulundu. Fakat eğer süt orada bulunmamış olsaydı, aynı akıbet kadının başına gelmiş olacaktı.[400] Fakat böylece zavallı savaşçı hayatını ve kadın ise sütünü kaybetti. Ve bu Karadeniz'e giderken, Plovdin yolunda cereyan etti.

400 Bu hikâye telif tarihi daha eski metinlerde de yer bulur ve dolayısıyla yaygınlık arzeder. Bk. mesela, Kemal Beydilli, " Buondelmunti", s. 86. Burada I. Murad'ın adaletine örnek olarak verilmektedir.

47. Bölüm
Türklerin Nasıl Çoğaldıkları Hakkında

Türklerin çoğalmaları tıpkı, hiç bir zaman büyümeyen veya küçülmeyen ve hiç bir zaman sükûn bulmayan, bilakis her zaman çeşitli yerlerde köpüren ve bir o tarafa bir bu tarafa çalkalanan deniz gibidir. Bunun gibi kâfirler de hiç bir zaman sakin bir halde bulunmazlar. Eğer, deniz bir bölgede bir kere sakinleşse, başka bir kıyıda kayalara çarpıp gürülder. Deniz suyunun koyu ve tuzlu olduğu yerde, bundan bazı memleketlerde tuz elde edilir. Bununla beraber bir parça tatlı suyu saf su haline getirmeden tuz elde edilemez. Yeryüzünde akan bütün sular, her tarafta tatlı ve güzeldir ve her şey için gerekli ve faydalıdır. Fakat eğer bunlar, denize dökülür ve deniz suyuyla karışırsa, tüm tatlılığını ve güzelliğini kaybeder ve diğer deniz suları gibi koyu ve tuzlu olurlar. Bu durum Türklerle kıyas olunabilir. Onlar katiyen sükûn bulmazlar. Her sene ardı ardına bir ülkeyi savaşla istila ederler ve eğer, bir yerde mütareke yaparlarsa, bunu sırf kendi çıkarları ve başka bir yerde felakete sebep olmak için yaparlar. İnsanları yağmalarlar ve ganimet olarak alırlar. Kaçmayı başaramayanlar öldürülür. Ve her sene birçok defalar bunun gibi şeyler cereyan eder ve on binden yirmi bine kadar Hıristiyan kâfirlerin ülkesine sürüklenir. Ve bunlar, onlara karıştıktan sonra, nehirlerin denize karışan suları gibi bozulurlar. Zirâ bunlar dinlerinden vazgeçerler ve kâfirlerin dinini kabul ederler. Müslüman olan Hıristiyanlar, kâfirlerin kendilerinden daha kötüdürler. Bütün bunlar, onların çoğalmalarına yardım eder. Bir kısmının hizmet süreleri sona ererken, diğer

bir kısmının hizmet süresi çoktan bitmiş olur ve yenilerini celbederler. Ve bazıları, yenilerini getirmek için gayret sarf eder. Bu böylece bunların sayıları asla azalmaz. Bunun dışında, her sene gönüllü olarak Türkleşenlerin sayıları da asla az değildir. Mesela, [Türkiye'de bulunduğum sırada][401] bir defasında şöyle bir şey cereyan etmişti: Galata'da Aziz Bernhard Kilisesi'nin tanınmış bir rahibi alçaklığıyla iyi bir insanı tuzağa düşürdüğünde, Türkler bunu suçlu olmadığı halde yaktılar. Bunun karısı dul kaldı. Bunun üzerine rahip, Muhammed'in dinini kabul etti ve Hıristiyan dinini lânetledi ve dul kalan kadını kâfirlerden istedi. Onlar, kadını arzusu hilâfına rahibe verdiler. Daha sonra kırktan fazla Katalanlı Katolik denizci, kâfirlerin dinini kabul etti. Bununla beraber, kâfirler rahibin yaptığını iyi karşılamadılar.

İşte böylece Türkler çoğalmaktadırlar. Zaten bu, onların hayvan yerine insan yağmalamasından da bellidir. Ayrıca onlar, her şeyi aldıktan sonra sür'atle geri çekiliyor ve daha Hıristiyanlar silahlanamadan yerlerine çoktan varıyorlarsa, buna nasıl engel olunabilir. Ve eğer savunma için daha fazla adam el altında hazır tutulsa, zarar ve ziyan muhtemelen daha büyük olurdu, artık gerisini siz anlayın: Yılanın başı ezilmedikçe, insan kendinden emin olamaz. Onların saldırılarından biri, şurada veya burada püskürtülecek olsa bile, bununla iş asla bitmiş olmaz. Onlar daima tekrar geleceklerdir.

401 Bu cümle Lehçe/Almanca nüshada yer almamaktadır. Çekçe/İngilizce nüsha (s. 191) esas alındı.

48. Bölüm
Sultan Kapı Halkına Kendini Nasıl Gösterir

Türk sultanı, sarayda kendini haftada iki defa kapı halkına göstermeyi âdet edinmiştir. Bu zamanlarda bütün kapı halkı hazır olmak ve kendisinin etrafını uzaktan kuşatmak zorundadır. Bundan başka, nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, gelen elçiler de burada kendilerini gösterirler ve hediyelerini takdim ederler. Bunlar bir defaya mahsus olmak üzere huzura çıktıktan sonra, acil bir zaruret zuhur etmedikçe, bir daha saraya gelmezler ve verilecek cevabı beklerler.

Sultan, kapı halkının kendisine bir şey olduğunu veya bir başkasının oğlu olarak tahta çıktığını sanıp tereddüde düşmemeleri veya endişeye kapılmamaları için gösterir. Yani eğer kendisi hastalanırsa, kapı halkı kendisinin bu hastalığından haberdar olmak ister.

Türk sultanının adı Türkçe şöyledir: birincisi Büyük Bey. İkincisi Hünkâr, yani Türk hükümdarı. Üçüncüsü Emir, yani kudret. Dördüncüsü Sultan yani Kayzer [Beşincisi Han, yani bütün bu toprakları idaresi altında tutan].[402] O, atalarından ötürü kendisini Osmanoğlu diye adlandırır. Bazıları kendisini Padişah, yani "bütün sıfatların üstünde olan", diye adlandırır. Bununla beraber, bu isim kendisine değil, yalnızca Allah'a yaraşır. Zirâ onlar Allah'a "yeri göğü yaratan Padişah" derler.

402 Bu cümle Lehçe/Almanca nüshada yer almamaktadır. Çekçe/İngilizce nüsha (s. 195) esas alındı.

49. Bölüm
Lehistan ve Macar Krallarının İttifakı Hakkında

Macar ve Bohemya kralı Ladislas[403] ve Lehistan kralı Albrecht[404], aynı rahmi paylaşmış ve aynı kandan doğmuş iki kardeştirler ve bunlar böyle büyük kuvvete sahip oldukları için, Türk sultanına saldırmaya cür'et etmemeleri ve dökülen Hıristiyan kanının ve kaybedilen insanların, özellikle kendi seleflerinin intikamını almamaları, ya Allah'ın bir cezası veya büyük ve duyulmadık acayip bir olay olurdu.

Bununla beraber, Eflak voyvodası Stefan,[405] Kili ve Akkerman'ı kendi hâkimiyetinde tuttuğu müddetçe, Lehistan Krallığı'nın sanki bir kalkan arkasındaymış gibi barışsever duracağı ve Macar kralının, Belgrad'ı elinde tuttuğu müddetçe, Macaristan için durumun iyi olacağı, her halde bilinmektedir. Zirâ Tuna, Theiss, Sava ve Drau, bu dört nehir, tıpkı bir kilit gibidir. Belgrad ise Macar Krallığı'nın anahtarı olduğundan, buraya çok dikkat edilmelidir. Zirâ kâfirler uyumamaktadır. Bütün uyruklara özenli muamele etmek, onları daima korumak ve savunmak kralın vazifesidir. Ve bunu, bütün Hıristiyanlar arasında kardeşçe ittifaktan, ittihad ve muhabbetten başka hiçbir yol sağlayamaz. Bunlar kâfirlerin elinden ancak böylece kurtarılabilir.

Kâfirleri hiç rahatsız etmeden bırakan fakat buna karşılık Hıristiyanlarla harbeden Kral Matyas gibi davranılmamalıdır. Hatıraları aziz olan kutsal peder Papa II. Paul[406] ve Roma imparatoru Friedrich,[407] günahkâr olarak

bu durumun müsebbibidirler. Kral Matyas'ın Bohemyalılarla savaşmasına ve onların mu'tezil olarak adlandırılmasına yol açan aslında bunlardır. Matyas, onları yenemediği ve kendisine tâbi kılamadığı için, Avusturya'ya, Roma kayserine karşı yönelmiştir. Ve böylece Hıristiyanlar arasında savaş oldu ve bu arada kâfirler güçlerini arttırdılar. Din kisvesi altına sığınıp keyif çatmak ve boş şeylerle övünmek, Hıristiyanları sonradan pişman olacakları birçok kötülükler yapmaya sevk etmektedir.

Son

Bu kronik, önce Rus harfleriyle İsa'nın 1400[408] senesinde yazılmıştır.

403 II. Wladislaw, 1471-1516 arası Bohemya (Çek) ve 1490-1516 arası Macar kralı.
404 Johann Albert, 1492-1501 arası Lehistan kralı.
405 Stefan Cel Mare (1457-1504).
406 Papa II. Paul (1464-1471).
407 III. Friedrich (1445-1493).
408 Yanlış yazılmış olup son bölümde en geç tarihli olarak Lehistan kralı Johann Albert'den (1492-1501) bahsedilmekte ve takib etmekte olduğu siyaset eleştirilmekte olmasından hareketle, telif tarihini, bu kralın saltanat tarihleri olan 1492-1501 arası olarak kabul etmek icab edecektir. 1400 tarihinin yanlışlıkla yazılmış olduğu açıktır.